

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

YOKSULLUĞUN SUBJEKTİF REFAH AÇISINDAN ÖLÇÜLMESİ:
MUĞLA İLİ UYGULAMASI

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
AYSUN DANIŞMAN IŞIK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. UMMUHAN GÖKOVALI

TEMMUZ, 2012
MUĞLA

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

YOKSULLUĞUN SUBJEKTİF REFAH AÇISINDAN ÖLÇÜMLENMESİ:
MUĞLA İLİ UYGULAMASI

HAZIRLAYAN
Aysun DANIŞMAN IŞIK

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Doktora”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 1 Ağustos 2012
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 05 Temmuz 2012

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ummuhan GÖKOVALI MEDETTİN
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Jüri Üyesi : Prof. Dr. M. Cem BAYDUR
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK
Temmuz, 2012
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 26/12/2011 tarih ve 536/14 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 38. maddesine göre, İktisat Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Aysun DANIŞMAN IŞIK'ın "Yoksulluğun Subjektif Refah Açısından Ölçümlenmesi: Muğla İli Uygulaması" adlı tezini incelemiş ve aday 05/07/2012 tarihinde saat 12:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ummuhan GÖKOVALI MEDETTİN

Gökövali

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. M. Cem BAYDUR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU

[Handwritten signatures of Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN, Prof. Dr. M. Cem BAYDUR, Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL, and Yrd. Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU]

YEMİN

Doktora tezi olarak sunduğum “Yoksulluğun Subjektif Refah Açısından Ölçülmesi: Muğla İli Uygulaması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/08/2012

Aysun DANIşMAN IşIK

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı :

Adı :

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe :

Y. Dil :

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

O

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :

Fakülte :

Enstitü :

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı :

Ünvanı :

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 212

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Subjektif yaklaşımlar ile hanehalkı refah seviyelerinin ve subjektif yoksulluk oranlarının belirlenmesi.
2. Bireylerin subjektif ekonomik refah değerlendirmelerinin belirleyenlerinin tespit edilmesi.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Yoksulluk
2. Subjektif Yoksulluk
3. Subjektif Refah

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Poverty
2. Subjective Poverty
3. Subjective Welfare

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	O
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	O
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	O

Yazarın İmzası :

Tarih : 06.05.2012

ÖZET

Yoksulluk ya da refah yazınında objektif yaklaşım hâkim olmasına rağmen, bu yaklaşım bireyin gerçek yoksulluk algılarını görmezden gelmektedir. Objektif olarak tanımlanmış aynı durum için iki farklı birey farklı algılara sahip olabilirler. Subjektif refah yaklaşımı, bireylerin gerçek refah düzeyini anlayabilmek için onların düşüncelerinin dikkate alınması gerektiği noktasından hareket etmektedir. Dünyada bireylerin subjektif refah değerlendirmelerini çıkış noktası olarak alıp subjektif yoksulluk oranlarını irdeleyen çok sayıda çalışma olmasına karşın, Türkiye’de yapılmış çalışmaların tamamında objektif kriterlerden yola çıkılarak yoksulluğun boyutu ve profili ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarda bireyin kendisine ve içinde yaşadığı haneye yönelik yoksulluk algıları ihmal edilmiştir. Bu çalışma, bu boşluğu doldurmak üzere yoksulluğu objektif kriterlerden hareketle değil, subjektif refah değerlendirmelerinden hareketle incelemeyi ve bireyin subjektif ekonomik refah değerlendirmesine etkide bulunan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda bu çalışma, yapılan ilk alan araştırması olmasından dolayı özgünlük içermektedir. Çalışmada Muğla İli Merkez İlçesi’nde ikamet eden 205 hanehalkı (410 kişi) ziyaret edilmiş ve hanedeki her iki eşe de anket uygulanmıştır. Stata 9 programında EKK ve Sıralı Logit - Sıralı Probit tahmin yöntemleri kullanılarak Muğla İli için Leyden ve subjektif yoksulluk sınırları ve oranları ve bireylerin subjektif ekonomik refah değerlendirmelerine etki eden faktörler analiz edilmiştir.

Muğla alan araştırmasından bireylerin kendileri için yeterli olduğunu düşündükleri gelir düzeylerinden hareketle hesaplanan Leyden yoksulluk sınırı (LPL) (2.152 TL) ve subjektif yoksulluk sınırı (SPL) (1.559 TL) TÜİK hesaplamalarından (896 TL) daha yüksek, TÜRK-İŞ (2.734 TL), KAMU-SEN (3.083 TL) ve DİSK (3.312 TL) hesaplamalarından ise daha düşük olarak bulunmuştur. Bireylerin hanelerine yönelik subjektif refah değerlendirmelerinin temel belirleyenleri ise hanehalkı toplam harcama tutarı, hanehalkının borcunun olması, hanehalkı büyüklüğü, bireye miras yolu ile kalmış servetin olması, bireyin sağlık memnuniyeti, hem kendisinin hem de ebeveynlerinin eğitim seviyesi, yaşadığı yer, hanesine ve kendisine ilişkin görece refah algıları olarak tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Objective approach to poverty is a dominant field of analysis in the poverty studies. However, this approach essentially has a weakness as it ignores the feelings of individuals regarding their income and poverty. Two different individuals may have different judgments under the same condition, which might be identified objectively. The main act of the subjective welfare approach to poverty and measuring poverty is to consider the opinions, judgments and feelings of individuals in the measuring of their welfare level. Even though there are many studies emphasizing the importance of welfare implications of the subjective poverty assessments in the world, all calculations and analysis of poverty in Turkey is based on the objective criteria. The individual's self-poverty evaluations or as a member of household are totally neglected in Turkey.

This study aims to fill this gap by putting the subjective welfare approach into practice and to determine the factors affecting the assessment of individual for their subjective economic welfare. In this regard, this study has originality owing to be the first field study in Turkey. 205 households (410 individuals) in the central district of Muğla were visited and both couples in the house are interviewed with a separate questioner, one for women and one for men. Leyden and subjective poverty lines and the factors of individual assessment of subjective economic welfare is analyzed by using the estimation methods of OLS and Ordered Logit and Ordered Probit in Stata 9.

The results show that the Leyden Poverty Line (LPL) (2.152 TL) and subjective poverty line (SPL) (1.559 TL) calculated by the individuals' income levels, which are decided as a sufficient income level for a household, are higher than the poverty calculation of TurkStat (896 TL), but lower than KAMU-SEN (3.083 TL) and DISK (3.312 TL). The research results also show that the main determinants of individuals' subjective welfare assessments for their own households are dependent upon the value of total expenditure of household, amount of debt that the household has, household size, the level of inheritance, level of satisfaction with health service provisions, education level of both individuals and their parents, the material condition of their neighborhood, and relative welfare sense for individuals' household.

ÖNSÖZ

Dünya'daki yoksulluk literatüründe yoksulluğun farklı boyutları üzerine çalışmalar bulunmasına rağmen; Türkiye için yapılan çalışmalarda, genel olarak yoksulluğun boyutları ve yoksulların profilleri üzerine odaklanılmıştır. Bu çalışmaların tamamında objektif kriterlerden hareketle yoksulluk analizleri yapılmıştır. Türkiye'de subjektif refah değerlendirmelerini temel alarak yoksulluk ve refah çıkarımlarında bulunan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu tez, Leyden Yaklaşımı, Subjektif Yaklaşım ve Ekonomik Refah Yaklaşımı'nı kullanarak yoksulluğu subjektif refah açısından değerlendirmeyi ve bireylerin subjektif refah değerlendirmelerinin belirleyenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bireylerin subjektif refah değerlendirmelerini dikkate alarak yapılacak bu analiz, yoksulluğun daha gerçekçi bir yansımasını verecektir.

Doktora öğrenimim boyunca, gerek ders gerekse tez aşamasında bana bilgi ve tecrübesiyle; profesyonelliğin dışında kurduğumuz ilişkide ise sevgi ve şefkatiyle yol gösteren, çok şeyler öğrendiğim ve öğrenmeye devam edeceğim tez danışmanım ve çok sevgili "hocam" Doç. Dr. Ummuhan GÖKOVALI MEDETTİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu uzun ve zorlu süreçte desteklerini her zaman yanımda hissettiğim sevgili eşim Volkan'a, ailelerimize ve yakın arkadaşlarıma; benden destek ve yardımlarını esirgemeyen dostum, oda arkadaşım ve meslektaşım Çisel EKİZ GÖKMEN'e; zor günlerimde yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarım Bilge DOĞAN, Mustafa TERZİOĞLU, Ebru ERDOĞAN, Çağlar ÖZBEK ve Gaye GÖKALP YILMAZ'a teşekkür ediyorum.

Tez jürimde bulunan ve yaptıkları eleştiriler ve katkılar ile tezimin daha iyi olması için emek harcayan çok sevgili hocalarım Yrd. Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU, Prof. Dr. M. Cem BAYDUR, Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL, Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN ve Prof. Dr. Ömer GÜRKAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER	I
TABLOLAR ve ŞEKİLLER LİSTESİ	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK: KAVRAM, ÖLÇÜM ve NEDENLERİ

1.1. GİRİŞ.....	6
1.2. YOKSULLUK KAVRAMI ve ZAMAN İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ...	6
1.3. YOKSULLUK ÇALIŞMALARINDAKİ KIRILMA NOKTALARI.....	9
1.4. FARKLI KRİTERLER AÇISINDAN YOKSULLUK TANIMLAMALARI.....	12
1.4.1. Objektif Yaklaşım.....	12
1.4.1.1. Tek Boyutlu Yaklaşımlar.....	13
1.4.1.2. Çok Boyutlu Yaklaşımlar.....	15
1.4.2. Subjektif Yaklaşım.....	17
1.5. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ.....	18
1.5.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi.....	19
1.5.1.1. Mutlak Yoksulluk Sınırları.....	21
1.5.1.2. Göreli (Nispi) Yoksulluk Sınırları.....	23
1.5.1.3. Çok Boyutlu Yoksulluk Ölçümleri.....	24
1.5.1.4. Subjektif Yoksulluk Sınırları.....	26
1.5.2. Uygun Yoksulluk Endeksinin Seçilmesi.....	28
1.5.2.1. Kafa Sayısı Endeksi (Head-Count Ratio).....	28
1.5.2.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Ratio).....	29
1.5.2.3. Sen Endeksi.....	31
1.6. DEĞERLENDİRME.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI, PROFİLİ ve TÜRKİYE'DE YOKSULLUK ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. GİRİŞ.....	35
2.2. DÜNYADA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI.....	35
2.3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI ve YOKSULLUK PROFİLİ.....	43
2.4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR...	55
2.5. DEĞERLENDİRME.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUBJEKTİF REFAH: KAVRAM, ÖLÇÜM ve LİTERATÜR İNCELEMESİ

3.1. GİRİŞ.....	64
3.2. SUBJEKTİF REFAH KAVRAMI.....	65
3.3. SUBJEKTİF REFAH ÖLÇÜMÜ.....	70
3.3.1. Leyden Yaklaşımı.....	71
3.3.1.1. Gelirin Bireysel Refah Fonksiyonu (Individual Welfare Function of Income - WFI).....	71
3.3.1.2. Leyden Yoksulluk Sınırı (Leyden Poverty Line - LPL).	76
3.3.2. Subjektif Yaklaşım.....	79
3.3.3. Ekonomik Refah Yaklaşımı.....	82
3.4. SUBJEKTİF REFAH LİTERATÜRÜNÜN İNCELENMESİ.....	84
3.4.1. Yoksulluk Sınırlarının ve Oranlarının Belirlenmesine Yönelik Çalışmalar.....	85
3.4.2. Objektif ve Subjektif Yaklaşımı Karşılaştırmalı Olarak Ele Alan	

Çalışmalar.....	86
3.4.3. Subjektif Refahın Belirleyenlerini Ortaya Koyan Çalışmalar.....	89
3.5. DEĞERLENDİRME.....	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ ve SUBJEKTİF REFAH DEĞERLENDİRMESİ EKSENİNDE ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARI

4.1. GİRİŞ.....	103
4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ ve YÖNTEMİ.....	104
4.2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	104
4.2.2. Araştırmanın Yöntemi.....	105
4.3. ARAŞTIRMA ve GÖRÜŞMELERE İLİŞKİN BULGULAR.....	108
4.3.1. Görüşmecilere İlişkin Genel Özellikler.....	108
4.3.2. Bireylerin Kendilerine ve Yaşadıkları Haneye İlişkin Yoksulluk Algıları.....	110
4.3.3. Yoksulluğun Nedenine İlişkin Algı ve Bireysel Refah Değerlendirmeleri.....	114
4.4. DEĞERLENDİRME.....	123

BEŞİNCİ BÖLÜM

SUBJEKTİF REFAHIN EKONOMETRİK OLARAK ANAZLİZ EDİLMESİ: MUĞLA İLİ ÖRNEĞİ

5.1. GİRİŞ.....	126
5.2. LEYDEN YAKLAŞIMI: MODEL ve TAHMİN SONUÇLARI.....	127
5.2.1. Ekonometrik Model.....	127
5.2.2. Değişkenlere Ait Özet Bilgiler.....	129
5.2.3. Tahmin Sonuçları.....	130

5.3. SUBJEKTİF YAKLAŞIM: MODEL ve TAHMİN SONUÇLARI.....	134
5.3.1. Ekonometrik Model.....	134
5.3.2. Değişkenlere Ait Özet Bilgiler.....	135
5.3.3. Tahmin Sonuçları.....	136
5.4. EKONOMİK REFAH YAKLAŞIMI: MODEL ve TAHMİN SONUÇLARI.....	140
5.4.1. Ekonometrik Model.....	140
5.4.2. Değişkenlere Ait Özet Bilgiler.....	142
5.4.3. Tahmin Sonuçları.....	145
5.5. DEĞERLENDİRME.....	154
ALTINCI BÖLÜM	
ÇALIŞMANIN BULGULARI ve POLİTİKA ÖNERİLERİ	
6.1. ÇALIŞMANIN BULGULARI.....	160
6.2. POLİTİKA ÖNERİLERİ.....	165
KAYNAKÇA.....	170
EKLER.....	187

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Bölgeler Bazında Dünyadaki Yoksul İnsan Sayıları, Yoksulluk Oranları ve Yoksulluk Açığı Oranları.....	37
Tablo 2.2. Seçili Ülkeler İçin Endeks Değerleri.....	40
Tablo 2.3. Bireysel Refahın Algılanması (Perception of Individual Well-Being).....	42
Tablo 2.4. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Açlık ve Yoksulluk Sınırları (TL), Türkiye.....	46
Tablo 2.5. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%)...	48
Tablo 2.6. Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, Türkiye.....	50
Tablo 2.7. Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı, Türkiye.....	51
Tablo 2.8. Türkiye’de Yoksulluk Profili.....	54
Tablo 4.1: Görüşmecilere İlişkin Genel Özellikler.....	109
Tablo 4.2: Bireylerin Kendilerine ve Yaşadıkları Haneye İlişkin Yoksulluk Algıları.....	112
Tablo 4.3: Objektif ve Subjektif Yoksulluk Karşılaştırması.....	113
Tablo 4.4: Aynı Hanede Yaşayan Eşlerin Yoksulluk Algıları.....	114
Tablo 4.5: Kendisini Yoksul Hisseden Bireylerin Neden Yoksul Hissettikleri..	115
Tablo 4.6: Bireysel Yoksulluk Algılarına Göre Subjektif Ekonomik Refah Değerlendirmesi.....	116
Tablo 4.7: Hane Yoksulluk Algılarına Göre Subjektif Ekonomik Refah Değerlendirmesi.....	118
Tablo 4.8: Bireyin Kendisine ve Hanesine Yönelik Ekonomik Refah Değerlendirmesi.....	119
Tablo 4.9: Cinsiyete Göre Bireyin Kendisine ve Hanesine Yönelik Ekonomik	121

Refah Değerlendirmesi.....	
Tablo 4.10: Bireylerin Görelî Hane Durumuna İlişkin Algıları.....	122
Tablo 4.11: Gelir Değerlendirme Sorusuna ve Minimum Gelir Sorusuna Verilen Cevaplar.....	123
Tablo 5.1: Gelir Değerlendirme Sorusu (IEQ) Sonuçları.....	129
Tablo 5.2: Regresyon Analizinde Kullanılan Değişkenlere Ait Özet Bilgiler....	130
Tablo 5.3: μ Regresyonunun Tahmin Sonuçları.....	130
Tablo 5.4: Farklı Hanehalkı Büyüklüklerine Göre LPL Değerleri.....	133
Tablo 5.5: Regresyon Analizinde Kullanılan Değişkenlere Ait Özet Bilgiler....	135
Tablo 5.6: y_{\min} Regresyonunun Tahmin Sonuçları.....	136
Tablo 5.7: Farklı Hanehalkı Büyüklüklerine Göre SPL Değerleri.....	138
Tablo 5.8: Objektif- Subjektif Yoksulluk Sınırları ve Oranlarının Karşılaştırılması.....	140
Tablo 5.9: Ekonometrik Modelde Kullanılan Değişkenlere Ait Özet Bilgiler...	142
Tablo 5.10: Ekonometrik Modelde Kullanılan Kukla Değişkenlere İlişkin Özet Bilgiler.....	145
Tablo 5.11: Hanehalkının Subjektif Ekonomik Refahının Belirleyenleri.....	151
Tablo 5.12: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkinin Yönü.....	153

GİRİŞ

Yoksulluk sorunu, tarihin her döneminde toplumların farklı yöntem ve yaklaşımlarla tanımlayıp çözmeye çalıştıkları bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Üzerinde görüş birliğine varılmış tek bir yoksulluk tanımlaması bulunmamaktadır. En genel anlamda yoksulluk gelir azlığı olarak ifade edilmektedir. Farklı kriterlere dayanılarak farklı yoksulluk tanımlamaları yapılabilmektedir. Kimin yoksul olduğu ve yoksulluğun nedenleri konusunda zaman, yer, öncelik ve gereksinmelere göre farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Farklı tanımlamalar beraberinde farklı ölçme yöntemlerini de getirmektedir.

Dünya genelinde yoksulluk oranları azalmasına karşın, yoksulluk her dönemde ve her toplum için önemli ve sürekli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mücadele edilmesi gereken ciddi bir sorun olmasına karşın, gelişmiş ülkeler de yoksulluk oranlarını düşürmek için politika üretmektedirler. Yoksulluğa ilişkin ilk dönem bakış açısı gelir odaklı ve dar kapsamlı iken, 1990'lı yıllara girildiğinde alternatif yaklaşımlar geliştirilmiştir. Alternatif yaklaşımlarda yoksulluk ekonomik, sosyal, toplumsal, psikolojik, siyasi ve kültürel boyutları da içerecek şekilde daha geniş kapsamlı olarak incelenmektedir. Geniş kapsamlı tanımlamalarda yoksulluk, minimum kalori ihtiyacını ya da geçimlik gelir düzeyini karşılamadaki yetersizlikten ziyade, belli bir toplumda geçerli olan yaşam standartlarına ayak uydurmadaki başarısızlık olarak ele alınmaktadır.

Yoksulluk yazınında objektif yaklaşım hâkim olmasına rağmen, bu yaklaşım bireyin gerçek yoksulluk algılarını görmezden gelmektedir. Objektif olarak tanımlanmış aynı durum için bireyler farklı algılara sahip olabilirler. Subjektif refah yaklaşımı, bireylerin gerçek refah düzeyini anlayabilmek için onların düşüncelerinin dikkate alınması gerektiği noktasından hareket etmekte ve bireylerin yaşadıkları yoksulluğun boyutunun, kendi yaşam koşullarını nasıl değerlendirdiklerine bağlı olduğuna vurgu yapmaktadır. Yoksulluk analizlerinde, bir bireyin kendisini yoksul

olarak görüp görmediğinin değerlendirmesi, daha gerçekçi bir sonuç ortaya koyulmasına yardımcı olmaktadır.

Bireylerin kendi yaşam koşullarını değerlendirmelerine dayanan alternatif yaklaşımlar, yoksulluğa ve refah kavramına farklı bakış açıları sunmaktadır. Bireylerin kendi durumlarını en iyi bilenler ve değerlendirenler olduğu varsayımdan hareket eden alternatif yaklaşımlarda genel olarak iki farklı yol izlenmektedir. Bunlardan ilkinde odak noktası yani refah ölçütü gelirdir; ancak minimum ya da yeterli olan gelirin ne olduğu bireyin kendi değerlendirmesine bırakılmıştır. Burada bireye iki farklı soru tipi yöneltilerek buradan alınan cevaplardan subjektif refah değerlendirmeleri yapılmaktadır. İlk olarak bireye geçinmesi için gerekli olan *minimum gelir* (y_{\min}) sorulmaktadır. Literatürde bu soru tipi kullanılarak yapılan subjektif refah değerlendirmesine, *subjektif yaklaşım* denilmektedir. Diğer soru tipinde ise bireylere farklı durumlar (*çok kötü, kötü, ..., çok iyi*) için uygun gördükleri gelir düzeyleri sorulmaktadır. *Leyden yaklaşımı* olarak anılan bu subjektif refah değerlendirmesinde de refah ölçütü gelirdir. Alınan cevaplardan gelirin fayda fonksiyonu türetilmekte ve buradan da yoksulluk sınırına ulaşılmaktadır. İkinci yaklaşım ise daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşımda bireyden direkt olarak gelire bağlı bir refah değerlendirmesi yapması istenmemektedir. Bireye, en alt basamağında en yoksulun en üst basamağında en zenginin olduğu bir merdivende hanesini kaçınıcı basamakta gördüğü sorulmaktadır. Bireyin yaptığı bu subjektif *ekonomik refah* değerlendirmesine etki edebilecek gelir dışında pek çok kişisel özellik ve hanehalkı özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerin de göz önüne alınması ile subjektif refah değerlendirmesi daha geniş bir bakış açısı ile yapılabilmektedir.

Literatürde subjektif refah düzeylerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar genellikle birden fazla yoksulluk sınırının hesaplanmasını içeren karşılaştırmalı çalışmalardır. Avrupa ülkeleri, Amerika ve bazı gelişmekte olan ülkeler için farklı yöntemlerle subjektif refah düzeylerini belirlemeye yönelik yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Subjektif refah değerlendirmesini dikkate alan sorular kullanılarak yapılan ölçümlerde her zaman subjektif yoksulluk oranları objektif yoksulluk oranlarından daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca bu çalışmalarda ulaşılan bir başka genel bulgu da, modele dâhil edilen açıklayıcı değişken sayısı

arttırıldığında yani subjektif refahın tek belirleyeni olarak ekonomik göstergeler alınmadığında, modelin açıklama gücünün arttığı yönündedir. Farklı subjektif refah tanımlamalarına göre yapılan çalışmalarda bulunan düşük gelir esneklikleri de subjektif refahın gelir dışında da güçlü belirleyenleri olduğunu doğrulamaktadır.

Benzer özelliklere sahip bireyler subjektif refah değerlendirmesi sorularına birbirlerinden çok farklı cevaplar verebilmektedirler. Bu durumun pek çok belirleyicisi vardır. Literatür taraması bulgularına göre bireyin mevcut gelir/harcama düzeyi, gelir geçmişi, referans grup etkileri, içinde yaşadığı hanehalkının yapısı ve demografik özellikleri, işgücü ve istihdam özellikleri, eğitim ve sağlık durumu ile gözlemlenemeyen kişilik özelliklerinin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

Dünyada bireylerin subjektif refah değerlendirmelerini çıkış noktası olarak alıp refah çıkarımlarında bulunan çok sayıda çalışma olmasına karşın, Türkiye’de yapılmış çalışmaların tamamında objektif kriterlerden yola çıkılarak yoksulluğun boyutu ve profili ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarda bireyin kendisine ve içinde yaşadığı haneye yönelik yoksulluk algıları ihmal edilmiştir. Oysa objektif kriterlere göre yoksul olmayan bir birey kendini yoksul hissederken, objektif kriterlere göre yoksul olan bir birey kendini yoksul hissetmeyebilecektir. Bu durumun gözlemlenebilen ve gözlemlenemeyen pek çok nedeni olabilir. Bu çalışma, bu boşluğu doldurmak üzere yoksulluğu objektif kriterlerden hareketle değil, subjektif refah değerlendirmelerinden hareketle incelemeyi ve bireyin subjektif ekonomik refah değerlendirmesine etkide bulunan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda bu çalışma, yapılan ilk alan araştırması olmasından dolayı özgünlük içermektedir. Çalışmada Muğla İli Merkez İlçesi’ne ikamet eden 205 hanehalkı ziyaret edilmiş ve hanedeki her iki eşe de anket uygulanarak toplamda 410 bireyle görüşme gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda, çalışmanın birinci bölümünde öncelikle yoksulluk kavramının farklı yaklaşımlarla zaman içerisinde nasıl değişip gelişme gösterdiğine kısaca değinilmiş, daha sonra da farklı yaklaşımlar açısından yoksulluk tanımları ve bu tanımların gerektirdiği ölçüm yöntemleri ile ilgili bilgiye yer verilmiştir. Bu kapsamda, objektif yaklaşımda mutlak ve göreceli yoksulluk ölçüm yöntemleri ile

subjektif yoksulluk sınırı ölçüm yöntemlerine değinilerek, belli başlı yoksulluk endeksi tanımlamalarına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde dünya ve Türkiye’de yoksulluğun boyutu ve profili ortaya koyulduktan sonra, Türkiye’deki yoksulluk literatürü gözden geçirilmiştir. Dünyada yoksulluğun boyutunun incelenmesinde Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’ndan (UNDP) alınan veriler kullanılmıştır. Dünyadaki yoksulluk önce gelir boyutuyla, ardından da gelir dışı refah göstergeleri kullanılarak çok boyutlu olarak incelenmiştir. Ardından da Türkiye’de yoksulluğun boyutu ve profili ortaya konulmuştur. Türkiye için yapılan incelemede TÜİK tarafından yapılan Yoksulluk Çalışması sonuçları ile Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçları kullanılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ilk olarak subjektif refah kavramı ele alınmış ve subjektif refah yaklaşımlarından Leyden Yaklaşımı, Subjektif Yaklaşım ve Ekonomik Refah Yaklaşımı ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Farklı yaklaşımlar beraberinde farklı ölçme tekniklerini de getirmektedir. Kavram tartışmalarının ardından da bu üç farklı yaklaşıma göre subjektif refahın nasıl ölçüldüğü ele alınmıştır. Son olarak da çalışmanın amacı kapsamında dünyada subjektif refah üzerine yapılmış olan çalışmalara ve bulgularına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde ilk olarak çalışmanın amacı, önemi, araştırmanın yöntemi ve kapsamı ile ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra da çalışmanın amacı çerçevesinde anket bulguları sunulmuştur. Bu doğrultuda ilk olarak Muğla’daki görüşmecilerin genel özelliklerine, daha sonra ise bireylerin kendilerine ve içinde yaşadıkları haneye yönelik yoksulluk algılarına değinilmiştir. Ayrıca TÜİK tarafından belirlenen yoksulluk sınırlarına göre, yani objektif kriterlere göre yoksul olan ve olmayan insanların yoksul hissedip hissetmedikleri ve aynı hanede yaşayan eşlerin yoksulluk algıları karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Bu bölümde ayrıca bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmeleri de tartışılmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünde, EKK yöntemi ile Leyden Yaklaşımı ve Subjektif Yaklaşım kullanılarak yoksulluk sınırları tahmin edilmiş ve tahmin sonuçları tartışılmıştır. Ayrıca literatürü takip ederek Leyden yaklaşımına ve

subjektif yaklaşıma yöre yoksulluk sınırları hesaplanmıştır. Daha sonra ise, bireylere en alt basamağında en yoksulun, en üst basamağında en zengin yer aldığı 0-10 aralığında bir merdivende hanelerini kaçınıcı basamakta gördükleri sorusu (EWQ) yöneltılarak, bu soruya verilen cevaplarla subjektif refah kavramı daha geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu soruya verilen cevapların bağımlı değişken olarak kullanıldığı model sıralı (ordered) logit ve sıralı (ordered) probit yöntemleri ile tahmin edilmiştir. Böylece ekonomik refah yaklaşımı kullanılarak, bireyin subjektif refah değerlendirmesine etki eden faktörler belirlenmiştir.

Son bölüm olan altıncı bölüm ise genel değerlendirme ve politika önermelerine ayrılmıştır. Bu bölümde genel bir değerlendirmenin ardından çalışmanın bulgularına yer verilmiş ve ulaşılan bulgular ışında uygun politika önerilerinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK: KAVRAM, ÖLÇÜM ve NEDENLERİ

1.1. GİRİŞ

Yoksulluğu anlamak yüzyıllardır insanoğlunun en temel uğraşlarından biri olmuştur. Yoksulluk sorunu, tarihin her döneminde toplumların farklı yöntem ve yaklaşımlarla tanımlayıp çözmeye çalıştıkları bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Üzerinde görüş birliğine varılmış tek bir yoksulluk tanımlaması bulunmamakta ve farklı kriterlere dayanılarak farklı yoksulluk tanımlamaları yapılabilmektedir. Kimin yoksul olduğu ve yoksulluğun nedenleri konusunda zaman, yer, öncelik ve gereksinmelere göre farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Farklı tanımlamalar beraberinde farklı ölçme yöntemlerini de getirmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle yoksulluk kavramının farklı yaklaşımlarla zaman içerisinde nasıl değişip gelişme gösterdiğine değinilmiştir. Daha sonra da farklı yaklaşımlar açısından yoksulluk tanımları ve bu tanımların gerektirdiği ölçüm yöntemleri ile ilgili bilgi ve bazı öne çıkan yoksulluk endekslerine yer verilmiştir.

1.2. YOKSULLUK KAVRAMI ve ZAMAN İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ

Yoksulluk her dönemde hem makro hem de mikro açıdan ilgi gören bir konu olmuştur. Yoksulluk yeni bir sorun değildir ve bu soruna ilginin kaynakları çok eskilere dayanmaktadır. Yoksulluk teriminin ilk anlamlı tanımı 1901 yılında Seebohm Rowntree tarafından yapılmıştır. Buna göre yoksulluk, *“fiziksel etkinliği korumak için gerekli olan gıda ve kira gibi temel gereksinimleri minimum düzeyde karşılamada yetersiz kalan gelir düzeyi”* olarak tanımlanmıştır (aktaran Selim, 2008).

Ravallion ise yoksulluğu *“temel besin maddelerini satın alabilecek bir gelir seviyesinin altında kalmak”* olarak tanımlamaktadır (1992: 25). Yoksulluğa ilişkin bu tarz bir bakış açısı, yoksulluğun sadece ekonomik boyutuna dikkat çekerek yoksulluğu dar kapsamlı olarak tanımlamaktadır. Ancak yoksulluk daha sonraları

toplumsal, psikolojik, siyasi, kültürel ve ahlaki boyutları da içerecek şekilde daha geniş kapsamlı olarak incelenmiştir (Şenses, 2002: 62).

Yoksulluğun temel gereksinimleri karşılayabilmek için gerekli olan gelirin yetersizliği olarak tanımlanması ve ekonomik kriterlere dayalı olarak ölçülmesi bireylerin toplumsal hak ve olanaklara erişip erişememesi konusunda bilgi veremediği gibi insan ihtiyaçları da yiyecek, barınma ve giyinme gibi temel gereksinimlerle sınırlı değildir. İnsanların aynı zamanda temiz içme suyu, kanalizasyon, elektrik, sağlık ve eğitim gibi temel kamusal hizmetlere erişim, yönetime katılma, temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanma, sigortalı bir işte çalışma gibi diğer bazı gereksinimlere de ihtiyaç duyduğu bir gerçektir (Dumanlı, 2002: 2).

Townsend'e (1954) göre yoksulluk, sadece minimum kalori ya da geçimlik düzeyi karşılamadaki yetersizlikten ziyade belli bir toplumda geçerli standartlara ayak uydurmadaki başarısızlıktır/yetersizliktir. 1970'lerin ortalarında ILO'nun yaptığı öncü çalışma ile yoksulluk sadece gelir eksikliği olarak değil, aynı zamanda sağlık, eğitim ve diğer hizmetlere erişememe olarak tanımlanmıştır (Maxwell, 1999). Yoksulluk kavramı özellikle 1990'larda gerek ulusal gerekse uluslararası alanda kalkınma ve gelişme tartışmalarının önemli bir eksenini oluşturmaya başlamıştır. Dünya Bankası en genel anlamıyla yoksulluğu, "asgari bir yaşam standardına erişilememiş olma durumu" olarak tanımlamaktadır (World Bank, 1990: 26).

Birçok farklı tanımlama yapılmasına ve farklı teorik bağlamlarda bambaşka içeriklere kavuşmasına rağmen yoksulluk, temelde bireylerin fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayamamaları ve insanca yaşamak için gerekli temel gelir ve kaynaklara erişim yoksunluğu olarak tanımlanabilir (Ünlütürk-Ulutaş, 2009: 96). Yoksulluğun bu anlayışı gelir yoksulluğundan ziyade *insani yoksulluk* olarak adlandırılmaktadır (Fukuda-Parr, 1999: 100).

Günümüzde yoksulluğun, gelir eksikliğinden ziyade insan haklarının bütünselliği, bölünmezliği ve karşılıklı bağımlılığı temelinde tüm insan haklarının ihlali olarak tanımlanması kabul görmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği yoksulluğu "*yeterli bir yaşam düzeyi ve diğer temel*

sivil, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklardan yararlanmak için gerekli olan kaynaklardan, olanaklardan, tercihlerden, güvenlikten ve güçten sürekli olarak yoksun olma durumu” olarak tanımlamıştır (aktaran Varlık ve Ören, 2003: 685).

İnsani gelişme düşüncesine karşılık olarak gelişmiş ülkelerde sosyal dışlanma kavramı gelişmiştir. Bu kavram ilk olarak 1970’lerin sonlarında Fransa’da ortaya çıkmıştır. Buradaki odak noktası çoklu yoksunluk (düşük gelir, barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim) ve aynı zamanda bu çoklu yoksunlukları oluşturan süreçlerdir (Maxwell, 1999). Son yıllarda yoksulluk kavramı sosyal dışlanmayı da içerecek şekilde genişletilmiştir. Sosyal dışlanma ekonomik yoksunluğu ve aynı zamanda sosyal dezavantajların çeşitliliğini içeren bir kavramdır (Goldberg, 2010: 18). Avrupa Birliği sosyal dışlanmayı, *“bireylerin ya da grupların yaşadıkları toplumlara tam olarak ya da kısmi olarak entegrasyonunu engelleyen süreçler”* olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma karşın, De Haan ve Maxwell sosyal dışlanmayı daha sınırlı bir tanımlama ile *“sosyal ve politik aktivitelere katılmada başarısızlık”* olarak tanımlamaktadır (aktaran Dedeoğlu, Ekiz Gökmen, 2011: 19). Kahn ve Kamerman ise sosyal dışlanmayı *“birey ve grupların düşük gelirlerinin yanı sıra istihdama, sosyal hak ve hizmetlere ve kültürel ve toplumsal yaşamın diğer yönlerine erişimde yaşadıkları kısıtlar nedeniyle kendi toplumlarına katılmadan tamamen veya kısmen tasfiye edildikleri bir süreç”* olarak tanımlamışlardır (aktaran Goldberg, 2010: 18).

Adam Smith yoksulluğun toplumsal yönüne dikkat çekerek sorunun *“toplum içine utanmadan çıkabilme”* olduğunu ifade etmektedir. Hagenars ve de Vos ise yoksulluğu, hem *“toplumdaki diğer kişilerden daha düşük bir gelire sahip olma”* (objektif yoksulluk) hem de *“bireyin kendini yoksul olarak hissettiği nokta”* (subjektif yoksulluk) olarak tanımlamıştır (1987: 212).

Genel bir bakış açısıyla yoksulluğa ilişkin ilk dönem bakış açısı, yoksulluğun sadece ekonomik boyutuna dikkat çekerek, yoksulluğu dar kapsamlı olarak ele almıştır. Ancak yoksulluk daha sonraları toplumsal, psikolojik, siyasi, kültürel ve ahlaki boyutları da içerecek şekilde daha geniş kapsamlı olarak incelenmiştir. Buna göre yoksulluk, sadece minimum kalori ya da geçimlik düzeyi karşılamadaki yetersizlikten ziyade, belli bir toplumda geçerli standartlara ayak uydurmadaki

başarısızlıktır/yetersizliktir. 1990'larda ise yoksulluk durumunun yokluğunda, insanların kendi durumlarını nasıl gördüklerine yapılan vurgu ile birlikte, *refah* düşüncesi kullanılır hale gelmiştir.

1.3. YOKSULLUK ÇALIŞMALARINDAKİ KIRILMA NOKTALARI

Yoksulluk, tanımlama alanı her geçen gün genişleyen dinamik bir kavramdır (Chossudovsky, 1999: 47). Yoksulluk tanımlamasında en başta üzerinde durulması gereken nokta, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik kıstasların mı, yoksa bunların ötesinde sosyal ve hatta siyasal kıstasların mı dikkatte alınacağıdır (Şenses, 2002: 62). Alınan bu kararlar, yoksulluğun incelenmek ya da vurgulanmak istenen boyutuna göre değişebilmektedir ve çalışmanın seyrini değiştireceğinden kırılma noktaları olarak adlandırılmıştır. Bunlar yoksulluğun parasal veya parasal olmayan göstergelerle mi ele alınacağı, parasal olarak ele alınacaksa gelire mi yoksa tüketime dayanarak mı ölçüleceği üzerinedir. Karar verilmesi gereken bir diğer nokta ise yoksulluğun objektif olarak mı yoksa subjektif olarak mı değerlendirileceği ve bu değerlendirme yapılırken de analiz birimi olarak bireyin mi hanehalkının mı ele alınacağıdır.

Yoksulluk geleneksel olarak parasal anlamda ölçülmesine rağmen, pek çok farklı boyutu da içinde barındırmaktadır. Yoksulluk sadece gelir ya da tüketim eksikliği olarak tanımlanamaz; aynı zamanda sağlık, beslenme, okuryazarlık, zayıf sosyal ilişkiler, güvensizlik, düşük öz değerlilik/onur, güçsüzlük/kırılganlık ile ilgili yetersizlikler ile de tanımlanmaktadır (Coudouel v.d., 2002). Gelir ya da tüketimle sınırlandırılmış yoksulluk tanımlamaları ile bünyesinde bağımsızlık, özsaygı ya da katılım gibi faktörleri barındıran yoksulluk tanımlamaları arasında net bir kırılma çizgisi vardır (Maxwell, 1999).

Parasal ölçütler kullanılarak yoksulluk hesaplamaya çalışıldığında, refah göstergesi olarak gelirin mi yoksa tüketimin mi kullanılacağı konusunda bir seçim yapmak gerekmektedir. Yoksulluk çalışmalarında refah ölçütü olarak gelirin mi yoksa tüketimin mi seçileceği, araştırmacının neyi ölçmek istediği ve eldeki veri setinde hangisinin daha doğru/etkin olarak ölçülmüş olduğuna bağlı olarak

değişebilmektedir. Literatürde hem gelir hem de tüketim için lehte ve aleyhte görüşler mevcuttur.

Tüketim lehine görüşlerden ilki, anketlerde gelirin olduğundan az gösterildiği ve sürekli gelirin bir yansıması olarak tüketimin zaman içerisinde görece olarak daha istikrarlı olduğu görüşüdür (Jamal, 2002; Coudouel v.d., 2002; Deaton ve Zaidi, 2002, Yardımcı v.d., 2003). Tüketim lehine olan bir diğer görüşe göre de, kavramsal çerçeve açısından bir bireyin fayda düzeyi özellikle onun mevcut tüketimine bağlıdır. Bu durumda tüketim, bireyin finansal kaynaklarından bağımsız olarak en uygun refah göstergesidir (Rio Group, 2006). Bununla birlikte refahın, sadece mevcut tüketim tarafından belirlenen bir fayda fonksiyonu anlamında mı ölçülmesi gerektiği tartışmalı bir konudur.

Bazı yazarlara göre de bir ekonomideki bireylerin çoğu ücretli bir işte çalışmıyor, kendi işlerini yapıyor ya da tarım sektörü veya diğer aile işlerinde çalışıyorlarsa, kriter olarak tüketimin seçilmesi gelirden daha güvenilir sonuçlar verecektir (Jamal, 2002; Coudouel v.d., 2002). Bu tür ekonomilerde, hanhahlarının gelirlerini net ve doğru olarak bildirememeleri anketlerden elde edilen gelir bilgilerinin düşük kalitede olmasına neden olacaktır. Deaton ve Grosh (2000), ankete katılanların tüketimden çok gelirleri ve servetleri ile ilgili bilgileri paylaşmada daha isteksiz olduklarını belirtmişlerdir. Yani ankete katılanların tüketimden çok gelir ile ilgili sorulara yanlış cevap vermeleri daha olasıdır. Aynı zamanda, geliri bileşenlerine ayırmak zordur ve anketlerde beyan edilen gelir değerleri yuvarlamalı söylenebilmektedir (Madden, 2000).

Tüketimi ölçmekte de birçok engelle karşılaşılabilir. Bunlardan bazıları, hane dışında yapılan harcamaların belirlenmesi ile ilgilidir (Rio Group, 2006). Bununla birlikte, bazı yazarlar benzer bir şekilde tüketim değerinin de gelir gibi olduğundan az beyan edilebileceğini ifade etmişlerdir. Daha da önemlisi, mevcut tüketim borçlanmayı da içeriyor olabilir (Madden, 2000).

Aynı zamanda gelirin tüketimden daha iyi bir yaşam düzeyi göstergesi olduğu yönünde de teorik tartışmalar vardır. Örneğin, gelecekteki tüketim düzeyi de bir belirleyicidir ve gelir, gelecekte tüketime dönüşecek mevcut tasarrufları da içermenin

avantajına sahiptir. Buna ek olarak gelir, mevcut çıktılarından çok tüketicinin tercihlerini yansıtmaktadır. Bu, sadece kaynakların kullanımına değil, kaynaklara erişim üzerine odaklanarak refah karşılaştırması yapmak için daha iyi bir temel sağlar (Rio Group, 2006). Coudouel ve diğerleri'ne (2002) göre ise geliri kullanarak yoksulluğu ölçmek, gelirin kaynakları arasında ayırım yapılmasına olanak sağlar.

Kısaca hem geliri hem de tüketimi kullanmanın avantaj ve dezavantajları mevcuttur. Anketlerle toplanan gelir ve tüketim verileri birbirleri ile uyumlu olmayabilir. Tasarruflar ve borçlanma nedeniyle hem gelir hem de tüketim düzeyi, bireyin ya da hanehalkının gerçek refah düzeyini yansıtmıyor olabilir. Gelir ya da tüketimin seçilmesi daha çok yoksulluk ölçümünün yapılacağı ülkenin özelliklerine bağlıdır. Hangi verinin daha ulaşılabilir olduğu ve verinin toplanış sıklığı, kavramsal sorunlardan daha ayırıcıdır (Rio Group, 2006).

Yoksulluk çalışmalarında en başta kararlaştırılması gereken bir diğer nokta, yoksulluk düzeyinin genel kabul görmüş kıstaslara göre objektif olarak mı, yoksa yoksulların kendilerini tanımlamalarına ve konumlarını değerlendirmelerine olanak sağlayan, onların seslerine kulak veren ve insanların kendilerini yoksul hissetmeleri durumunda onları yoksul sayan katılımcı ve subjektif bir yaklaşımla mı belirleneceği konusudur (Şenses, 2002: 92-93). Bu anlamda yoksulluğun tanımlanmasındaki en temel ayırım objektif ve subjektif yoksulluk ayırımıdır.

Yoksulluğun ölçümünde analiz birimi olarak bireyin mi yoksa hanehalkının mı kullanılacağı, yoksulluk çalışmalarında karşımıza çıkan bir diğer kırıma noktasıdır. Yoksulluk ölçümünde kullanılan tüm yöntemlerde genel olarak analiz birimi birey değil, hanehalkıdır (Rio Group, 2006; Maxwell, 1999). Yoksul ve yoksul olmayan hanehalklarını birbirinden ayıran farklı yöntemler, eğer bir birey yoksul bir hanehalkında yaşıyorsa onu da yoksul olarak kabul etmektedir. Hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımını ölçmek zor olduğundan, yoksulluk değerlendirmesini birey düzeyinde yapmak oldukça güçleşmektedir (Rio Group, 2006). Mikro ekonomi ve kalkınma ekonomisindeki birçok çalışma, hanehalkını analiz birimi olarak kullanmaktadır. Literatürde hanehalkı üyeleri arasında kararların nasıl alındığı ve kaynakların nasıl dağıldığı gibi konulara nispeten daha az önem verilmiştir (Fuwa v.d., 2006: 375; Gökovalı, 2012).

Karşılaşılan diğeri bir sorunda, hane halkı düzeyinde tanımlanacak olan bir yoksulluk sınırının hane halkının büyüklüğüne göre değışecek olmasıdır. Farklı hane halkı büyüklüklerinin ihtiyaç duyacakları gelir ve tüketim düzeyi birbirinin aynı değildir. Bu nedenle de farklı hane halkı büyüklükleri için farklı yoksulluk sınırı tanımlaması gerekmektedir (Dağdemir, 1999: 26).

Görüldüğü gibi, yoksulluk çalışmalarında çalışmanın başında yapılacak olan seçimler çalışmanın boyutunu değıştirmektedir. Araştırmacı konuyu hangi boyutu ile ele almak istiyorsa yaptığı seçimlerle araştırmayı yönlendirebilmektedir.

1.4. FARKLI KRİTERLER AÇISINDAN YOKSULLUK TANIMLAMALARI

Yoksulluk, insanların ihtiyaçlarını yeterli görünenden daha az tatmin etmeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlama, yoksulluğun genel kabul görmüş bir tanımlamasıdır. Bununla birlikte bu tanımlama, ihtiyaçların tatmininde yeterli derecenin ne olduğu ve nasıl belirleneceğı sorusunu açık bırakmaktadır. Bu sorunun cevaplanmasındaki farklı yollar, yoksulluk kavramının farklı yorumlarını doğurmaktadır (Drewnowski, 1977).

Maxwell (1999), yoksulluğı tanımlarken en çok kullanılan terimleri; gelir ya da tüketim yoksulluğı, insani gelişme (gelişememe), refah, yapabilirlik ve işliğin yokluğu, kırılmalık, geçimin sürdürülemezliğı, temel gereksinmelerin yokluğu ve görelî yoksulluk olarak sıralamıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere, farklı kıstaslardan hareketle yoksulluğa farklı anlamlar katan pek çok tanımlama yapılabilmektedir. Yapılan araştırmalarda yoksulluğun hangi boyutu üzerinde durulmak isteniyorsa, belirli kıstaslardan yola çıkılarak yoksulluk tanımlanabilmektedir. Genel olarak yoksulluğı tanımlarken kullandığımız kriterler ve dolayısıyla ölçerken seçtiğimiz araçlar, objektif ve subjektif olarak iki sınıfta toplanabilir. Buradan hareketle bu başlık altında, farklı yoksulluk tanımlamaları objektif ve subjektif yaklaşım ayrımında ele alınmıştır.

1.4.1. Objektif Yaklaşım

Objektif yaklaşım, insanları yoksulluklarından kurtarmak için nelerin gerekli olduğu ve yoksulluğı nelerin oluşturduğu gibi normatif yargılar içermektedir (Jamal,

2002). Bu yaklaşım, gelir, tüketim harcamaları, kalori miktarı, okur-yazarlık oranı, sağlık hizmetlerine erişim, temiz içme suyuna erişim gibi somut ve ölçülebilir kıstaslar üzerinde yoğunlaşmakta ve asgari gereksinim düzeyinin belirlenmesine dayanmaktadır.

Objektif yaklaşımları iki alt başlık altında incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, sadece geliri ya da harcama düzeyini gerekli kıstas olarak alan *tek boyutlu* yaklaşımlar, diğeri ise çoğul göstergeler kullanarak yoksulluğu ölçmeye çalışan *çok boyutlu* yaklaşımlardır. Aşağıda bu iki yaklaşım içerisine giren farklı yoksulluk tanımlamalarına yer verilmiştir.

1.4.1.1. Tek Boyutlu Yaklaşımlar

Literatürde yoksulluğun objektif olarak tanımlanmasında kullanılan en temel iki yöntem; mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk tanımlamalarıdır. Her iki yöntem de tek boyutlu yaklaşımlar içinde değerlendirilmektedir, çünkü yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesinde tek kriter olarak mevcut gelir ya da harcama düzeyini kullanmaktadırlar.

Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk tanım ve ölçümünde hâkim yaklaşım, kökenleri 19. yüzyılın sonlarında İngiltere’de yapılan çalışmalara dayanan, gelir-tüketim harcamaları kıstaslarını baz alan mutlak yoksulluk yaklaşımıdır (Şenses, 2002: 62). Mutlak yoksulluk, belli bir gelir seviyesinin altında yaşayan ya da temel mal ve hizmetleri satın almaya gücü yetmeyen birey ve hanehalklarını kapsayan bir kavramdır. Mutlak yoksulluk kavramı literatürde gelir yoksulluğu olarak da adlandırılmaktadır. Mutlak yoksulluk, birey veya hanehalkının sadece gıda harcamalarını dikkate alarak dar anlamda ya da gıdaya ek olarak gıda dışı harcamalarını da dikkate alarak geniş anlamda tanımlanabilmektedir.

Dar anlamda mutlak yoksulluk bir bireyin minimum gıda harcaması için gerekli olan minimum geliri ya da yaşamını devam ettirebilmesi için alması gereken *minimum kalori ihtiyacını* sağlayamaması durumunu ifade etmektedir. Günlük geliri

2400 k/cal¹ besini almaya yetmeyen insanlar, Dünya Bankası'na *mutlak yoksul* olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2001: 104).

Mutlak yoksulluk kavramının salt gıda harcamalarını dikkate alan dar biçimi yanında, gıda dışı harcamaları da dikkate alan geniş biçiminden de söz edilebilir. Günümüzde birçok gelişmekte olan ülkede yoksulluk sınırı, en az kalori gereksinimini sağlayacak gıda sepetinin maliyeti yanında barınma ve giyim gibi gıda dışı harcamaları da dikkate alacak şekilde hesaplanmaktadır. 1970'li yılların ilk yarısında ortaya çıkan ve yoksulluğu gıda, sağlık, eğitim, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması esasına göre tanımlayan bu yaklaşıma *Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı* denmektedir. Bu yaklaşım da özünde bir mutlak yoksulluk yaklaşımı olarak nitelendirilmektedir (Şenses, 2002: 64). Bu yaklaşımla yoksulluk kavramının mutlak bir standarda bağlanması amaçlanmıştır. Bu standart, yaşamın vazgeçilmez gereksinimleri olan yiyecek, giyecek, konut gibi maddi olanakları sağlayabilecek gelir düzeyidir. Bireyin bu gereksinimleri karşılayacak bir gelire sahip olması esastır ve bu gelire sahip olmayan birey yoksul sayılmaktadır (Dağdemir, 1999: 25).

Görelî Yoksulluk

Görelî yoksulluk, toplumun diğer üyelerinin gelir durumları karşısında bireyin daha düşük gelir durumunu ifade etmektedir (Drewnowski, 1977). Görelî yoksulluk yaklaşımında, bireyin gereksinmelerini karşılama derecesi bakımından toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumu göz önüne alınmaktadır. Dünya Bankası görelî yoksulluğu, bir toplumda kabul edilebilir tüketim düzeyinin altında kalma olarak tanımlamaktadır (World Bank, 2008: 1). Bu yaklaşıma göre yoksulluk bireyin ya da hanehalkının içinde yaşadığı toplumun ortalama refah düzeyini yakalayıp yakalayamadığı ile ilgili bir konudur. Bu nedenle de, görelî yoksulluk yaklaşımı gelir ve refahın ülke içindeki dağılımına odaklanmaktadır (Dumanlı, 1996:

¹ Bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli olan minimum kalori miktarıdır. Minimum kalori ihtiyacı yaklaşımı ile ilgili bazı eleştiriler yapılmaktadır. Kalori ihtiyacı, bireyler arasında sadece yaşa ve cinsiyete bağlı olarak değil, iklime, çalışma koşullarına ve yaşanılan çevreye (kır-kent) bağlı olarak da değişim göstermektedir. Yaş ve cinsiyet dışındaki veriler, bireylerin psikolojik durumları veya fiziksel çaba seviyeleri hakkında detaylı bilgi sağlamaya yetecek kadar zengin değildir. Tıbben normal bir erişkin insanın alması gereken günlük kalori miktarı 2800–3000 k/cal, ağır işlerde çalışanlar içinse işin niteliğine göre günlük 3200–3800 k/cal ihtiyacı esas alınmaktadır.

8). Bu anlamda görelî yoksulluğu toplumdaki ortalama gelir düzeyinin altında bir gelir düzeyine sahip olunması olarak tanımlamak mümkündür.

Bu tanımlamanın ardında yatan düşünce daha çok sosyo-psikolojiktir. Yoksullar, toplumun ne kadar zengin olduğuna aldırmaksızın toplumdaki en düşük gelire sahip olan insanlardır. Burada kastedilen, herhangi bir toplumun, mutlak anlamda zengin bile olsa yoksul insan barındırdığıdır. Bu kavram, sadece belli bir toplumdaki en yoksul sınıfı belirlemek için kullanılabilir. Uluslararası karşılaştırmalarda kullanışsız bir kavramdır (Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell, 2008).

Townsend (1979), eğer insanlar toplumdaki alışılmış faaliyetlere katılmalarını sağlayacak kaynaklardan mahrum iseler ve bu nedenle bir anlamda toplumdan dışlanmış iseler, o zaman bu insanların yoksul sayılabileceklerini ifade etmiştir. Townsend'e (1979: 15) göre, "toplumdaki bireyler, aileler ve gruplar gıda çeşitleri ve faaliyetlere katılımı elde etmek için gerekli kaynakları olmadığında ve alışılmış ya da ait oldukları topluluklarda genel olarak kabul görmüş yaşam koşulları ve konfora sahip olmak için gerekli kaynakları olmadığında yoksul olduklarını söyleyebilirler." Townsend'in yoksunluk görüşü, bazı boyutları ile görelî bir yoksulluk kavramını temsil etmektedir. Çünkü basit anlamda görelî yoksulluk toplumdaki standardın dışında kalma olarak tanımlanmaktadır.

1.4.1.2. Çok Boyutlu Yaklaşımlar

Yoksulluğun salt gelir eksikliği olarak tanımlanması, bazı sınırlamaları da beraberinde getirmektedir. Salt gelir odaklı bir yaklaşımın, bireylerin toplumsal oluşumun sunduğu hak ve olanaklara erişip erişememesi konusunda kapsamlı bilgi vermeyeceği görüşü giderek yaygınlaşmaktadır. Ayrıca, gelir olarak neyin tanımlanacağı da açık değildir. İşte bu, alternatif yaklaşımların başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Alternatif yaklaşımlar, bireyin gereksinmelerinin daha geniş tanımlanması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu yaklaşımlarda beslenme, barınma ve giyim gibi minimum gereksinmelere ek olarak, güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, sağlık ve eğitim gibi hizmetlere erişim, yönetime katılma, temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanma, sigortalı bir işte çalışma gibi öğeler ön plana

çıkarılmaktadır. Ayrıca, cinsiyet ayrımcılığı gibi olguların yoksulluk üzerinde önemli etkileri olabileceği vurgulanmaktadır².

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından önerilen *insani gelişme* kavramına göre, üç temel insani gelişme boyutu dikkate alınmaktadır. Bunlar “uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve yeterli (saygın) bir yaşam standardı”dır (UNDP, 1990:9).

UNDP, 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporunda yoksulluğu yeniden tanımlamış ve insani gelişme kavramına ek olarak *insani yoksulluk* kavramını geliştirmiştir. Bu kavram yaygın olan yoksulluk yaklaşımları ile ortak noktalara sahip olmakla birlikte yoksulluk olgusunu çok yönlü boyutları ile açıklamayı hedeflemektedir. UNDP’nin (1997) tanımına göre insani yoksulluk, katlanılabilir bir yaşam için gerekli fırsatlardan ve seçeneklerden feragat etmektir. Bu tanımlamaya göre yoksulluk, gelir düzeyi ile ilişkilendirilemez, çünkü gelir ekonomik bir kategoridir. Buna karşın yoksulluk insani bir kategori olmak zorundadır (DPT, 2001: 105). Gelir yoksulluğu, satın alma gücünden yoksun olma anlamına gelmektedir. İnsani yoksulluk ise, bir kısım bireylerin insanca yaşam imkânlarına sahip olmaması anlamına gelmektedir. UNDP, 2010 yılından itibaren insani yoksulluk kavramı yerine çok boyutlu yoksulluk kavramını kullanmaya başlamıştır.

UNDP (2010: 221-222), sağlık, eğitim ve yaşam standardında bireylerin yaşadıkları çoklu yoksunluklardan hareketle *çok boyutlu yoksulluk* kavramını geliştirmiştir. Bu kavrama göre belli bir hanedeki her bir birey, hanehalkının yaşadığı yoksunlukların sayısına bağlı olarak “yoksul” ya da “yoksul değil” olarak sınıflandırılmaktadır. Hanelerin eğitim, sağlık ve yaşam standardı açısından yoksunlukları belirlenmekte ve böylece de bireylerin çok boyutlu yoksullukları ortaya çıkarılmaktadır.

² Kadınların yoksulluğu erkeklerden daha yoğun ve derin yaşadığı bulgusu, *cinsiyete dayalı yoksulluk* kavramının gelişmesine yol açmıştır. Bu kavram, “üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve işgücü piyasası” boyutunda kadının dezavantajlı durumundan yola çıkılarak, cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle insani gelişmede yaşanan kayıplara vurgu yapmaktadır (UNDP, 2010: 219-221).

Objektif yaklaşıma göre yapılan yoksulluk tanımlamalarında ve ölçümlerinde kullanılan kriterler ulusal ya da uluslararası kurumlar tarafından belirlenmekte ve kimlerin yoksul olarak sınıflandırılacağına bu kriterlere göre karar verilmektedir. Oysa bireyler kendi durumlarını en iyi anlayanlardır. Bireylerin kendi durumlarına ilişkin yapacakları değerlendirmeleri kullanarak yapılacak tanımlama ve ölçümler daha gerçekçi sonuçlar verecektir. Bu, subjektif yaklaşımın da çıkış noktasını oluşturmaktadır.

1.4.2. Subjektif Yaklaşım

Subjektif yaklaşım, yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin düşünce ve hislerine önem vermektedir. Bu yaklaşıma göre, kendilerini *yoksul* olarak tanımlayanlar *yoksul* olarak sınıflandırılmaktadır. Bu noktada temel kriter ne gelir ne de toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyidir. Kriter, yapamadıkları ya da erişemedikleri nedeniyle kendinden ya da çevresinden utanma sınırında olma ile ilgilidir (DPT, 2001: 103). Tamamen subjektiftir ve bireye özeldir.

Subjektif yoksulluk tanımlaması ilk kez Goedhart ve diğerleri (1977) tarafından yapılmıştır. Goedhart ve diğerleri'ne (1977) göre yoksulluk, objektif olarak belirlenebilen doğal bir durum değildir. Bu tanımlamaya göre, yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın bireylerin değerlendirmeleri doğrultusunda verilebileceği ve bireylerin kendi durumlarını en iyi anlayan kişiler oldukları varsayılmaktadır. Kısaca subjektif yoksulluk, insanların kendileri için yeterli kabul edebilecekleri tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olup olmadıklarına ilişkin beyanlarına bağlı olarak tanımlanmaktadır (Dağdemir, 2002: 2).

Her birey kendi ihtiyaçlarını yeterli düzeyde tatmin edip edemediği konusunda bir değerlendirme yapabilir. Bu değerlendirmeye göre de yoksul ya da yoksul değil olarak değerlendirilir (Drewnowski, 1977). Objektif tanımlamaların inanılabilirlikleri subjektif tanımlamalara göre daha azdır, çünkü yoksulluk bir histir. Objektif kriterler açısından yoksul olarak tanımlanan hanehalkları aslında kendilerini yoksul hissetmeyebilirler ya da tam tersi, objektif kriterlere göre yoksul olmayan hanehalkları kendilerini yoksul hissediyor olabilirler (Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell, 2008).

Hagenaars ve de Vos (1987: 212) yoksulluğun hem objektif hem de subjektif olarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Sen (1999) ise “uyarlanan tercihler” kavramıyla, yoksul ancak şikâyet etmeyen, mutlu olduklarını ifade edenlerin, kendi durumları hakkında tam doğru bir bilgiyi veremeyeceklerini bu anlamda kişisel tatmin ya da memnuniyet üzerinden refah ölçümünün sağlıklı bir değerlendirme olamayacağını ifade etmiştir. Sen ayrıca yoksulluktan ayrı olarak düşünülemez olan refahın tespitinde hem objektif hem de subjektif kriterlerin olması gerektiğini ve bu iki kriterin de sağlıklı bir ölçüm için göz önüne alınması gerektiğini belirtmiştir (aktaran Uyan Semerci, 2007: 23).

Genel kabul görmüş tanımlamaya göre yoksulluk, insanların ihtiyaçlarını yeterli görünenden daha az tatmin etmeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bu tanımlama, ihtiyaçların tatmininde yeterli derecenin ne olduğu ve nasıl belirleneceği sorusunu açık bırakmaktadır. Bu sorunun cevaplanmasındaki farklı yollar, yoksulluk kavramının farklı yorumlarını doğurmaktadır. Yoksulluk farklı kriterler açısından farklı şekillerde tanımlanmakta ve bu farklı tanımlamaların her biri farklı ölçüm yöntemlerini gerektirmektedir.

1.5. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Yoksulluk ölçümü, ihtiyaçlarla kaynakların karşılaştırmasına dayanmaktadır. Bir birey ya da hanehalkı, kaynakları yoksulluk eşiğinin altına düşerse yoksul olarak tanımlanmaktadır (Foster, 1998). Yoksulluğun ölçülmesinde yapılması gereken ilk iş, kimlerin yoksul olarak kabul edileceğinin belirlenmesidir. Bunun için öncelikle, güvenilir varsayımlara dayanarak yoksullar tanımlanmalı ve asgari bir yoksulluk sınırı belirlenerek, bu sınırın altında kalanlar yoksul sayılmalıdır.

Yoksulluğun ölçümünde evrensel bir yöntem yoktur, her bir tanımlama için geliştirilmiş farklı yöntemler vardır. Bu aynı zamanda, farklı tanımlamaların ölçümünün zorunlu olarak farklı sonuçlar getireceği anlamına da gelmektedir. Araştırmacı araştırmak istediği konuya yönelik olarak istediği ölçüm yöntemini seçebilecektir (Drewnowski, 1977). Bununla birlikte, farklı yoksulluk modelleri farklı göstergeler kullanmayı gerektirmektedir. Parasal modeller gelir ve tüketim bilgilerine ihtiyaç duyarken; kırılma modelleri gelir yanında riskle karşı karşıya

olma ve servet göstergelerine ihtiyaç duymaktadır. Yapabilirliği göz önüne alan modeller yaşam beklentisi ve eğitim başarısı göstergelerini, refah ve sosyal dışlanma modelleri ise sosyal desteklerin derecesi gibi ölçütleri göz önüne almaktadır (Maxwell, 1999).

Yoksulluğun ölçümünde kullanılan başka yaklaşımlar da vardır. Örneğin Atkinson (1969), işsiz olsa ya da olmasa da hükümetten ek gelir yardımı alma hakkı kazanmış olan düşük gelirli kişilerin “yoksul” olarak nitelendirilmesini önermiştir. O halde kimin yoksul, kimin yoksul olmadığına politikacılar karar vermelidir (aktaran Goedhart v.d., 1977). Bir diğer yaklaşım, örnek vatandaşın “bu toplumda 4 kişilik bir ailenin geçinebilmesi için gerekli olan haftalık en az gelir miktarı ne kadardır?” sorusuna verdiği cevaba göre yoksulluk sınırı belirlemektir (Kilpatrick, 1973; Goedhart v.d., 1977). Bu soruya verilen cevapların ortalaması yoksulluk sınırı olarak kabul edilmekte ve bu sınırın altında kalan bireyler yoksul olarak değerlendirilmektedir.

Yoksulluk ölçümünde üç temel adım bulunmaktadır. İlk olarak, uygun refah göstergesi/göstergeleri seçilmelidir. Daha önce de değinildiği gibi, refah göstergesi olarak parasal ya da parasal olmayan göstergeler seçilebilir. Daha sonra, altında kalan hanehalkları ya da bireylerin yoksul olarak sınıflandırılacağı eşik değeri olan bir yoksulluk sınırı seçilmelidir. Son olarak da, bu sınırın altında kalanların oranını gösterecek olan bir yoksulluk ölçütü seçilmelidir.

Bu bölümde, bir önceki bölüm ile bağlantılı olarak, farklı yoksulluk tanımlamalarının gerektirdiği farklı ölçüm yöntemlerine değinilecektir. Değişik kriterlere göre yoksulluk sınırı tanımlamaları yapıldıktan sonra, yoksulluk ölçütleri başlığı altında yoksulluğu ölçmede kullanılan endekslere yer verilecektir.

1.5.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi

Yoksulluk sınırı, bir toplumda yoksul olanlar ile olmayanları birbirinden ayırmak için kullanılan izafi bir çizgidir. İlk kez İngiltere’de 1886 yılında Charles Booth tarafından yoksullukla ilgili anket çalışmaları yapılmış ve *yoksulluk sınırı*

kavramı ilk olarak bu dönemde yine Booth tarafından ortaya atılmıştır (DPT, 2001: 108).

Hanehalkı ya da birey seviyesinde toplam gelir, tüketim ya da parasal olmayan ölçütler belirlendikten sonraki adım, bir ya da daha fazla yoksulluk sınırının belirlenmesidir. Yoksulluk sınırları, yoksulun yoksul olmayandan ayrıldığı kırılma noktalarıdır. Bu sınırlar parasal (gelir ya da tüketim seviyesi gibi) ya da parasal olmayan (okuryazarlık seviyesi gibi) nitelikte olabilirler. Çoklu sınırların kullanımı, yoksulluğun farklı seviyelerini/boyutlarını anlamada yardımcı olabilmektedir (Coudouel v.d., 2002). Birçok çalışmada yoksulluk, birden fazla yoksulluk sınırı belirlenerek izlenmekte ve yoksulluk düzeyi ve profiline ilişkin sonuçların değişik yoksulluk sınırlarına duyarlılığı test edilmektedir.

Yoksulluk çalışmalarında analiz birimi hanehalkı olarak kabul edildiğinde, farklı büyüklük ve bileşimdeki hanehalkları aynı yere koyulmaktadır. Oysaki iki kişilik bir hanehalkının yoksulluk sınırı, dört kişilik bir hanehalkının yoksulluk sınırından düşük olmalıdır. Doğaldır ki daha büyük olan hanelerin ihtiyaçlarını karşılamalarının maliyeti daha fazladır. Yoksulluk sınırı değeri ile hanehalkı büyüklüğü arasında ilişki kurmanın en basit yolu, kişi başına yoksulluk sınırı kullanmaktır. Ancak bu şekilde belirlenen yoksulluk sınırlarında bireylerin ihtiyaçlarını karşılamının maliyetinin homojen olduğu ve tüketimde ölçek ekonomilerinin olmadığı varsayılmaktadır. Örneğin; çocukların gıda ve giyim ihtiyaçlarını karşılamak, yetişkinlerinkinden daha küçük bir bütçe gerektirmektedir. Bununla birlikte, birlikte yaşayan iki kişi ısınma ve barınma gibi ihtiyaçlarını, tek başına yaşayan bir insan gibi, iki defa ödemeye gerek kalmadan karşılayabilmektedirler (ölçek ekonomileri ya da hanehalkı büyüklüğü arttığında marjinal maliyetlerin düşmesi). Sonuç olarak, yoksulluk sınırları, bireylerin ihtiyaçlarındaki farklılıkları ve tüketimdeki ölçek ekonomilerini yansıtabilecek şekilde belirlenmelidir. Yani farklı hanehalkı büyüklükleri ve kompozisyonları için yoksulluk sınırı değerleri elde edilmelidir. Bunu yapmanın iki yolu vardır. İlk olarak, referans bir aile için yoksulluk sınırı oluştururken hanehalkı büyüklüğü ve kompozisyonu dikkate alınır ve daha sonra bu, bir eşdeğerlik ölçeği kullanılarak diğer aile yapılarına uydurulabilir. İkinci yöntem ise her bir aile yapısı için ayrı ayrı

yoksulluk sınırları oluşturmaktır (Rio Group, 2006). Bu çalışmada, farklı hanehalkı büyüklükleri için yoksulluk sınırı değerleri hesaplanmasında ilk yöntem kullanılmıştır.

Yoksulluk sınırı, değişik yoksulluk tanımlamaları ile uyumlu olarak değişik düzeylerde belirlenebilmektedir. Yoksulluk sınırı hesaplamalarında kullanılan başlıca yöntemler aşağıda sıralanmaktadır.

1.5.1.1. Mutlak Yoksulluk Sınırları

Mutlak yoksulluk sınırının oluşturulmasında yapılacak temel seçim, kalori gereksinimi ya da temel ihtiyaçlar arasındadır. Birçok az gelişmiş ülkedeki ekonomistler, yetersiz beslenmenin yoksulluk kavramının merkezinde yer alması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu nedenle, diğer temel ihtiyaçlar arasında gıda yeterliliğinin bir önceliği bulunmaktadır. Temel ihtiyaçlar yaklaşımının zorluğu, “temel” ya da “yeterli” kelimelerinin karşılıklarının bulunmasındadır (Jamal, 2002). Hem alınması gereken minimum kalori gereksinimi yaklaşımına hem de temel ihtiyaçlar yaklaşımına göre belirlenen yoksulluk sınırları özünde mutlak yoksulluk sınırlarıdır.

Alınması Gereken Minimum Kalori Miktarı Yaklaşımı'na göre yoksulluk sınırı belirlenirken, ilk olarak tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama bir kalori miktarı saptanmaktadır. İkinci olarak, bu belirlenen kalori miktarını sağlayacak gıda sepetindeki maddelerin türü ve miktarları belirlenmekte; üçüncü olarak da, bu gıda sepetinin fiyatlanması gerekmektedir. Aylık gelirleri bu gıda sepetinin maliyetini karşılamaya yetmeyen bireyler yoksul olarak sınıflandırılmaktadırlar.

Bu yöntemin sakıncası, tüm nüfus için aynı kalori miktarının baz alınmasıdır. Oysa aynı hanehalkı içinde dahi kişiden kişiye kalori ihtiyacı değişebilmektedir. İnsanların kalori gereksinimleri sadece cinsiyet ve yaşa göre değil, iklim, yapılan işe ve yaşanılan çevreye göre de değişebilmektedir. En çok kullanılan yaklaşım, yetişkin başına günlük 2550 kalori (hem kırsal hem de kent için) alımının eşik değeri olarak değerlendirilmesidir. Diğer taraftan kırsal alandaki yaşam, her gelir seviyesinde, kentsel yaşamdan daha fazla kalori gerektirmektedir. Yoksulluk

Çalışma Grubu (Working Group on Poverty/GOP, 1997), kırsal alanlar için 2550, kentsel alanlar içinse 2230 kaloriyi eşik değeri olarak belirlemiştir (Jamal, 2002).

Minimum kalori ihtiyacına dayalı mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımına bir alternatif, Dünya Bankası tarafından belirlenen *günlük 1,25\$³ sınıridir*. Yoksulluğun evrenselliği ve satın alma gücü paritelerindeki farklılıklarda düşünülerek, ortalama olarak, yeterli miktarda gıda maddesinden oluşan gıda sepetinin maliyeti (mutlak yoksulluk sınırı), Dünya Bankası tarafından 1,25\$ olarak belirlenmiştir. Buna göre günlük geliri 1,25\$’dan daha az olan bireyler mutlak yoksul olarak kabul edilmektedirler. Günlük 1,25\$ sınırına göre yapılan yoksulluk ölçümleri, ülkeler arası karşılaştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Mutlak yoksulluk sınırı, minimum bir ihtiyaç sepetini satın alma maliyetine göre de tanımlanabilir. *Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı* olarak adlandırılan bu yöntemle yoksulluk sınırı hesaplanmasında, insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli minimum gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamaları gibi temel ihtiyaçlar dikkate alınmaktadır. Bireyin ihtiyaç duyduğu bu temel gereksinimlerden oluşan sepete yapılacak harcamalar toplamı yoksulluk sınırı olarak belirlenmekte ve bu sınırın altında gelir ya da harcama düzeyine sahip olan bireyler yoksul kabul edilmektedirler. Yaşanılan bölge ve kesimlere göre aynı mal ve hizmetler farklı fiyatlarda olabileceğinden, temel gereksinimler yöntemine göre belirlenen harcama tutarı da bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir.

Kısaca mutlak yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk sınırı, temel ihtiyaçların her biri için mutlak minimum standartları sağlayan mal ve hizmetleri satın almaya yetecek para miktarı olarak tanımlanmaktadır (Rio Group, 2006). Drewnowski (1977), minimum kalori ihtiyacına göre belirlenen yoksulluk sınırını “aşırı yoksulluk noktası”, temel ihtiyaçlar yaklaşımına göre belirlenen yoksulluk sınırını ise “yoksulluk noktası” olarak adlandırmış ve yapılan çalışmalarda hem yoksulluk noktası hem de aşırı yoksulluk noktasının kullanılmasını önermiştir. Drewnowski’ye

³ Dünya Bankası tarafından 2005 yılına kadar günlük 1\$ olarak belirlenmiş olan mutlak yoksulluk sınırı, 2005 sonrasında 1,25\$ olarak güncellenmiştir.

göre ikisi de birbirini tamamlamaktadır ve sosyal durumun daha iyi anlaşılması ve politikaların daha iyi oluşturulabilmesi için ikisi de gereklidir.

1.5.1.2. Göreli Yoksulluk Sınırları

Görelî yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk sınırı, toplumun ortalama durumu ile ilgilidir. Bu yaklaşıma göre bir birey, ihtiyaçlarını kendi yaşadığı toplumda normal olarak kabul edilene kıyasla kabul edilemez bir düzeyde karşılayabiliyorsa yoksuldur (Rio Group, 2006). Görelî yoksulluk sınırı, toplumdaki ortalama ya da medyan gelirin/harcamanın belli bir oranı (%50 ya da %60) olarak belirlenmektedir.

Bu yaklaşımda genelde, toplumda yaratılan ortalama ya da medyan gelirin (harcama değerinin) yarısı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Elde ettikleri gelirleri ya da yaptıkları harcama tutarları, göreli yoksulluk tanımına göre belirlenmiş olan bu yoksulluk sınırının altında kalan bireyler yoksul sayılmaktadırlar. Bu yöntemle belirlenecek yoksulluk sınırı, toplumun ortalama gelir düzeyine göre farklılık gösterecektir. Toplumdaki ortalama gelir düzeyi yüksek ise yoksulluk sınırı da yüksek, ortalama gelir düzeyi düşük ise yoksulluk sınırı da düşük olacaktır.

Görelî yoksulluk sınırının toplumdaki ortalama gelir düzeyine göre mi yoksa medyan gelir düzeyine göre mi belirleneceği konusunda bir görüş birliği yoktur. EUROSTAT, medyan gelirin %60'ını yoksulluk sınırı olarak belirlemiştir. Bir diğer seçenek, toplumdaki ortalama gelir düzeyinin yarısı sınırıdır. Buna göre, toplumdaki ortalama gelir düzeyinin yarısı yoksulluk sınırı olarak belirlenmektedir. Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell'e (2008) göre her iki ölçütün değeri de güvenilmezdir; ikisi de kılık değiştirmiş eşitsizlik ölçütleridir. Drewnowski'ye (1977) göre ise göreli yoksulluk sınırı politika önermeleri için oldukça önemlidir. Gelir daha düzgün bir şekilde dağıtıldığında yoksul kesim kazanacak, yoksul olmayanlar ise kaybedecektir. Bu nedenden dolayı, yoksulluk sınırı için ortalama gelir, medyan gelirden daha iyi bir temel oluşturacaktır.

Görelî yoksulluk sınırları bir ülkedeki gelir ya da tüketimin genel dağılımı ile ilgili olarak tanımlanmaktadır. Görelî yoksulluk sınırı, bir ulusun genel yaşam

düzyeyini ve ÷lke içindeki eşitsizliği yansıtması açısından önem taŐıymaktadır (DPT, 2001: 104). Toplumdaki bireyler arasında gelir dağılıımı eşitsizliğinin boyutu fazla ise ortalama ya da medyan gelirin yarısı yaklaşımına göre yoksul hane halkı sayısı artış gösterecektir. Toplumda bir kesimden diğerine eŐitsizliĐin boyutu az ise, yani bireylerin gelirleri ortalama civarında ise yoksulluğun boyutu ve yoğunluğu azalacak demektir. Bir toplumdaki mutlak ve görelili yoksulluk trendleri ters yönde hareket edebilmektedir. Örneğin nüfusun en alt ve en üst gelir grupları arasındaki gelir farkı azaltılırsa, mutlak yoksulluk artarken görelili yoksulluk dŐebilecektir⁴ (Jamal, 2002:3).

1.5.1.3. Çok Boyutlu Yoksulluk lümleri

Yoksulluğu sadece gelir eksenli değerlendirmek pek çok eksikliği de beraberinde getirmektedir. Yoksulluğu, gelir dışı bazı refah göstergelerini de dikkate alarak incelemek önemlidir. Bu tür bir inceleme yoksulluğun boyutu yanında derinliği ve insanların yoksunlukları hakkında da bilgi verecektir. AŞağıda bazı gelir dışı refah göstergeleri yardımıyla yoksulluğu farklı bir perspektif ile ele alan endeksler hakkında kısaca bilgi verilecektir.

İnsani Gelişme Endeksi (The Human Development Index/HDI), ÷lkeler için insani gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Endeks, doğumda yaşam beklentisi, ortalama okullaşma yılı, beklenen okullaşma yılı ve brüt milli gelir verilerini kullanarak ÷lkenin insani gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktadır. Her bir alandaki gerçekleŐmeleri ölçen normalleŐtirilmiŐ endekslerin geometrik ortalaması alınarak HDI hesaplanmaktadır⁵. HDI, 0 ile 1 arasında değerler almakta ve ÷lkeleri kendi ÷lkesindeki insanlara sağladıkları fayda üzerinden gelişmişlik düzeylerine göre, çok yüksek insani gelişme, yüksek insani gelişme, orta insani gelişme ve en düşük insani gelişme düzeyine sahip ÷lkeler Şeklinde sıralamaktadır (UNDP, 2010: 216-217).

İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index/HPI) gelişmekte olan ÷lkeler ve OECD ÷lkeleri için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Gelişmekte olan ÷lkeler için hesaplanan endeks HPI-1, OECD ÷lkeleri için hesaplanan endeks ise HPI-2 olarak

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız Sharpe (2001: 15-16).

⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız UNDP (2010: 216-217).

ifade edilmektedir. HPI, HDI'nın üç temel bileşeni olan uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve yeterli yaşam standardındaki yoksunlukları ölçen bileşik bir endekstir. Bu endeks iki farklı ülke grubu için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. HPI-1 ile HPI-2 arasında küçük bir fark bulunmaktadır. HPI-2, HPI-1'den farklı olarak, sosyal dışlanma değişkenini de içermektedir. 1997 yılından bu yana hesaplanan HPI, son olarak 2009 yılında UNDP tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda hesaplanmıştır⁶. 2010 yılında HPI'nın yerini Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (The Multidimensional Poverty Index/MPI) almıştır⁷.

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI), sağlık, eğitim ve yaşam standardında bireylerin yaşadıkları çoklu yoksunlukları tanımlamaktadır. Bu endeks değerini ölçerken hanehalkı anketlerinden mikro veri kullanılmaktadır ve her bir veri aynı ankettan alınmış olmalıdır. Belli bir hanedeki her bir birey, hanehalkının yaşadığı yoksunlukların sayısına bağlı olarak *yoksul* ya da *yoksul değil* olarak sınıflandırılmaktadır. Endeksin ölçümünde eğitim ve sağlık için ikişer, yaşam standardı içinse altı olmak üzere toplam on değişken kullanılmaktadır ve bireylerin yoksul olarak tanımlanabilmeleri için bu göstergelerin en az üçünden yoksun olmaları gerekmektedir⁸.

Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (The Gender Inequality Index/GII), üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve işgücü piyasası boyutunda kadının dezavantajlı durumunu yansıtmaktadır. Endeks, cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle insani gelişmede yaşanan kayıpları göstermektedir. Bunu yaparken; anne ölüm oranı, ergen doğurganlık oranı, cinsiyetler bazında parlamentodaki koltuk sayısı, orta ve üst seviyedeki eğitime katılma oranı, işgücüne katılma oranı verilerini kullanmaktadır. Endeks değerinin sıfır olması, kadın ve erkeğin eşit olduğunun; 1'e eşit olması ise kadının tüm ölçütlerde olabildiğince yoksul olduğunu göstermektedir. GII, Seth (2009) tarafından

⁶ İnsani Gelişme Endeksi ve İnsani Yoksulluk Endeksine karşı yöneltilen iki temel eleştiri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, refah ve yoksulluğun açık uçlu kavramlar olmaları nedeniyle, yeterli ölçüm için gerekli kıstas sayısının ve buna bağlı olarak veri gereksiniminin giderek artmasıdır. Bu verilere ulaşma gücü karşısında da ister istemez bunların yerini tutması beklenen göstergeler kullanılmakta ve ölçüm istenen kapsamda yapılamamaktadır. Söz konusu iki endekse yöneltilen ikinci eleştiri ise, bunların, endeksi oluşturan kıstaslardaki gelişmelerin ayrı ayrı izlenmesini engellemesiyle ilgilidir. Bu endekte yer alan göstergelere eşit ağırlık verilmesi durumunda bunların birbirleriyle ikame edilebilir oldukları daha en baştan kabul edilmiş olmaktadır (Şenses, 2002: 103–104).

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız; UNDP (2009).

⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız; UNDP (2010: 221-222).

önerilen birliktelik duyarlı (association-sensitive) eşitsizlik ölçütünü kullanarak hesaplanmaktadır⁹.

1.5.1.4. Subjektif Yoksulluk Sınırları

Yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın o toplumda yaşayan insanların değerlendirmeleri doğrultusunda verileceği varsayımına dayanarak belirlenen subjektif yoksulluk sınırı da, yoksul olanla olmayanı birbirinden ayırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, kendini yoksul hissetmeyenler yoksulluk sınırının üzerinde, kendini yoksul hissedenler ise yoksulluk sınırının altında kalacaktır.

Bu yaklaşımda, yoksulluk kavramında subjektiflik söz konusudur. Yoksulluk sınırı, temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan asgari gelirin belirlenmesi ile ilgili sorulara hanehalkı tarafından verilen cevaplara dayanılarak hesaplanmaktadır. Sonuçlar değerlendirilerek, bireylerin kendileri için belirledikleri sınırlar ortaya çıkarılmaktadır.

Literatürde subjektif yoksulluk sınırı belirlemede kullanılan iki temel yöntem bulunmaktadır. Bunlardan ilki, “*sizin durumunuzda, ne kadar bir net hanehalkı geliri sizin için mutlak olarak minimum olacaktır? Yani, daha az kazanırsanız geçinemeyeceğiniz gelir düzeyi nedir?*” sorusuna verilen cevaptan yola çıkarak hesaplanmaktadır. Bu şekilde belirlenen yoksulluk sınırına *subjektif yoksulluk sınırı* (Subjective Poverty Line/SPL) adı verilmektedir. Bu soruya verilen cevaptaki gelir düzeyi, hanehalkının gerçek gelirinden fazla ise o hane halkı yoksul olarak değerlendirilmektedir.

İkinci yöntem ise biraz daha karmaşıktır ve literatürde *Leyden yoksulluk sınırı* (Leyden Poverty Line/LPL) olarak anılmaktadır. Refah ölçütü olarak, Van Praag (1968, 1971) ve Van Praag ve Kapteyn (1973) tarafından ortaya atılıp geliştirilen “gelirin bireysel refah fonksiyonu” kullanılmaktadır¹⁰. Bu fonksiyon, bir birey

⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız; UNDP (2010: 219-221); Seth, (2009).

¹⁰ Gelir olarak “kullanılabilir hanehalkı geliri” kastedilmektedir.

tarafından gelir seviyelerinin refah değerlendirmesini tanımlamaktadır ve bireye aşağıdaki soru sorularak ölçülmektedir¹¹.

“Aşağıdaki her bir durum için yaklaşık bir miktar belirlemeye çalışınız.”

Haftalık/ aylık/ yıllık: (hangi periyodu seçiyorsanız daire içine alınız)

<i>Çok kötü</i> TL civarında
<i>Kötü</i> TL civarında
<i>Yetersiz</i> TL civarında
<i>Yeterli</i> TL civarında
<i>İyi</i> TL civarında
<i>Çok iyi</i> TL civarında

Bu soruya gelir değerlendirme sorusu (Income Evaluation Question/IEQ) denilmektedir. İyi, yeterli, kötü gibi sözlü değerlendirmeler, eşit aralıklarla tanımlanarak, sıfır ile bir aralığında sayılara dönüştürülmektedir. Bu yolla bireysel refah fonksiyonları hesaplanmakta ve buradan hareketle *Leyden yoksulluk sınırı* belirlenmektedir. Böylece subjektif olarak kimlerin yoksul olduğu belirlenebilmektedir.

Uygulamada, subjektif yoksulluk sınırı belirlenirken önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Karşılaşılan en temel sorun, toplanan bilgilerden tutarlı bir sonuca ulaşılabilmesi ve sonuçları ülkeler arasında kıyaslama güçlüğüdür. Aynı ülke içinde farklı bölgelerde dahi bu güçlük kendini göstermektedir. Sorulan soruların algılanma biçimi benzer gelir düzeyindeki topluluklarda bile farklılıklar göstermekte ve elde edilen sonuçlar genellikle anketin yapıldığı yere özgü olmakta, kolaylıkla genelleştirilememektedir (Şenses, 2002: 94-96). Anket sorularına verilen cevaplar, hane halkı büyüklüğü ve gelir düzeyine göre de farklılaşmaktadır. Bu yöntemin analiz üstünlüğü ise, kişilerin kendilerini toplumun hangi kesiminde gördüklerini belirlenebilmesi ve normatif unsurları da analize katabilmesidir.

¹¹ Bu soru farklı kaynaklarda farklı şekillerde yer almaktadır. Burada belirtildiği gibi her bir durum için tek bir gelir istenebilmekte ya da gelir aralığı istenebilmektedir. Bunun yanında, burada olduğu gibi altı durum için gelir istenebileceği gibi, bu sayı beş, yedi ya da dokuz da olabilmektedir.

1.5.2. Uygun Yoksulluk Endeksinin Seçilmesi

Endeks, belli bir olaya ilişkin istatistiksel verilerin ve değerlerin gösterdiği oransal değişimler olarak tanımlanmaktadır. Bir değişimi gösteren nicelikler veya değerler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için endekslerden yararlanılmaktadır. Yoksulluğun ölçülmesinde yoksulluk sınırının belirlenmesinden bir sonraki aşama, uygun bir yoksulluk endeksinin seçilmesidir. Literatürde pek çok yoksulluk endeksi bulunmasına karşın, burada en yaygın olarak kullanılan kafa sayısı endeksi, yoksulluk açığı endeksi ve Sen endeksine değinilecektir.

1.5.2.1. Kafa Sayısı Endeksi (Head - Count Ratio)

Yoksulluk ölçümlerinde en yaygın kullanılan endeks, geliri yoksulluk çizgisinin altında kalan kişilerin sayısının toplam nüfusa oranını gösteren (Ravallion, 1994: 45) Kafa Sayısı Endeksi'dir. Kafa Sayısı Endeksi matematiksel olarak şu şekilde ifade edilmektedir:

$$H = \frac{N_p}{N} \quad (1.1)$$

Burada H, kafa sayısı endeksini; N_p , yoksulluk sınırı altında kalan bireylerin sayısını (yoksul nüfusu) ve N, toplam nüfusu göstermektedir. Kafa Sayısı Endeksi (H), sıfır ile bir arasında değerler alabilen bir endekstir. Endeksin bire eşit olması, tüm nüfusun yoksul olduğu anlamına gelmektedir. Endeksin sıfıra eşit olması ise, toplumda hiç yoksulluk sınırı altında kalan birey olmadığını göstermektedir. Sözü geçen bu iki uç durum arasında, endeks bire yaklaştıkça toplam nüfus içinde yoksulların oranı artıyor, sıfıra yaklaştıkça da yoksulların oranı azalıyor demektir.

Kafa Sayısı Endeksi, taşıdığı eksiklikler nedeniyle literatürde önemli eleştirilere maruz kalmıştır. İlk olarak, bu endeks, yoksulluğun derecesini belirlemede yetersiz görülmektedir (Jamal, 2002). Endeks, yoksulluk sınırının hemen altındaki bir kişi ile yoksulluk sınırının çok altında bulunan bir kişi arasında ayırım yapmamaktadır. Kafa sayısı endeksi, gelirin yoksullar arasındaki dağılımına karşı da tamamen duyarsızdır. En yoksul yoksuldan, daha iyi durumdaki yoksula yapılacak

bir gelir transferi, H'nin değişmeden kalmasını ya da düşmesini sağlayacaktır (Sen, 1976).

Sen'in (1976: 220) belirttiği gibi, yoksul bir kişi daha da yoksullaştığında bu endekste bir artış olmamakta, fakat bu kişinin ölmesi durumunda yoksulluk oranının düşmesi gibi bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Aynı zamanda, yoksul hanehalklarının yoksulluk sınırının yakınlarında yoğunlaşması durumunda, yoksulluk sınırındaki küçük değişmeler bile yoksulluk oranında büyük değişmelere yol açabilmektedir.

Watts (1968: 326), kafa sayısı endeksi için “değersiz fakat kolaylığı tercih edilmesini sağlıyor” yorumunu yapmıştır. Sen (1979: 295) de bu endeksin gördüğü desteğin derecesinin oldukça şaşırtıcı olduğunu belirtmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, eğer araştırmacı gelirin yoksullar arasında nasıl dağıtıldığı ile ilgilenmiyorsa ve kendisi için sadece yoksulluk oranı önemli ise, Kafa Sayısı Endeksi (H) bu iş için elverişli bir ölçüm aracı olacaktır.

1.5.2.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Ratio)

Bu endeks, yoksulların yoksulluk sınırı üzerine çıkabilmeleri için ne kadar gelire ihtiyaç duyduklarını göstermek için kullanılmaktadır. Yoksulluğu ölçmek için geliştirilen bu endeks, yoksulluk sınırı (z) ile yoksulluk sınırı altındaki bireyin geliri (y_i) arasındaki farkın büyüklüğünü belirlemekte ve bireyin yoksulluk sınırı üzerine çıkabilmesi için ne kadar gelire ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Bu endeksin matematiksel gösterimi şu şekildedir (Rio Group, 2006):

$$PG = H \cdot I \quad (1.2)$$

Burada PG yoksulluk açığı endeksini, H kafa sayısı endeksini ve I, gelir açığı oranını göstermektedir ve aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$I = \frac{z - \bar{y}}{z} \quad (1.3)$$

Burada (z), yoksulluk sınırını; \bar{y} , yoksulların ortalama gelir düzeyini göstermektedir. Endeks (PG), sıfır ile bir arasında değişen değerler alabilmektedir. Endeksin sıfıra yaklaşıyor olması, yoksulların gelirlerinin yoksulluk sınırı civarında

yoğunlaştığını ve dolayısıyla yoksulluktan kurtulmanın maliyetinin azaldığını; bire yaklaşım olmasa da, yoksulların gelirlerinin yoksulluk sınırının çok altında kaldığını göstermektedir. Yani, endeks bire yaklaştıkça dip yoksulluk artıyor demektir.

Yoksulluk Açığı Endeksi (PG), yoksulluğun şiddeti (derinliği) hakkında bilgi verirken, yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlıdır (Jamal, 2002). Gelir dağılımı değiştiğinde yoksulların ortalama gelir düzeyi değişmiyorsa endeks değerinde değişim olmaz. Endeks, sadece yoksulların ortalama gelir düzeyi (y) değiştiğinde değişim göstermektedir. Yoksulluk açığı endeksi, sadece yoksulların ortalama gelir düzeyi düştüğü zaman artış gösterecektir (Bös v.d., 1988: 91).

Yoksulluk açığı endeksi, kafa sayısı endeksinin önemli bir tamamlayıcısıdır. Şöyle ki, bazı toplumlar yoksulluk sınırının hemen altında bir yığılma söz konusu ise yüksek yoksulluk endeksine, fakat düşük yoksulluk açığına sahip olabilirler; diğer bazı toplumlarda yoksulluk sınırının hemen altında kalan kesim görece olarak az ise düşük yoksulluk endeksine ve yüksek yoksulluk açığına sahip olabilirler (Coudouel v.d., 2002).

Yoksulluk açığı, hanehalklarının yoksulluk sınırından ne kadar uzakta olduğunu gösterirken, aynı zamanda tüm yoksulları yoksulluk sınırının üzerine çıkarmak için gerekli olan toplam kaynakları da hesaplamaktadır.

Yoksulluğun şiddeti ve derinliğini gösteren yoksulluk açığı endeksi, özellikle program ve politika geliştirmede çok önemlidir. Yoksullukla mücadelede kullanılan politikalar, yoksulların sayısını, yani yoksulluk endeksini düşürerek oldukça etkili gibi görünebilirler, fakat muhtemelen bunu sadece yoksulluk sınırının hemen altında olanları yoksulluk sınırının üzerine çıkararak yapacaklardır. Çok yoksulları hedef alan diğer müdahaleler, genel yoksulluk oranı üzerinde çok fazla etkili olamayacaklar, ancak yoksulluğun şiddetinin azaltılmasında daha etkili olacaklardır (Coudouel v.d., 2002). Bu nedenle de etkin politika oluşturulması için kafa sayısı endeksinin yanında yoksulluk açığı endeksinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

1.5.2.3. Sen Endeksi

Sen endeksi, Sen'in (1976) kafa sayısı endeksi ve yoksulluk açığı endeksine yönelttiği eleştirilerden doğmuş bir endekstir. Sen'e (1976) göre, kafa sayısı endeksi hem gelir değişmelerine hem de yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarsız kalmaktadır. Yoksulluk açığı endeksi de, gelir dağılımı değişmeleri yoksulların ortalama gelirini değiştirmedeği sürece gelir dağılımı değişmelerine duyarsız kalmaktadır.

Sen (1976), yoksulluğun şiddetini daha iyi yansıtan, yoksulluğun ölçülmesinde yoksullar arasındaki gelir dağılımını da hesaba katan bir endeks önermiştir. Yoksullar arasındaki gelir eşitsizliklerinin önemli olduğunun altını çizerek, bir kesimin yoksulluk çizgisinin hemen altında olması ile açlıktan ölme sınırında olması arasındaki farkın da hesaba katılması gerektiğini vurgulamaktadır (Aleskerov, 1998: 17-18). Sen, yoksulluk açığının bireyin yoksul sıralamasındaki yeri ile ağırlıklandırılmasını önermiştir (Atkinson, 1987).

Sen endeksi; toplam nüfus içinde yoksulların oranını gösteren *kafa sayısı endeksini*, yoksulların yoksulluk çizgisinin üzerine çıkabilmeleri için gerekli olan ortalama gelir düzeyini gösteren *yoksulluk açığı endeksini* ve yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğini gösteren *gini katsayısını* kapsayan bir yoksulluk endeksidir. Bu endeksin temelini oluşturan ve Sen (1976) tarafından formüle edilmiş olan üç temel aksiyom vardır. Bunlar, tekdüzelik (monotonicity), aktarma (transfer) ve odak (focus) aksiyomlarıdır. Tekdüzelik aksiyomuna göre; yoksul bir hanehalkının geliri düştüğünde, diğer tüm şartlar değişmeden kalmak kaydıyla, yoksulluk endeksinin artması gerekmektedir. Aktarma aksiyomuna göre; yoksul bir hanehalkından, daha yüksek gelirlili bir hanehalkına yapılacak olan bir gelir transferi, diğer tüm şartlar sabit kaldığında, yoksulluk endeksini arttırmalıdır. Odak aksiyomuna göre ise yoksulluk endeksi sadece yoksullar arasındaki gelir dağılımına odaklanmalı, yoksulluk çizgisinin üzerindeki gelir dağılımları ve gelir seviyelerinden tamamen bağımsız olmalıdır¹².

¹² Aksiyomlar ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bakınız Sen (1976), Bellu ve Liberati (2005), Hagenars (1987), Bös v.d. (1988).

Sen endeksinin genel gösterimi şu şekildedir (Sen, 1976: 223):

$$P = H \cdot [1 + (1 - I) G_p] \quad (1.4)$$

Burada H, yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların toplam nüfusa oranını (kafa sayısı endeksini); I, yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların gelirleri ile yoksulluk sınırı arasındaki farkı; G_p , yoksulluk sınırı altında yaşayan insanlar arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğini ölçen gini katsayısını ifade etmektedir. Sen endeksi, yoksullar arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren gini katsayısı ile ağırlıklandırılmış yoksulluk açığı endeksi ve kafa sayısı endeksinin ortalamasını göstermektedir. Eğer yoksulluk sınırı altında yaşayan bireyler arasında gelir eşitsizliği yoksa ($G_p=0$) Sen endeksi (P) kafa sayısı endeksi ile yoksulluk açığı endeksinin çarpımına ($H \cdot I$) eşit olacaktır. Ancak, yoksul hanehalklarından yalnızca birinin tüm gelire sahip olması gibi uç bir durumda ($G_p=1$) Sen endeksi (P), kafa sayısı endeksi (H)'ye eşit çıkacaktır.

Sen'in (1976) makalesinin ardından, farklı yoksulluk endeksleri öneren birçok çalışma yapılmıştır¹³. Bu çalışmalardan bazıları, Sen endeksinin eksikliklerinden ya da başka bir ifadeyle bu endekse yöneltilen eleştirilerden doğmuştur. Ancak konumuzdan çok fazla sapmamak için bu endekslere burada yer verilmeyecektir.

Özetlemek gerekirse, yoksulluk ölçümünde ilk olarak yoksulluğun objektif yaklaşıma (mutlak, görelî ya da çok boyutlu) göre mi subjektif yaklaşıma göre mi tanımlanacağına karar verilmelidir. Yoksulluğun hangi kritere göre belirlendiğine bağlı olarak uygun ölçme yöntemi ile yoksulluk ölçümü gerçekleştirilmektedir. Daha sonra, altında kalan hanehalkları ya da bireylerin yoksul olarak sınıflandırılacağı eşik değeri olan bir yoksulluk sınırı seçilmelidir. Son olarak da, yoksulluk sınırı altında kalanların oranını gösterecek olan bir yoksulluk ölçütü (kafa sayısı endeksi, yoksulluk açığı endeksi, Sen endeksi) seçilmelidir. Araştırmacı, araştırmak istediği

¹³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Takayama (1979), Kakwani (1980), Blackorby ve Donaldson (1980), Clark, Hemming ve Ulph (1981), Thon (1979), Foster, Greer ve Thorbecke (1984), Kundu ve Smith (1983).

konuya yönelik olarak uygun olan ölçüm yöntemini seçebilmekte ve her bir yönteme göre hesaplanan yoksulluk endeksi değerleri birbirinden farklılaşmaktadır.

1.6. DEĞERLENDİRME

Yoksulluğa ilişkin ilk dönem bakış açısı, yoksulluğun sadece ekonomik boyutuna dikkat çekerek, yoksulluğu dar kapsamlı olarak ele almıştır. Yoksulluğa ilişkin dar kapsamlı bu bakış açısı, bireylerin toplumsal hak ve olanaklara erişip erişememesi konusunda bilgi verememekte ve insan ihtiyaçlarının sadece yiyecek, barınma ve giyinme gibi temel gereksinmelerle sınırlı olduğunu varsaymaktadır. Ancak yoksulluk daha sonraları toplumsal, psikolojik, siyasi, kültürel ve ahlaki boyutları da içerecek şekilde daha geniş kapsamlı olarak incelenmiştir. Buna göre yoksulluk, sadece minimum kalori ya da geçimlik düzeyi karşılamadaki yetersizlikten ziyade, belli bir toplumda geçerli standartlara ayak uydurmadaki başarısızlıktır/yetersizliktir. 1990'larda ise yoksulluk durumunun yokluğunda, insanların kendi durumlarını nasıl gördüklerine yapılan vurgu ile birlikte, *refah* düşüncesi kullanılır hale gelmiştir.

Genel kabul görmüş tanımlamaya göre yoksulluk, insanların ihtiyaçlarını yeterli görünenden daha az tatmin etmeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bu tanımlama, ihtiyaçların tatmininde yeterli derecenin ne olduğu ve nasıl belirleneceği sorusunu açık bırakmaktadır. Bu sorunun cevaplanmasındaki farklı yollar, yoksulluk kavramının farklı yorumlarını doğurmaktadır. Yoksulluk farklı kriterler açısından farklı şekillerde tanımlanmakta ve bu farklı tanımlamaların her biri farklı ölçüm yöntemlerini gerektirmektedir. Yoksulluk ölçümünde üç temel adım bulunmaktadır. İlk olarak uygun refah göstergesi/göstergeleri seçilmeli, yani yoksulluğun objektif yaklaşıma (mutlak, görelî) göre mi subjektif yaklaşıma göre mi tanımlanacağına karar verilmelidir. Yoksulluğun hangi kritere (gıda/harcama/gelir yeterliliği ya da bireyin kendisi için yeterli olduğunu düşündüğü eşik değeri) göre belirlendiğine bağlı olarak uygun ölçme yöntemi ile yoksulluk ölçümü gerçekleştirilmektedir. İkinci olarak, altında kalan hanehalkları ya da bireylerin yoksul olarak sınıflandırılacağı eşik değeri olan bir yoksulluk sınırı seçilmelidir. Objektif kriterlere göre tanımlanan yoksulluk ölçümünde, tanımlamaya bağlı olarak minimum kalori yaklaşımı, temel ihtiyaçlar yaklaşımı, ortalama ya da medyan gelirin

yarısı yaklaşıma göre; subjektif kriterlere göre tanımlanan yoksulluk ölçümünde ise Leyden yaklaşımı ya da subjektif yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk sınırları belirlenmektedir. Son olarak da, yoksulluk sınırının altında kalanların oranını gösterecek olan bir yoksulluk ölçütü (kafa sayısı endeksi, yoksulluk açığı endeksi, Sen endeksi) seçilmelidir. Araştırmacı, araştırmak istediği konuya yönelik olarak uygun olan ölçüm yöntemini seçebilmekte ve her bir yöntemle göre hesaplanan yoksulluk endeksi değerleri birbirinden farklılaşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI, PROFİLİ VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. GİRİŞ

Yoksulluk her dönemde ve her toplum için önemli ve sürekli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mücadele edilmesi gereken ciddi bir problem olmasına karşın, gelişmiş ülkeler de yoksulluk oranlarını düşürmek için politika üretmektedirler.

Çalışmanın bu bölümünde dünya ve Türkiye'de yoksulluğun boyutu ve profili ortaya koyulduktan sonra, Türkiye'deki yoksulluk literatürü gözden geçirilmiştir. Dünyada yoksulluğun boyutunun incelenmesinde Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndan (UNDP) alınan veriler kullanılmıştır. Dünyadaki yoksulluk önce gelir boyutuyla, ardından da gelir dışı refah göstergeleri kullanılarak çok boyutlu olarak incelenmiştir. Ardından da Türkiye'de yoksulluğun boyutu ve profili ortaya koyulmuştur. Türkiye için yapılan incelemede TÜİK tarafından yapılan Yoksulluk Çalışması Sonuçları ile Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçları kullanılmıştır.

2.2. DÜNYADA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

Yoksulluğu azaltma adına ülkelerin kendi politika uygulamaları ve bilim adamlarının politika önermeleri dışında; dünyada yoksulluğun boyutları ve nedenlerini ortaya koyan ve yoksullukla mücadele adına politika üreten kurumların başında Dünya Bankası (World Bank) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü (UNDP) gelmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, Dünya Bankası ve UNDP verileri kullanılarak dünyadaki yoksulluğun boyutu ve derinliği ile bilgi verilecektir.

Tablo 2.1, 1990, 2002 ve 2005 yılları için, Dünya Bankası tarafından belirlenmiş olan bölgeler bazında dünyadaki yoksul insan sayısı, yoksulluk oranı ve

yoksulluk açığı oranı hakkında bilgiler içermektedir. Tablo'yu incelediğimizde, Latin Amerika ve Karayipler bölgesi ile Doğu Asya ve Pasifik bölgesi dışındaki tüm bölgelerde, hem günlük 1,25\$ hem de günlük 2\$ yoksulluk sınırlarına göre, yoksul insan sayısının arttığı görülmektedir. Söz konusu iki bölgeden Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde yaşanan düşüş zaman içerisinde istikrarlı olmasına karşın, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde yaşanan düşüş dalgalı bir seyir izlemiştir.

Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki yoksul insan sayısı 1990-2005 döneminde artmış olmasına rağmen, bu bölge halen dünyadaki en az yoksul insanı barındıran bölgedir. Söz konusu dönemde, günlük 1,25\$ yoksulluk sınırı dikkate alındığında, bu bölgedeki yoksul insan sayısı yaklaşık 2 kat artış göstermiştir. Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki yoksul insan sayısındaki en büyük artış 2002 yılında yaşanmıştır.

Güney Asya bölgesi için 1990-2005 döneminde genel trend yoksul insan sayısında artış gibi görünse de, 2002 yılı ile kıyaslandığında 2005 yılında, günlük 1,25\$ sınırı dikkate alındığında, yoksul insan sayısının 21,1 milyon azaldığı görülmektedir. Ancak günde 2\$ sınırı dikkate alındığında bu bölgede yaşayan yoksul insan sayısının 1990'dan 2005'e istikrarlı bir artış gösterdiği görülmektedir. 2002-2005 döneminde bu artış yavaşlamasına rağmen devam etmektedir. Bu da, günlük 1,25\$ ile 2\$ arasında yaşayan çok büyük bir nüfusun varlığını göstermektedir.

Tablo 2.1'de yer alan yoksulluk oranları incelendiğinde, Avrupa ve Orta Asya bölgesi dışındaki tüm bölgelerde yoksulluk oranlarının, hem günlük 1,25\$ hem de günlük 2\$ sınırlarına göre, düştüğü görülmektedir. Bu düşüşler içerisinde en çok göze çarpan, Doğu Asya ve Pasifik bölgesindeki yoksulluk oranlarında yaşanan düşüş olmuştur. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde 1990 yılında günlük 1,25\$ yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranı sadece %2 iken, 2002 yılında %4,8'e çıkmış ve 2005 yılında da %3,8'e gerilemiş görülmektedir. Günde 2\$ sınırı dikkate alındığında da durum farklı değildir. Bu bölgede 1990-2005 dönemi göz önüne alındığında yoksulluk oranlarında yaşanan artışlara rağmen, genel fotoğrafa bakıldığında bu bölge halen dünyada yoksulluk oranının en düşük olduğu bölgedir.

Tablo 2.1'den de görüleceği gibi, bazı bölgelerde (Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya ve Sahra Altı Afrika) yoksul insan sayıları artmasına rağmen yoksulluk

oranlarında düşüş kaydedilmiştir. Bu durum, bu ülkelerdeki nüfus artış hızının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Yoksulluk açığı, yoksulluk sınırına olan uzaklığı (açığı) göstermektedir ve yoksulluk sınırının yüzdesi olarak ifade edilmektedir. Yoksulluk açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir. Tablo 2.1'deki yoksulluk açığı değerleri incelendiğinde, yoksulluk oranlarında ki durumun aynısı ile karşılaşılmaktadır. Avrupa ve Orta Asya bölgesi dışında kalan tüm bölgelerde yoksulluk açığı oranlarında, hem günlük 1,25\$ hem de günlük 2\$ sınırlarına göre, düşüş gözlenmektedir. En çarpıcı düşüş Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde yaşanmıştır. Avrupa ve Orta Asya, yoksulluk açığındaki artışlara rağmen, yine dünyadaki en düşük yoksulluk açığı değerine sahip bölge olmuştur (günde 2\$ sınırına göre).

Tablo 2.1: Bölgeler Bazında Dünyadaki Yoksul İnsan Sayıları, Yoksulluk Oranları ve Yoksulluk Açığı Oranları

Bölgeler	1990		2002		2005	
	Günlük 1,25\$(¹)	Günlük 2\$(²)	Günlük 1,25\$(¹)	Günlük 2\$(²)	Günlük 1,25\$(¹)	Günlük 2\$(²)
Yoksul İnsan Sayısı (milyon)						
Doğu Asya ve Pasifik	875,2	1.276,5	507,60	955,6	316,5	729,3
Avrupa ve Orta Asya	6,9	27,6	18,5	48,1	14,8	35,5
Latin Amerika ve Karayipler	49,4	95,3	56,3	113,7	44,4	93,9
Orta Dogu ve Kuzey Afrika	10,1	45,2	10,4	51,3	11,2	52,9
Güney Asya	583,6	933,1	617,4	1.086,3	596,3	1.092,8
Sahra Altı Africa	295,9	391,0	388,1	533,7	387,5	554,7
Yoksulluk Oranı (%)						
Doğu Asya ve Pasifik	54,7	79,8	27,6	51,9	16,8	38,6
Avrupa ve Orta Asya	2,0	7,1	4,8	12,5	3,8	9,2
Latin Amerika ve Karayipler	11,3	21,9	10,7	21,5	8,2	17,1
Orta Dogu ve Kuzey Afrika	4,3	19,7	3,6	17,6	3,6	16,8
Güney Asya	51,7	82,6	43,8	77,0	40,3	73,9
Sahra Altı Africa	57,6	76,0	55,0	75,6	50,9	72,8
Yoksulluk Açığı (%)						
Doğu Asya ve Pasifik	18,20	37,40	7,97	20,20	4,04	13,00
Avrupa ve Orta Asya	0,50	1,84	1,26	3,83	1,06	2,97
Latin Amerika ve Karayipler	3,91	8,70	3,52	8,23	2,58	6,35
Orta Dogu ve Kuzey Afrika	0,78	4,84	0,69	4,11	0,77	4,10
Güney Asya	15,20	35,70	11,50	30,80	10,30	28,70
Sahra Altı Africa	26,30	42,00	23,40	39,60	20,70	36,70

Kaynak: World Bank, World Development Indicators (WDI Online), Erişim Tarihi: 12.08.2011

(¹) Günlük 1,25\$, 2005 yılı uluslararası fiyatlarıyla günde 1,25\$'dan daha az gelire yaşayan nüfusun yüzdesini ifade etmektedir.

(²) Günlük 2\$, 2005 yılı uluslararası fiyatlarıyla günde 2\$'dan daha az gelire yaşayan nüfusun yüzdesini ifade etmektedir.

Tablo 2.2, dünyadaki seçilmiş ülkeler için çalışmanın birinci bölümünde özetle değinilmiş olan endeks değerlerini göstermektedir¹⁴. Tablo’da ilk olarak *İnsani Gelişme Endeksi* (HDI) değerlerine yer verilmiştir. Ülkeler için hem HDI değerleri hem de sıralamadaki toplam ülke sayısı dikkate alındığındaki sıra numaraları verilmiştir. Norveç, 0,938 endeks değeri ile birinci sırada yer alırken; Zimbabve, 0,140 endeks değeri ile son sırada yer almaktadır. Türkiye’nin 169 ülke içerisinde 83. sırada olduğu görülmektedir. Bu sıralama ile Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinin sonlarında yer almaktadır.

Tablo 2.2’de yer alan Eşitsizlik Ayarlı İnsani Gelişme Endeksi (IHDI) değerleri, İnsani Gelişme Endeksi (HDI) bileşenlerindeki (sağlık, eğitim ve gelir) eşitsizlikler dikkate alındığında, HDI değerlerindeki düşüşleri yansıtması açısından önemlidir. Ülkelerin HDI’nın üç temel bileşenindeki eşitsizlikler nedeniyle HDI değerlerinde önemli düşüşler yaşandığı gözlenmektedir. En yüksek insani gelişmişlik seviyesine sahip ülke olan Norveç, HDI bileşenlerindeki eşitsizlikler nedeniyle daha düşük IHDI değerine sahiptir. En alt insani gelişmişlik kategorisinde yer alan Zimbabve’de de benzer bir durum yaşanmaktadır; eşitsizlikler nedeniyle IHDI değeri HDI değerinden daha düşük olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin 2010 yılında HDI değeri 0,679, IHDI değeri ise 0,518 olarak gerçekleşmiştir. Bu da Türkiye’nin eşitsizlikler nedeniyle HDI değerinden yaklaşık %24 kaybettiğini ifade etmektedir.

Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (GII) değerleri incelediğinde, üç temel bileşenindeki *üreme sağlığı/anne ölüm oranı ve yetişkin doğurganlık oranı; güçlendirme/parlamentoda temsil oranı ve yüksek öğretime katılma oranı; işgücü piyasasına katılım oranları*) cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle ülkelerin HDI değerlerinde yaşanan düşüşleri görmek mümkün olacaktır. Sıralamadaki tüm ülkeler göz önüne alındığında, GII değerlerinin 0,17 ile 0,85 arasında değiştiği gözlenmektedir. Bu ise cinsiyet eşitsizliği nedeniyle ülkelerin HDI değerlerinde

¹⁴ UNDP, insani gelişmişlik açısından dört temel sınıflama yapmıştır. Bunlar; “çok yüksek insani gelişme, yüksek insani gelişme, orta insani gelişme ve düşük insani gelişme”dir. Tablo oluşturulurken, UNDP tarafından belirlenen “düşük insani gelişme kategorisi” dışındaki üç kategoride, en üstte yer alan beş ülke alınmıştır. En üst seviye ile en alt arasındaki farkın daha net görülebilmesi için, düşük insani gelişme kategorisinde yer alan ülkelerden ise en sondaki beş ülke tabloya dâhil edilmiştir. Bu ülkeler dışında, Türkiye’nin dünyadaki yerinin görülebilmesi açısından, Tablo’da yüksek insani gelişme kategorisine Türkiye’de eklenmiştir.

düşüş olduğu anlamına gelmektedir. Tablodan görülmemekle birlikte, sıralamadaki tüm ülkeler göz önüne alındığında cinsiyet eşitsizliği nedeniyle HDI’da en az düşüşü yaşayan ülke Hollanda; en fazla düşüşü yaşayan ülke ise Yemen olmuştur. Tablo’nun en başında yer alan Norveç’in HDI değeri, yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle düşmüştür. Türkiye’nin 0,679 olan HDI değeri, yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri göz önüne alındığında 0,621’e düşmektedir. Türkiye, 169 ülke içerisinde HDI sıralamasında 83. Sırada iken GII indeksi açısından 77. sırada yer almaktadır.

Tablo 2.2’nin en alt bölümünde yer alan ülkelere bakıldığında, bu ülkelerdeki çok boyutlu yoksulluk oranlarının oldukça yüksek olduğunu görülmektedir. Nijerya’daki çok boyutlu yoksulluk oranı yaklaşık olarak %64 civarındadır. Türkiye’deki çok boyutlu yoksulluk oranı ise %4 civarındadır¹⁵.

Yoksulluğun salt gelir eksikliği olarak ele alınıp değerlendirilmesi, yani tek boyutlu objektif yaklaşımla incelenmesi, bireylerin yaşam kalitesini görmezden gelen bir yaklaşımdır. Tek boyutlu objektif yaklaşıma göre yapılan yoksulluk ölçümleri, bireylerin gerçek yaşam kalitesini örten rakamlar ortaya koymaktadır. Türkiye’nin durumu bunu çok iyi özetlemektedir. Türkiye HDI’ya göre 77. Sırada iken kişi başına düşen milli gelir baz alındığında 61. sıradadır¹⁶.

¹⁵ UNDP (2010) verilerine göre, 104 ülkede 1,75 milyar insan çok boyutlu yoksulluk yaşamaktadır. Bunların yarısı Güney Asya bölgesinde yaşamaktadır. %79’u ise Güney Asya ve Sahra Altı Afrika bölgelerinde yaşamaktadır. Çok boyutlu yoksulluk oranı Avrupa ve Orta Asya bölgesinde yaklaşık olarak %3 ile en düşük değere sahip iken; Sahra Altı Afrika bölgesinde %65 ile en yüksek değere sahiptir.

¹⁶ Türkiye, 2011 yılında 183 ülke içerisinde 61. sırada bulunmaktadır (IMF, 2012).

a lo 2 2 Seçili Ülkeler İçin Endeks Değerleri

Ülkeler	İnsani Gelişme n eksi (D) ⁽¹⁾		Eşitsizlik Ayarlı İnsani Gelişme n eksi (D) ⁽¹⁾	Cinsiyet Eşitsizlik n eksi () ⁽²⁾		Çok Boyutlu oksulluk n eksi (P) ⁽¹⁾
	Sıra	Değer	Değer	Sıra	Değer	Değer
Çok Yüksek İnsani Gelişme (Very High Human Development)						
Norveç	1	0.938	0.876	5	0.234	...
Avustralya	2	0.937	0.864	18	0.296	...
Yeni Zelanda	3	0.907	...	25	0.320	...
ABD	4	0.902	0.799	37	0.400	...
İrlanda	5	0.895	0.813	29	0.344	...
Yüksek İnsani Gelişme (High Human Development)						
Bahamalar	43	0.784	0.671
Litvanya	44	0.783	0.693	33	0.359	...
Şili	45	0.783	0.634	53	0.505	...
Arjantin	46	0.775	0.622	60	0.534	0.011
Kuveyt	47	0.771	...	43	0.451	...
Türkiye		0, 9	0 51		0 21	0 0 9
Orta İnsani Gelişme (Medium Human Development)						
Fiji	86	0.669
Türkmenistan	87	0.669	0.493
Dominik Cumhuriyeti	88	0.663	0.499	87	0.646	0.048
Çin	89	0.663	0.511	38	0.405	0.056
El Salvador	90	0.659	0.477	89	0.653	...
Düşük İnsani Gelişme (Low Human Development)						
Mozambik	165	0.284	0.155	111	0.718	0.481
Burundi	166	0.282	0.177	79	0.627	0.530
Nijerya	167	0.261	0.173	136	0.807	0.642
Kongo	168	0.239	0.153	137	0.814	0.393
Zimbabve	169	0.140	0.098	105	0.705	0.174

Kaynak: UNDP (2009); UNDP (2010).

⁽¹⁾ 2010 yılına ait veridir (sıralamada 169 ülke vardır).

⁽²⁾ 2008 yılına ait veridir (sıralamada 169 ülke vardır).

⁽³⁾ MPI, 1997 yılından bu yana hesaplanan İnsani Yoksulluk Endeksi'nin (HPI) yerini almıştır. 2000-2008 yılları arasında ulaşılabilen en son verileri içermektedir. (sıralamada 169 ülke vardır).

Dünyada yoksulluğun boyutları ile ilgili olarak şu ana kadar incelenen tablolar tamamen objektif kriterlere dayalıdır. Tablo 2.3 ise seçili ülkeler bazında bireylerin refah algılamalarını göstermektedir. Tablo, bireylerin iş, kişisel sağlık, yaşam standardı ve genel olarak hayattan memnuniyetlerine dair sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen bilgileri, seçili ülkeler bazında özetlemektedir. Bireylere genel olarak hayatlarından ne kadar memnun oldukları sorulmuş ve

memnuniyetlerine 0-10 aralığında değer vermeleri istenmiştir. Burada “*sıfır, hiç memnun değilim; on, çok memnunum*” cevabına karşılık gelmektedir. Tablodaki genel yaşam memnuniyeti sütunu incelendiğinde, HDI’ya göre yapılan sıralamanın subjektif yoksulluk açısından yapılan sıralamaya göre çok farklılık gösterdiği gözlenmektedir. İnsani gelişme açısından daha alt kategorilerde yer alan kimi ülkelerin (Türkmenistan, Dominik Cumhuriyeti gibi) bireylerin genel yaşam memnuniyeti değerlendirmesinde pek çok gelişmiş ülkeyi geride bıraktığı görülmektedir. Bunun tam tersi durum da geçerlidir. Çok yüksek insani gelişme kategorisinde bulunan kimi ülkelerde bireylerin genel yaşam memnuniyeti değerlendirmeleri oldukça düşük kalmaktadır. Tablo’da görünmemekle birlikte, çok yüksek insani gelişme kategorisinde yer alan ülkelere olan Estonya, Macaristan, Slovakya ve Portekiz’de bireylerin genel yaşam memnuniyetleri pek çok orta insani gelişme kategorisindeki ülkeden düşük kalmaktadır (UNDP, 2010: 176-179). Türkiye’deki bireylerin genel yaşam memnuniyeti değerlendirmeleri 5,5 olarak bildirilmiştir.

Objektif kriterlerden yola çıkılarak belirlenen endeks ve yoksulluk oranı değerleri ile bireylerin subjektif değerlendirmeleri arasındaki farka vurgu yapabilmek adına birkaç detay daha belirtmekte fayda vardır. Dünya Bankası (World Bank) (2010), verilerine ulaşılabilen ülkeler için, günlük 1,25\$ yoksulluk sınırını göz önüne alarak yoksulluk oranlarını hesaplamaktadır. Buna göre, Çin için hesaplanan yoksulluk oranı %15,9’dur. Yani Çin’deki insanların yaklaşık %16’sı günde 1,25\$’dan daha az gelire yaşamaktadırlar. Türkiye’de ise günde 1,25\$’dan daha az gelire yaşayan insanların oranı %2,6 olarak hesaplanmıştır. Objektif kriterlere göre belirlenen bu yoksulluk oranları arasında Türkiye lehine bir durum gözlenirse de, bireylerin genel olarak yaşamdan memnuniyetleri açısından tam tersi bir durum gözlenmektedir. Çin’de yaşayan bireylerin genel yaşam memnuniyetleri 6,4 iken, Türkiye’de bu değer 5,5’tir.

Tablo 2.3’ün son üç sütununda refahın iş, sağlık yaşam standardı gibi kişisel boyutlarındaki memnuniyetine yer verilmiş ve değerler yüzde (%) olarak ifade edilmiştir. Bireylerin yaptıkları işten, kişisel sağlık durumlarından ve yaşam standartlarından memnuniyetleri için de genel yaşam memnuniyeti için yapılan

değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Ancak Türkiye’de bireylerin iş ve kişisel sağlıklarından memnuniyetleri %70’in üzerinde iken, yaşam standardı açısından memnuniyet göreceli olarak oldukça düşük gerçekleşmektedir. Türkiye’de bireylerin sadece %44’ü yaşam standartlarından memnundur.

a lo 2 Bireysel Refah Algılaması (Perception of Individual Well-Being)

Ülkeler ⁽¹⁾	Genel Yaşam memnuniyeti ⁽²⁾	Refahın Kişisel Boyutlarında Memnuniyet		
		İş ⁽³⁾	Kişisel Sağlık ⁽³⁾	Yaşam Standardı ⁽³⁾
Çok Yüksek İnsani Gelişme				
Norveç	8,1	-	82	91
Avustralya	7,9	91	82	85
Yeni Zelanda	7,8	90	85	79
ABD	7,9	86	83	75
İrlanda	8,1	95	90	79
Yüksek İnsani Gelişme				
Bahamalar	-	-	-	-
Litvanya	5,8	78	64	33
Şili	6,3	81	73	68
Arjantin	7,1	83	87	70
Kuveyt	6,6	89	89	77
Türkiye	5,5	71	76	44
Orta İnsani Gelişme				
Fiji	-	-	-	-
Türkmenistan	7,2	-	85	78
Dominik Cumhuriyeti	7,6	69	80	57
Çin	6,4	78	80	60
El Salvador	6,7	82	80	60
Düşük İnsani Gelişme				
Mozambik	3,8	74	82	46
Burundi	2,9	43	55	24
Nijerya	3,8	54	82	52
Kongo	4,4	60	74	40
Zimbabve	2,8	49	72	27

Kaynak: UNDP (2010).

⁽¹⁾ Ülkeler, Tablo 2.2 ile uyumlu olarak, HDI sıralaması dikkate alınarak seçilmiştir. Düşük insani gelişme kategorisi hariç, her gelişme kategorisindeki ilk beş ülke; düşük insani gelişme kategorisindeki ise son beş ülke tabloya dahil edilmiştir.

⁽²⁾ Genel yaşam memnuniyeti 0 ile 10 arasında değer almaktadır. “0” hiç memnun değil; “10” çok memnunu ifade etmektedir.

⁽³⁾ Ankete katılanlardan işgücüne dâhil olanların, yaptıkları işten memnuniyetlerini göstermektedir.

⁽⁴⁾ Ankete katılan tüm bireylerin yaşam standartlarından memnuniyetlerini göstermektedir (%).

Kısaca özetlemek gerekirse, dünya genelinde yoksulluk oranları azalmasına rağmen, yoksulluk her dönemde ve her toplumun mücadele etmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. 1990’lı yıllara girildiğinde yoksulluk kavramına

getirilen insani gelişme odaklı yaklaşım, yoksulluğa daha geniş bir perspektiften bakılmasına ve aynı zamanda insanların yoksunluklarının belirlenmesine olanak sağlamıştır. 1990'lı yılların sonlarına doğru ise yoksulluk çalışmalarındaki vurgu, *refah* üzerine olmaya başlamıştır. UNDP 2010 yılında, bireylerin refah algılarını temel alarak ülkeleri sıralamaya tabi tutmuştur. HDI'ya göre yapılan sıralamanın subjektif yoksulluk açısından yapılan sıralamaya göre oldukça farklılık gösterdiği gözlenmektedir. İnsani gelişme açısından daha alt kategorilerde yer alan kimi ülkelerin (Türkmenistan, Dominik Cumhuriyeti gibi) bireylerin genel yaşam memnuniyeti değerlendirmesinde pek çok gelişmiş ülkeyi geride bıraktığı görülmektedir. Objektif ve subjektif kriterlere dayanılarak yapılan yoksulluk değerlendirmelerinin birbirinden farklı sonuçlar vermesi, mevcut durum ile bireylerin hislerinin birbirinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bireylerin kendi değerlendirmelerini baz alarak yapılan ölçümler, yaşam standardı değerlendirmelerini de içerdiğinden daha gerçekçi sonuçlar verecektir.

3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI K K PROFİLİ

Türkiye'de yoksullukla ilgili yürütülen çalışmalarda temel veri kaynağı, bireylerin ve bunların oluşturduğu hanehalkının tüketimlerini, gelir düzeylerini, sosyo-ekonomik kesimlere, nüfus tabakalarına ve bölgelere göre ortaya çıkaran Hanehalkı Bütçe Anketleri'dir. Hanehalkı Bütçe Anketleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2002 yılından itibaren her yıl düzenli olarak uygulanmaktadır.

TÜİK tarafından Türkiye'deki yoksulluğun boyutunun ve profilinin belirlenmesi için yürütülen çalışmalarda hem mutlak yoksulluk hem de göreceli yoksulluk oranları hesaplanmaktadır. TÜİK tarafından derlenen verilerden düzenli olarak yayımlanan Yoksulluk Çalışmaları'nda gerek gıda¹⁷, gerekse gıda ve gıda

¹⁷ TÜİK, gıda yoksulluğunun temelini teşkil edecek olan gıda sepetinin belirlenmesinde Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanmaktadır. Gıda harcamasına göre sıralı üçüncü ve dördüncü %10'luk dilimler, referans grup olarak alınmış ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak tespit edilmiştir. Bir ferden günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmuştur. Bu sepetin maliyeti gıda yoksulluk sınırı (açlık sınırı) olarak alınmıştır. *Gıda yoksulluk oranı*; eşdeğer fert başına tüketim harcaması gıda yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır.

dışı¹⁸ harcama bileşenlerini içeren mutlak yoksulluk sınırları hesaplanmaktadır. TÜİK ayrıca özellikle uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan çeşitli yoksulluk sınırları da hesaplamaktadır. Bu bağlamda, satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1\$, 2.15\$ ve 4.30\$ değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmakta ve bu sınırlara göre yoksulluk oranları hesaplanmaktadır¹⁹.

Çalışmanın bu bölümünde, TÜİK tarafından derlenen veriler kullanılarak yine TÜİK tarafından hesaplanan yoksulluk sınırları, yoksulluk oranları ve yoksulların profilleri çeşitli tablolar yardımıyla ortaya konmuş ve Türkiye’de yoksulluk ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Türkiye’deki yoksulluk oranlarını sunmadan önce, bu oranların hesaplanabilmesi için kullanılan yoksulluk sınırı değerlerine değinmek faydalı olacaktır. Tablo 2.4, farklı hanehalkı büyüklüklerine göre hesaplanmış açlık ve yoksulluk sınırlarını göstermektedir.

Fiyatlardaki artışlara paralel olarak, yıllar içerisinde hem açlık hem de yoksulluk sınırlarının artış gösteriyor olması beklenen bir durumdur. Burada şaşırtıcı olan, bu artış değerlerinin azlığıdır. TÜİK tarafından yapılan hesaplamalar, başka pek çok kurum tarafından yapılan hesaplamalarla pek uyum göstermemektedir. TÜİK tarafından hesaplanan yoksulluk sınırları ve oranları her zaman diğer kurumlar tarafından yapılan hesaplamaların altında olmakta ve bu durum Türkiye’de yoksulluk oranlarının daha az çıkmasına yol açmaktadır.

Türkiye’de temel veri toplayıcı kurum TÜİK’tir. Ancak TÜİK dışındaki bazı kuruluşlar da yoksulluk ve açlık sınırları gibi konularda hesaplamalar yapmaktadırlar. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Aralık 1987’den bu yana düzenli olarak her ay, gıda harcaması tutarını ve buradan hareketle

¹⁸ Bu yoksulluk sınırının belirlenmesi amacıyla da toplam tüketimleri gıda yoksulluk sınırının hemen üstünde olan hanelerin, toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payları belirlenmiştir. Buna göre gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri kapsayacak şekilde yoksulluk sınırı belirlenmiştir. *Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı* ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak alınmıştır.

¹⁹ 2001 yılından itibaren yürütülmekte olan Sosyal Riskin Azaltılması Projesi kapsamında, hanehalkı bütçe anketlerinin uygulanması ve anketin sonuçlarına dayalı olarak yoksulluk analizlerinin yapılması da yer almaktadır. Bu bağlamda, 2002 yılında uygulanan Hanehalkı Bütçe Anketi’nden elde edilen verilere dayalı olarak Türkiye’de yoksulluğun profili, nedenleri ve sonuçları üzerine TÜİK ile Dünya Bankası tarafından ortaklaşa bir rapor hazırlanmıştır. Dünya Bankası ile ortaklaşa hazırlanan bu raporun temelini oluşturan sonuçlar, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 14 Nisan 2004 tarihli “2002 Yoksulluk Çalışması” adlı haber bülteni ile kamuoyuna duyurulmuştur. 2002 yılından itibaren de düzenli olarak TÜİK tarafından “yoksulluk çalışmaları” yayınlanmaktadır.

açlık ve yoksulluk sınırını açıklamaktadır²⁰. 2010 yılı için, TÜRK-İŞ tarafından açıklanan dört kişilik bir hanenin açlık sınırı 839 TL iken TÜİK, 2010 yılında bu rakamı 318 TL olarak açıklamıştır. Yine aynı dönem için dört kişilik bir hanenin yoksulluk sınırını TÜRK-İŞ 2.734 TL olarak hesaplarken, TÜİK 896 TL olarak hesaplamıştır. TÜRK-İŞ, TÜİK'e göre açlık sınırı için 2,6 kat, yoksulluk sınırı için 3 kat daha fazla bir harcama öngörüsünde bulunmuştur.

TÜİK dışında açık ve yoksulluk sınırları ile ilgili çalışma yapan bir diğer kurum da Türkiye KAMU-SEN'dir. Dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddi²¹ (yoksulluk sınırı) Kamu-Sen tarafından 3.083, 07 TL olarak belirlenirken, TÜİK dört kişilik bir hanenin yoksulluk sınırını 2010 yılı için 896 TL olarak belirlemiştir. KAMU-SEN'in dört kişilik bir aile için belirlediği yoksulluk sınırı, aynı hanehalkı büyüklüğü için TÜİK tarafından belirlenen sınırdan yaklaşık 3,4 kat fazladır. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu²² da (DİSK) yoksulluk sınırını KAMU-SEN'in hesaplamalarına yakın belirlemiştir. DİSK, Mart 2012 için dört kişilik bir ailenin beslenmek ve insanca yaşayabilmek için yapması gereken harcama tutarını (yoksulluk sınırı) 3.312 TL olarak açıklamıştır. Bu rakam da TÜİK hesaplamalarından yaklaşık 3,7 kata fazladır.

²⁰ TÜRK-İŞ'in çalışmasında, dört kişilik bir ailenin, bilimsel olarak belirlenmiş beslenme kalıbı temel alınmaktadır. Anılan beslenme kalıbı, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu'ndan sağlanmaktadır. Günlük kalori ihtiyacının hesabında, hem yetişkin kişiler hem de genç ve çocuk nüfus dikkate alınmaktadır. Buna göre yetişkin erkek için 3500, yetişkin kadın için 2300, 15-19 yaş grubundaki erkek çocuk için 3200 ve 4-6 yaş grubundaki çocuk için 1600 kalorilik liste temel alınmıştır. Ankara'da çalışanların yoğun olarak alışveriş yaptıkları market ve semt pazarları ayda iki-üç kez dolaşarak fiyatlar derlenmekte ve yapılması gereken asgari düzeydeki gıda harcaması tutarı hesaplanmaktadır. Çalışma bu niteliğiyle bağımsızdır. "Açlık Sınırı" dört kişilik bir ailenin, sağlıklı ve dengeli beslenebilmesi için bir ayda gıda için yapması gereken asgari harcama tutarını tanımlamaktadır. "Yoksulluk sınırı" zorunlu ihtiyaçlar (gıda harcaması yanında giyim, konut, ulaşım ve diğer ihtiyaçlar) için yapılması gereken toplam harcama tutarını ifade etmektedir. Gıda dışındaki zorunlu harcamaların tutarının hesaplanmasında, genellikle aile bütçesi yöntemi kullanılmaktadır. TÜİK'in 2003-2004 Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi'ne göre gıda harcamalarının toplam tüketim harcamaları içindeki payı %30,70 oranındadır. Hesaplamalarda bu oran esas alınmaktadır.

²¹ KAMU-SEN Araştırma ve Geliştirme Merkezi tarafından gıda, ısınma, aydınlanma, barınma, sağlık, ulaşım, haberleşme, giyim, temizlik, eğitim-kültür, spor, tatil, çevre ve su, ev eşyası harcama kalemleri için yapılması gereken minimum harcama tutarları dikkate alınarak; çalışan tek kişi, çalışmayan eş, 0-6 yaş arası çocuk ve 6-15 yaşa arası okula giden çocuktan oluşan dört kişilik aile için günlük ve aylık açlık ve yoksulluk sınırları hesaplanmaktadır.

²² DİSK Araştırma Enstitüsü (DİSK-AR) yoksulluk sınırı hesaplamalarını, TÜİK hanehalkı harcama kalıbı, TÜİK madde fiyat ortalamaları ve dört kişilik bir ailenin sağlıklı bir biçimde alması gereken kalori miktarı üzerinden hesaplanan beslenme kalıbını dikkate alarak yapmaktadır.

a 4Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Açlık ve Yoksulluk Sınırları (TL), Türkiye

Hanehalkı Büyüklüğü	Açlık Sınırı ¹								
			4	5	6	7			1
1	59	75	81	84	91	105	122	127	141
	90	113	122	127	138	159	185	192	213
	113	143	154	161	174	201	233	243	269
4	133	168	182	190	205	237	275	287	318
5	152	192	207	217	235	271	313	328	363
6	170	214	230	242	261	301	350	365	404
7	187	235	253	264	287	331	382	401	444
	201	253	275	287	311	359	414	435	482
	215	271	294	306	331	387	446	465	515
1	230	288	315	325	351	404	471	495	548
	k k ınırı								
1	137	186	190	216	244	283	341	365	396
	208	280	288	327	368	428	515	552	599
	262	354	363	414	466	540	651	699	759
4	310	417	429	487	549	638	767	825	896
5	353	476	488	557	627	728	874	944	1.025
6	395	531	543	620	697	809	976	1.050	1.140
7	433	582	597	679	766	889	1.066	1.153	1.252
	466	629	649	737	831	965	1.154	1.251	1.358
	498	672	692	786	884	1.040	1.242	1.336	1.451
1	535	714	742	836	938	1.088	1.313	1.423	1.545

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2009.

⁽¹⁾ Gıda harcamalarından oluşan yoksulluk sınırıdır. Detaylı açıklama için bakınız dipnot 17.

⁽²⁾ Gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırıdır. Detaylı açıklama için bakınız dipnot 18.

⁽³⁾ Gıda yoksulluk sınırı, 2003 temel yıllık Tüketici Fiyat Endeksi'nin gıda ana grup indeksi ile gıda ve gıda dışı bileşenlerden oluşan yoksulluk sınırı ise genel indeks ile genişletilerek 2010 yılına inflat edilmiştir.

Tablo 2.5, 2002-2009 yılları arasında farklı yoksulluk sınırı yöntemlerine göre Türkiye'deki fert yoksulluk oranlarını, Türkiye geneli ve kır-kent ayrımında göstermektedir. Tablo'ya göre, 2009 yılında fertlerin %0,48'i (339 bin kişi) açlık sınırı altında ve %18,08'i (12 milyon 751 bin kişi) ise yoksulluk sınırının altında yaşamlarını sürdürmektedirler. 2009 yılında kişi başına günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1\$'ın altında kalan fert bulunmamaktadır. Buna karşın satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15\$ olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranı %0,22, yoksulluk sınırı 4,30\$ olduğunda ise %4,35 olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 2.5'in 2002-2009 arasındaki genel trendine bakıldığında, harcama esaslı görel yoksulluk tanımlaması hariç, tüm yoksulluk tanımlamalarında yoksulluk

oranlarının arada küçük dalgalanmalar yaşansa da düştüğü görülmektedir. En keskin düşüş ise yoksulluk sınırı 4,30\$ olduğunda yaşanmaktadır. Yoksulluk sınırı 4,30\$ olarak alındığında 2002 yılında %30,30 olan yoksulluk oranı, 2009 yılında %4,35'e gerilemiştir. Ayrıca 2002 yılında çok az (%0,20) da olsa var olan günde 1\$'ın altında yaşamaya çalışan nüfusun, 2009 yılına gelindiğinde kalmadığı da gözlenmektedir. TÜİK tarafından yapılan hesaplamalara göre, Türkiye'de 2006 yılından bu yana kişi başına günlük 1\$'dan az kazanan kişi bulunmamaktadır. Harcama esaslı görelî yoksulluk²³ tanımlamasına göre ise 2002 yılında %14,74 olan yoksul fert oranı, 2009 yılına kadar dalgalı bir seyir ve izlemiş ve 2009 yılında %15,12 olarak tahmin edilmiştir. Bu durum, toplumdaki ortalama harcama düzeyinin artmış olması ile açıklanabilir.

Kent yoksulluk oranlarının 2002-2009 dönemindeki genel trendi, harcama esaslı görelî yoksulluk tanımlaması dışında, Türkiye geneli ile uyumludur. Kentsel yerlerde yaşayanlar için harcama esaslı görelî yoksulluk tanımlamasına göre 2002 yılında %11,33 olan yoksul fert oranı, 2009 yılında düşerek %6,59 olarak tahmin edilmiştir. Bu durumda Türkiye genelindeki harcama esaslı görelî yoksulluk oranındaki artışın kırsal alanlarda yaşayanlardan kaynaklandığı söylenebilir. Kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riski kentsel yerlerde yaşayanlardan fazla olarak görülmektedir. Bu özellikle gıda ve gıda dışı yoksulluk oranlarının karşılaştırılmasında görülmektedir. Bu yoksulluk oranları kırdaki kenttekinden 4,4 kat fazladır. Kırsal yerlerde yaşayanlar için yapılan hesaplamalarda Türkiye genel trendinin aksine görünen bir başka durum da, gıda ve gıda dışı harcamaların dikkate alındığı mutlak yoksulluk sınırı kullanılarak yapılan yoksulluk oranı tahminlerinde 2002-2009 döneminde yaşanan artıştır. Buradan da, kırsal yerlerde yaşayanların gıda dışı harcamalarında gıdaya oranla daha fazla artış olduğu söylenebilir. Kırsal yerlerde yaşayanlar için harcama esaslı görelî yoksulluk oranı 2002 yılında %19,86 iken bu oran 2009 yılına gelindiğinde %34,20'ye yükselmiştir. Buradan da kırsal

²³ Görelî yoksulluk, bireylerin ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumu olarak tanımlanmakta olup; bu tanıma göre, toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görelî anlamda yoksul sayılmaktadır. TÜİK tarafından eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si görelî yoksulluk sınırı olarak tanımlanmıştır. *Görelî yoksulluk oranı* ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, görelî yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır.

yerlerde ortalama harcama düzeyinin arttığı, kentsel yerlerde ise düştüğü yorumunda bulunmak yanlış olmayacaktır.

a 5 Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%)

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)							
			4	5	6	7		
	TÜRKİYE							
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1\$'ın altı ¹	0,20	0,01	0,02	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15\$'ın altı ¹	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4,3\$'ın altı ¹	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esası göreli yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12
	K							
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1\$'ın altı ¹	0,03	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15\$'ın altı ¹	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04
Kişi başı günlük 4,3\$'ın altı ¹	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96
Harcama esası göreli yoksulluk	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
	K							
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1\$'ın altı ¹	0,46	0,01	0,02	0,04	0,00	0,00	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15\$'ın altı ¹	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63
Kişi başı günlük 4,3\$'ın altı ¹	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92
Harcama esası göreli yoksulluk	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2009.

⁽¹⁾ 1 \$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618.281 TL; 2003 yılı için 732.480 TL; 2004 yılı için 780.121 TL, 2005 yılı için 830.000 TL, 2006 yılı için 921.000 TL; 2007 yılı için 926.000 TL, 2008 yılı için 983.000 TL ve 2009 yılı için ise 917.000 TL kullanılmıştır. Bu değerler uyumlu olmaları açısından, 2005 yılı öncesi, yani TL'den altı sıfır atılmadan önceki değerler olarak verilmiştir.

⁽²⁾ Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

Tablo 2.6, Türkiye için gelire dayalı göreli yoksulluk sınırına göre yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığını göstermektedir. Medyan gelirin %40'ı, %50'si, %60'ı ve %70'i kullanılarak yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk

açığı hesaplanmıştır²⁴. Yoksulluk açığı yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2.6'dan da görülebileceği gibi, 2002-2010 döneminde medyan gelirin %50'sine göre gelire dayalı göreceli yoksulluk sınırı yaklaşık olarak %57 artmış olmasına rağmen, yoksulluk sınırı altında kalan kişi sayısı %6 azalmıştır. Bu durum ülkedeki gelir dağılımının iyileşmesi ve kişi başına düşen gelirin artmış olması ile açıklanabilir. Aynı dönemde gini katsayısı değerinden %6 kaybederek 0,403'den 0,380'e gerilemiş; kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değeri ise %183 artarak ve 5.310 TL'den 15.051 TL'ye çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler, gelire dayalı göreceli yoksulluk sınırı artarken, yoksul insan sayısının düşmesine neden olabilir. 2010 yılında medyan gelirin %40'ı kullanıldığında, fert yoksulluk oranı %10; %50'si kullanıldığında %16,6, %70'i kullanıldığında ise %30,4 olarak hesaplanmıştır. 2006-2010 dönemi incelendiğinde, arada dalgalanmalar olsa da yoksulluk oranlarında bir düşüş trendinin olduğu görülmektedir. 2006 yılında, medyan gelirin %50'si kullanılarak hesaplanan yoksulluk oranı %18,6 iken; bu oran 2010 yılında %16,6'ya gerilemiştir.

Yoksulluk açığı oranı ise, 2010 yılı için medyan gelirin %40'ı kullanıldığında %24, medyan gelirin %50'si kullanıldığında %26,9 ve %70'i kullanıldığında %31,5 olarak tahmin edilmiştir. Yoksulluk açığı oranının zaman içindeki seyrine bakıldığında, yoksulluk oranı için geçerli olan durumun burada da söz konusu olduğu görülmektedir. 2006-2010 dönemi için genel trend düşüş yönündedir.

²⁴ Tablo 2.6'da sunulan yoksulluk sınırı ve oranları, TÜİK tarafından harcama yerine eşdeğer fert başına düşen gelirler kullanılarak, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri medyan değerine göre (%40, %50, %60 ve %70) hesaplanmıştır.

a 6 Gelire Dayalı Göreli Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, Türkiye.

Medyan Gelire Göre	Yoksulluk Sınırı (TL)				1
	6	7			
k k k , 4	1.881	2.433	2.531	2.818	2.951
k k k , 5	2.351	3.041	3.164	3.522	3.689
k k k , 6	2.821	3.649	3.797	4.227	4.426
k k k , 7	3.291	4.257	4.430	4.931	5.164
	Yoksul sayısı (Bin kişi)				
k k k , 4	8.665	6.799	7.021	7.485	7.145
k k k , 5	12.548	11.163	11.580	12.097	11.817
k k k , 6	16.053	16.714	16.714	17.123	16.746
k k k , 7	21.611	20.595	21.358	21.938	21.700
	Yoksulluk Oranı (%)				
k k k , 4	12,8	9,9	10,1	10,6	10,0
k k k , 5	18,6	16,3	16,7	17,1	16,6
k k k , 6	25,4	23,4	24,1	24,3	23,5
k k k , 7	32,0	30,1	30,9	31,1	30,4
	Yoksulluk Açığı ¹				
k k k , 4	29,1	24,5	23,7	25,6	24,0
k k k , 5	31,7	26,4	25,6	28,0	26,9
k k k , 6	33,6	28,4	27,9	29,6	28,7
k k k , 7	34,8	31,2	31,3	32,4	31,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2010.

¹ Yoksulluk açığı=((Yoksulluk sınırı-Yoksulların eşdeğer fert başına medyan geliri)/Yoksulluk sınırı)*100 formülüne göre hesaplanmıştır.

Tablo 2.7, gelire dayalı göreli yoksulluk sınırına (medyan gelirin %50'si ve %60'ı kullanıldığında) göre bölgesel yoksul sayılarını ve yoksulluk oranlarını göstermektedir. Buna göre, 2010 yılı itibariyle en fazla yoksulun Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşadığı görülmektedir. Medyan gelirin %50'si kullanılarak oluşturulan yoksulluk sınırı kullanıldığında, Türkiye'deki yoksulların %30,8'inin; %60'ı kullanılarak oluşturulan yoksulluk sınırı kullanıldığında ise %27,2'sinin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşadığı görülmektedir. Gelire dayalı göreli yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge olan Doğu Karadeniz'de ise bu oranlar sırasıyla %3 ve %3,2 olarak tahmin edilmiştir. Medyan gelirin %50'si kullanılarak hesaplanan yoksulluk sınırı baz alındığında, Güneydoğu Anadolu'dan sonra yoksulluğun en yoğun yaşandığı bölgeler sırasıyla Ortadoğu Anadolu, Akdeniz, Ege, Kuzeydoğu Anadolu, Batı Karadeniz, Batı Anadolu, Orta Anadolu, İstanbul, Doğu Marmara, Batı Marmara ve Doğu Karadeniz'dir. Medyan gelirin %60'ı kullanılarak hesaplanan yoksulluk sınırı baz alındığında ise sıralama Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Ortadoğu Anadolu, Ege, İstanbul, Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu

Marmara, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Batı Marmara ve Doğu Karadeniz olarak gerçekleştirilmektedir.

a 7 Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları, Türkiye

	Yoksul sayısı (Bin kişi)					Yoksulluk oranı					
	6	7			1	6	7			1	
	a										
k k k, 5	12.412	10.525	11.123	11.891	11.817	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
k k k, 6	16.932	15.589	16.381	16.806	16.746	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	TR1 İstanbul										
k k k, 5	532	75	393	406	506	4,3	0,7	3,5	3,4	4,8	
k k k, 6	900	256	719	694	1.056	5,3	1,6	4,4	4,1	6,3	
	TR2 Batı Marmara										
k k k, 5	339	322	343	394	421	2,7	3,1	3,1	3,3	3,6	
k k k, 6	503	491	552	606	574	3,0	3,2	3,4	3,6	3,4	
	TR4 Doğu Marmara										
k k k, 5	1.057	889	1.041	741	812	8,5	8,4	9,4	6,2	6,9	
k k k, 6	1.660	1.510	1.616	1.357	1.324	9,8	9,7	9,9	8,1	7,9	
	TR5 Batı Anadolu										
k k k, 5	612	346	586	561	660	4,9	3,3	5,3	4,7	5,6	
k k k, 6	967	753	1.002	1.011	1.032	5,7	4,8	6,1	6,0	6,2	
	6 k n										
k k k, 5	2.056	1.849	1.444	1.639	1.234	16,6	17,6	13,0	13,8	10,4	
k k k, 6	2.785	2.754	2.473	2.401	1.902	16,4	17,7	15,1	14,3	11,4	
	7 a na										
k k k, 5	442	417	604	650	602	3,6	4,0	5,4	5,5	5,1	
k k k, 6	671	780	892	1.006	917	4,0	5,0	5,4	6,0	5,5	
	TR8 Batı Karadeniz										
k k k, 5	915	705	740	765	730	7,4	6,7	6,6	6,4	6,2	
k k k, 6	1.296	1.017	1.206	1.189	1.014	7,7	6,5	7,4	7,1	6,1	
	TR9 Doğu Karadeniz										
k k k, 5	278	217	285	275	353	2,2	2,1	2,6	2,3	3,0	
k k k, 6	420	363	429	408	530	2,5	2,3	2,6	2,4	3,2	
	TR10 Kuzeydoğu Anadolu										
k k k, 5	788	631	726	810	786	6,4	6,0	6,5	6,8	6,7	
k k k, 6	969	828	935	1.018	961	5,7	5,3	5,7	6,1	5,7	
	TR11 Ortadoğu Anadolu										
k k k, 5	1.316	1.192	1.276	1.615	1.475	10,6	11,3	11,5	13,6	12,5	
k k k, 6	1.649	1.639	1.735	1.918	1.891	9,7	10,5	10,6	11,4	11,3	
	TR12 Güneydoğu Anadolu										
k k k, 5	3.707	3.541	3.376	3.601	3.643	29,9	33,6	30,4	30,3	30,8	
k k k, 6	4.390	4.550	4.255	4.480	4.551	25,9	29,2	26,0	26,7	27,2	

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2010.

: Bölge yoksulluk oranları Türkiye için hesaplanan yoksulluk sınırları kullanılarak hesaplanmıştır. Medyan gelirin %50'si kullanıldığında yoksulluk sınırları sırasıyla 2.351 YTL, 3.013 YTL, 3.146 YTL, 3.498 TL ve 3.689 TL; medyan gelirin %60'ı kullanıldığında ise yoksulluk sınırları sırasıyla 2.822 YTL, 3.616 YTL, 3.775 YTL, 4.197 TL ve 4.426 TL'dir.

Tablo 2.8, hanehalkı büyüklüğü, fertlerin işteki durumları, fertlerin çalıştığı sektörler, fertlerin eğitim durumları gibi değişkenler dikkate alınarak 2002-2009 yılları arasında fert yoksulluk oranlarını göstermektedir.

Tablo'dan da görüleceği gibi, tüm yıllarda, hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski de artmaktadır. 2009 yılında hanehalkı büyüklüğü üç veya dört kişi olan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı %9,65 olurken, yedi ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı %40,05 olarak hesaplanmıştır. 2002-2009 arasındaki genel trende bakılacak olursa, tüm hanehalkı büyüklüklerinde fert yoksulluk oranlarının, arada küçük dalgalanmalar gösterse de, düştüğü gözlenmektedir. Hanehalkı türüne göre, 2009 yılında çocuklu çekirdek ailede bulunan fertlerin yoksulluk oranı %15,98 olurken, çocuksuz çekirdek ailelerdeki fertlerde bu oran %9,86'ya düşmektedir. Ataerkil veya geniş ailelerdeki fertler için yoksulluk oranı ise %24,48 olarak tahmin edilmiştir. Tüm aile tiplerinde 2002-2009 döneminde fert yoksulluk oranları düşüş göstermiştir. 2002-2009 döneminde, tüm yıllarda yoksul fert oranının en yüksek olduğu aile tipinin, "ataerkil ve geniş aile" olduğu göze çarpan bir başka gerçekliktir.

Yine Tablo 2.8 incelendiğinde, fertlerin çalışma durumlarına göre yoksulluk riskinin de değiştiği gözlenmektedir. 2002-2009 döneminde, tüm yıllarda, en az fert yoksulluk oranına sahip kategori "işveren" kategorisi iken; en fazla yoksulluk oranına sahip kategori "ücretsiz aile işçisi" kategorisidir. Fert yoksulluk oranında aynı dönemde en çarpıcı düşüş, yevmiyeli olarak çalışanlarda gözlenmiştir. 2002-2009 döneminde fert yoksulluk oranlarındaki genel eğilim, tüm çalışma durumlarında, düşüş yönünde olmuştur.

En yüksek yoksulluk oranına sahip olan sektör tarım sektörü iken, en az yoksulluk oranına sahip olan sektör hizmetler sektörüdür. 2002-2009 yılları arasında tüm sektörlerdeki fert yoksulluk oranlarında düşüş kaydedilmiş, ancak tarım sektöründe çalışanların yoksulluk oranlarında ki düşüş diğer sektörlerle göre çok daha az olmuştur.

Yoksulluk oranları cinsiyet açısından incelendiğinde, kadınların erkeklere nazaran daha yoksul oldukları gözlenmektedir. 2002-2009 döneminde genel eğilim

hem erkek de hem de kadında düşüş yönünde olsa da, kadınların yoksulluk oranları her dönemde erkeklerinkinden yüksektir. Kadınların işgücü piyasasına görel olarak daha az dahil oldukları ve dahil olduklarında ücretsiz aile işçisi olarak çalışmalarının daha yüksek ihtimal olduğu düşünüldüğünde, bu sonuç şaşırtıcı değildir.

Tablo 2.8'den, tüm yıllarda eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranının azaldığı görülmektedir. 2009 yılında okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerde yoksulluk oranı %29,84 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran %15,34, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında %5,34, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde %0,71 olmuştur. Tüm yıllarda okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerin yoksulluk oranı, diğer kategorilere göre hep daha yüksek olarak hesaplanmıştır. Yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerin yoksulluk oranları ise daima en düşüktür. 2002-2009 dönemindeki genel eğilim, tüm eğitim seviyelerinde yoksulluk oranlarının düştüğü yönündedir.

a Türkiye’de Yoksulluk Profili

	Yoksul Fert Oranı (%)							
			4	5	6	7		
Hanehalkı büyüklüğü								
1-2	16,48	13,50	13,96	8,25	10,66	8,84	9,57	10,64
3-4	16,68	17,48	13,84	9,36	8,49	8,30	8,48	9,65
5-6	29,47	32,04	27,74	22,77	17,76	21,20	21,54	22,20
7+	47,38	49,22	51,97	45,99	42,98	41,32	38,20	40,05
Hanehalkı türü								
Çekirdek aile (çocuklu)	24,87	27,84	24,30	18,99	17,41	16,05	15,42	15,98
Çekirdek aile (çocuksuz)	15,00	13,26	12,98	8,55	10,14	7,92	8,76	9,86
Ataerkil veya geniş aile	34,27	32,66	32,03	27,31	20,24	23,92	21,79	24,48
Tek yetişkinli aile, diğer	28,52	25,46	23,78	15,78	19,77	16,15	22,46	19,29
Hanehalkı fertlerinin işteki durumları¹								
Ücretli maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93	6,05
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87	2,33
Kendi hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10	22,49
Ücretsiz aile işçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58
Hanehalkı fertlerinin çalıştığı sektörler¹								
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71	9,63
Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16
Hanehalkı fertlerinin cinsiyeti								
Kadın	27,19	28,31	25,98	21,01	18,27	18,26	17,52	19,03
Erkek	26,72	27,92	25,20	19,97	17,32	17,33	16,70	17,10
Hanehalkı fertlerinin eğitim								
Okur-yazar değil veya okul bitirmeyen	36,99	38,01	37,52	31,53	28,10	28,98	30,50	29,84
İlkokul	26,12	27,55	24,36	17,13	14,19	14,24	13,44	15,34
İlköğretim	26,47	29,56	25,49	22,42	18,06	19,19	17,20	17,77
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	18,31	13,00	8,37	8,07	9,16	8,34	9,76
Lise ve lise dengi meslek	9,82	11,19	8,28	6,79	5,20	5,88	5,64	5,34
Yüksek okul, fakülte ve üstü	1,57	2,66	1,33	0,79	1,01	0,81	0,71	0,71
Toplam yoksul fert oranı	6,6	,1	5,6	,5	17,1	17,7	17,11	1,

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2009.

⁽¹⁾ 15 ve daha yukarı yaştaki istihdamdaki fertleri içermektedir.

Kısacası, yoksulluk oranları dünya genelindeki eğilime benzer şekilde Türkiye’de de zaman içinde azalmasına rağmen halen ciddi bir problemdir. Türkiye’de yoksullukla ilgili yürütülen çalışmalarda temel veri kaynağı, TÜİK tarafından uygulanmakta olan “Hanehalkı Bütçe Anketleri”dir. TÜİK tarafından Türkiye geneli için yapılan değerlendirmeye göre, 2002-2009 yılları arasındaki genel trend; harcama esaslı görelî yoksulluk tanımlaması hariç, tüm yoksulluk

tanımlamalarında yoksulluk oranlarının düştüğü yönündedir. TÜİK'in derlediği verilerden elde edilen bulgulara göre; kırsal yerlerde yaşayanların, ataerkil ve geniş ailelerde yaşayanların, kalabalık hanelerde yaşayanların, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların, tarım sektöründe çalışanların, düşük eğitim seviyesine sahip olanların ve kadınların yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. TÜİK'in ortaya koyduğu yoksulluk oranları ve profili dışında, akademisyenler tarafından yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalara aşağıda kısaca değinilmiştir.

4 TÜRKİYE'DE YOKSULLUK ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'de yoksulluk üzerine yapılmış çalışmalar belli gruplar altında özetlenmiştir. Çalışmalar altı temel başlık altında gruplandırılmıştır. Bunlar; mutlak-görelî yoksulluk oranlarını hesaplayarak yoksulluğun boyutunu ortaya koymaya çalışan çalışmalar, yoksulluğu bölgesel bazda ya da kır-kent ayrımında ele alan çalışmalar, yoksul kesimin profilini ortaya koyan çalışmalar, yoksulluğun nedenlerini irdeleyen çalışmalar, yoksulluğu cinsiyet temelinde ele alan çalışmalar ve yoksullukla mücadele politikalarına değinen çalışmalardır.

Türkiye için yapılan yoksulluk çalışmalarının pek çoğunda mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan yoksulluk sınırları ile bu sınırların altında kalarak yoksul olarak nitelendirilen hanehalkı ve fert sayıları, bunların nüfusa oranı, yani yoksulluk oranları hesaplanmıştır.

Türkiye'de TÜİK verilerine göre bir önceki bölümde yapılan değerlendirmeler, yoksulluk oranlarının yıllar içerisinde düştüğünü göstermektedir. 1968-1987 (Dağdemir, 1992), 1973-1983 (Celasun, 1986), 2002-2006 (Yükseler ve Türkan, 2008) dönemleri için yapılan çalışmalar da bu bulguyu destekler niteliktedir. 1973 yılında %32 olan yoksulluk oranı, 1983 yılında %30'a (Celasun, 1986); 1987 yılında %22,5'e (Dağdemir, 1992); 2006 yılında ise %14'e (Yükseler ve Türkan, 2008) gerilemiştir.

Ancak bazı çalışmalarda da yoksulluk oranlarının arttığı tespit edilmiştir. Dumanlı (1996), 1994 yılında 1988 yılına göre yoksulluk oranının arttığını tespit

etmiştir. Yine 1994 yılı için yapılan bir başka çalışmada hanehalklarının %55'inin yeterince beslenememekte olduğu tespit edilmiştir (Erdoğan, 1996)²⁵. 1994 yılının Türkiye için ekonomik kriz yılı olduğu göz önüne alındığında, daha yüksek oranlar bulunmasının doğal olduğu söylenebilir.

Türkiye için yapılan yoksulluk çalışmalarından bazıları, yoksulluğun boyutunu ortaya koymanın yanında, yoksulluğun derinliğini ve yoksullar arasındaki eşitsizliği de ortaya koymayı amaçlamış ve Sen endeksi, yoksulluk açığı endeksi gibi endeksler hesaplamışlardır.

Erdoğan (1996), 1994 yılı Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçlarını kullanarak yoksulluk sınırlarını ve oranlarını belirlediği çalışmasında, ayrıca Türkiye için yoksulluk açığı oranlarını da hesaplamıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, yoksulların yoksulluk sınırını geçebilmeleri için elde ettikleri gelirlerinin yaklaşık %30-%50 oranında artması gerekmektedir. Yoksulların kitle ortalama gelirine ulaşabilmeleri içinse, elde ettikleri kazançlarının %120-%300 oranında artması gerekmektedir.

Dağdemir (1999), Türkiye geneli, kırsal ve kent için, minimum gıda maliyeti ve temel gereksinimler maliyeti yöntemlerine göre, 1987 ve 1994 yılları için ayrı ayrı Sen endeksi, yoksulluk açığı oranı ve yoksullar arası gelir eşitsizlik katsayılarını hesaplamıştır. Minimum gıda maliyeti yöntemine göre Sen endeksini 1987 yılı için 0,06, 1994 yılı için 0,05; yoksulluk açığı oranını 1987 yılı için %34, 1994 yılı için %38; yoksullar arası gelir eşitsizlik katsayısını ise 1987 yılı için %15, 1994 yılı için %17 olarak hesaplamıştır. Türkiye'de yoksulluğun kentsel yerler kaynaklı artış gösterdiği ve kırsal yerlerde yoksulluk oranındaki artışın ötesinde yoksulluğun derinleştiği ve yoksullar arası gelir eşitsizliğinin artarak sorunu daha da ağırlaştırdığı görülmektedir. Çalışmada Türkiye'de yoksulluğun artmış olması, ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkardığı makro-ekonomik gelişmelerin etkisiyle daha da dengesiz hale gelen gelir dağılımı faktörü ile açıklanmaktadır.

²⁵ Yapılan çalışmalar farklı yoksulluk tanımlamalarını dikkate aldıkları için, hesaplanan yoksulluk oranları birbirinden farklı çıkabilmektedir. Karşılaştırma için bakınız: Dansuk (1997), Erdoğan (1998, 2002), Dağdemir (1999), Gürsel v.d. (2000), World Bank (2000), Alıcı (2002), Aktan (2002).

Alıcı'ya (2002) göre, yoksulluk sınırı %10 artırıldığında yoksul sayısında %38'lik bir artış; yoksulluk sınırı %10 azaltıldığında ise yoksul sayısında %35'lik bir azalma olmaktadır. Alıcı, bu bulguya dayanarak yoksulluk sınırı civarında oldukça önemli bir nüfus yoğunluğu olduğu vurgusu yapmıştır.

Türkiye için yapılan yoksulluk çalışmalarından bazıları, yoksulluğun boyutunu ortaya koymanın yanında, yoksulluğun bölgeler arasındaki dağılımını ele almışlar ve bölgesel yoksulluk oranlarını hesaplamışlardır.

Yapılan çalışmalarda yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu bölgeler 1994 yılı için Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Erdoğan, 1996; Pamuk, 2000) ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri (Dumanlı, 1996); 1987 yılı için Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri (Dansuk, 1997) olarak tespit edilmiştir. En iyi durumda olan, yani yoksulluk oranının en az olduğu bölge olarak ise 1987 yılı için Ege ve Marmara Bölgeleri (Dansuk, 1997); 1994 yılı için Ege Bölgesi (Erdoğan, 1996) ile Ege ve Marmara Bölgesi (Dumanlı, 1996; Pamuk, 2000) tespit edilmiştir.

Alıcı (2002) çalışmasında, bölgeler arasında yoksulluk riski ve nüfus oranları açısından bir karşılaştırma yapıldığında yoksulluk riski en yüksek olan bölgenin Doğu Anadolu Bölgesi (%11,25) olduğunu; bu nedenle bu bölgenin, nüfus içindeki payı (%8,8) düşük olmasına rağmen, ülke yoksulluğuna katkısının (%20,31) büyük olduğu yönünde bir sonuca ulaşmıştır. Aynı durum Güneydoğu Anadolu Bölgesi için de geçerlidir. İç Anadolu Bölgesinin kendi içindeki yoksulluk oranı (%6,38) ortalamadan çok düşük olmamasına rağmen yoksulluğa en fazla katkıda bulunan bölgedir; çünkü nüfus payı yüksektir. Marmara Bölgesi'nde ise yoksulluk riski ülke ortalamasının oldukça altında (%3,86) olmasına rağmen nüfus içindeki payı (%24,7) yüksek olduğundan yine ülke yoksulluğuna katkısı oldukça fazla olarak bulunmuştur. Alıcı, çalışmasında aynı zamanda yoksulluk açığı üzerine de değerlendirmelerde bulunmuştur. Ortalama yoksulluk açığı açısından yoksulluk açığı en fazla olan bölgenin İç Anadolu Bölgesi olduğunu, bu bölgede yoksulların yoksulluk sınırının ortalama %23,15'si kadar altında yer almakta olduğunu ifade etmiştir. Karadeniz Bölgesi'nde ise yoksullar yoksulluk sınırının %14,74'ü kadar altında yer almaktadırlar. Pamuk (2000) ise yaptığı çalışmada bölgeler arasında yoksulluk açığının en fazla olduğu bölgeyi %29,44 ile Karadeniz Bölgesi olarak bulunmuştur.

Literatürdeki bazı çalışmalar ise kırsal ve kentsel yerleşim alanlarında yaşanan yoksulluğu karşılaştırmalı bir analizle ortaya koymaya çalışmışlardır. Yapılan çalışmalarda kırdaki yoksulluk oranının kente göre daha fazla olduğu (Dansuk, 1997; Dağdemir, 1999; Erdoğan, 2002) yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Ancak bazı çalışmalarda da kır ve kentteki yoksulluk oranlarının birbirine yakın olduğu (Alıcı, 2002) bulunmuştur. Diğer taraftan, hem açlık hem de yoksulluk sınırı altında yaşayan hanelerin genelde kentsel alanlarda yaşadıkları bulgusuna da rastlanmıştır (Çağatay v.d., 2009). Orman köylerinde yaşanan yoksulluk ise hem Türkiye geneli hem de kırsal bölgelerdekenden çok daha yüksek olarak bulunmuştur (Solmaz, 2008).

İl bazında yapılan değerlendirmelerde ise 1987 yılı için en düşük yoksulluk oranına sahip il Diyarbakır, en yüksek yoksulluk oranına sahip il ise İstanbul olarak bulunmuştur. 1994 yılı için yapılan değerlendirmede ise en düşük yoksulluk oranına sahip il Kars ve yine en yüksek yoksulluk oranına sahip il İstanbul olarak bulunmuştur (Dumanlı, 1996)²⁶.

Bilindiği gibi, hanehalkı büyüklüğü/tipi, bireyin eğitim durumu, yaşı, çalışıp çalışmadığı, çalıştığı sektör, işteki durumu, sosyal güvencesinin olup olmadığı gibi faktörler bireyin yoksulluk durumu üzerinde etkili olmaktadır.

Yapılan çalışmalar, yoksulluk oranının tarım sektöründe (Dansuk, 1997; Erdoğan, 1998; Pamuk, 2000; Alıcı, 2002; Yükseler ve Türkan, 2008; Buğra Kavala ve Keyder, 2008; Çağatay v.d., 2009), kayıt dışı sektörlerde (Dansuk, 1997; Buğra Kavala ve Keyder, 2008), yevmiyeli olarak çalışanlarda (Erdoğan, 1998, 2002; Alıcı, 2002), sosyal sigorta şemsiyesi altında olmayanlarda (Dansuk, 1997; Adaman ve Keyder, 2007; Buğra Kavala ve Keyder, 2008; Çağatay v.d., 2009; Gökova ve Danışman, 2010) ve ayrıca ücret geliri ile geçinen haneler ile kendi hesabına çalışan hanelerde (Dağdemir, 1992) daha yüksek olduğunu göstermektedir.

²⁶ Bu hesaplamalardaki diğer çalışmalara göre farklılık arz eden nokta, fiyatlandırıcı olarak Türkiye geneli yoksulluk sınırı hesabında kullanılan "Türkiye Geneli Tüketici Fiyatları" yerine "Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları"ndan her ilin fiyatlarının o il için kullanılmasıdır. 1987 yılında Diyarbakır'da yıllık fert başına gelir ihtiyacı yani yoksulluk sınırı 221.258 TL iken İstanbul'da 292.020 TL olarak hesaplanmıştır. 1994 yılının da ise Kars'ta yıllık fert başına gelir ihtiyacı 7.487.090 TL iken İstanbul'da 12.947.614 TL olarak hesaplanmıştır.

Ayrıca özürlü ve hastalar (Alıcı, 2002; Erdoğan, 2002), işi olmayanlar (Alıcı, 2002; Erdoğan, 2002; Yükseler ve Türkan, 2008; Çağatay v.d., 2009) ve ücretsiz aile işçilerinde (Yükseler ve Türkan, 2008; Çağatay v.d., 2009) de yoksulluk oranları daha yüksek olarak bulunmuştur. Kalabalık ailelerde (Pamuk, 2000; Erdoğan, 2002; Alıcı, 2002) ve hanehalkı reisinin eğitim düzeyinin düşük olduğu hanelerde (Erdoğan, 1998; Pamuk, 2000; Alıcı, 2002; Adaman ve Keyder, 2007; Açıkalın, 2008; Çağatay v.d., 2009; Gökovalı ve Danışman, 2010) de yoksulluk oranları daha yüksektir.

Yaş ve yoksulluk ilişkisini irdeleyen bazı çalışmalarda, yaşlı ve çocuklar için yoksulluk riski yüksek (Erdoğan, 2002) olarak bulunmuşken; bazı çalışmalarda da hanehalkı reisi 12-17 yaş grubunda olan fertlerin yoksul olma riskinin yüksek olduğu (Pamuk, 2000) bulunmuştur.

Yapılan çalışmalarda, hanehalkı reisi kadın olan hanehalklarının erkek olanlara göre daha yoksul olduğu, yoksulluğun hanehalkı reisi kadın olan hanelerde daha derin ve şiddetli yaşandığı (Pamuk, 2000; Alıcı, 2002) ve yalnız yaşayan kadınların evli kadınlara göre yoksulluğa düşme risklerinin daha fazla olduğu (Gökovalı ve Danışman, 2010) bulunmuştur. Fertlerin cinsiyetlerine göre yapılan yoksulluk çalışmalarında ise erkeklerle kadınların yoksulluk risklerinin birbirlerine çok yakın olduğu (Pamuk, 2000), bazılarında da yoksulluğun daha fazla kadınları vurduğu (Aksu, 2007) tespit edilmiştir. Bu bulgu, yoksulluk yardımına başvuranların da çoğunlukla kadın olduğu gerçeği ile örtüşmektedir (Sallan Gül, 2004).

Kadınların yoksulluğu daha fazla ve derin yaşamalarının altında yatan sebep olarak ise daha çok eğitimsizlik (Adaman ve Keyder, 2007; Toksöz v.d., 2001) ve istihdam olanaklarındaki yetersizlik (Toksöz v.d., 2001) gibi nedenler gösterilmektedir. Bunlar ise temelde kadının ev içi sorumluluklarından dolayı eğitim sürecine ve işgücü piyasasına katılamama durumundan kaynaklanmaktadır (Adaman ve Keyder, 2007; Kiren Gürlü ve Üçdoğruk, 2007). Ayrıca kadınların ortalama kazançlarının erkeklerinkinden çok daha düşük olması (Kiren Gürlü ve Üçdoğruk, 2007) da kadın yoksulluğunu arttıran bir başka neden olarak vurgulanmaktadır.

Yoksulluk, nedenleri ve sonuçları içi içe geçmiş bir kavramdır. Çoğu zaman nedenlerini ve sonuçlarını birbirinden ayırmak güçtür, çünkü bir kısır döngü söz konusudur. Örneğin, bireyler yoksul oldukları için iyi bir eğitim alamazlar ve iyi bir eğitim alamayıp, iyi bir meslek sahibi olamayıp bu kısır döngüyü kıramadıkları için de yoksulluk durumları devam eder. Her ne kadar iç içe geçmiş neden sonuç ilişkileri barındırsa da, Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda yoksulluğun nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Yoksulluğun nedenleri arasında yoksulların kişisel özellikleri (Şenses, 2002; Aktan, 2002a); düşük ücret, yetersiz eğitim ve istihdam olanakları, ayrımcılık gibi yapısal faktörler (Şenses, 2002; Adaman ve Keyder, 2007; Buğra Kavala ve Keyder, 2008) yer almaktadır. Ayrıca adaletsiz vergi sistemi, yüksek faiz ve rant ekonomisi, doğal afetler, özürlü sayısının fazla olması, miras yoluyla elde edilen gelirler, piyasada tekelleşme olması, devlet teşvikleri, enflasyon ve işsizlik (Aktan, 2002a) ile yaşanan göçler (Kule ve Es, 2005) de diğer nedenler arasında sayılmaktadır.

Özetle, Türkiye için yoksulluk oranlarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların bulguları tartışmalıdır. Yapılan bazı çalışmalar zaman içerisinde yoksulluk oranlarının düştüğü bulgusunu destekler nitelikte iken, nadir de olsa bazılarında bu oranların zaman içerisinde arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yoksulluğun boyutunu ortaya koymanın yanında, yoksulluğun bölgeler arasındaki dağılımını ele alan çalışmalarda ise yoksul oranlarının en yüksek olduğu bölgeler Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri, en düşük olduğu bölgeler ise Ege ve Marmara bölgeleri olarak bulunmuştur. Yapılan bazı çalışmalar, kırsal ve kentsel yerleşim alanlarındaki yoksulluğu karşılaştırmalı bir analizle ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çalışmaların bazılarında kırsal yoksulluk oranının kente göre daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmışken; bazılarında ise kırsal ve kentteki yoksulluk oranlarının birbirine yakın olduğu bulunmuştur.

Yapılan çalışmalarda yoksulların profiline yönelik elde edilen bulgular TÜİK bulguları ile uyumludur. Yapılan çalışmalar, yoksulluk oranının tarım sektöründe, kayıt dışı sektörlerde, yevmiyeli olarak çalışanlarda, sosyal sigorta şemsiyesi altında olmayanlarda ve ayrıca ücret geliri ile geçinen haneler ile kendi hesabına çalışan hanelerde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca özürlü ve hastalar, işi

olmayanlar ve ücretsiz aile işçilerinde de yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kalabalık ailelerde ve hanehalkı reisinin eğitim düzeyinin düşük olduğu hanelerde de yoksulluk oranları daha yüksektir. Yaş ve yoksulluk ilişkisini irdeleyen bazı çalışmalarda, yaşlı ve çocuklar için yoksulluk riski yüksek olarak bulunmuşken; bazı çalışmalarda da hanehalkı reisi 12-17 yaş grubunda olan fertlerin yoksul olma riskinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda, hanehalkı reisi kadın olan hanehalklarının erkek olanlara göre daha yoksul olduğu, yoksulluğun hanehalkı reisi kadın olan hanelerde daha derin ve şiddetli yaşandığı ve yalnız yaşayan kadınların evli kadınlara göre yoksulluğa düşme risklerinin daha fazla olduğu bulunmuştur.

2.5. DEĞERLENDİRME

Dünya genelinde yoksulluk oranları azalmasına rağmen, yoksulluk her dönemde ve her toplumun mücadele etmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. 1990'lı yıllara girildiğinde yoksulluk kavramına getirilen insani kalkınma odaklı yaklaşım, yoksulluğa daha geniş bir perspektiften bakılmasına ve aynı zamanda insanların yoksunluklarının belirlenmesine olanak sağlamıştır. Bu kapsamda İnsani Gelişme Endeksi (HDI) ve bu endeksten türetilen farklı endeks değerleri hesaplanmış ve ülkeler arası karşılaştırma mümkün olabilmiştir. Buradaki amaç bireylerin yaşadıkları farklı yoksunlukları ortaya koymaktır. Yine 1990'lı yılların sonlarına doğru yoksulluk çalışmalarındaki vurgu, *refah* üzerine olmaya başlamıştır. UNDP 2010 yılında, bireylerin refah algılamalarını temel alarak ülkeleri sıralamaya tabi tutmuştur. HDI'ya göre yapılan sıralamanın subjektif yoksulluk açısından yapılan sıralamaya göre oldukça farklılık gösterdiği gözlenmektedir. İnsani gelişme açısından daha alt kategorilerde yer alan kimi ülkelerin (Türkmenistan, Dominik Cumhuriyeti gibi) bireylerin genel yaşam memnuniyeti değerlendirmesinde pek çok gelişmiş ülkeyi geride bıraktığı görülmektedir. Türkiye'deki bireylerin genel yaşam memnuniyeti değerlendirmeleri ise ortalama bir değer almaktadır.

Yoksulluk oranları dünya genelindeki eğilime benzer şekilde Türkiye'de de zaman içinde azalmasına rağmen halen ciddi bir problemdir. Türkiye'de yoksullukla ilgili yürütülen çalışmalarda temel veri kaynağı, TÜİK tarafından 2002 yılından itibaren her yıl düzenli olarak uygulanmakta olan Hanehalkı Bütçe Anketleri'dir.

TÜİK tarafından Türkiye geneli için yapılan değerlendirmeye göre, 2002-2009 yılları arasındaki genel trend; harcama esaslı göreceli yoksulluk tanımlaması hariç, tüm yoksulluk tanımlamalarında yoksulluk oranlarının arada küçük dalgalanmalar yaşansa da düştüğü yönündedir. Dünya Bankası tarafından yapılmış olan bölge sınıflamasında Türkiye'nin de dâhil olduğu Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki yoksulluk oranları ile Türkiye'nin yoksulluk oranları karşılaştırıldığında, Türkiye'nin bölgenin oldukça altında yoksulluk oranlarına sahip olduğu görülmektedir²⁷. 2005 yılında Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki yoksulluk oranları Türkiye'den yaklaşık altı kat daha fazladır.

Türkiye'de TÜİK verilerine göre yapılan değerlendirmeler, yoksulluk oranlarının yıllar içerisinde düştüğünü göstermektedir. Türkiye için yapılan çalışmaların bu konudaki bulguları ise tartışmalıdır. Yapılan bazı çalışmalar bu bulguyu destekler nitelikte iken, nadir de olsa bazılarında bu oranların zaman içerisinde arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yoksulluğun boyutunu ortaya koymanın yanında, yoksulluğun bölgeler arasındaki dağılımını ele alan çalışmalarda ise yoksul oranlarının en yüksek olduğu bölgeler Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri, en düşük olduğu bölgeler ise Ege ve Marmara bölgeleri olarak bulunmuştur. Yapılan bazı çalışmalar, kırsal ve kentsel yerleşim alanlarındaki yoksulluğu karşılaştırmalı bir analizle ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu konudaki bulgular da tartışmalıdır. Yapılan bazı çalışmalarda kırsal yoksulluk oranının kente göre daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmışken; bazı çalışmalarda da kırsal ve kentteki yoksulluk oranlarının birbirine yakın olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan, hem açlık hem de yoksulluk sınırı altında yaşayan hanelerin genelde kentsel alanlarda yaşadıkları bulgusuna da rastlanmıştır.

TÜİK'in derlediği verilerden elde edilen bulgulara göre; kırsal yerlerde yaşayanların, ataerkil ve geniş ailelerde yaşayanların, kalabalık hanelerde yaşayanların, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların, tarım sektöründe çalışanların, düşük eğitim seviyesine sahip olanların ve kadınların yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

²⁷ Dünya Bankası tarafından yapılan hesaplamalarda günlük 1,25\$ ve 2\$ yoksulluk sınırları baz alınmış iken, Türkiye için TÜİK tarafından yapılan hesaplamalarda 1\$ ve 2,15\$ yoksulluk sınırları baz alınmıştır.

Yapılan çalışmalarda yoksulların profiline yönelik elde edilen bulgular TÜİK bulguları ile uyumludur. Yapılan çalışmalar, yoksulluk oranının tarım sektöründe, kayıt dışı sektörlerde, yevmiyeli olarak çalışanlarda, sosyal sigorta şemsiyesi altında olmayanlarda ve ayrıca ücret geliri ile geçinen haneler ile kendi hesabına çalışan hanelerde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca özürlü ve hastalar, işi olmayanlar ve ücretsiz aile işçilerinde de yoksulluk oranının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kalabalık ailelerde ve hanehalkı reisinin eğitim düzeyinin düşük olduğu hanelerde de yoksulluk oranları daha yüksektir. Yaş ve yoksulluk ilişkisini irdeleyen bazı çalışmalarda, yaşlı ve çocuklar için yoksulluk riski yüksek olarak bulunmuşken; bazı çalışmalarda da hanehalkı reisi 12-17 yaş grubunda olan fertlerin yoksul olma riskinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerinde de en yoksul kesimi kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye’de de kadınların yoksulluk oranı hep erkeklerinkinden yüksek olarak gerçekleşmiştir. Yapılan çalışmalarda, hanehalkı reisi kadın olan hanehalklarının erkek olanlara göre daha yoksul olduğu, yoksulluğun hanehalkı reisi kadın olan hanelerde daha derin ve şiddetli yaşandığı ve yalnız yaşayan kadınların evli kadınlara göre yoksulluğa düşme risklerinin daha fazla olduğu bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUBJEKTİF

KAVRAM, ÖLÇÜM VE LİTERATÜR İNCELEMESİ²

3.1. GİRİŞ

Subjektif refah yaklaşımı, bireylerin gerçek yoksulluk algılarını anlayabilmek için onların düşüncelerinin dikkate alınması gerektiği noktasından hareket etmektedir. Bireylerin yaşadıkları yoksulluğun boyutu, kendi yaşam koşullarını nasıl değerlendirdiklerine bağlıdır. Yoksulluk ya da refah yazınında objektif yaklaşım hâkim olmasına rağmen, bu yaklaşım bireyin gerçek hislerini görmezden gelmektedir. Bir bireyin kendisini yoksul olarak görüp görmediğinin değerlendirmesi, daha gerçekçi bir sonuç ortaya konulmasına yardımcı olacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak subjektif refah kavramı ele alınmış ve Leyden Yaklaşımı, Subjektif Yaklaşım ve Ekonomik Refah Yaklaşımı olmak üzere üç farklı yaklaşımla irdelenmiştir. Farklı yaklaşımlar beraberinde farklı ölçme tekniklerini de getirmektedir. Bu yaklaşımlar literatür yardımı ile kısaca incelendikten sonra bu üç farklı yaklaşıma göre subjektif yoksulluğun nasıl ölçüldüğü ele alınmıştır. Son olarak da çalışmanın amacı kapsamında dünyada subjektif yoksulluk üzerine yapılmış olan çalışmalara ve bulgularına yer verilmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular karşılaştırmalı bir analizle sunulmuş ve bireylerin subjektif refah değerlendirmeleri üzerinde etkili olan faktörler ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

²⁸ Bu çalışmada subjektif refah kavramı, literatürde öne çıkan birçok çalışmada (Van Praag, 1971; Van Praag ve Kapteyn, 1973; Goedhart v.d., 1977; Van Praag v.d., 1980; Van Praag v.d., 1982; Danziger v.d., 1984; Hagenars ve Van Praag, 1985; Kapteyn v.d., 1985; Hagenars ve de Vos, 1987; Flik ve Van Praag, 1991; Pradhan ve Ravallion, 1998, 2000; Van Praag ve Frijters, 1999; Strengmann-Kuhn, 2000; Ferrer-i-Carbonell, 2001; Kingdon ve Knight, 2004; Herrera v.d., 2006; Wagle, 2007; Sow, 2010) olduğu gibi subjektif yoksulluk/ekonomik refah ile aynı anlama gelecek şekilde, birbiri yerine kullanılmıştır.

.2.SUBJEKTİF

Adam Smith'e göre insanlar eşit fırsat ve seçeneklere sahiptirler ve bu fırsat ve seçeneklerini çeşitlendirme haklarını kullanmaları gerekir. Smith, bu bağlamda “topluluk içinde var olmaktan utanmaksızın” diğer insanlarla bir arada bulunarak onlarla bütünleşmekten söz etmektedir. Kendinden ve çevresinden utanacak durumda olmak ise yoksulluk düzeyinin zımni sınırı olarak görülmektedir. Adam Smith tarafından zımnen geliştirilmiş olan bu tanım günümüz yoksulluk tanımları içinde “subjektif yoksulluk” olarak büyük ölçüde yeniden gündeme gelmektedir (aktaran DPT, 2001). Bu genel değerlendirmeye göre “subjektif yoksullar” kendilerini “yoksul” olarak tanımlayanlardır ve bu noktada temel kriter ne gelir, ne de toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyidir. Kriter, yapamadıkları ya da erişemedikleri nedeniyle kendinden ve çevresinden utanma sınırında olmakla ilgilidir, tamamen subjektiftir, bireye özeldir (DPT, 2001: 103).

Subjektif yoksulluk, bireyin gerçek refah düzeyini anlayabilmek için, her bir bireyin kendi yaşam standardını nasıl değerlendiğini dikkate almaktadır. Bireyin yoksulluğu hangi boyutta yaşadığı, kendi yaşam koşullarını nasıl gördüğüne bağlıdır. Bu nedenle, bireylere kendi yaşam koşullarını nasıl değerlendirdiklerini anlamaya yönelik sorular sorulmaktadır. Literatürde objektif yoksulluk kavramı hâkim olmasına rağmen, bu kavram bireyin gerçek ihtiyaç ve isteklerini gizleyebilmektedir. Bir bireyin kendisini yoksul olarak görüp görmediğinin değerlendirmesi, yoksulluğun daha gerçekçi bir fotoğrafını verebilecektir (Gökovalı ve Danışman, 2011).

Subjektif sorular aracılığı ile araştırmacı, bireyin kendi değerlendirmesine dayanarak yoksulluğu tanımlayabilmektedir. İktisat literatürü temel olarak yoksulluğu ekonomik anlamda tanımlamaya odaklanmıştır. Fakat yoksulluk daha geniş kapsamlı olarak da tanımlanabilir (Ferrer-i-Carbonell, 2002a: 17). Yoksulluğun en basit tanımlaması mevcut gelir üzerinden yapılmaktadır. Yoksulluk sınırı olarak adlandırılan bir eşik değeri tanımlanmakta ve mevcut geliri bu eşik değerinin altında kalan bireyler yoksul olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntemin dezavantajlarından biri, yeterli geliri olmasına karşın kendisini hiçbir şekilde zengin/varlıklı hissetmeyen bireylerin durumunu değerlendirememesidir. Bazı insanların sağlık durumlarının iyi

olmaması, demokratik özgürlükten yoksun olmaları ya da çok uzun çalışma süreleri ile bu gelire ulaşabilmeleri, bu gibi bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. 1990’da Rusya örneğinde olduğu gibi bireylerin paraları olmasına karşın piyasada alacak mal bulamamaları da kendilerini varlıklı hissetmemelerine neden olabilmektedir. Bu çok boyutlu yaklaşıma oldukça önem verilmesine rağmen, yoksulluk kavramının işlevselleştirilmesinde geleneksel olarak değişmeyen tek belirleyici gelirdir (Flik ve Van Praag, 1991: 311).

Tüm yoksulluk tanımlamalarında genel olarak geçerli olan iki durum bulunmaktadır. İlk olarak yoksulluk, ikiye bölünmüş bir kavramdır. Bütün, yoksul ve yoksul değil olarak ayrılabilir. Bu, bir yoksulluk sınırının ya da en azından yoksul ve yoksul olmayanları birbirinden ayıracak bir kriterin varlığını gerektirmektedir. İkinci olarak tüm yoksulluk tanımlamaları bir yoksunluğu tanımlamaktadır. Yoksulluk genellikle eksik olduğu kabul edilen “mutluluk” ya da “refah”tır. Hagenars ve Van Praag, (1985: 140), yoksulluğun refahın muadili olarak kabul edilebileceğini ve bu nedenle, yoksulluğun “refah eksikliği” olarak tanımlanabileceğini ifade etmişlerdir.

Refah üzerine subjektif sorularla bireylere kendi mevcut gelirlerini, herhangi farazi bir gelir düzeyini ya da genel finansal durumlarını değerlendirmelerine yönelik sorular yöneltilir. Subjektif ölçütlerin genel özelliği, bireysel algılamaları dikkate almalarıdır (Ferrer-i-Carbonell, 2002a: 3). Subjektif yoksulluk yaklaşımında, ankete katılan bireyden farazi bir hanehalkını değil, kendi hanehalkını değerlendirmesi istenmektedir. Ankete katılan birey için bu yaklaşımın çekiciliği de buradan gelmektedir. Bireyin, kendi hanehalkından farklı niteliklere sahip hanehalklarındansa kendi içinde yaşadığı hanehalkını değerlendirmesi daha kolay olmaktadır. (Gustafsson v.d., 2004).

Refah ölçümünde subjektif verileri kullanan farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan bazılarında bireylerden nitel refah ölçekleri üzerinde ölçü birimi para olan noktalar istenmektedir. Bu noktalar tek olabileceği gibi çoklu da olabilmektedir. Örneğin, geçinmek için gerekli olan minimum gelir (Goedhart v.d, 1977; Hagenars ve Van Praag, 1985; Kapteyn v.d., 1985, 1988) ya da bir merdiven üzerinde birden fazla nokta (Van Praag, 1968, 1971)

istenebilmektedir. Van Praag (1968, 1971) bireylere kendileri için hangi gelir düzeylerini “çok kötü”, “kötü”, “iyi değil”, “kötü değil”, “iyi”, “çok iyi” olarak değerlendirdiklerinin sorulduğu *Gelir Değerlendirme Sorusunu (Income Evaluation Question - IEQ)* önermiştir. Buradan elde edilen cevaplar, refah değerlendirmesini verecek olan bir fayda fonksiyonunun oluşturulmasında kullanılmaktadır (Carletto ve Zezza, 2004: 2). Buna benzer bir yöntem, *Minimum Gelir Sorusuna (Minimum Income Question - MIQ)* dayanmaktadır. Bu yaklaşımda bireylere geçinmek için en az ne kadar gelire ihtiyaçları olduğu sorulmaktadır. Minimum gelir sorusu aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Goedhart v.d., 1977):

“kendiniz/aileniz için mutlak olarak minimum olduğunu düşündüğünüz gelir düzeyi nedir? Yani, altında kazanırsanız geçinemeyeceğiniz gelir düzeyi nedir?”

Bu sorudaki beklenen minimum gelirin, gerçek gelire eşit olarak bulunduğu nokta yoksulluk eşiği olarak kabul edilmektedir. (Kapteyn v.d., 1988; Kapteyn, 1994). Bu yaklaşımda refah ölçütü olarak, subjektif yoksulluk sınırı ile normalize edilmiş objektif olarak ölçülmüş gelir kullanılmaktadır²⁹. MIQ, Van Praag’ın (1968, 1971) gelir değerlendirme sorusunun özel bir durumu olarak değerlendirilebilir. IEQ’da bireyden birden fazla durum için gelir istenirken, MIQ’da tek bir durum için gelir istenmektedir.

Literatürde bireylerin MIQ’yu nasıl yorumladıklarına ilişkin kaygılar bulunmaktadır (Garner ve de Vos, 1995). Pek çok gelişmekte olan ülkede, özellikle kırsal alanlarda (ama yalnızca değil), gelir iyi tanımlanmış bir kavram değildir. MIQ sorusuna mantıklı cevaplar verilip verilmediği açık değildir (Pradhan ve Ravallion, 1998). Gelir kavramının ankete katılan kişi için iyi bir şekilde tanımlanmış olması pek mümkün değildir. Oysa subjektif yoksulluk sınırını, algılanan tüketim yeterliliği ile ilgili nitel sorular kullanarak, minimum gelir sorusu olmaksızın türetmek de mümkündür (Pradhan ve Ravallion, 2000).

²⁹ Bununla birlikte, bu sorunun, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına ne kadar uygun olduğu konusunda literatürde kaygılar dile getirilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde gelir kavramı bireyler arasında çok büyük değişimler gösterebilmekte, ayrıca ekonomistler tarafından algılanan gelirin tanımlaması da değişim gösterebilmektedir (Ravallion ve Lokshin, 2000; Deaton ve Zaidi, 2002).

Hem IEQ hem de MIQ refah göstergesi olarak hanehalkı gelirini dikkate almaktadır. Ancak literatürde bunun getireceği olası sınırlılıklar üzerinde durulmuştur. Örneğin, Frijters ve Van Praag (1997) Rusya verilerini kullanarak Leyden yoksulluk sınırını tahmin ettikleri çalışmalarında gelirin bireysel yaşam memnuniyeti seviyesine etki eden faktörlerden sadece biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Literatürdeki daha açık uçlu bir yaklaşım, tamamıyla gelir tabanlı olan ölçütleri reddetmekte ve bunun yerine bireyin kendi refahını değerlendirmesini refah göstergesi olarak kullanmaktadır. Psikoloji ve ekonomide *subjektif refah* üzerine bilimsel araştırmalar, 1960'larda ortaya çıkmıştır. Psikolojideki vurgu, bir ruh hali olarak *mutluğun* ölçülmesi ve açıklanması üzerine; ekonomideki vurgu ise *refah* fonksiyonlarının oluşturulması üzerine olmuştur. Refah araştırmalarında kullanılan temel veri, kişinin kendi durumunu değerlendirmesine dayanmaktadır. En genel biçiminde, insanlara kendi mutluluk ya da genel olarak hayattan memnuniyetlerini göz önüne aldıklarında, farazi bir merdivende kendilerini nereye yerleştirdikleri sorulmaktadır³⁰. Bu yaklaşımda nitel kategoriler kullanılmaktadır Genel refahın yaygın olarak kullanılan bir göstergesi olan *Yaşamdan Memnuniyet Sorusu*³¹ (*Satisfaction With Life - SWL*) şu şekilde ifade edilmektedir (Ravallion, 2012: 3-7):

“genel olarak hayatınızdan ne kadar memnunsunuz? (1) hiç memnun değilim, (2) memnun değilim, (3) ne memnunum-ne değilim, (4) memnunum, (5) çok memnunum”.

Ancak subjektif refahın bu boyutu ile ele alınması daha çok subjektif refah üzerine psikoloji literatüründe yer almaktadır³². Bireysel yaşamdan memnuniyet, yaşam kalitesi, mutluluk ya da gönenc (well-being) sadece maddi kazanımları değil;

³⁰ Cantril'in 1965 yılında yaptığı çalışmanın ardından, bu sıralı ölçek sorularına zaman zaman Cantril Merdiven Soruları da denilmektedir.

³¹ Literatürde SWL sorusu, en alt basamağında hiç memnun değilim, en üs basamağında çok memnunum seçeneğinin bulunduğu bir merdiven şeklinde de ifade edilmektedir. Ayrıca bu soru, genel olarak hayattan memnuniyete ilişkin sorulabileceği gibi, farklı alt dallardan (sağlık, finansal durum, eğitim, evlilik gibi) memnuniyete yönelik olarak da sorulabilmektedir (Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell, 2000; Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell, 2005; Van Praag v.d., 2003; Ferrer-i-Carbonell, 2002; Ferrer-i-Carbonell, 2002a)

³² Subjektif refah üzerine psikoloji literatürünün daha ayrıntılı incelemeleri için bakınız: Argyle (1987), Diener (1994), Diener v.d. (1999) ve Furnham ve Argyle (1998)

sağlık, aşk, istihdam ve çocuk sahibi olma gibi yaşamın diğer boyutlarını da içeren daha geniş kavramlardır. Başka bir ifade ile yaşamdan duyulan bireysel memnuniyet çok boyutlu bir kavramdır. Bu, sadece gelirin yaşamdan duyulan memnuniyeti açıklamada yetersiz kalacağı anlamına gelmektedir (Ferrer-i-Carbonell, 2002a: 2). Birisi için yoksul denildiğinde, bu onun mutsuz olduğu anlamına gelmemektedir (Ravallion ve Lokshin, 2002: 1455). Gelir, mutluluk ya da yaşamdan memnuniyet için tek ölçüt değildir (Ravallion ve Lokshin, 1999). İktisat bilimi genellikle bireysel refahı gelir ya da maddi tatmin üzerinden tanımlamaktadır (Ferrer-i-Carbonell, 2002a: 2).

Subjektif yoksulluk ölçümü için daha iyi bir başlangıç noktası, yoksuldan zengine doğru giden bir Cantril merdiven tanımlamak olacaktır. Bununla ilgili iyi bilinen örnekler, Filipinlerdeki Sosyal Durum İstasyonu (Social Weather Station) (Mangahas 1995, 1999) ve Eurobarometer (Riffault, 1991) tarafından yapılan çalışmalardır. Sosyal Durum İstasyonu, bir grup yetişkine kendilerini “yoksul” mu, “sınırdan” mı yoksa “yoksul değil” olarak mı gördüklerini sormuştur. Eurobarometer’da buna benzer bir soru sormuş, ancak altı basamaklı (1’den 7’ye kadar çıkan) bir merdiven kullanmıştır. Bu tip yaklaşıma verilebilecek en iyi örnek, *Ekonomik Refah Sorusudur (Economic Welfare Question - EWQ)*³³ ve şu şekilde ifade edilmektedir:

“en alt basamağında en yoksulun, en üst basamağında en zengin bulduğu dokuz basamaklı bir merdiven düşünün. Siz bugün kendinizi hangi basamakta görüyorsunuz?”.

Burada gelir, kimin yoksul olup olmadığını tanımlamada ilgili değişken olarak varsayılmamakta, ancak bu karar soruya cevap veren kişiye bırakılmaktadır. Aynı zamanda “yoksul” ve “zengin” kelimelerini kullanarak soru, yaşamdan memnuniyet merdiveni sorularından daha dar bir kavram olan *ekonomik refah* kavramına odaklanmaktadır (Ravallion ve Lokshin, 1999: 8). Tartışmaya açık olmakla birlikte, ekonomik refah kavramı ile bağlantılı olmasından dolayı EWQ,

³³ Ekonomik Refah Sorusu bazı kaynaklarda Ekonomik Merdiven Sorusu (ELQ) olarak da adlandırılmaktadır (Ravallion ve Lokshin, 1999; Ferrer-i-Carbonell ve Van Praag, 2001; Ravallion ve Lokshin, 2000; Ravallion, 2012).

yoksulluk ölçümü için daha uygun bir soru tipidir. SWL ya da “mutluluk”, daha geniş kapsamlı ve belirsiz düşüncelerdir (Ravallion, 2012: 7).

Subjektif yaklaşım kısaca şu şekilde karakterize edilebilir. İlk olarak, bireylere yapılan anketlerden yoksulluk sınırına karşılık gelen gelir düzeyi (y_{min}) türetilmektedir. İkinci olarak, bu gelir düzeyinin hanehalkı büyüklüğüne göre ya da yaş ve diğer faktörlere dayandığı varsayılmışsa bunlara göre, nasıl farklılaştığı türetilmektedir (Ferrer-i-Carbonell ve Van Praag, 2001). Bu durumda ortaya çıkan yoksulluk sınırı *subjektif yoksulluk sınırı* olarak adlandırılmaktadır.

Subjektif yoksulluğun ölçülmesinde hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, subjektif soruların analiz edilmesinin altında yatan iki temel varsayım bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir (Ferrer-i-Carbonell, 2002a: 8):

- Bireyler kendi durumlarını en iyi değerlendirenlerdir.
- Bireyler arası karşılaştırmalar mümkündür. Subjektif refah ya da gönenç sorularının anlamlı bir analizi, bireylerin sorulara verdikleri cevapların karşılıklı olarak karşılaştırılabilirliğini gerektirmektedir. Diğer bir ifade ile bireylerin subjektif soruları benzer şekillerde anlayıp yanıtladıkları varsayılmaktadır.

Buraya kadar olan bölümde kısaca özetlendiği üzere, subjektif refahın ölçümünde çok farklı yöntemler kullanılabilir. Ancak bu çalışmada, iktisat literatürü ile daha ilişkili olan ve bu yöntemlerden öne çıkan üç yöntem üzerinde durulacaktır. Bunlar Subjektif Yaklaşım, Leyden Yaklaşımı ve Ekonomik Refah Yaklaşımı’dır. Aşağıda bu yöntemlerin neler olduğu, içerdikleri kavramlar ve bu yöntemler aracılığı ile subjektif refahın nasıl ölçülebileceği ile ilgili bilgi verilecektir.

.. SUBJEKTİF SAH ÖLÇÜMÜ

Refahın tek boyutlu bir nicelik olarak ölçülebildiği varsayıldığında, yoksulluk şu şekilde tanımlanabilecektir: “*bireysel refahı minimum bir refah eşiğinin altında kalan birey yoksuldur*”. Bu şu şekilde de ifade edilebilir (Strengmann-Khun, 2000):

$$W_i < W_{min} \quad i \in P$$

Burada W_i , i . bireyin refahını; W_{min} , bir bireyin altında kalırsa yoksul olarak kabul edileceği refah düzeyini; P ise yoksul bireyler setini ifade etmektedir. i 'nin bireysel refahı olan W_i , W_{min} 'den düşükse i bireyi yoksul; yüksekse yoksul değil olarak kabul edilmektedir. Yoksulluk ölçümü problemi iki aşamaya ayrılabilir. Birincisi refahın nasıl ölçüleceğine, yani refah göstergesi olarak neyin kullanılacağına karar verilmesi; ikincisi ise yoksulu yoksul olmayandan ayıracak bir refah eşliğinin tanımlanması ya da ölçümüdür (Strengmann-Khun, 2000).

.1. Leyden Yaklaşımı

Leyden Yaklaşımı, 1970 ve 1980'lerde Leyden Üniversitesinde çalışan bir araştırma grubu tarafından türetilmiştir. Bu nedenle de literatürde bu isimle anılmaktadır. Leyden Yaklaşımı refahı ve yoksulluğu iki temel araç üzerinden tanımlamaktadır. Bunlardan ilki, gelirin bireysel refah fonksiyonu; diğeri ise Leyden yoksulluk sınırıdır. Aşağıda öncelikle gelirin bireysel refah fonksiyonu ile ilgili, ardından da bunun yardımıyla Leyden yoksulluk sınırının nasıl türetildiği ile ilgili bilgi verilmiştir.

. . . .

Ekonomik yazında faydanın ölçülüp ölçülemeyeceğine dair çok sayıda tartışma vardır. Bazı insanlar kardinal faydanın tümüyle ölçülemeyen bir kavram olduğunu savunurken; Pareto (1909) gibi diğeri bazıları faydanın ölçülemez olduğunu değil, fakat işlevsel bir talep teorisi kurmak için faydayı ölçmeye gerek olmadığını savunmuşlardır. Bu görüşe göre ordinal fayda fonksiyonu bilgisi ve buna karşılık gelen farksızlık eğrileri tüketicilerin talep davranışlarını açıklamak için yeterlidir (Flik ve Van Praag, 1991: 315).

Sen (1986), "*Ekonomi ve Etik*" başlıklı kitabında, ekonomide iki yaklaşımın varlığına vurgu yapmaktadır. Bir tarafta, davranışları modellemeye çalışan "mühendislik" vardır. Diğeri tarafta ise, dağılım ve bölüşümün değerlendirmesini temel alan "etik" yaklaşım vardır. Sen'e göre etik yaklaşım yetersiz/eksik kalmaktadır. Bu yaklaşımın kardinal kavramlara ihtiyacı vardır. Sadece ordinal bilgi

ile bireyler arasındaki fayda değerlerini karşılaştıramayız, çünkü ordinal yöntemde fayda fonksiyonu eşsiz (unique) değildir. Bireyler arası karşılaştırmalar yapmak istediğimizde; eşsiz bir biçimde (uniquely) tanımlanmış, bireyler arası karşılaştırılabilir kardinal fayda fonksiyonlarına ihtiyaç duyarız. Bu aynı zamanda, bireysel faydaların bir fonksiyonu olan anlamlı bir sosyal refah fonksiyonu ($W(U_1, \dots, U_n)$) oluşturulması için gerekli olan ilk adımdır (aktaran Flik ve Van Praag, 1991: 315).

İnsan davranışlarını açıklayan pek çok ekonomik model, bireysel fayda fonksiyonlarının sabit olduğunu; diğerlerinin davranışları tarafından ya da bireyin kendi geçmiş davranışları tarafından etkilenmediğini varsaymaktadır. Küçük bir grup ekonomist ise faydayı tamamen görelî bir kavram olarak ele almaktadır; yani, bir birey diğerlerinin tüketim sepetleri ya da belki de kendi geçmişteki tüketimi ile kıyaslayarak kendisine bir tüketim malları sepeti belirlemektedir. Duesenberry'nin (1949) nispi gelir hipotezi, görelî fayda kavramı ile ilgili teorinin en bilinen örneğidir (aktaran Van de Stadt v.d., 1985). Subjektif refah ile ilgili uygulamalı çalışmalarda kullanılan fayda kavramı, Van Praag (1968, 1971) tarafından geliştirilen “gelirin bireysel refah fonksiyonu”dur (WFI) Van Praag (1968), bir sınırlandırılmış oran ölçeğinde (bounded ratio scale), bireylerin gelir seviyelerine değer biçebileceklerini varsaymıştır. Daha açık olarak Van Praag, bir (n) bireyinin herhangi bir (y) gelirini gelirin bireysel refah fonksiyonuna ($U_n(y)$) göre değerlendirebileceğini belirtmektedir.

Leyden yaklaşımı, gelirin bireysel fayda fonksiyonuna (WFI) dayanmaktadır. WFI, gelirin kardinal fayda fonksiyonunun uygulamadaki versiyonudur. WFI, bir bireyin farklı gelir düzeylerini nasıl değerlendirdiğini tanımlamaktadır ve bunu, gelir değerlendirme sorusuna (IEQ) verilen cevap ile yapmaktadır (Van Praag v.d., 1982).

Gelir değerlendirme sorusu şu şekilde ifade edilmektedir³⁴ (Ferrer-i-Carbonell ve Van Praag, 2001):

“Sizin durumunuzda, ne kadar bir vergi sonrası hanehalkı geliri çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi ve çok iyi olarak kabul edilebilir?” her bir durum için bir gelir belirleyiniz...”

<i>Çok kötü</i> TL
<i>Kötü</i> TL
<i>Yeterli</i> TL
<i>İyi</i> TL
<i>Çok iyi</i> TL

İlk yapılan çalışmalarda (Van Praag, 1971; Van Praag ve Kapteyn, 1973; Goedhart v.d., 1977) bu soru için sekiz ya da dokuz seviye kullanılmasına rağmen, son zamanlarda yapılan çalışmalarda çoğunlukla dört, beş ya da altı seviye kullanılmaktadır (Van Praag ve Plug, 2012: 5).

Gelir değerlendirme sorusuna verilen cevaplar sırasıyla c_1 , c_2 , ..., c_5 ile gösterilir. Bu soruda bireyin kendi gelirine ilişkin bir değerlendirme yapması istenmemektedir; bireye, farklı tatmin düzeylerine karşılık gelen beş farklı gelir düzeyi sorulmaktadır. Gelir değerlendirme sorusunun dezavantajı, tek bir gelir düzeyi istenmeyip beş farklı gelir düzeyi sorulduğu için, cevaplayan kişi açısından daha fazla çaba gerektirmesidir.

Çok iyi, iyi gibi sözlü etiketler, 0-1 aralığında beş eşit aralıkla ilişkilendirilebilmektedir. Bu durumda sözlü ölçek “çok kötü, kötü, ..., çok iyi”,

³⁴ Gelir değerlendirme sorusunda, karşılığında gelir istenen durum sayıları değişebilmektedir. Literatürde 5 (Ferrer-i-Carbonell ve Van Praag, 2001) – 6 (Kapteyn v.d., 1985; Flik ve Van Praag, 1991, Van Praag ve Plug, 1995) ya da 9 (Goedhart v.d., 1977) durum belirtilen gelir değerlendirme sorusu tipleri bulunmaktadır. Gelir değerlendirme sorusu kullanılarak bireysel refah fonksiyonlarının türetilmesi için, gelir değerlendirme sorusundaki en az üç durumun karşılığında gelir belirtilmesi gerekmektedir (Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell, 2008). Bunun dışında, gelir değerlendirme sorusunun ilk sorulduğu dönemlerde, sorunun soruluş şekli de daha karmaşık idi. Yapılan ilk çalışmalarda (Van Praag, 1971; Goedhart v.d., 1977), son dönem çalışmalarından farklı olarak her bir durum için tek bir gelir düzeyi değil, gelir aralıkları istenmiştir.

“1/10, 3/10, ..., 9/10” şeklinde sayısal bir ölçeğe dönüştürülebilmektedir³⁵. Bu yöntemle, beş nokta üzerine düzgün bir fonksiyon oturtulabilir. Van Praag (1968) tarafından geliştirilen bir teoriye göre bu noktalar yaklaşık olarak bir lognormal dağılım fonksiyonu ($\Lambda(.; \mu, \sigma)$) üzerinde bulunmaktadır. Bu lognormal dağılım fonksiyonuna gelirin bireysel refah fonksiyonu (WFI) denilmektedir (Van Praag, 1971) ve gelir düzeyleri ile refah arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Bu lognormal dağılım fonksiyonu, yani gelirin bireysel refah fonksiyonu (i) bireyi için şu şekilde ifade edilebilir:

$$U_i y = \Lambda y; \mu_{1i}, \sigma_{1i}^2 = N \ln y ; \mu_{1i}, \sigma_{1i}^2 \quad (3.1)$$

Burada Λ (.....) ve N (.....) sırasıyla lognormal ve normal dağılım fonksiyonlarıdır. Lognormal dağılım fonksiyonu ortalama (μ) ve standart sapma (σ) parametreleri tarafından belirlenmektedir. (i) bireyi için (μ_{1i}) ve (σ_{1i}^2) parametreleri, gelir değerlendirme sorusuna verilen cevaplardan aşağıdaki şekilde türetilebilir (Flik ve Van Praag, 1991):

$$\mu_{1i} = \frac{1}{5} \sum_{j=1}^5 \ln c_{ij} \quad (3.2)$$

$$\sigma_{1i}^2 = \frac{1}{4} \sum_{j=1}^5 \ln c_{ij} - \mu_{1i}^2 \quad (3.3)$$

Bu durumda, yukarıdaki eşitliklerden de anlaşıldığı üzere, IEQ sorusuna verilen bireysel cevapların logaritmaları toplandığında, gelirin bireysel refah fonksiyonunu belirlemek için yeterli bilgiye sahip olunmaktadır. (μ) parametresi *konum parametresi* olarak adlandırılmaktadır. Daha büyük (μ) değeri, bireyin belli bir refah seviyesine erişebilmek için daha fazla gelire ihtiyaç duyulduğu anlamına

³⁵ Sözlü etiketlerin 0-1 aralığında eşit aralıklı sayısal ifadelerle dönüştürülmesi, Buyze (1982) ve Antonides v.d. (1980) tarafından incelenmiştir. Yapılan çalışmaların sonucunda, aralıkların tam olarak eşit olmadıkları ancak birbirinden önemli derece de farklı olmadıkları bulunmuştur.

gelmektedir. Eğer μ_{1i} , $\Delta\mu_{1i}$ kadar artarsa bu, (i) bireyinin aynı refah düzeyine ulaşmak için öncekinden daha fazla ($\exp(\Delta\mu_1)y_i$)'ye ihtiyaç duyduğu anlamına gelmektedir. Yani birey, belli bir refah düzeyine erişebilmek için önceden (y_i) kadar gelire ihtiyaç duyarken, şimdi ($\exp(\Delta\mu_1)y_i$) kadar gelire ihtiyaç duyacaktır. Eğer A bireyi B bireyinden daha yüksek bir (μ) değerine sahipse, bu durumda A bireyi belli bir refah seviyesine ulaşabilmek için B'den daha fazla gelire ihtiyaç duyacaktır (Van Praag, 1968: 37). Bundan dolayı (μ_1), bir *ihtiyaç parametresi* (need parameter) olarak yorumlanabilir (Flik ve Van Praag, 1991: 316).

(σ) parametresi, beklenen (μ)'nün medyan değeri civarında, refah fonksiyonun eğimini belirlemektedir. (σ)'sı daha küçük olan bireyin, refah fonksiyonu daha dik; daha büyük olan bireyinki ise daha yatık olacaktır. (σ) parametresi, “*refah duyarlılığı*” olarak adlandırılır (Van Praag, 1968: 38). (σ) parametresi bireyler arasında tesadüfî bir şekilde değişim göstermekte gibidir ve çok iyi açıklanamamaktadır. Çoğunlukla bireyler arasında sabit olarak kabul edilmektedir (Van Praag, 1971; Van Praag v.d., 1980; Van Praag v.d., 1982; Colasanto v.d., 1984; Flik ve Van Praag, 1991; Van Praag ve Plug; 1995; Ferrer-i-Carbonell ve Van Praag, 2001; Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell; 2008).

(μ)'nün, mevcut gelir (y_c) ve hanehalkı büyüklüğü (fs)'ye bağlı, bireyden bireye değişen bir parametre olduğu uygulamalı çalışmalarla sabittir. Bu durumda (μ) aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Van Praag, 1971; Van Praag ve Kapteyn, 1973; Goedhart v.d., 1977; Hagenars, 1986):

$$\mu_1 = \beta_0 + \beta_1 \ln(y_c) + \beta_2 \ln(fs) \quad (3.4)$$

Bu eşitliğe, normal dağılıma sahip (ortalaması sıfır, varyansı σ^2) bir hata terimi eklendiğinde, (μ_1) parametresi En Küçük Kareler Yöntemi (EKK- Ordinary Least Squares/OLS) ya da Ağırlıklı En Küçük Kareler Yöntemi (AEKK- Weighted Least Squares/WLS)³⁶ ile tahmin edilebilmektedir.

³⁶ Örneklemin toplumu daha iyi yansıtmasını sağlamak amacıyla, her bir birey için ağırlıklar belirlenebilir. Bu durumda ortaya çıkan regresyon tekniğine AEKK denmektedir.

Yukarıdaki regresyonun sonucunda; (β_2) katsayısının işaretinin pozitif olması beklenmektedir, çünkü hanehalkı büyüklüğündeki bir artış maliyet arttırıcı etki yaratacaktır. Yani ihtiyaçlar artacak, yeni harcamalar ortaya çıkacak ve bu da aynı refah düzeyinde kalabilmek için daha fazla gelir gerektirecektir. (β_1) katsayısının işaretinin de pozitif olması beklenmektedir (Ferrer-i-Carbonell ve Van Praag, 2001). Psikofizik Adaptasyon Teorisi'ne göre (Helson, 1964) bireyler, kendi durumlarında meydana gelen değişimleri göz önüne alarak değerlendirmelerini buna uyarlarlar (aktaran Van Praag, 1971). Gelir değerlendirme örneğinde bu eğilim, *tercih kayması* (preference drift) olarak adlandırılmaktadır (Van Praag, 1971).

. . . **Altyayden Yoksulluk Sınırı**

Her birey için WFI'lar belirlendikten sonra, yoksulluğun düşük refah düzeyi durumu olduğu tezinden hareketle, WFI'lar kullanılarak yoksulluk sınırları türetilir. Bir yoksulluk sınırı belirlemek, refah ölçeğinde bir nokta seçmek anlamına gelmektedir. Refah düzeyi bu noktanın altında kalan her birey yoksul, üzerinde kalan her birey ise yoksul değil olarak adlandırılacaktır. Yoksul olanla olmayanı birbirinden ayıracak olan yoksulluk sınırının hangi refah düzeyi olarak belirleneceği, aslında toplumdaki bireyler tarafından belirlenmektedir. Bir ailenin toplam gelirinin değerlendirmesi, yoksulluk sınırını temsil eden refah düzeyi (α)'nın (0-1 aralığında) altına düşerse, o aile " α -yoksul" olarak adlandırılmaktadır. Bunun tersi, bir ailenin toplam gelirinin değerlendirmesi (α) düzeyini aşarsa, aile yoksul değil olarak kabul edilmektedir. Bu durumda bir bireyin yoksul olup olmadığı, aşağıdaki duruma bağlı olacaktır (Kapteyn v.d., 1985):

$$U_i y < \alpha \quad (3.5)$$

(3.5) nolu ilişkinin geçerli olduğu durumda (i) bireyi *yoksul*; tersi durumda ise *yoksul değil* olarak kabul edilecektir. Eşitlik durumu ise yoksulluk sınırını ifade edecektir. Bireysel yoksulluk sınırı (y_{ai})'ye aşağıdaki eşitlik çözülerek ulaşılabilecektir (Flik ve Van Praag, 1991):

$$U_i y = \alpha \quad (3.6)$$

Yani;

$$\Phi \frac{\ln y - \mu_{1i}}{\sigma_{1i}} = \alpha \quad (3.7)$$

Burada $\Phi(\cdot)$, standart normal dağılımın kümülatif dağılım fonksiyonunu göstermektedir. Bu eşitliğin çözümü ile aşağıdaki eşitliğe ulaşılabılır:

$$\ln y_{\alpha i} = \mu_{1i} + \sigma_{1i} \cdot \Phi^{-1} \alpha \quad (3.8)$$

Daha önce (3.4) nolu denklemde belirtilen (μ_1) eşitliği bu denklemde yerine koyulduğunda aşağıdaki eşitliğe ulaşılabılır:

$$\ln y_{\alpha} = \beta_0 + \beta_1 \ln(y_c) + \beta_2 \ln(fs) + \sigma_1 \Phi^{-1} \alpha \quad (3.9)$$

(fs) 'yi belli bir değerde sabitleyerek ve (σ_1) 'i³⁷ de örneklem ortalaması (σ_1) olarak sabitleyerek; bireysel LPL(α) yoksulluk sınırı, $\ln(y_c)$ 'nin bir fonksiyonu olarak çizilebilecektir. (α) 'nın yoksulluğun fayda eşiği değerini gösterdiği varsayılacak olursa, hanehalkı log-geliri $\ln(y^*_\alpha)$ 'nin altında kalan insanlar kendilerini *α -yoksul* olarak sınıflandıracaklardır. Çünkü kendi bireysel yoksulluk sınırları, mevcut gelirlerinin üzerinde kalacaktır. Benzer şekilde, hanehalkı log-geliri $\ln(y^*_\alpha)$ 'nin üzerinde kalan insanlar kendilerini *yoksul değil* olarak sınıflandıracaklardır. Sonuç olarak, $\ln(y^*_\alpha)$ ulusal log-yoksulluk sınırı olarak görülebilir ve $\ln(y_\alpha) = \ln(y_c)$ ayarlamasıyla hesaplanabilir. Bu aşağıdaki şekilde ifade edebilir:

$$\ln y^*_\alpha = \frac{\beta_0 + \beta_2 \ln fs + \sigma_1 \cdot \Phi^{-1} \alpha}{1 - \beta_1} \quad (3.10)$$

³⁷ Daha önce yapılan çalışmalarda (σ_1) 'in, $\ln(y_c)$ ve $\ln(fs)$ 'ye çok az bağlı olduğu bulunmuştur. Bu nedenle yapılan çalışmalarda mevcut geleneksel yaklaşım izlenip, bu refah duyarlılığı parametresi sabit kabul edilmektedir.

Sonuç olarak, hem (μ) hem de (σ) gelir (y) ve hanehalkı büyüklüğü, bireyin yaşı, eğitim durumu, mesleği, işteki durumu gibi diğer özelliklere (x) dayanmaktadır. Bu durumda Leyden yoksulluk sınırı da (x)'e bağımlı hale gelmektedir. Van Praag ve diğerleri (1982), bu yoksulluk sınırına Leyden yoksulluk sınırı demişlerdir. Çünkü bu sınırın ilk uygulandığı çalışma olan Goedhart ve diğerleri'nin (1977) tüm yazarları, çalışma yapıldığı sırada Leyden Üniversitesi'nde çalışmaktaydılar.

(3.10) nolu eşitlikte, belli bir hanehalkı büyüklüğü için elde edilen Leyden yoksulluk sınırı değerinin farklı hanehalkı büyüklüklerine uyarlanması gerekmektedir. Hanehalkı eşdeğerlik ölçekleri, mevcut gelir (y_c)'nin refah açısından değerlendirilmesiyle şu şekilde türetilir:

$$U_{y_c; y_c, fs} = N \frac{(1 - \beta_2) \ln y_c - \beta_0 - \beta_1 \ln fs}{\sigma}; 0, 1 \quad (3.11)$$

Buradan şu sonuç çıkmaktadır. fs_1 'den fs_2 'ye değişen hanehalkı büyüklüğü aşağıdaki eşitlikle telafi edilmektedir;

$$\ln y_2 - \ln y_c = \frac{\beta_1}{1 - \beta_2} \ln fs_2 - \ln fs_1 \quad (3.12)$$

Şunu belirtmek gerekir ki, bu endeks baz değerden bağımsızdır. Buradan şu sonuca ulaşılmaktadır:

$$\frac{y_2}{y_c} = \frac{fs_2}{fs_1} \frac{\beta_1}{1 - \beta_2} \quad (3.13)$$

Özetlemek gerekirse, subjektif refah çalışmalarında subjektif hanehalkı eşdeğerlik ölçeği olarak $\frac{\beta_1}{1 - \beta_2}$ değeri kullanılmaktadır (Van Praag ve Plug, 1995; Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell, 2008). Bu durumu bir örnek ile açıklamak, durumun daha net anlaşılmasını sağlayacaktır. Eşdeğerlik ölçeği değerinin 0,25 olduğu bir durumda, başlangıç hanehalkı büyüklüğü değeri bir iken, hanehalkı büyüklüğü iki olan bir hane için eşdeğerlik değeri şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\frac{2}{1}^{0,25} = 1,19 \quad (3.14)$$

Bu şunu ifade etmektedir; bir kişilik bir hane için hesaplanmış olan yoksulluk sınırı değerinin %119'u, iki kişilik bir hane için yoksulluk sınırı değerini verecektir (Van Praag ve Plug, 1995: 7). Yani hanehalkı büyüklüğü 1'den 2'ye çıktığında yoksulluk sınırı değeri %19 artacaktır.

. 2 Yaklaşım

1977 yılında Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van Praag tarafından, yeni bir ulusal yoksulluk sınırı hesaplama ve belirleme yöntemi geliştirilmiştir. Burada da yoksulluk için objektif kriterleri çıkış noktası olarak alan pek çok yazardan (Rowntree, 1901; Orshansky, 1968) farklı olarak, bireylerin kendi durumlarını en iyi anlayan kişiler oldukları varsayılmaktadır. Vergi sonrası geliri (y) tüketimini oldukça kısıtlayan hanehalkları yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu hanehalklarının üyeleri, geçinemediklerini hissetmektedirler. Bu yöntemde, eğer hanehalkının geliri kendi düşüncesine göre geçinmesine yetmiyorsa o hanehalkı yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu ölçüt, daha önce tanıtılmış olan *minimum gelir sorusuna* (MIQ) dayanmaktadır (Flik ve Van Praag, 1991: 313). Bu soruda bireylere kendileri/aileleri için minimum olduğunu düşündükleri gelir düzeyi; ya da başka bir ifade ile altında kazanırlarsa geçinemeyecekleri gelir düzeyi sorulmaktadır. Hanehalkının yoksul hissetmek ve hissetmemek arasındaki sınır çizgisi olan bu gelir düzeyi, hanehalkının ihtiyacı olan minimum gelir (y_{min}) olarak adlandırılmaktadır. Geçinmek için gerekli olan minimum gelir (y_{min}), hanehalkına göre farklılaşmaktadır. Geçinmek için gerekli olan minimum gelir, geçerli net gelir (y), hanehalkı büyüklüğü (f_s) ve yaş, barınma, sağlık, çalışma koşulları gibi diğer değişkenler tarafından açıklanabilir. Yaş, barınma, sağlık, çalışma koşulları gibi değişkenler bir (x) vektörünün bileşenleri olarak ele alındığında; mevcut gelirleri ile geçinemeyen hanehalkları $\{(y, f_s, x) | y_{min}(y, f_s, x) > y\}$ setine ait olarak tanımlanabilecektir. Aynı yolu izleyerek, geçinebilen hanehalkları da $\{y_{min}(y, f_s, x) < y\}$ setine dâhil edilebilecektir. Sınırdaki hanehalkları içinse $\{y_{min}(y, f_s, x) = y\}$ geçerli olacaktır (Van Praag v.d., 1980). Bu durumda aşağıdaki eşitlik yazılabilir (Kapteyn v.d., 1985):

$$y_{min} = y_{min} y, x \quad (3.14)$$

Burada (y), soruya cevap veren bireyin gerçek gelirini; (x) ise (y_{min})'e etki eden diğer özelliklerin bir vektörünü ifade etmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, bireyin minimum gelir sorusuna verdiği cevap, yani kendisi için belirlediği minimum gelir düzeyi, bireyin mevcut gelirine ve diğer kişisel ve hanehalkı özelliklerine bağlıdır. Tıpkı Leyden yaklaşımında olduğu gibi, (y_{min}) üzerinde etkili olan diğer özelliklerden sadece hanehalkı büyüklüğü (fs) dikkate alınmış; bunun dışındaki değişkenlerin hata terimi tarafından temsil edildiği varsayılmıştır. Bu durumda aşağıdaki çift taraflı logaritmik ilişki kurulabilir (Flik ve Van Praag, 1991):

$$\ln(y_{min}) = \gamma_0 + \gamma_1 \ln y + \gamma_2 \ln(fs) \quad (3.16)$$

Bu eşitliğe, ortalaması sıfır, varyansı (σ^2) olan bir hata terimi eklendiğinde parametreler EKK ya da AEKK ile tahmin edilebilir. (γ_2) katsayısının işaretinin pozitif olması beklenmektedir, çünkü hanehalkı büyüklüğündeki bir artış maliyet artırıcı etki yaratacaktır. Yani ihtiyaçlar artacak, yeni harcamalar ortaya çıkacak ve bu da aynı refah düzeyinde kalabilmek için daha fazla gelir gerektirecektir. (γ_1) katsayısının işaretinin de pozitif olmasını beklenir. Bireyler, kendi durumlarında meydana gelen değişimleri göz önüne alarak değerlendirmelerini buna uyarlayacaklardır. Bireyin mevcut gelir düzeyi arttığında, yaşam koşullarını bu yeni gelir düzeyine uyduracak ve dolayısıyla kendi hanesi için belirlemiş olduğu minimum geçim düzeyi de artacaktır. Geçmişteki uygulamalı çalışmalar, MIQ sorusuna verilen cevapların beklenen değerinin gelirin artan bir fonksiyonu olduğunu göstermektedir (Pradhan ve Ravallion, 1998). Modeldeki (γ_0), (γ_1) ve (γ_2) parametreleri tahmin edildikten sonra, $\ln(y_{min}) = \ln(y)$ olduğu varsayılarak, subjektif yoksulluk sınırı aşağıdaki gibi türetilir (Flik ve Van Praag, 1991):

$$\ln y_{min}^* = \frac{\gamma_0 + \gamma_2 \ln fs}{1 - \gamma_1} \quad (3.17)$$

y_{min}^* (fs)'e dayandığı için, her farklı (fs) değeri için farklı yoksulluk sınırları elde edilecektir. Bu nedenle (fs)'in farklı değerleri için dolaylı olarak eşdeğerlik ölçekleri tanımlanmıştır. Subjektif yoksulluk sınırı yaklaşımında da Leyden yoksulluk sınırı yaklaşımında olduğu gibi eşdeğerlik ölçeğinin hesaplanmasında kuvvet değeri olarak γ_2 $1 - \gamma_1$ kullanılmaktadır. Bu değer, hanehalkı büyüklüğüne göre farklı yoksulluk sınırları hesaplanmasına olanak sağlamaktadır³⁸.

Subjektif yoksulluk sınırı (SPL) yaklaşımı, geleneksel yoksulluk sınırı belirleme yöntemlerine bir alternatiftir. Yoksulluk sınırının tahmin edilmesinde gerekli olan tüketim ya da bir mal sepetinin maliyeti gibi ölçütleri temel almak yerine, insanların neyin gerekli olduğu konusundaki düşüncelerine odaklanmaktadır. Subjektif yoksulluk sınırı, sadece insanların kendileri için minimum olarak kabul ettikleri gelir düzeyine dayanmaktadır. Bu nedenle de daha basit bir işlem süreci ve daha az veri gereksinimi sunar. Ayrıca bu yaklaşımın daha demokratik olduğunu söylemek de mümkündür (Gustafsson v.d., 2004: 1092). Yoksulluk sınırının önceden belirlenmiş bir mal sepeti anlamında tanımlanmaması bakımından bu yaklaşım subjektiftir. Bu ise sorunun sorulma şekline ve “geçinme” sözcüğünün herkes için aynı anlamı ifade etmesi varsayımına büyük bir sorumluluk yüklemektedir (Kapteyn v.d., 1985). Leyden yoksulluk sınırı da bir subjektif yoksulluk sınırı olmasına karşın, Kapteyn, Van de Geer ve Van de Stadt (1985) yaptıkları çalışmada subjektif yoksulluk sınırı (SPL) terimini ayırmışlardır.

Leyden yaklaşımı ve subjektif yoksulluk yaklaşımının refah parametreleri olan (μ) ve (y_{min})'in hanehalkı büyüklüğü ve mevcut gelir ile birlikte artması beklenmektedir. İlk etki, hanehalkındaki çocukların maliyet yarattıklarını ve dolayısıyla refah düzeyi üzerinde etkili olduklarını ifade etmektedir. Gelir etkisi ise insanların mevcut gelirlerindeki değişmeye göre gelir değerlendirmelerini uyarladıklarını ifade etmektedir (Van Praag, 1971).

³⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız sayfa 78-79.

Flik ve Van Praag'a (1991: 321) göre, çok seviyeli soruya dayanan LPL, tek seviyeli soruya dayanan SPL'ye göre teorik olarak daha üstündür. Çünkü SPL, tesadüfi cevap dalgalanmalarına daha fazla maruz kalmaya daha uygundur ve tek bir seviyenin değişen yorumlarına karşı daha duyarlıdır. Birden fazla sıralı sözlü etiketlere verilen cevapların, geçinmek için sadece tek bir seviye önerilenden daha iyi seçilmiş ve ayarlanmış olması beklenebilir. LPL tanımlaması politik açıdan da daha çok tercih edilen bir tanımlamadır. Bu tanımlamada politikacılar, 0-1 aralığında istedikleri bir fayda düzeyini seçebilmekte ve bu fayda düzeyine ait olan yoksulluk sınırını hesaplayabilmektedirler. Ancak SPL tanımlamasında, sorunun zaten bir çıktısı vardır ve araştırmacı onu kullanmak zorundadır.

. .. Ekonomik Refah Yaklaşımı

Subjektif refahın belirlenmesine yönelik olarak buraya kadar daha ayrıntılı olarak incelediğimiz Leyden Yaklaşımı ve Subjektif Yoksulluk Yaklaşımı temelde refah göstergesi olarak geliri kullanmaktadırlar. Gelir dışında bireyin subjektif refahını etkileyebilecek değişkenlerden sadece hanehalkı büyüklüğü dikkate alınmakta, subjektif refaha etki edebilecek diğer tüm değişkenlerin hata terimi tarafından temsil edildiği varsayılmaktadır.

Leyden Yaklaşımı ve Subjektif Yoksulluk Yaklaşımından daha açık uçlu bir yaklaşım, tümüyle gelir tabanlı refah ölçütleri reddetmekte ve bunun yerine bireyin kendi refahını değerlendirmesini refah göstergesi olarak kullanmaktadır. Burada ekonomik refah sorusuna verilen cevaplar refah göstergesi olarak kullanılmaktadır. Ekonomik Refah sorusu (EWQ) aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

“en alt basamağında en yoksulun, en üst basamağında en zengininin bulunduğu dokuz basamaklı bir merdiven düşünün. Siz bugün kendinizi hangi basamakta görüyorsunuz?”

EWQ'yu kullanarak yapılan çalışmaların genelinde (Riffault, 1991; Ravallion ve Lokshin, 1999; Ravallion ve Lokshin, 2002; Carletto ve Zezza, 2004) kendini merdivenin ilk iki basamağında tanımlayanlar yoksul olarak kabul edilmektedir.

Literatürde refahın sadece ekonomik bir kavram olmadığına dair elde edilen bulgular mevcuttur. Refah, gelire ilgili bir kavramdır, fakat aynı zamanda geleneksel olarak ekonomik olmayan pek çok kavramla da ilişkilidir (Van Praag ve Plug, 1995; Frijters ve Van Praag, 1997). Ekonomik Refah Yaklaşımı'nda da gelirin bireyin subjektif refah değerlendirmesi üzerindeki etkisi dikkate alınmaktadır. Ancak bu Leyden Yaklaşımı'nda ya da Subjektif Yoksulluk Yaklaşımı'nda olduğundan farklıdır. Hem Leyden hem de Subjektif Yaklaşımında, mevcut gelir subjektif yoksulluk sınırı ile normalize edilerek bir refah göstergesi elde edilmekte ve bu, bireyin subjektif refahının göstergesi olarak kullanılmaktadır. Ekonomik Refah Yaklaşımında ise doğrudan bireyin yaptığı subjektif refah değerlendirmesi (ekonomik refah sorusuna verdiği cevap) refah göstergesi olarak kullanılmaktadır. Gelir ya da harcama düzeyi, bireyin subjektif refahını etkileyen bir faktör olarak modelde yerini almaktadır.

Subjektif refahı belirlemek için ekonomik refah yaklaşımını kullanarak yapılan çalışmalarda objektif refah göstergesi olarak, hanehalkı toplam geliri/harcamasının (y) objektif yoksulluk sınırına (z) bölümü ile elde edilen bir objektif refah oranı (y/z) kullanılmaktadır (Ravallion ve Lokshin, 1999; Ravallion ve Lokshin, 2002; Carletto ve Zezza, 2004). Bireyin zenginden fakire giden dokuz basamaklı bir merdivende kendisini nerede gördüğü (w), $\ln(y/z)$ tarafından, yani objektif refah oranı tarafından belirlenmektedir. Modeli basitleştirmek için diğer değişkenler bir hata teriminde toplulaştırıldığında, aşağıdaki ifade yazılabilir (Ravallion ve Lokshin, 1999):

$$w = \beta \ln \frac{y}{z} + \varepsilon \quad (3.18)$$

Bireyler arasında merdivenlerin karşılaştırılabilirliği varsayıldığında; örneğin bir birey için $w < c_1$ ise bu o kişinin birinci basamakta olduğu anlamına gelmektedir; eğer $c_1 < w < c_2$ ise ikinci basamakta olduğu anlamına gelecektir ve bu en üst basamağa kadar bu şekilde gidecektir. Ayrıca hata teriminin normal dağılıma sahip olduğu varsayılmaktadır. Cantril merdiven cevaplarını (C) modellemek için literatürde sıralı (ordered) logit ya da sıralı (ordered) probit model kullanılmaktadır:

$$Prob C = 1 = F_{c_1} - \beta \ln^y x \quad (3.19)$$

$$Prob C = i = F_{c_i} - \beta \ln^y x - F_{c_{i-1}} - \beta \ln^y x \quad i=2, \dots, 6$$

$$Prob C = 7 = 1 - F_{c_6} - \beta \ln^y x$$

Bireyin ekonomik refah sorusuna verdiği cevapları etkileyecek diğer faktörler de modele dâhil edildiğinde daha geniş bir model elde edilir. Genişletilmiş model şu şekilde olacaktır (Ravallion ve Lokshin, 1999):

$$w = \beta \ln^y z x_z + \gamma_z x_z + \gamma_0 x_0 + \varepsilon \quad (3.20)$$

Burada x_z , yoksulluk sınırını etkileyen değişkenlerin vektörünü; x_0 , kişinin kendi ekonomik refahını değerlendirmesinde önemli olduğunu varsaydığımız diğer değişkenlerin (eğitim, sağlık, medeni durum, geçmiş gelirler, istihdam ve hanehalkı harcamaları gibi) vektörünü ifade etmektedir. Bu değişkenler dışsaldır. Buna göre, kendi refah düzeylerini düşük olarak değerlendiren insanlar düşük bir olasılıkla sağlıklı olduklarını düşünen insanlar olabileceklerdir.

. . SUBJEKTİF LİTERATÜRÜNÜN İNCELENMESİ

Objektif yoksulluk, bazı ölçülebilir kriterlere dayanmasına rağmen bireylerin kendi durumlarını değerlendirmelerini hesaba katmamaktadır. Bireyin yoksulluğa ilişkin kendi değerlendirmesi, gelir düzeyine değil ihtiyaçlarına dayanmaktadır. Her bireyin ihtiyaçları, zevkleri ve tercihleri diğerlerinininkinden farklıdır; bu yüzden yaşanan yoksulluğun seviyesi de farklı olacaktır. Bir birey kendini “yoksul değil” olarak sınıflandırırken, bir diğeri yaşam koşullarını nasıl gördüğüne bağlı olarak “yoksul” olarak sınıflandırabilecektir. Örneğin, Rusya için yapılmış olan uygulamalı bir araştırma, kendini yoksul hisseden pek çok Rus yetişkinin, objektif ölçütlere göre yoksul olmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, objektif kriterlere göre yoksul olan pek çok kişinin de kendini yoksul hissetmediği bulunmuştur (Ravillion ve Lokshin, 2002). Bu yüzden, bireyin yoksulluğunu anlamada objektif kriter dışında

başka bir tamamlayıcı ölçüte gerek duyulmaktadır. Subjektif yoksulluk, her bir bireyin kendi yaşam standardını değerlendirmesine dayanmaktadır. Böylelikle gerçek refah düzeyi anlaşılabilir olacaktır. Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell (2008), objektif tanımlamaların inanılabilirliklerinin daha az olduğunu, çünkü yoksulluğun bir his olduğunu belirtmişlerdir. Eğer yoksulluk tanımlamalarında bireyin subjektif hisleri temel alınmazsa, yapılan yoksulluk tanımlamasının gerçeği yansıtmayan sonuçlar vereceğini ifade etmişlerdir. Yazarlara göre, yoksul olarak tanımlanan hanehalkları aslında kendilerini yoksul hissetmeyebilirler ya da tam tersi bir durum da geçerli olabilir.

Çalışmanın bu bölümünde dünyada subjektif refah/yoksulluk üzerine yapılmış olan çalışmalar üç ana başlık altında incelenecektir.

3.4.1. Yoksulluk Sınırlarının ve Oranlarının Belirlenmesine Yönelik Çalışmalar

Literatürde subjektif refah düzeylerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar genellikle birden fazla yoksulluk sınırının hesaplanmasını içeren karşılaştırmalı çalışmalardır. Avrupa ülkeleri (Goedhart v.d., 1977; Van Praag v.d., 1982; Kapteyn v.d., 1985; Hagenaars, 1986; Hagenaars ve de Vos, 1987; Kapteyn v.d., 1988; Van de Stadt v.d., 1985), Amerika (Colasanto v.d., 1984; Danziger v.d., 1984) ve bazı gelişmekte olan ülkeler (Ravallion ve Lokshin, 2001; Pradhan ve Ravallion, 2000; Ravallion ve Lokshin, 2002; Ferrer-i-Carbonell ve Van Praag; 2001; Gustafson v.d., 2004; Lokshin v.d., 2006; Herrera v.d., 2006; Bishop ve Luo, 2006; Carletto ve Zezza, 2004) için farklı yöntemlerle subjektif refah düzeylerini belirlemeye yönelik yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda, bulgular ülkeden ülkeye küçük farklılıklar gösterse de, subjektif yoksulluk sınırları Leyden yoksulluk sınırlarından daha düşük olarak bulunmuştur. Hem subjektif hem de Leyden yoksulluk sınırları da objektif yoksulluk sınırlarından daha yüksek olarak bulunmuştur. Dolayısıyla, subjektif refah değerlendirmesini dikkate alan sorular kullanılarak yapılan ölçümlerde, subjektif yoksulluk oranları objektif yoksulluk oranlarından daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca bu çalışmalarda ulaşılan bir başka genel bulgu da, modele dâhil edilen açıklayıcı değişken sayısı arttırıldığında yani subjektif refahın tek belirleyeni olarak ekonomik göstergeler alınmadığında, modelin açıklama gücünün arttığı yönündedir.

Subjektif refaha göre düzeltilmiş yoksulluk sınırları, ortalama gelir ile birlikte artma eğilimindedirler. Ancak bu yoksulluk sınırlarının gelir esneklikleri 1'den küçüktür. Ravallion ve Chen (2011), bu yoksulluk sınırlarının “güçsüz görelî yoksulluk sınırları” (weakly relative poverty lines) olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hagenars ve Van Praag (1985) sekiz Avrupa ülkesi için yaptıkları çalışmada subjektif yoksulluk sınırının gelir esnekliğini 0,51 olarak bulmuşlardır. ABD için yapılan çalışmalarda yoksulluk sınırının gelir esnekliği için 0,60 (Kilpatrick, 1973; Goedhart v.d., 1977), 0,43 (de Vos ve Garner, 1991), 0,38 (Danziger v.d., 1984) ve 0,44 (Colasanto v.d., 1984) gibi farklı değerler bulunmuştur. Van Praag'ın hesaplamaları 0,22 ile 0,62 aralığında değişmektedir. Goedhart ve diğerleri (1977), Van Praag ve diğerleri (1980) ve Danziger ve diğerleri'nin (1984) yaptıkları çalışmalardaki 12 farklı tahmin sonuçları birleştirildiğinde, gelirin katsayısının medyan değeri 0,49 çıkmaktadır (Colasanto v.d., 1984).

. 2. **Yaklaşımı Karşılaştırmalı Olarak Ele Alan Çalışmalar**

Yapılan uygulamalı çalışmalarda yoksulluk kriterinin belirlenmesinde subjektif refah tanımlamalarının kullanılabilceği ortaya çıkmaktadır. Avrupa Topluluğu'na üye ülkelere uygulanan çalışma bulguları, gelir düzeyi ve hanehalkı büyüklüklerindeki farka bakmaksızın tüm bireyler tarafından minimum gelirin neredeyse aynı refah düzeyi olarak tanımlandığını göstermektedir. Van Praag ve diğerleri (1980), resmi yoksulluk sınırının bu yöntemle oluşturulabileceğini önermektedirler³⁹.

Objektif yoksulluğa kıyasla subjektif yoksulluğun kullanılmasına ilişkin başka bir kanıt, bir gelişmekte olan ülke örneğinden gelmektedir. Nepal ve Jamaika için yapılmış olan uygulamalı bir araştırma, algılanan tüketim yeterliliğinin (gıda, barınma ve giyim) nitel değerlendirmesinden türetilen subjektif yoksulluk sınırlarının alternatif yöntemlere göre daha güçlü olduğunu göstermektedir (Pradhan ve Ravallion, 2000). Bulgular göstermektedir ki, her iki ülke için de, subjektif yoksulluk

³⁹ Danziger v.d. (1984), subjektif yoksulluk yaklaşımını ABD verilerine uygulamışlardır. Bulgular, geçinmek için gerekli olan gelir düzeyinin, ABD yoksulluk sınırının oldukça üzerinde olduğunu göstermektedir.

sınırları tarafından ortaya konan toplam yoksulluk ölçütleri objektif yöntemlerle uyum içerisindedir.

Bununla birlikte, objektif ve subjektif yaklaşımlarda yoksulluk profilinin yapısı bazı açılardan farklılık gösterebilmektedir. Objektif yoksulluk sınırları ile yapılan yoksulluk çalışmalarında genellikle daha büyük hanehalklarının daha yoksul olduğu yönünde bir bulgu bulunurken, subjektif yaklaşımı kullanarak yapılan kesitsel (cross-sectional) çalışmalarda farklı durumlar söz konusu olabilmektedir. Subjektif yaklaşımı kullanarak yapılan kesitsel çalışmalar, en azından gelişmekte olan ülkelerde, tüketimde normal olarak varsayılandan daha büyük ölçek ekonomileri olduğunu ortaya koymaktadır. Ravallion ve Lokshin (2002) EWQ sorusunu kullanarak Rusya için geçerli objektif yoksulluk sınırlarının refah uyumluluğunu test etmek için yaptıkları çalışmada eşdeğerlik ölçeğinin niteliklerinde bazı dikkat çekici farklılıklar bulmuşlardır. Objektif yoksulluk sınırlarının hanehalkı büyüklüğü esnekliği 0,8 iken, esneklik yerine kullanılan subjektif gösterge bunun yarısı kadar bulunmuştur (Ravallion, 2012: 11-12). Yani hanehalkı büyüklüğü subjektif yoksulluk sınırındansa objektif yoksulluk sınırı üzerinde daha etkili bir faktör olarak bulunmuştur.

EWQ sorusuna verilen cevaplar ve gerçek gelirin objektif ölçütü arasındaki farklılıklar, bu ikisinin farklı şeyleri ölçmeyi amaçladığını yansıtmaktadır (Ravallion ve Lokshin, 1999). Objektif olarak ölçülmüş gelir ya da tüketimin refahın subjektif ölçütlerini açıklama gücü olup olmadığını kontrol etmek önemlidir. Eğer böyle bir güç yok ise, ekonomik kalkınma adı altında geliştirilen pek çok politika, insan tatmini konusunda hayal kırıklığı yaratıcı sonuçlar verecektir. Diğer taraftan, algılanan yoksulluğun diğer muhtemel belirleyicilerini göz önüne almak da önemlidir (Pradhan ve Ravallion, 1998).

Ravallion ve Lokshin (1999), Rusya'da 1996 yılı için subjektif ekonomik refahın belirleyicilerini ve bunların geleneksel objektif göstergelerle ilişkilerini araştırmışlardır. Subjektif ekonomik refahı belirlemek için ekonomik refah sorusunu kullanmışlar ve kendisini ekonomik refah merdiveninin ilk iki basamağında gören bireyleri yoksul olarak kabul etmişlerdir. Çalışmada kullanılan temel objektif refah göstergesi ise, toplam hanehalkı gelirin (y) yoksulluk sınırının (z) bir oranı olarak

ifade edildiği refah oranıdır (y/z). Çalışma sonuçlarına göre subjektif ve objektif ekonomik refah göstergeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fakat ilişki düşüktür. Yoksulluk sınırının altında gelire sahip olup kendini beş ve üzeri basamaklarda gören kişi sayısı oldukça az iken; yoksulluk sınırının üzerinde gelire sahip olup kendini beşin altındaki basamaklarda görenlerin sayısı çok keskin bir şekilde artmaktadır. Modeldeki değişkenler seti farklı tarihlerdeki gelirler, harcamalar ve eğitime katılım, sağlık durumu, istihdam ve yaşanılan bölgedeki ortalama geliri içerecek şekilde genişletildiğinde, modelin açıklama gücü ikiye katlanmaktadır.

Carletto ve Zezza (2004), refah analizinde ve yoksulluğun profilinin oluşturulmasında objektif ve subjektif ölçütlerin birlikte kullanılmasının nasıl bir bakış açısı sağlayabileceğini araştırmışlardır. Bu amaçla, öncelikle objektif ve subjektif ölçütlere göre oluşturulan yoksulluk profilleri eşleştirilerek, birbirine yakın olup olmadıkları araştırılmıştır. Çalışmada Arnavutluk için 2002 yılı yaşam standartları verileri kullanılmış ve 3600 hanehalkı ile görüşülmüştür. Objektif refah ölçütü olarak toplam hanehalkı harcaması/yoksulluk sınırı oranı; subjektif refah ölçütü olarak da ekonomik refah sorusu (EWQ) kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre örneklemin %26,2'si kendilerini ekonomik refah merdiveninin ilk iki basamağında görmektedir; yani subjektif olarak yoksuldurlar. Buna ek olarak, objektif olarak yoksul olanların sadece yarısı kendilerini yoksul olarak hissetmektedirler. Kendini yoksul hisseden bireylerin de sadece yarısı objektif kriterlere göre de yoksuldurlar. Kendilerini üçüncü basamağın altında gören, yani subjektif olarak yoksul olan bireylerin sadece %50'si aynı zamanda objektif refah ölçütüne göre üçüncü basamağın altında bulunmaktadır. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: objektif ve subjektif refah ölçütleri birbirleriyle yakın ilişkili olsalar da; bireylerin kendi refahlarını nasıl değerlendirdikleri ya da hissettikleri, harcama ve gelir dışında başka faktörlerden de etkilenmektedir.

Seçilen subjektif ölçüte bakmaksızın, bireyin kendi refahını değerlendirmesine dayanan refah ölçütleri (geniş anlamda “mutluluk”, dar anlamda “yoksulluk” ya da “finansal durum”) sistematik olarak, GSYİH ya da gelir/harcama verileri üzerinden tanımlanan yoksulluk gibi objektif refah ölçütlerinden

sapmaktadır. Bu da yöntemlerin ulaştıkları sonuçların birbirlerinden farklı olmasına yol açmaktadır. Bu farkın bir kaynağı, insanların kendi refah ya da yoksulluklarını sadece gelir ya da harcama ile denk tutmamalarıdır (Carletto ve Zezza, 2004: 4). Farklı subjektif refah tanımlamalarına göre yapılan çalışmalarda bulunan düşük gelir esneklikleri de subjektif refahın gelir dışında da güçlü belirleyeni olduğunu doğrulamaktadır.

ek Refahın Belirleyenlerin Ortaya Koyan Çalışmalar

Bireyin kendi değerlendirmesine dayanan ölçümlerde, ekonomik refah ile ilişkili olmayan farklılıklar olmaktadır. EWQ sorusunda kendini belli bir basamağın altında değerlendiren bireyler, mevcut geliri MIQ sorusuna verdiği cevaptan az olan bireyler ya da IEQ sorusuna verdiği cevaba göre belli bir refah seviyesinin altında olduğu belirlenen bireyler yoksul olarak tanımlanacaklardır. Bununla birlikte, aynı yaşam standardındaki insanlar subjektif refah sorularına farklı cevaplar verebileceklerdir ya da aynı kişi, kendisiyle anket yapıldığı zamana bağlı olarak farklı cevaplar verebilecektir. Bu farklılıklar, kişiye özgü ruhsal durum etkileri, kişisel özellikler ya da yapılan hatalardan kaynaklanabilmektedir (Ravallion, 2012: 8).

Subjektif refahın farklı belirleyicilerinin önemleri, sosyal gruplar ve yaşam döngüsünün hangi basamağında olunduğuna bağlı olarak değişebilmektedir. Easterlin'e (2001) göre bireyler kendi yaşam döngülerinin başlarında aynı istekler setini paylaşırlar. Daha sonra, erişilen eğitim seviyesine bağlı olarak, objektif ve subjektif refah seviyesi ile ilişkili olarak iki farklı yörüngeyi takip edebileceklerdir (aktaran Herrera v.d., 2006).

Subjektif yoksulluğa ilişkin uygulamalı araştırmalarda, minimum gelir sorusuna verilen cevaplar ya doğrudan kullanılmaktadır ya da bağımlı bir değişken olarak dolaylı yoldan kullanılabilir. Mevcut hanehalkı geliri, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkının oturduğu yer, eğitim, yaş, servet, hanehalkının işgücü durumu, hanehalkının sağlık durumu gibi faktörler, bireyler arasındaki minimum gelir sorusuna verilen cevabı ya da subjektif ekonomik refahı etkileyebilmektedir.

Literatürde gözlemlenen farklılıklara eklenen bir açıklama görelî gelir üzerinedir. Kişinin kendi refah seviyesini değerlendirmesini açıklamada görelî gelir mutlak gelirden daha önemli bulunmuştur. Birçok örnekte yoksulluğun nicel ölçütleri mutlak yoksulluk sınırlarına dayanmaktadır. Fakat bireyin kendi refah durumunu nasıl değerlendirdiği, gelirin bireyin referans grubu içerisinde nasıl dağıldığına dayanmaktadır (Carletto ve Zezza, 2004: 4). Kişisel refahın algılanması üzerinde görelî gelirlerin etkisinden kaynaklanan farklılıklar olabilecektir. Bireylerin diğer bireylere kıyasla durumları refah algılarını etkilemektedir (Ravallion ve Lokshin, 1999). İnsanlar kendi refahlarını, komşuları ya da aynı işi yapan insanlar gibi bazı “karşılaştırma gruplarına” ya da başka bir ifade ile “referans gruplarına” göre değerlendirirler. Referans grubun belirlenmesi zahmetli bir iştir. Buradaki en önemli soru, referans grubun nasıl tanımlanacağıdır; her bir bireyin referans grubunda kimler olacaktır? Referans grup bir ülkenin tüm bireylerini mi içerecektir; yoksa aynı eğitim düzeyine sahip, aynı yaştaki, aynı cinsiyetteki ya da aynı bölgede yaşayan insanları mı içerecektir?

Bu konuda literatürde bir görüş birliği yoktur. Easterlin’e (1995) göre bireyler kendilerini aynı ülkede yaşayan diğer tüm vatandaşlarla karşılaştırmaktadırlar. Persky ve Tam’a (1990) göre ise aynı bölgede yaşayan insanlar aynı referans grubun bir parçasıdır. Gustaffson ve diğerleri’ne (2004) göre de referans grup genellikle aynı bölgede yaşayan insanlardır fakat bu insanlar aynı ülkede olmalıdırlar. McBride (2001) ise yaptığı çalışmasında her bir bireyin referans grubunun kendinden 5 yaş genç ve 5 yaş yaşlı bireylerden oluştuğunu ifade etmiştir. Van de Stadt ve diğerleri (1985) ise referans grubunu eğitim seviyesi, yaş ve istihdam durumuna göre tanımlamışlardır. Bazı çalışmalarda da cinsiyet referans grubun tanımlanmasında ilişkili değişken olarak ele alınmaktadır. Clark ve Oswald’e (1994) göre referans grup, işgücü piyasasındaki denk bir grup olarak belirlenmelidir. Ravallion ve Lokshin (2002) ise aile grubu dışında, yaşanılan yeri de dikkate almışlardır. Ravallion ve Lokshin (2002), kendi refah algıları üzerine, diğer hanehalkı üyelerine kıyasla bireyin pozisyonunun etkisini test etmişlerdir. Fakat Rusya örneğinde anlamlı bir etki bulamamışlardır (aktaran, Herrera v.d., 2006).

İnsanlar subjektif soruları kişisel referans çerçevelerine göre cevaplandırıcılardır (Ravallion, 2012: 21). Biri zengin, diğeri yoksul farklı referans grupları olan iki hanehalkından, zengin referans grubu olan hanehalkı geçinmek için, yoksul referans grubu olan hanehalkından daha fazla gelire ihtiyacı olduğunu hissedecektir (Kapteyn v.d., 1985: 35). Ravallion ve Lokshin (2002) Rusya için yaptıkları çalışmada ve Fafchamps ve Shilpi (2003) Nepal için yaptıkları çalışmada, Gökova ve Danışman (2011) Türkiye için (Mardin) yaptıkları çalışmada hanehalkının yaşadığı yerin ortalama gelirinin subjektif refah üzerinde negatif etkisi olduğunu bulmuşlardır. Hanehalklarının gelirleri ve diğer sosyo-demografik özellikleri eşit iken, daha zengin muhitlerde yaşayan bireylerin kendilerine ilişkin daha negatif subjektif refah algılarının olduğu tespit edilmiştir. Ravallion ve Lokshin'e (2002) göre bu, en zengin bölgelerde objektif ve subjektif refah göstergeleri arasında neden fark bulunduğunu açıklamaktadır. Yaşanılan bölgenin ortalama geliri ile kıyaslandığında hanehalkı ya da bireyin görece gelirinin negatif etkisinin ölçüğü, yaşanılan bölgenin izolasyonu ve piyasalara uzaklığı ile birlikte artmaktadır. O derece ki, Nepal örneğinde Fafchamps ve Shilpi'nin (2003) gösterdiği gibi, hanehalkı gelirinin subjektif refah üzerindeki pozitif etkisini bile tersine çevirebilir. Yazarlara göre, hanehalkının yaşadığı bölge piyasalara yakın olduğunda etki kaybolmaktadır. Rusya örneği için yaşanılan bölge gelirinin negatif etkisi, hanehalkının ve bireyin gelirinin subjektif refah üzerindeki pozitif etkisini tersine çevirecek kadar güçlü bulunmamıştır (aktaran, Herrera v.d., 2006).

Senik'e (2003) göre bireyin referans gruptaki diğer bireyler karşısındaki görece durumu, bilişsel bir değere sahiptir. Gelir karşılaştırma teorisi (the income comparison theory), diğer insanların gelirlerinin, bir bireyin subjektif refahı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, bir referans grubun gelirinin bilişsel (kavramsal) anlamlandırılması şunu ifade etmektedir; referans gruptakilerin gelirleri ve bireysel subjektif refah arasındaki ilişki dolaylıdır ve bilgiye dayanmaktadır. Örneğin, gelişmekte olan bir ülkenin yoksul bir bölgesinde yaşayan insanlar, bir bütün olarak toplumda var olan yaşam seviyelerinin tam boyutu ile ilgili daha sınırlı bir bilgiye sahip olacaklardır. Yoksul, küçük bir köyde yaşayan, köyü nadiren terk eden ve şehir/kasaba merkezinden uzağa gitmeyen bir birey muhtemelen kendi refahını; şehirde yaşayan, aynı mevcut gelire sahip ve etrafında daha fazla

zenginlik/varlık olan bir bireyden daha yüksek derecelendirecektir. Benzer bir şekilde, zengin insanlar da yoksul olan insanların durumlarının farkında olmayacaklar ve bundan dolayı da kendi refahlarını daha düşük derecelendireceklerdir (Ravallion, 2012: 22). Bu durum Ravallion (2008) tarafından “referans çerçevesi sapması” (frame-of-reference bias) olarak adlandırılmıştır.

Referans grup geliri ile bireysel refah arasında negatif bir ilişki beklenmektedir. Başka bir ifadeyle, daha yüksek referans grup geliri, bireylerin kendi gelirlerinden daha az memnun olmaları anlamına gelecektir. Şu ana kadar, regresyon modelinde referans grup gelirin yer veren memnuniyet ya da refah üzerine yapılmış az sayıda çalışma (Van de Stadt v.d 1985; Clark ve Oswald, 1996; Kapteyn ve van Herwaarden, 1980; Kapteyn v.d., 1978; Kapteyn v.d., 1997; Van Praag v.d., 1979; McBride, 2001; Gökövalı ve Danışman, 2011) bulunmaktadır ve hepsinde referans grup geliri için negatif katsayılar bulunmuştur.

Ferrer-i-Carbonell (2002b: 11) ve Gökövalı ve Danışman (2011), bireyin kendi geliri ile referans grup ortalama geliri arasındaki farkın da bireyin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olabileceğini belirtmiştir. Her iki çalışmada da bireyin kendi gelirinin logaritması ile referans grup ortalama gelirinin logaritması arasındaki fark ($\ln(y) - \ln(y_r)$) alınarak modele dâhil edilmiştir. Bu değişken ile subjektif refah arasında aynı yönde bir ilişki beklenmektedir. Referans grup ortalama gelirinden daha yüksek gelire sahip bir bireyin diğerleri ile kıyaslandığında daha mutlu olması beklenmektedir. Tam tersi, referans grup ortalama gelirinden daha düşük gelire sahip bir bireyin de daha mutsuz olması beklenmektedir. Regresyon sonuçları göstermektedir ki, hanehalkı toplam gelirinin referans grup gelirinden farkı arttıkça, yoksul olma ihtimali düşmektedir.

Gelir karşılaştırmaları simetrik değildir. Bu bağlamda asimetri, bireylerin kendi referans gruplarının altında bir gelire sahip olmalarının subjektif refahlarını negatif olarak etkilediği anlamına gelmektedir. Bu düşünce ilk olarak Duesenbery (1949) tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre, daha yoksul bireyler daha zengin emsallerinin gelirlerinden negatif olarak etkilenmektedirler; ancak bunun tersi geçerli değildir. Yani daha zengin olan bireyler, kendi emsallerinden daha fazla gelire sahip

olduklarını bildikleri için daha mutlu olmazlar (aktaran Ferrer-i-Carbonell, 2002b: 11-12).

Daha yoksul insanlar, bir bütün olarak toplumdaki yaşam seviyelerindeki farklılıkların derecesiyle ilişkili olarak daha sınırlı deneyime sahip olmalarından ötürü, daha sınırlı hayat görüşüne sahiptirler. Bu nedenle, yoksul bir bireyin “zengin” kelimesine yüklediği anlam ile çok farklı bir referans çevresine sahip orta ya da yüksek gelir grubundaki bir bireyin yüklediği anlam birbirinden çok farklı olabilmektedir (Ravallion, 2012: 22). Bu da bireylerin subjektif refah değerlendirmeleri üzerinde etkili olabilmektedir.

Çin (Gustaffson v.d., 2004), Almanya (Ferrer-i-Carbonell, 2002b), Avustralya (Marks, 2007) ve Peru ve Madagaskar (Herrera v.d., 2006) için yapılmış olan çalışmalar gibi pek çok uygulamada, minimum gelir ve subjektif refahın belirleyici faktörü olarak harcanabilir gelir, en anlamlı pozitif faktörlerden biri olarak bulunmuştur. Subjektif refah gelirin artan bir fonksiyonudur. Bazı çalışmalarda diğerlerinden daha güçlü gelir etkileri bulunsa bile, literatürde yapılan çalışmalarda bu bulgunun aksine bir bulguya rastlanmamıştır (Ravallion, 2012: 11).

Bireylerin ya da hanehalklarının önceden sahip oldukları gelirler, yani geçmiş geliri de subjektif refah değerlendirmeleri üzerinde etkili olmaktadır. Kapteyn ve diğerleri’ne (1985: 35-36) göre, farklı gelir geçmişleri olan, ancak mevcut durumda aynı refah düzeyinde olan iki hanehalkı dikkate alındığında, eskiden zengin olup şimdi yoksul olan bir hanehalkı geçinmek için her zaman yoksul olan bir hanehalkından daha fazla gelire ihtiyaç duyacaktır.

Servet de subjektif refah üzerinde bir başka önemli belirleyici faktördür. Yapılan çalışmalarda servetin gelir yoksulluğundan ziyade subjektif yoksulluk ile güçlü bağlantısı bulunmuştur. Ayrıca Avustralya için yapılan bir çalışmada servet, subjektif yoksulluk üzerinde gelirden daha etkili olarak bulunmuştur (Marks, 2007).

Gelir ve servet ile birlikte, hanehalkı özellikleri de subjektif refah üzerinde anlamlı etkiye sahiptir. Hanehalkı özelliklerinden biri, hanehalkı büyüklüğüdür ve geleneksel beklenti, hanehalkı büyüklüğü arttıkça subjektif refahın düşeceği

yönündedir. Peru and Madagascar (Herrera v.d., 2006) için yapılmış olan uygulamalı bir çalışma, bu görüşü desteklerken; Katmandu (Wagle, 2007) için yapılmış olan bir çalışma bu bulguyu desteklememektedir. Katmandu için yapılmış olan çalışmanın bulguları, daha büyük hanehalklarının daha düşük objektif ekonomik refah seviyesine ve daha yüksek subjektif refah seviyesine sahip olma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Wagle, 2007).

Minimum gelir ve subjektif refah üzerinde etkiye sahip olabilecek bir diğer hanehalkı özelliği, hanehalkı kompozisyonudur. Örneğin, Çin için yapılmış olan bir çalışmaya göre, hanede genç çocukların (12 yaş altı) ve yaşlı insanların (70 ve üstü) varlığı, diğer yaşlarla kıyaslandığında daha düşük gelir gerektirmektedir (Gustaffson v.d., 2004). Çocuk sahibi olmak, bireyin kendini subjektif yoksul olarak değerlendirme olasılığını arttırmaktadır (Marks, 2007).

Hanehalkının yapısı da bireyin kendini nasıl hissettiğini etkileyebilmektedir. Avusturalya için yapılmış bir çalışmada, tek ebeveynli hanehalklarının kendilerini yoksul ya da çok yoksul olarak değerlendirme eğilimlerinin daha çok olduğu görülmüştür. Tek kişilik hanehalkları, en yüksek ikinci subjektif yoksulluk oranına sahiptirler (Marks, 2007). Aynı çalışmada, çocuklu ya da çocuksuz evli çiftlerin olduğu hanehalkları çok daha düşük subjektif yoksulluk oranlarına sahip olarak bulunmuştur. Daha fazla sayıda çocuk sahibi olmak ise subjektif yoksul olma riskini arttırıyor olarak bulunmuştur. Rusya için yapılmış bir çalışma da boşanmış ya da dul bireyler ekonomik olarak daha güçsüz bulunmuşlardır. Bu bireylerin subjektif yoksul olma riskleri diğerlerine göre daha yüksektir (Ravallion ve Lokshin, 2002).

ABD için yapılan çalışmaların bulguları ise tartışmalıdır. Bu bulgulara göre, hanehalkı reisi kadın olan hanehalkları ve daha yaşlı insanlar geçinmek için aynı büyüklükteki hanehalkı reisi erkek olan ve genç hanehalklarından daha yüksek gelire ihtiyaç duymaktadırlar (Colasanto v.d., 1984). Danziger ve diğerleri (1984) ise bunun tam tersi yönde bulguya ulaşmışlardır.

Yapılan bazı çalışmalarda daha küçük hanelerde yaşayan ve evli olan bireylerin subjektif refah değerlendirmelerinin daha iyi olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır (Diener v.d., 1999; Lanjouw ve Ravallion, 1995). Ravallion ve Lokshin

(2000), Rusya için panel veri seti kullandıkları çalışmada; hanehalkındaki kadınların oranı ve medeni durumun bireyin kendi refahını değerlendirmesini açıklamada yardımcı olduğunu bulmuşlardır. Buna göre, daha yüksek oranda kadın yetişkinin bulunduğu hanelerde yaşayan bireyler, zaman içerisinde kendilerini ekonomik refah merdiveninin daha üst basamaklarında değerlendirme eğilimindedirler. Dul kadınlar ise kendilerini daha alt basamaklarda değerlendirme eğilimindedirler. Bununla birlikte, yine aynı çalışmada hanehalkı büyüklüğü anlamsız çıkmıştır. Yazarlar bu sonucu panel veri kullanılmasına yormuşlardır. Panel veri kullanmak, karışıklığa neden olan gözlemlenemeyen kişisel özellikler için kontrol olanağı sağlamaktadır. Bu özellikler, istihdam, gelir, hanehalkı büyüklüğü gibi sosyo-ekonomik özelliklerin yaptığı gibi, aynı zamanda insanların subjektif sorulara verdikleri cevapları etkilemektedirler. Bu da ekonometrik analizlerde farklı etkilerin ayrıştırılmasını güçleştirmektedir (Carletto ve Zezza, 2004).

Bireyin işgücü ve istihdam özellikleri ile sağlık durumu minimum gelir ve subjektif refah üzerinde etkili olan diğer önemli faktörlerdir. İşsiz hanehalkı üyeleri, minimum gelir sorusuna cevap olarak daha düşük miktarlar söylerken; sağlık problemleri olan hanehalkı üyeleri beklendiği gibi daha yüksek miktarlar söylemektedirler (Gustafsson v.d., 2004). Rusya için yapılmış bir çalışmada (Ravallion ve Lokshin, 2002) işsiz bireyler kendi subjektif refahlarını daha düşük değerlendirirlerken; Avusturalya için yapılmış olan bir çalışmada da işsizlik süresi arttıkça insanların yoksul olma değerlendirmelerinin arttığı gözlenmiştir (Marks, 2007). Pek çok çalışmada, belli bir gelir düzeyinde işsizliğin subjektif refahı düşürdüğü yönünde bulgular elde edilmiştir (Clark ve Oswald, 1994; Winkelmann ve Winkelmann; 1998; Ravallion ve Lokshin, 2001). İşsizlik ve kötü sağlık durumunun bireylerin kendi refah düzeylerini algılamadaki olumsuz etkileri, psikoloji literatüründe ve sosyo-ekonomik literatürde yapılan çalışmalarla desteklenmektedir. Belli bir gelir düzeyinde işsiz olmak ya da bir hastalığının olması bireyin subjektif refah değerlendirmesini düşürmektedir (Ravallion ve Lokshin, 2000).

Subjektif yoksulluk aynı zamanda işgücü durumu ile de güçlü ilişkilidir. İşgücüne dâhil olmayanlar arasında subjektif yoksulluk oranı, hem Avustralya'da (Marks, 2007) hem de Katmandu'da (Wagle, 2007) yapılmış çalışmalarda yüksek

bulunmuştur. Avustralya'da (Marks, 2007) tam zamanlı çalışanlar arasında subjektif yoksulluk oranı oldukça düşük olarak bulunmuştur. Katmandu'da da kendi hesabına çalışıyor olmanın subjektif ekonomik refahı düşürdüğü yönünde bulgular mevcuttur (Wagle, 2007).

İşsizliği doğrudan yaşamamanın dışında; insanlar diğer insanların durumlarına endişelenebilirler ya da ülkedeki yüksek işsizlik durumundan kendilerinin de etkilenebileceğinden ötürü kaygılanabilirler. On iki Avrupa ülkesi için yapılan bir çalışmanın sonuçları, bölgesel yoksulluk oranındaki %1'lik bir artışın insanların memnuniyetleri üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Frey ve Stutzer, 2002).

Eğitime katılım gibi bireysel özelliklerin de subjektif refah üzerinde etkileri olabilmektedir. Ancak eğitime katılımın subjektif refah üzerindeki etkisi ters yönde olabilmektedir. Az eğitilmiş bir birey, eğitimsizlik nedeniyle kendini subjektif olarak yoksul hissedebilmektedir; oysa diğer taraftan, eğitilmiş birey de aynı şeyi hissedebilmektedir. Çünkü eğitim düzeyi arttıkça bireylerin istekleri de artmakta ve bu durum bireyin kendini yoksul hissetmesine neden olabilir. Okulun yarıda bırakılması (Marks, 2007) ve daha düşük bir ortalama eğitime katılım oranı, daha düşük subjektif ekonomik refah seviyesini de beraberinde getirmektedir (Wagle, 2007). Rusya'da daha yüksek eğitim düzeyinin subjektif refahı da yükselttiği bulunmuştur (Ravillion and Lokshin, 2002).

Subjektif refah ve minimum gelir, bireyin yaşından da etkilenebilmektedir. Katmandu'da yetişkinler için daha düşük ortalama yaş, daha düşük subjektif yoksulluk düzeyi ile ilişkili olarak bulunmuştur (Wagle, 2007). Rusya'da ise yaş ile subjektif refah arasında U harfi şeklinde bir ilişki bulunmuştur. Yani, subjektif refah 51 yaşına kadar düşmekte, sonrasında ise yükselmeye başlamaktadır (Ravillion ve Lokshin, 2002). ABD için yapılan çalışmaların bulguları ise tartışmalıdır. Bu bulgulara göre, daha yaşlı hanhalkları geçinmek için aynı büyüklükteki genç hanhalklarından daha yüksek gelire ihtiyaç duymaktadırlar (Colasanto v.d., 1984). Diğer taraftan, yine ABD için yapılmış bir başka çalışmada, daha yaşlı hanhalkları için minimum gelir seviyesi daha düşük olarak bulunmuştur (Danziger v.d., 1984).

Bu iki çalışmada birbirinin tersi iki farklı bulguya ulaşılmmasının nedeni veri ve örneklemin birbirinden farklı olması olabilir.

Bireyin yoksulluk algısı, sosyolojik, kültürel ve ataerkil aile yapısı gibi birçok faktörün etkisi altında olabilmektedir. Sosyolojik ve kültürel altyapı ve din ve etnik köken, subjektif refahın diğer belirleyici faktörleri olabilir. Din ve etnik köken farklılıkları, Katmandu için yapılmış olan bir çalışmada subjektif ekonomik refah ile ilişkili olarak bulunmuştur (Wagle, 2007). Çalışmanın bulguları, daha düşük subjektif refah düzeyine sahip hanehalklarının Tamang dışındaki diğer etnik kökenlere dâhil olduklarını göstermektedir (Wagle, 2007). Avusturalya’da, yerli olma durumları, subjektif yoksul olma olasılığını artırma ile güçlü ilişkilidir (Marks, 2007). Sosyal köken ve etnik faktör, Madagaskar’da da subjektif refah üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olarak bulunmuştur (Herrera v.d., 2006). Gökovalı ve Danışman (2011) Mardin için yaptıkları çalışmada, azınlık bir gruba dâhil olmanın kadınlar için yoksul olma ihtimalini arttırdığı yönünde bir bulguya ulaşmışlardır. Kürt, Arap ve Süryani kadınlar, Türk kadınları ile kıyaslandıklarında, kendilerini daha yoksul hissetmektedirler. Çalışmada bunun nedeni, bölgede baskın olan ataerkil ve feodal uygulamaların bu etnik kökenlerden kadınlar üzerinde ciddi bir baskı oluşturması olarak gösterilmiştir.

Subjektif yoksulluk üzerinde etkili olabilecek diğer bireysel ve hanehalkı özellikleri, bireyin sağlık durumu ve bazı materyallerin sahipliği olabilir. Sağlıklı insanlar ve araba, çamaşır makinesi, TV gibi dayanıklı tüketim mallarına sahip olan insanlar, Rusya’da daha yüksek subjektif refah düzeyine sahip olarak bulunmuşlardır (Ravillion ve Lokshin, 2002).

Toplumsal cinsiyet farklılıkları da subjektif refahı etkileyebilmektedir. Uygulamalı çalışmaların bulguları, bireyin kendi yaşam koşullarını nasıl değerlendirdiği anlamında cinsiyet farklılıklarının olduğunu göstermektedir. Avustralyalı erkeklerin kadınlara göre subjektif olarak yoksul olmaya daha eğilimli oldukları bulunmuştur. Cinsiyetler arasındaki fark, işgücü piyasası faktörleri kontrol edildiğinde daha da artmaktadır (Marks, 2007). Gökovalı ve Danışman (2011), kadınlar için çalışılan yıl sayısı arttıkça yoksul olma ihtimallerinin de arttığı yönünde bulguya ulaşmışlardır. Bu durum çalışmada şu şekilde açıklanmıştır: Kültürel ve

ataerkil uygulamalar Türkiye’de ve özellikle de Mardin’de halen devam etmektedir. Bundan dolayı, kadının çalıştığı yıl sayısı arttıkça sorumlulukları da artmakta ve dışarıda çalışmanın yanı sıra ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi işler arasında zamanın paylaşılması kadını subjektif olarak daha da yoksul yapabilmektedir. Kadınlarla kıyaslandığında erkeklerin ev içerisindeki sorumlulukları çok daha az olduğu için, çalışmada erkekler açısından bu yönde bulgu elde edilmemiştir. Benzer bulgular Katmandu’da mevcuttur; daha düşük subjektif ekonomik refah düzeyine sahip hanelerin reislerinin erkek olduğu tespit edilmiştir (Wagle, 2007). Bununla birlikte, Rusya için subjektif yoksulluk anlamında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Ravillion ve Lokshin, 2002). Almanya için bulgular göstermektedir ki, kadınlar belli bir refah düzeyine erişmek için kocalarından daha az gelire ihtiyaç duymaktadırlar (Plug ve Van Praag, 1998).

Literatürde yapılan bazı çalışmalar, beklentilerin subjektif refah üzerine olan etkilerini aydınlatmaktadır. Ravillion ve Lokshin (2002), Rusya’da subjektif refah üzerinde güçlü gecikmeli gelir etkileri bulmuşlardır. Mevcut gelir ve diğer değişkenler sabit iken, pozitif bir gelir yörüngesi olan, yani zaman içerisinde gelirleri düzenli bir artış trendinde olan bireyler kendi refahlarını diğer bireylere göre daha yüksek derecelendireceklerdir.

Knight ve Gunatilaka (2012), daha yüksek gelire sahip olma isteğinin subjektif refahı negatif etkileyeceğini ve bunun da doğrudan gelir etkisini gözle görülür derecede azaltacağını savunmaktadırlar. Knight ve Gunatilaka, kırsal Çin verilerini kullanarak yaptıkları çalışmalarında minimum gelir sorusunun bir türüne verilen cevaplardan “gelir isteği” (aspiration income) için bir gösterge oluşturmuşlar ve bunun yaşamdan memnuniyet ve gelir memnuniyetinin tahmin edilmesinde anlamlı negatif katsayılarla sahip olduğunu bulmuşlardır. Gelir isteği, sahip olunan gelirin artan bir fonksiyonu olarak bulunmuştur. (aktaran Ravillion, 2012).

Gözlemsel olarak benzer insanlar subjektif refah sorularına farklı cevaplar verebilirler. Bu tür bir farklılık için göz önüne alınabilecek birden fazla neden vardır. Bireyin kişisel özellikleri de bunlardan bir tanesidir. Kişilik özellikleri gözlemlenemez ancak kazançları ve dolayısıyla geliri etkiler (Ravillion, 2012: 19). Benzer kişisel özelliklere sahip farklı insanlar, kendi refahlarını ölçeklendirirken

farklı kriterler kullanabilirler. “Zengin” ve “yoksul” kelimelerinin anlamları ya da “hayatından memnun olmak” ya da “olmamanın” ifade ettiği anlam ile ilgili farklı fikirlere sahip olabilirler. Yine bunlar da gizli kişilik özelliklerinden kaynaklı etkilerdir. Doğrudan refah ile ilgili olmamalarına karşın, subjektif refah sorularına verilen cevapları etkilemektedirler. Kişilik, algılanan refahtaki heterojenliğin önemli bir kaynağıdır. Bazı insanlar mutlu doğmuş görünürlerken, bazılarının kalıcı kişilik özellikleri onları mutlu etmektedir. Psikoloji araştırmalarında bazı kanıtlar, içsel, zamanlar arası değişmez kişilik özelliklerinin subjektif refah değerlendirmesini sistematik biçimde etkilediğini ortaya koymaktadır (Ravallion ve Lokshin, 2001).

Uygulamalı araştırmaların her alanında ölçme hataları ile karşılaşılabilir. Subjektif refah ya da onun belirleyenlerine ilişkin sorulara verilen cevaplarda da hatalar olabilecektir. Bu hatalar da bireyin subjektif refah değerlendirmesini etkileyebilecektir. İlk olarak, anket soruları ile elde edilen gelir ya da tüketimler hatalı ölçülebilmektedir. Literatürde yer alan subjektif refah araştırmalarının “gelir” bilgisini sadece bir ya da birkaç küçük soruyla elde ettiği ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Winkelmann ve Winkelmann (1998) tarafından kullanılan Alman araştırmasında “gelir” yanıtı sadece tek bir sorudan alınmaktadır. Bu türlü tek bir sorudan elde edilen sonuçlar, kaynağıyla tanımlanan bireysel gelir ve aynı gelir sorularının olduğu standart bir hane halkı gelir ve harcama araştırmasından elde edilen sonuçlardan sapma gösterebilir (Ravallion ve Lokshin, 2001).

Subjektif yoksulluk sınırı hesaplanırken, “minimum geçinme düzeyi” kavramı değişik yerlerde, farklı kişilerce yoruma açık olduğundan bu durum karmaşaya yol açabilmektedir. Yani aynı refah seviyesine sahip olmalarına rağmen bazı hanehalkları yoksul, diğerleri zengin diye sınıflandırılabilir (Pradhan ve Ravallion, 2000: 462). Birçok gelişmekte olan ülkede MIQ’nun uygulanmasında, özellikle kırsal alanlarda daha geçerli olmakla birlikte, gelir iyi tanımlanmış bir kavram değildir. Bu nedenle MIQ sorusuna akla yatkın cevaplar alınıp alınamayacağı açık değildir (Ravallion, 2012: 19). Bu riski ortadan kaldırmak için bazı soru tiplerinde bireyden gelir belirtmesi istenmemektedir. Pradhan ve Ravallion (2000), yaptıkları çalışmada subjektif yoksulluk sınırını tahmin etmek için tüketim yeterliliklerine dayanan nitel veriler kullanmışlardır. Bireye, görece olarak daha kolay

ve doğru cevap verebileceğini düşündükleri tüketim yeterlilikleri soruları yöneltmişlerdir. Buna göre bireye, ailesinin son bir ay içerisindeki gıda tüketimini için hangisinin geçerli olduğu sorulmaktadır: “yeterli olandan az”, “ancak yeterli”, “yeterli olandan fazla”. Bu soru ile tek boyutlu ve cevap vermesi zor olan MIQ’ya çok boyutlu bir alternatif sağlanmış olmaktadır (Ravallion, 2012: 19).

Soruların nasıl sorulduğu ve içeriği de önemlidir. Subjektif soruların nasıl ve hangi şartlar altında sorulduğu, alınan cevaplar açısından önemlidir. Taylor (2006), Britanya (Birleşik Krallık) için yaptığı çalışmada, iş memnuniyeti için gerçekleştirilen anketleri bir gruba hafta ortasında, bir gruba da Cuma günü uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda, ankete Cuma günü cevap veren grupta önemli derecede daha büyük iş memnuniyeti ve daha az zihinsel baskı olduğunu tespit etmiştir (aktaran Ravallion, 2012: 18).

Sonuç olarak, benzer özelliklere sahip bireyler subjektif refah değerlendirmesi sorularına birbirlerinden çok farklı cevaplar verebilmektedirler. Bu durumun pek çok belirleyicisi vardır. Bireyin subjektif refah değerlendirmesi, kişilik özelliklerinden, hanehalkı özelliklerinden ve yapısından, istihdam ve işgücü durumundan, mevcut gelirinden, servete sahip olup olmamasından, geleceğe ilişkin beklentilerinden, geçmiş tüketim kalıplarından, yaşından, sağlığından etkilenebilmektedir. Bireyin bu durumların bazıları üzerinde kontrol gücü varken, bazıları üzerinde yoktur. Sonuç olarak, farklı özelliklere sahip bireyler, benzer maddi koşullara sahip olsalar bile subjektif refah değerlendirmelerini farklı düzeylerde yapabilmektedirler.

3.5. DEĞERLENDİRME

Bireylerin kendi yaşam koşullarını değerlendirmelerine dayanan alternatif yaklaşımlar, yoksulluğa ve refah kavramına farklı bakış açıları sunmaktadır. Bireylerin kendi durumlarını en iyi bilenler ve değerlendirenler olduğu varsayımdan hareket eden alternatif yaklaşımlarda genel olarak iki farklı yol izlenmektedir. Bunlardan ilkinde odak noktası yani refah ölçütü gelirdir; ancak minimum ya da yeterli olan gelirin ne olduğu bireyin kendi değerlendirmesine bırakılmıştır. Burada bireye iki farklı soru tipi yöneltilerek buradan alınan cevaplardan subjektif refah

değerlendirmeleri yapılmaktadır. İlk olarak bireye geçinmesi için gerekli olan *minimum gelir* (y_{\min}) sorulmaktadır. Literatürde bu soru tipi kullanılarak yapılan subjektif refah değerlendirmesine, *subjektif yoksulluk yaklaşımı* denilmektedir. Diğer soru tipinde ise bireylere farklı durumlar (*çok kötü, kötü, ..., çok iyi*) için uygun *gördükleri gelir düzeyleri* sorulmaktadır. *Leyden yaklaşımı* olarak anılan bu subjektif refah değerlendirmesinde de refah ölçütü gelirdir. Alınan cevaplardan gelirin refah fonksiyonu türetilmekte ve buradan da yoksulluk sınırına ulaşılarak refah çıkarımlarında bulunmaktadır. İkinci yaklaşım ise daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşımda bireyden direkt olarak gelire bağlı bir refah değerlendirmesi yapması istenmemektedir. Bireye, en alt basamağında en yoksulun en üst basamağında en zengin olduğu dokuz basamaklı bir merdivende hanesini kaçınıcı basamakta gördüğü sorulmaktadır. Bireyin yaptığı bu subjektif *ekonomik refah* değerlendirmesine etki edebilecek gelir dışında pek çok kişisel özellik ve hanehalkı özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerin de göz önüne alınması ile subjektif refah değerlendirmesi daha geniş bir şekilde yapılabilecektir.

Literatürde subjektif refah düzeylerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar genellikle birden fazla yoksulluk sınırının hesaplanmasını içeren karşılaştırmalı çalışmalardır. Avrupa ülkeleri, Amerika ve bazı gelişmekte olan ülkeler için farklı yöntemlerle subjektif refah düzeylerini belirlemeye yönelik yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Subjektif refah değerlendirmesini dikkate alan sorular kullanılarak yapılan ölçümlerde, subjektif yoksulluk oranları objektif yoksulluk oranlarından daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca bu çalışmalarda ulaşılan bir başka genel bulgu da, modele dâhil edilen açıklayıcı değişken sayısı arttırıldığında yani subjektif refahın tek belirleyeni olarak ekonomik göstergeler alınmadığında, modelin açıklama gücünün arttığı yönündedir. Farklı subjektif refah tanımlamalarına göre yapılan çalışmalarda bulunan düşük gelir esneklikleri de subjektif refahın gelir dışında da güçlü belirleyenleri olduğunu doğrulamaktadır.

Benzer özelliklere sahip bireyler subjektif refah değerlendirmesi sorularına birbirlerinden çok farklı cevaplar verebilmektedirler. Bu durumun pek çok belirleyicisi vardır. Literatür taraması bulgularına göre bireyin mevcut gelir/harcama düzeyi, gelir geçmişi, referans grup etkileri, içinde yaşadığı hanehalkının yapısı ve

demografik özellikleri, işgücü ve istihdam özellikleri, eğitim ve sağlık durumu ile gözlemlenemeyen kişilik özellikleri subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkilidir. Bu etkilerin yönleri, farklı çalışmalarda farklı şekillerde bulunabilmektedir.

Literatürde kişiliğin, algılanan refahtaki heterojenliğin önemli bir kaynağı olduğu vurgulanmıştır. Aynı yaşam standardındaki insanlar subjektif refah sorularına farklı cevaplar verebileceklerdir ya da aynı kişi, kendisiyle anket yapıldığı zamana bağlı olarak farklı cevaplar verebilecektir. Bu farklılıklar gizli kişilik özelliklerinden kaynaklı etkilerdir. Doğrudan refah ile ilgili olmamalarına karşın, subjektif refah sorularına verilen cevapları etkilemektedirler. Sonuç olarak, farklı özelliklere sahip bireyler, benzer koşullara sahip olsalar bile subjektif refah değerlendirmelerini farklı düzeylerde yapabilmektedirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ e SUBJEKTİF E A DEĞERLENDİRMESİ EKSENİNDE ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARI

GİRİŞ

Türkiye’de yoksulluk üzerine yapılmış çalışmaların tamamında objektif kriterlerden yola çıkılarak yoksulluğun boyutu ve profili ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarda bireyin kendisine ve içinde yaşadığı haneye yönelik yoksulluk algıları ihmal edilmiştir. Bu çalışma, bu boşluğu doldurmak üzere yoksulluğu objektif kriterlerden hareketle değil, subjektif refah değerlendirmelerinden hareketle incelemeyi ve bireyin subjektif ekonomik refah değerlendirmesine etkide bulunan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Bu bölümde ilk olarak çalışmanın amacı, önemi, araştırmanın yöntemi ve kapsamı ile ilgili bilgi verilecektir. Daha sonra da çalışmanın amacı çerçevesinde uygulanan anket çalışmasının bulguları sunulacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak Muğla’daki görüşmecilerin genel özelliklerine, daha sonra ise bireylerin kendilerine ve içinde yaşadıkları haneye yönelik yoksulluk algılarına değinilecektir. Daha sonra ise TÜİK tarafından belirlenen yoksulluk sınırlarına göre, yani objektif kriterlere göre yoksul olan ve olmayan insanların yoksul hissedip hissetmedikleri ve aynı hanede yaşayan eşlerin yoksulluk algıları karşılaştırmalı olarak sunulacaktır. Bu bölümde ayrıca bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmeleri de tartışılacaktır.

.2. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ ve YÖNTEMİ

4.2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Dünya’da ve Türkiye’de genel olarak yoksulluk üzerine yapılmış çok sayıda çalışma mevcuttur. Dünya’daki yoksulluk literatüründe, yoksulluğun farklı boyutları üzerine çalışmalar bulunmasına rağmen; Türkiye için yapılan çalışmalarda, genel olarak yoksulluğun boyutları ve yoksulların profilleri üzerine odaklanılmıştır. Bu çalışmaların tamamında objektif kriterlerden hareketle yoksulluk analizleri yapılmıştır. Hanehalkının toplam geliri ya da toplam harcama tutarı refah göstergesi olarak kabul edilmiş ve geliri ya da harcaması belli bir sınır değerinin altında kalan kesim yoksul olarak sınıflandırılmıştır.

Bireylerin kendi yaşam koşullarını değerlendirmelerine dayanan alternatif yaklaşımlar, yoksulluğa ve refah kavramına farklı bakış açıları sunmaktadır. Bireylerin kendi durumlarını en iyi bilenler ve değerlendirenler olduğu varsayımdan hareket eden alternatif yaklaşımlarda genel olarak iki farklı yol izlenmektedir. Bunlardan ilkinde, bireye geçinmesi için gerekli olan *minimum gelir* ya da farklı durumlar (*çok kötü, kötü, ..., çok iyi*) için uygun gördüğü gelir düzeyleri sorulmaktadır. Odak noktası, yani refah ölçütü yine gelirdir; ancak minimum ya da yeterli olan gelirin ne olduğu bireyin kendi değerlendirmesine bırakılmıştır. İkinci yaklaşım ise daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşımda bireyden direkt olarak gelire bağlı bir refah değerlendirmesi yapması istenmemektedir. Bireye, en alt basamağında en yoksulun en üst basamağında en zenginin olduğu bir merdivende hanesini kaçınıcı basamakta gördüğü sorulmaktadır. Bireyin yaptığı bu subjektif *ekonomik refah* değerlendirmesine etki edebilecek gelir dışında pek çok kişisel ve hanehalkı özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerin de göz önüne alınması ile subjektif refah değerlendirmesi daha geniş bir şekilde yapılabilecektir.

Dünyada konu ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen, Türkiye’de subjektif refah değerlendirmelerini temel alarak yoksulluk ve refah çıkarımlarında bulunan bir çalışma bulunmamaktadır. Yoksulluğun bu tarz bir bakış açısı ile incelenmesi Türkiye’de nispeten bakir bir alandır. Bu çalışma, yukarıda bahsedilen ikili temel ayırım çerçevesinde, üç farklı yaklaşımla bireylerin subjektif refah

değerlendirmelerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde öncelikle Leyden Yaklaşımı ve Subjektif Yaklaşım kullanılarak Leyden ve subjektif yoksulluk sınırları ve subjektif yoksulluk oranları hesaplanmıştır. Daha sonra da objektif ve subjektif yaklaşımların farkını ortaya koyabilmek amacıyla; subjektif kriterlere dayanarak tahmin edilen yoksulluk sınırları ve oranları, objektif yoksulluk sınırları ve oranları ile karşılaştırılmıştır. Son olarak da subjektif ekonomik refah değerlendirmesi daha geniş bir perspektifle ele alınmış ve subjektif ekonomik refahın belirleyeni ortaya koyulmuştur. Bu anlamda bu çalışma yapılan ilk alan araştırması olmasından dolayı özgünlük içermektedir.

Bireylerin subjektif refah değerlendirmelerini dikkate alarak yapılacak bu analiz, yoksulluğun daha gerçekçi bir yansımasını verecektir. Bu bakımdan bireylerin subjektif refah değerlendirmelerine etki eden faktörlerin belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu faktörlerin belirlenmesi, politika yapıcıların yoksullukla mücadelede daha etkin politikalar üretmeleri açısından da önemlidir.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Bireyin kendisine ve hanesine yönelik subjektif değerlendirmelerini dikkate almadan yapılan yoksulluk ve refah analizleri gerçeği tam olarak yansıtmaz.
- Subjektif kriterlere göre belirlenen yoksulluk sınırları ve oranları her zaman objektif kriterlere göre belirlenenlerden daha yüksektir.
- Bireyin subjektif değerlendirmeleri gelir dışında başka faktörlerden de yüksek oranda etkilenmektedir. Bireyin subjektif refah değerlendirmesi birçok gözlemlenen bireysel ve hanehalkı özelliği yanında gözlemlenemeyen kişilik özelliklerinden, bireyin hayattan beklentilerinden ve referans grup özelliklerinden de etkilenmektedir.

4.2.2. Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’de bugüne kadar yoksulluğa ilişkin yapılmış çalışmalar daha ziyade TÜİK tarafından derlenen Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanarak, yoksulluğun boyutunu ve profilini incelemişlerdir. Yoksulluğun çeşitli yönlerini ortaya çıkarmak için kullanılan hanehalkı anketleri, bireylerin yaşadıkları gerçek yoksulluğu tam

olarak ölçemez. Birey, objektif olarak yoksul olarak sınıflandırıldığı halde kendisini yoksul hissetmiyor olabilir; ya da tam tersi, objektif kriterlere göre yoksul olmadığı halde kendisini yoksul hissediyor olabilir. Bu durumun ortaya çıkmasında etkili olabilecek birçok faktör vardır. Bunlar Hanehalkı Bütçe Anketi soru kâğıdında zaten var olan, gözlemlenebilen faktörlerin (bireyin gelir ve harcama düzeyi, eğitim durumu, mesleği, yaşı gibi) yanında; bu soru kâğıdında olmayan, bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik yoksulluk ve refah algılarıdır. Hanehalkı Bütçe Anketi'ne dayanarak yapılan ölçümler, bireyin algılarına ve hislerine yer vermediklerinden yoksulluğun boyutunu tam olarak verememektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere, bireyin hayata dair görüşü, beklentileri, hisleri ve referans grup etkileri, bireyin subjektif refah değerlendirmesinde son derece önemli ve etkilidir. Tüm bu sebeplerle açık uçlu soruları içeren anketler, derinlemesine ve sohbet şeklinde gerçekleşen görüşmeler, bireylerin yaşadıkları gerçek yoksulluk ve yoksunlukları ortaya çıkartmak ve bireylerin yoksulluğa ilişkin deneyimlerini anlamak için çok etkin yöntemlerdir. Bu doğrultuda çalışmada, Muğla İli Merkez İlçesi'nde yaşayan hanehalklarına (her iki eşe de) anket uygulanmış ve açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu kullanılarak görüşmecilerle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatlar farklı odalarda eşleri birbirinden izole ederek gerçekleştirilmiş, böylece görüşmecilerin sorulara daha rahat cevap verebilmelerine olanak sağlanmıştır. Eşlere eşanlı olarak anket uygulanması ile aynı hanede yaşayan erkek ve kadının yoksulluğa bakışındaki ve yoksulluğu yaşayışındaki farklılıklar da ortaya konabilmiştir. Böylece cevapları çoklu bir perspektiften değerlendirmek mümkün olabilmiştir.

Araştırmanın ilk aşamasında Muğla'da pilot anket uygulaması yapılmış ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda anketin eksiklikleri tamamlanmıştır. Alan araştırmasının ikinci ayağını hedef kitle ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Bu kapsamda, çalışmada Muğla İli Merkez İlçesi'ne ikamet eden 205 hanehalkı ziyaret edilmiş ve hanedeki her iki eşe de anket uygulanmıştır. Yani toplamda 410 bireyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasından elde edilen veriler ışığında, Leyden Yaklaşımı ve Subjektif Yaklaşım kullanılarak subjektif yoksulluk sınırları ve

oranlarını belirlemek amacıyla EKK; subjektif ekonomik refahın belirleyenlerini analiz etmek amacıyla da sıralı logit ve sıralı probit yöntemleri kullanılmıştır.

Bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik yoksulluk ve refah algılarını ve subjektif refah değerlendirmelerinin belirleyenlerini tespit etmek amacıyla düzenlenmiş olan anket formu⁴⁰, katılımcıya ait kişisel bilgilere, genel hanehalkı bilgilerine, bireyin kendisine ve hanesine yönelik yoksulluk algılarına, bireyin belli alt alanlardan (sağlık, evlilik, eğitim gibi) ve genel olarak hayattan memnuniyetine, yoksulluğunun nedenlerine ve yoksullukla mücadele yöntemlerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Açık uçlu soruları da içeren anket formu, alan araştırmasının yarı derinlemesine görüşmeler şeklinde geçmesini sağlamıştır. Örneklem büyüklüğü⁴¹ Muğla ili Merkez İlçesi nüfusu olan 62.635 kişi üzerinden hesaplanmış ve yaklaşık olarak 381 bireyin anket için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Anketler yapılırken tabakalı örneklem tekniği kullanılmış ve Merkez İlçe'deki on beş mahalleden, mahalle nüfusları ile orantılı olarak tesadüfî örneklem seçilmiştir⁴².

Muğla, 2001 yılı TÜİK rakamlarına göre kişi başına düşen yıllık 3308 \$ gelir ile 81 il sıralamasında 5. sırada yer almaktadır. 2003 yılı illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinde ise 81 il içerisinde 13. sırada yer almaktadır. Bu özellikleri ile Muğla, hem gelir hem de yaşam standartları açısından üst sıralarda yer almaktadır. Muğla İli Merkez ilçesinde, objektif kriterlere göre yapılan yoksulluk değerlendirmesinde yoksul sayısı yok denecek kadar azdır. Tüm bu nedenlerle Muğla, tezin temel hipotezlerinden birisi olan, “bireyler ya da hanehalkları objektif kriterlere göre yoksul olmasalar bire kendilerini yoksul hissedip, yoksul olarak sınıflandırabilirler” hipotezinin test edilebileceği en uygun yerlerden birisidir.

⁴⁰ Çalışmada kullanılan anket formu, TÜBİTAK tarafından desteklenen 110K193 nolu “Farklı Gelir Gruplarında Kaynakların Hanehalkı İçerisindeki Dağılımı Açısından Yoksulluğun Kadınsılaşması: Muğla-Mardin Örneği” başlıklı projede kullanılmış olan anket formudur.

⁴¹ Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında $n = \frac{N pq Z^2}{N-1 E^2 + pq Z^2}$ formülü kullanılmıştır. Burada N: araştırmanın içerdiği ana kütle büyüklüğünü; p: incelenecek olayın görülüş sıklığını (olasılığını); q: incelenecek olayın görülmeişi sıklığını (1-p); Z: belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde Z tablosunda bulunan teorik değeri; E: olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen \pm sapmayı (0,05) simgelemektedir. Buna göre yaklaşık minimum örneklem büyüklüğü 381 kişi çıkmaktadır.

⁴² Muğla İli Merkez İlçesi nüfusuna ilişkin bilgi, TÜİK tarafından açıklanan adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden alınmıştır (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdag>). Mahalle nüfuslarına ilişkin yayınlanmış resmi bir istatistik bulunmadığından, mahallelerden seçilecek örneklem büyüklüğü, mahalle muhtarlarından elde edilen son seçmen listelerine göre hesaplanmıştır.

ARAŞTIRMA VE GÖRÜŞMELERE İLİŞKİN BULGULAR

Görüşmecilere İlişkin Genel Özellikler

Muğla İli Merkez İlçesi'nde yapılan alan araştırması sırasında toplam 205 hane (410 kişi) ile görüşme yapılmıştır. Tablo 4.1, Muğla'daki katılımcıların genel özelliklerine ait özet bilgileri vermektedir. Görüşülen 205 kadının ortalama yaşı 41,8 iken, 205 erkeğin ortalama yaşı 45,6'dır. Erkekler kadınlardan ortalama dört yaş daha büyüktür. 410 görüşmeciden sadece bir kadın okuma yazma bilmemektedir. Görüşmecilerin yaklaşık %26'sı ilkokul, %33'ü lise ve %33'ü lise üstü eğitim düzeyine sahiptirler. Lise üstü eğitim düzeyinde kadınların payı erkeklerden düşüktür. Kadınlar için ortalama okullaşma süresi 9,9 yıl, erkekler için ise 10,8 yıl olarak hesaplanmıştır.

Muğla'daki görüşmecilerin %31,5'i çalışmadıklarını beyan etmişlerdir. Bunların 27'si erkek, 73'ü kadındır. Çalışmadığını beyan eden erkeklerin tamamı emekli iken; kadınların sadece %19'u emeklidir. Yani Muğla alan araştırması sırasında görüşülen erkeklerin tamamı ya halen çalışmakta ya da zamanında işgücü piyasasına dâhil olmuşlardır. Muğla'da kadınların işgücüne katılım oranları erkeklere nazaran düşüktür. Kadınların %37,1'i çeşitli nedenlerden ötürü işgücü piyasasına dâhil değildirler. Muğla'da yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre kadınların %63'ü ya halen aktif olarak işgücü piyasasındadır ya da zamanında çalışıp emekli olmuşlardır. Erkeklerde ise bu oran %100'dür. Halen aktif olarak işgücü piyasasına dâhil olan kadınların %44'ü kamu sektöründe, %56'sı özel sektörde çalışmaktadır. Aktif olarak çalışan erkeklerin ise %64'ü özel sektörde, %56'sı kamu sektöründe çalışmaktadır. Kadınların ortalama çalışma süresi yaklaşık 7 yıl iken, bu süre erkeklerde 18 yıldır⁴³.

Muğla'da sağlık sigortası sahipliği açısından bir değerlendirme yapılacak olursa, kadınların tamamının resmi sigortasının bulunduğu görülmektedir. Toplam

⁴³ Ortalama yaş, okullaşma süresi ve çalışılan yıl açısından kadın erkek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek için bağımsız t-testi yapılmıştır. Ek-1'de sunulan cinsiyete göre yaş, okullaşma süreleri ve çalışma süreleri ile ilgili bağımsız t-testi sonuçlarına göre Muğla'da kadınlar ve erkeklerin ortalama yaşları ve okullaşma süreleri ve çalışma süreleri anlamlı derecede birbirinden farklılaşmaktadır. Buna göre, Muğla'da erkeklerin ortalama yaşları, okullaşma süreleri ve çalışma yılları kadınlardan fazladır.

203 erkeğin resmi sigortası, ikisinin ise sadece özel sigortası bulunmaktadır. Yani Muğla'da görüşülen 410 görüşmecinin tamamının sağlık sigortası mevcuttur. Tablo 4.1'den görülmekle birlikte, kadınların 116'sı, erkeklerin ise 201'i sahip oldukları sağlık sigortasından kendileri üzerinden yararlanırken, 87 kadın ve 2 erkek sahip oldukları sağlık sigortasından eşleri üzerinden yararlanmaktadırlar.⁴⁴ Birçok kadının sağlığa erişimi erkek üzerinden sağlanmaktadır ve bu durum kadınları erkeklere bağımlı hale getirmektedir. Görüşmeciler arasında kadınların 83'ü erkeklerin ise 58'si sürekli ilaç kullanmalarını gerektiren bir rahatsızlığı olduğunu ifade etmişlerdir. Tablo'da görülmekle birlikte, ortalama hanehalkı büyüklüğü yaklaşık 3,2 olarak hesaplanmıştır.

a 1 Görüşmecilere İlişkin Genel Özellikler

	Kadın (205)		Erkek		İa	
<i>Yaş</i>	41,8 min. (20) maks. (69)		45,6 min. (25) maks. (76)		43,7 min. (20) maks. (76)	
	Kişi		Kişi		Kişi	
<i>Eğitim Durumu*</i>						
k a a a l e e n	1	%0,49	-	-	1	%0,24
Okur-yazar, diploması yok	1	%0,49	1	%0,49	2	%0,49
İlkokul	62	%30,24	43	%20,98	105	%25,61
Ortaokul	14	%6,83	24	%11,7	38	%9,27
Lise	74	%36,1	62	%30,24	136	%33,17
Önlisans	13	%6,34	13	%6,34	26	%6,34
Lisans*	35	%17,07	54	%26,34	89	%21,71
Lisansüstü	5	%2,44	8	%3,9	13	%3,17
Okullaşma Süresi (yıl)	9,9		10,9		10,4	
<i>Çalışma Durumu</i>						
Çalışmıyor	94	%45,85	35	%17,07	129	%31,46
Çalışıyor	111	%54,15	170	%82,93	281	%68,54
<i>Çalışılan Sektör</i>						
Kamu	49	%44,14	62	%36,47	111	%39,5
Özel	62	%55,86	108	%63,53	170	%60,5
Çalışma Süresi (yıl)	7,2 min. (0) maks. (33)		18,3 min. (0) maks. (64)		12,8 min. (0) maks. (64)	
<i>Sağlık Sigortası Sahipliği</i>						
Resmi sigorta**	205	%100	203	%99,02	409	%99,76
Özel Sigorta***	5	%2,44	9	%4,39	14	%3,41
Sigortasız	-	-	-	-	-	-
Hastalık Durumu	83	%40,49	58	%28,29	141	%34,39

(1) Açık Öğretim Fakültesi mezunları, Lisans mezunları içerisine dâhil edilmiştir.

(2) SGK, SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı ve Tarım Sigortası olduğunu beyan edenler bu grup altında toplanmıştır.

(3) Özel sigortası bulunan 14 kişinin, 10'unun aynı zamanda SSK'dan, 1'inin SGK'dan, 1'inin de Emekli Sandığı'ndan sigortası mevcuttur.

⁴⁴ Bunun haricinde bir kadın sahip olduğu sağlık sigortasından kızı üzerinden, bir kadın ise diğer yakın akrabaları üzerinden yararlanmaktadır.

Görüşmecilere ait genel özellikler kısaca özetlendikten sonra, çalışmanın esas odak noktası olan bireylerin yoksulluk algılarına yönelik yapılan değerlendirmeler aşağıda sunulmaktadır.

3 Bireylerin Kendilerine ve Yaşadıkları Haneye İlişkin Yoksulluk Algıları

Yapılan görüşmelerde bireylerin kendilerine ve yaşadıkları haneye ilişkin yoksulluk algılarını değerlendirebilmek için görüşmecilere üç farklı tipte soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerin bu sorulara verdikleri cevaplardan, yoksulluk algılarına yönelik çıkarımlarda bulunulması amaçlanmaktadır. Tablo 4.2, bu üç soruya verilen yanıtlardan elde edilen bulguları göstermektedir. Bireylere ilk olarak, *“kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri”* sorulmuştur. Bireyden “evet” ve “hayır” şeklinde alınan cevaplara göre Muğla’da görüşmecilerin yaklaşık %32’si *“kendilerini yoksul hissettiklerini”* belirtmişlerdir. Kendini yoksul hisseden kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır⁴⁵.

Yine görüşmecilerin yoksulluk algılarını tespit edebilmek adına yöneltilmiş olan bir diğer soru, bireylerin *“içinde yaşadıkları haneyi yoksul olarak görüp görmediklerine”* ilişkindir. Cevaplar yine “evet” ve “hayır” şeklinde alınmıştır. Tablo 4.2, bu soruya verilen cevaplardan elde edilen bulguları da göstermektedir. Buna göre, görüşmecilerin %17,3’ü içinde yaşadıkları haneyi “yoksul” olarak değerlendirirken, %82,7’si “yoksul değil” olarak değerlendirmiştir. Muğla’da hanesini yoksul hisseden erkeklerin sayısı kadınlardan daha fazladır. Muğla’da kadınların %14’ü, erkeklerin %21’i hanelerini yoksul olarak görmektedirler⁴⁶.

Bu rakamlardan da görüleceği gibi, bireylerin kendilerine ve içinde yaşadıkları haneye ilişkin yoksulluk algıları oldukça farklıdır. Muğla’da 67 kadın kendisini yoksul hissederken, içinde yaşadığı haneyi yoksul olarak değerlendiren kadınların sayısı 28’e düşmektedir. Buradan, 39 kadının içinde yaşadığı hanenin maddi durumu iyi olsa da kendini yoksul hissettiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla haneyi yoksul olarak görmeyip kendini yoksul hisseden kadınlar yoksulluğu bireysel

⁴⁵ Ek-2A’da verilen ki-kare (chi2) testi sonuçlarına göre cinsiyet ile bireyin kendisini yoksul hissedip hissetmemesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak karşılaştırmalara olanak sağlaması açısından bu bilgiye de Tablo 4.2’de yer verilmesi uygun bulunmuştur.

⁴⁶ Ki-kare (chi2) testi sonuçlarına göre cinsiyet ile bireyin kendi hanesine ilişkin yoksulluk algısı arasında, %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Ek-2A).

olarak yaşamaktadır. Erkekler açısından da durum aynıdır. Kendini yoksul hisseden erkek sayısı, içinde yaşadığı haneyi yoksul olarak değerlendiren erkek sayısından fazladır. Bu tabloya bakarak, bir kısım bireylerin içinde yaşadıkları haneyi yoksul görmemelerine rağmen, kendilerini yoksul hissettikleri yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Bunun nedeni bireyin kişilik özellikleri, hayalleri gibi gözlemlenemeyen özellikler olabileceği gibi, referans grup etkileri de olabilecektir.

Tablo 4.2’de son olarak *“hanenizin maddi durumu iyi olsa bile, yapmak isteyip yapamadıklarınız, almak isteyip alamadıklarınız olduğunda kendinizi yoksul hissettiğiniz oluyor mu?”* sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu soru, tamamen gelirden bağımsız olarak bireyin yapmak/almak isteyip yapamadığı/alamadığı, ulaşamadığı şeyler nedeniyle kendini yoksul hissetmesi ile ilişkilidir ve yine bireylerden “evet” ve “hayır” şeklinde cevaplar istenmiştir⁴⁷. Tablo’dan da görüleceği üzere, bireyin gelirden bağımsız olarak kendisine yönelik yaptığı yoksulluk değerlendirmesinin sonuçları ilk değerlendirmenin sonuçlarından oldukça farklıdır. *“Kendinizi yoksul hissediyor musunuz?”* sorusuna Muğla’da kadınların %33’ü evet cevabını vermişken, bu oran gelirden bağımsız yapılan değerlendirmede %49’a çıkmıştır. Erkekler açısından bir değerlendirme yapılacak olursa; burada da aynı eğilim ile karşılaşılmaktadır. Kendini yoksul hisseden erkek oranı %30 iken, gelirden bağımsız olarak yapılan değerlendirmede bu oran %58’e çıkmaktadır.

⁴⁷ Ki-kare (chi2) testi sonuçlarına göre cinsiyet ile bireyin gelirden bağımsız olarak kendisine yönelik yoksulluk algısı arasında, %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Ek-2A).

a lo **2** Bireylerin Kendilerine ve Yaşadıkları Haneye İlişkin Yoksulluk Algıları

	Muğla		
	Kadın (205)	Erkek (205)	Toplam (410)
Bireyin kendisine ilişkin yoksulluk algısı			
Yoksul hissediyor	67 (%32,7)	62 (%30,2)	129 (%31,5)
Yoksul hissetmiyor	138 (%67,3)	143 (%69,8)	281 (%68,5)
Bireyin içinde yaşadığı haneye ilişkin yoksulluk algısı			
Yoksul hissediyor	28 (%13,7)	43 (%20,9)	71 (%17,3)
Yoksul hissetmiyor	177 (%86,3)	162 (%79,1)	339 (%82,7)
Bireyin gelirden bağımsız olarak kendisine ilişkin yoksulluk algısı			
Yoksul hissediyor	100 (%48,8)	118 (%57,6)	218 (%53,2)
Yoksul hissetmiyor	105 (%51,2)	187 (%42,4)	192 (%46,8)

Tablo 4.2’de yansıtılan genel çerçeveye daha değişik bir bakış açısı ile bakabilmek için Tablo 4.3 hazırlanmıştır. Tablo 4.3, objektif kriterlere göre “*yoksul olan*” ya da “*yoksul olmayan*” bireylerin kendilerini subjektif olarak yoksul hissedip hissetmediklerinin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Tablo’da objektif kriterlere göre kimlerin yoksul olup olmadığının belirlenmesinde, çalışmanın ikinci bölümünde Tablo 2.4’de yer verilen TÜİK tarafından açıklanan yoksulluk sınırları kullanılmıştır. TÜİK tarafından farklı hanehalkı büyüklüklerine göre belirlenmiş bu sınırlardan daha düşük gelire sahip olan bireyler objektif kriterler açısından yoksul olarak kabul edilmişleridir⁴⁸. Tablo incelendiğinde, objektif kriterlere göre yoksulluk sınırı altında kalarak yoksul olarak sınıflandırılan bireylerin %67’sinin aynı zamanda kendilerini yoksul hissettikleri görülmektedir. Objektif kriterlere göre yoksul olan bireylerin %33’ü kendilerini yoksul hissetmemektedirler. Objektif kriterlere göre, yoksul olarak sınıflandırılmayan grupta kendini yoksul hissedenlerin oranı %31; kendini yoksul hissetmeyenlerin oranı ise %69’dur.

⁴⁸ Ki-kare (chi2) testi sonuçlarına göre bireyin objektif kriterlere göre yoksul olması ile kendisini yoksul hissetmesi arasında, %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Ek-2B).

a lo 3 Objektif ve Subjektif Yoksulluk Karşılaştırması

	Muğla		
	Kadın	Erkek	Toplam
Objektif kriterlere göre yoksul			
Kendisini yoksul hissedenden	3 (%60)	3 (%75)	6 (%66,7)
Kendisini yoksul hissetmeyen	2 (%40)	1 (%25)	3 (%33,3)
Objektif kriterlere göre yoksul olmayan			
Kendisini yoksul hissedenden	64 (%32)	59 (%29,4)	123 (%30,7)
Kendisini yoksul hissetmeyen	136 (%68)	142 (%70,6)	278 (%69,3)

Yukarıdaki Tablo 4.2 ve Tablo 4.3’de yansıtılan durum dışında, belki de en ilginç aynı hanede yaşayıp, aynı kaynakları paylaştıkları halde aynı yoksulluk algısına sahip olmayan bireylerin oranını incelemek olacaktır. Tablo 4.4, aynı hanede yaşayan eşlerin yoksulluk algıları arasındaki farkı ortaya koymaktadır⁴⁹.

Tablo 4.4 incelendiğinde, Muğla’da görüşülen toplam 205 çiftin %76’sının yoksulluk algılarının aynı olduğu görülmektedir. Toplamda 40 hanede (%19,5) eşlerin her ikisi de kendilerini yoksul hissederken, 116 hanede (%56,6) eşlerin her ikisi de kendilerini yoksul hissetmemektedirler. Kadının kendisini yoksul hissetmesine rağmen erkeğin yoksul hissetmediği haneler de mevcuttur. Muğla’da görüşülen hanelerin yaklaşık %13’ünde kadınlar kendilerini yoksul hissederken, erkekler hissetmemektedir. Muğla’da aynı hanede yaşayan erkek kendini yoksul hissetmezken kadının hissettiği durumlarda kadınlar bunun nedenini borçlarının olması, istediklerini alamamaları, lüks ihtiyaçlarını karşılayamamaları, dilediği gibi para harcayamamaları, hayallerine ulaşamamaları ve maddi açıdan eşine bağımlı olmaları ile açıklamışlardır. Muğla’da eşi kendini yoksul hissetmezken kendini yoksul hisseden kadınların sayısı 27’dir. Bu kadınların yaklaşık olarak yarısı (11 kişi) herhangi bir ücretli işte çalışmamaktadır. Çalışan veya emekli olan kadınlar ise ortalama 834 TL aylık gelir elde etmektedir.

⁴⁹ Muğla’da aynı hanedeki eşlerin yoksulluk algılarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen test sonuçlarına göre Muğla’da aynı hane içerisinde kadının yoksul hissedip erkeğin yoksul hissetmediği hanelerle erkeğin yoksul hissedip kadının yoksul hissetmediği haneler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (test sonuçlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız Ek-3).

Bu durumun tam tersinin geçerli olduğu haneler de vardır. Görüşülen hanelerin yaklaşık %11’inde erkekler kendilerini yoksul hissettiklerini ifade ederken, kadınlar kendilerini yoksul hissetmediklerini bildirmişlerdir. Kendini yoksul hisseden erkekler bunun nedenini gelir yetersizliği, geçinememeleri, işlerinin kötü gitmesi ve borçlarının olması gibi daha çok maddi nedenlerle açıklamışlardır. Bu anlamda erkeklerin evi geçindirme sorumluluğunu yerine getirememelerinin kendilerini yoksul hissetmesine neden olduğu söylenebilir. Bunun haricinde mutlu olmadığı ve elindekilerle yetindiği için kendini yoksul hisseden erkek görüşmeciler de bulunmaktadır.

a lo Aynı Hanede Yaşayan Eşlerin Yoksulluk Algıları

	Muğla (2 ane)
er ikisi de yoksul hissediyor	40 (%19,5)
Kadın yoksul hissediyor/Erkek yoksul hissetmiyor	27 (%13,2)
Erkek yoksul hissediyor/Kadın yoksul hissetmiyor	22 (%10,7)
er ikisi de yoksul hissetmiyor	116 (%56,6)

3 3oksulluğun Nedenine İlişkin Algı ve Bireysel Refah Değerlendirmeleri

Alan araştırması sırasında bireylere bazı açık uçlu sorular yöneltilerek, konuya yönelik duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine olanak tanınması amaçlanmıştır. Bu amaçla görüşmecilere yöneltilmiş olan sorulardan ilki kendisini yoksul hisseden bireylere yöneltilen ve yoksulluklarının nedenini kendi ifadeleri ile ortaya koymayı amaçlayan “*kendinizi neden yoksul hissediyorsunuz?*” sorusudur. Tablo 4.5’de bu soruya verilen cevaplar yedi grupta kategorize edilerek sunulmuştur.

Tablo 4.5 incelendiğinde, kendisini yoksul hisseden bireylerin yoksulluklarının nedeni olarak en fazla gelir yetersizliği ile ilgili sebepleri gösterdikleri gözlenmektedir. Görüşmecilerin yaklaşık %22’si yoksulluklarının nedenine ilişkin soruya gelir yetersizliği ile bağlantılı bir cevap vermişlerdir. Gelir yetersizliğinin ardından çocuklar ile ilgili sebepler ve özgürlükler ile ilgili sebepler gelmektedir. Çocuklarına iyi bir eğitim veremediğini, onların isteklerini ve ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığını düşündüğü için kendini yoksul hissedenlerin oranı %2,4’dür. Hem maddi hem de manevi anlamda özgür olmadığını,

özgürlüğünün kısıtlandığını düşündüğü için kendini yoksul hissedenlerin oranı ise %2,4'dür.

a lo Kendisini Yoksul Hisseden Bireylerin Neden Yoksul Hissettikleri

	Muğla		
	Kadın (205)	Erkek (205)	Toplam (410)
İşgücü piyasası ile ilgili nedenler	1 (%0,5)	7 (%3,4)	8 (%1,9)
Elir yetersizliği ile ilgili nedenler	40 (%19,5)	51 (%24,9)	91 (%22,2)
Beşeri sermaye (sağlık/egitim) eksikliği ilgili nedenler	2 (%0,9)	-	2 (%0,4)
Çocuklar ile ilgili nedenler	5 (%2,4)	5 (%2,4)	10 (%2,4)
Özgürlük (maddi/manevi) ile ilgili nedenler	9 (%4,4)	1 (%0,5)	10 (%2,4)
Birikim/servet /miras ile ilgili nedenler	3 (%1,5)	6 (%2,9)	9 (%2,2)
Kişisel özellikler ile ilgili nedenler	2 (%0,9)	5 (%2,4)	7 (%1,7)

Not: Yedi temel grubun içerisinde barındırdığı cevaplar Ek-4'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Alan araştırmasında bireylere yöneltilen sorulardan birisi, kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri olmuştur. Bunun ardından da, en alt basamağında en yoksulun, en üst basamağında en zengininin bulunduğu bir ekonomik merdivende kendilerini kaçınıcı basamakta gördükleri sorulmuştur. Tablo 4.6, bu iki sorudan alınan cevapları, bireyin yoksul hissetmesi ve hissetmemesi durumlarına göre karşılaştırmalı bir şekilde sunmaktadır.

Tablo incelendiğinde, “kendinizi yoksul hissediyor musunuz?” sorusuna “evet” ve “hayır” cevabı veren bireylerin, ekonomik merdivende kendilerini kaçınıcı basamakta konumlandıkları görülmektedir. Kendini yoksul hisseden bireylerin tamamı, hisleri ile uyumlu olarak ekonomik merdivende de kendilerini beş ve altındaki basamaklarda konumlandırmışlardır. Ancak dünyada subjektif ekonomik merdiven sorusunu kullanarak refah analizleri yapan çalışmaların genelinde (Riffault, 1991; Ravallion ve Lokshin, 1999; Ravallion ve Lokshin, 2002; Carletto ve Zezza, 2004) kendisini iki ve altındaki basamaklarda görenler subjektif olarak yoksul kabul edilmektedirler. Bu durumda, kendisini ekonomik refah merdiveninin iki ve daha alt basamağında konumlandıran bireyler (34 kişi) subjektif yoksul olarak değerlendirilecek olursa; kendini yoksul hissedenlerin sadece yaklaşık %25'i subjektif ekonomik refah değerlendirmesine göre yoksul olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo 4.6’da bireyin kendisine yönelik yoksulluk algısı ile yine kendisini subjektif ekonomik refah merdiveninde konumlandırması arasında ortaya koyulan ilişki, Tablo 4.7’de bireyin hanesine yönelik olarak sunulmuştur⁵⁰.

Tablo 4.7, “hanenizi yoksul görüyor musunuz?” sorusuna “evet” ve “hayır” cevabı veren bireylerin, ekonomik merdivende hanelerini kaçınıcı basamakta gördüklerini ortaya koymaktadır. Hanesini yoksul olarak gören bireylerin neredeyse tamamı, hisleri ile uyumlu olarak ekonomik merdivende de hanelerini beş ve altındaki basamaklarda konumlandırmışlardır. Ancak hanesini ekonomik merdivenin iki ve daha alt basamaklarında konumlandıran bireyler (18 kişi) subjektif yoksul olarak değerlendirilecek olursa; hanesini yoksul olarak görenlerin yaklaşık %25’i subjektif ekonomik refah değerlendirmesine göre yoksul olarak sınıflandırılmaktadır. Geriye kalan %75’lik kesim subjektif ekonomik refah değerlendirmesine göre yoksul olmadıkları halde hanelerini yoksul olarak görmektedirler.

Hanesini yoksul görmediğini bildiren bireylerin ekonomik merdiven sorusunda hanelerini kaçınıcı basamakta konumlandıkları incelendiğinde, çok az sayıda bireyin hanesini beşin altındaki bir basamakta gördüğü gözlenmektedir. Hanesini yoksul olarak görmeyen bireylerin sadece %3’ü hanelerini subjektif ekonomik refah merdiveninde beşin altında konumlandırmışlardır. Hanesini yoksul olarak görmeyen bireylerin sadece %0,6’sı subjektif yoksul olarak kabul edilmektedir. Muğla’da örneklem geneli için bir değerlendirme yapılacak olursa, hanehalkı subjektif ekonomik refah değerlendirmesine göre Muğla’da hanehalkı subjektif yoksulluk oranının %4,9 (20 kişi) olduğu söylenebilir.

⁵⁰ Fisher’in kesin ki-kare testi sonuçlarına göre, bireyin içinde yaşadığı haneyi yoksul olarak görüp görmemesi ile ekonomik refah merdiveninde hanesini konumlandığı yer arasında %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Ek-5). İçinde yaşadığı haneyi yoksul olarak değerlendiren bireyler, hanelerini ekonomik refah merdivenin daha alt basamaklarında görürken, yoksul görmeyen bireyler ekonomik refah merdivenin daha üst basamaklarında görmektedirler.

a lo :Hane Yoksulluk Algılarına Göre Subjektif Ekonomik Refah Değerlendirmesi

Hanehalkı ekonomik refah durumu	Hanesini oksitlenmiş olanlar			Hanesini oksitlenmemiş olanlar			Oran (%)
	Kadın (%)	Erkek (%)	Oran (%)	Kadın (%)	Erkek (%)	Oran (%)	
	-	3 (%7,0)	3 (%4,2)	-	-	-	()
	2 (%7,2)	2 (%4,7)	4 (%5,6)	-	-	-	()
	4 (%14,3)	7 (%16,3)	11 (%15,5)	-	2 (%1,2)	2 (%0,6)	()
	12 (%42,9)	15 (%34,9)	27 (%38,0)	3 (%1,7)	2 (%1,2)	5 (%1,5)	()
	6 (%21,4)	5 (%11,6)	11 (%15,5)	2 (%1,1)	1 (%0,6)	3 (%0,9)	()
	4 (%14,3)	10 (%23,3)	14 (%19,7)	66 (%37,3)	51 (%31,5)	117 (%34,5)	()
	-	1 (%2,3)	1 (%1,4)	27 (%15,3)	32 (%19,8)	59 (%17,4)	()
	-	-	-	31 (%17,5)	39 (%24,1)	70 (%20,7)	()
	-	-	-	30 (%17,0)	24 (%14,8)	54 (%15,9)	()
	-	-	-	8 (%4,5)	5 (%3,1)	13 (%3,8)	()
	-	-	-	10 (%5,7)	6 (%3,7)	16 (%4,7)	()
Oran (%)	()	()	()	()	()	()	()

Tablo 4.8, Tablo 4.6 ve 4.7’de ortaya koyulmuş olan durumu özetler niteliktedir. Tablo 4.8’de, bireylerin kendilerine yönelik ekonomik refah değerlendirmeleri ile hanelerine yönelik ekonomik refah değerlendirmeleri karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Tablo incelendiğinde, bireylerin kendilerine yönelik ekonomik refah değerlendirmeleri ile hanelerine yönelik yaptıkları değerlendirmelerin birbirleri ile genellikle uyumlu olduğu görülmektedir⁵¹. Altıncı basamağa kadar, hem bireyin kendisine yönelik hem de hanesine yönelik değerlendirme de karşılıklı olarak aynı basamaklarda bir yığılma söz konusudur.

⁵¹ Bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik ekonomik refah değerlendirmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir uyum olup olmadığını belirlemek amacıyla Kappa Uyum Testi gerçekleştirilmiştir. Kappa Uyum Testi sonuçlarına göre bireylerin kendileri için yaptıkları ekonomik refah değerlendirmeleri ile haneleri için yaptıkları ekonomik refah değerlendirmeleri birbirleri ile uyumludur. Ayrıntılı bilgi için bakınız Ek-6.

Altınca basamaktan sonra bu uyum bozulmaktadır. Hanesinin yedinci basamakta olduğunu beyan eden bireylerin çoğu kendilerini ekonomik refah merdiveninin beşinci basamağında görmektedirler. Sekiz, dokuz ve onuncu basamakla için de aynı durum geçerlidir. Bu durum, hanehalkında birden fazla kişinin çalışmasının etkisi ile açıklanabilir. Bireysel gelir ve ekonomik refah açısından yapılan değerlendirmede birey kendisini daha düşük basamaklarda değerlendirirken, hanehalkı için yapılan değerlendirme de daha üst basamakları işaretleyebilmektedir.

a lo : Bireyin Kendisine ve Hanesine Yönelik Ekonomik Refah Değerlendirmesi

endisine yönelik ekonomik refah değerlendirme	Hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirme											o lam
	2	0	0	1	0	3	0	1	0	0	0	
	0	3	6	1	1	0	0	0	0	0	0	
	0	1	6	4	2	1	2	0	0	0	0	
	0	0	1	21	4	17	0	1	0	0	0	
	1	0	0	3	5	17	12	4	1	0	0	
	0	0	0	2	2	85	20	37	27	9	10	
	0	0	0	0	0	1	20	13	5	0	1	
	0	0	0	0	0	2	6	13	9	1	2	
	0	0	0	0	0	1	0	0	11	3	1	
o lam	0	0	0	0	0	4	0	1	1	0	2	

Tablo 4.8’de sunulmuş olan durumun cinsiyet bazında farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koyabilmek için Tablo 4.9 hazırlanmıştır. Tablo 4.9, kadınların ve erkeklerin kendilerine ve içinde yaşadıkları haneye yönelik ekonomik refah değerlendirmelerini karşılaştırmalı olarak sunmaktadır⁵². Tablo incelendiğinde, hem kadınların hem de erkeklerin değerlendirmelerinin birbirleri ile genellikle uyumlu olduğu görülmektedir. Tablo 4.8’deki genel trendin burada da geçerli olduğu gözlenmektedir. Altıncı basamağa kadar hem kadınların hem de erkeklerin kendilerine yönelik ve hanelerine yönelik değerlendirmede karşılıklı olarak aynı

⁵² Kappa Uyum Testi sonuçlarına göre hem kadınların hem de erkeklerin kendileri için yaptıkları ekonomik refah değerlendirmeleri ile haneleri için yaptıkları ekonomik refah değerlendirmeleri birbirleri ile uyumludur. Ancak kadınların uyum oranı erkeklerden daha fazladır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Ek-6A.

basamaklarda bir yığılma söz konusudur. Bu uyum erkeklerde altıncı basamaktan itibaren bozulurken, kadınlarda yedinci basamaktan itibaren bozulmaktadır. Hanesinin yedinci basamakta olduğunu beyan eden kadınların çoğu kendilerini ekonomik refah merdiveninin beşinci basamağında görmektedirler. Sekiz, dokuz ve onuncu basamaklar için de aynı durum geçerlidir. Erkeklerde de hanesinin ekonomik refah merdiveninin altıncı basamağında olduğunu düşünen erkeklerin çoğunluğu kendilerini beşinci basamakta görmektedirler. Yedinci ve sekizinci basamaklar için de aynı durum geçerlidir. Dokuzuncu ve onuncu basamaklarda ise uyum söz konusudur. Hem kadınlar hem de erkekler için altıncı basamaktan sonra yapılan değerlendirmelerin uyumlarının bozulması yine hanehalkında birden fazla kişinin çalışmasının etkisi ile açıklanabilir. Bireysel gelir ve ekonomik refah açısından yapılan değerlendirmede birey kendisini daha düşük basamaklarda değerlendirirken, hanehalkı için yapılan değerlendirme de daha üst basamakları işaretleyebilmektedir.

a lo : Cinsiyete Göre Bireyin Kendisine ve Hanesine Yönelik Ekonomik Refah Değerlendirmesi

endisine yönelik ekonomik refah değerlendirme	Hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirme (Erkek)											o lam
	2	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	6
	0	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0	5
	0	1	4	2	2	0	0	0	0	0	0	9
	0	0	1	13	2	6	0	1	0	0	0	23
	1	0	0	1	2	11	10	3	1	0	0	29
	0	0	0	0	0	41	11	23	12	2	1	90
	0	0	0	0	0	0	10	8	3	0	1	22
	0	0	0	0	0	0	2	4	2	1	2	11
	0	0	0	0	0	0	0	0	5	2	1	8
o lam	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2
endisine yönelik ekonomik refah değerlendirme	Hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirme (Kadın)											o lam
	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
	0	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0	6
	0	0	2	2	0	1	2	0	0	0	0	7
	0	0	0	8	2	11	0	0	0	0	0	21
	0	0	0	2	3	6	2	1	0	0	0	14
	0	0	0	2	2	44	9	14	15	7	9	102
	0	0	0	0	0	1	10	5	2	0	0	18
	0	0	0	0	0	2	4	9	7	0	0	22
	0	0	0	0	0	1	0	0	6	1	0	8
o lam	0	0	0	0	0	4	0	1	0	0	1	6

Çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı bir şekilde ele alındığı gibi, literatürde bireyin subjektif refah değerlendirmesini etkileyen faktörlerden biri olarak referans grup etkileri dikkate alınmaktadır. Buna göre birey, kendisine ya da hanesine ilişkin subjektif refah değerlendirmesini yaparken, kendisine referans olarak aldığı gruba göre kendi görelî durumundan etkilenmektedir. Yani bireyin kendi hanesinin, etrafındaki haneler karşısındaki görelî durumu, bireyin yapacağı subjektif refah

değerlendirmesini etkileyebilmektedir. Tablo 4.10, bireylerin içinde yaşadıkları hanelerin görelî durumlarına ilişkin algılarını göstermektedir⁵³.

Tablo 4.10’da, etrafındaki haneler ile kıyaslandığında kendi hanesinin yaşam standardı açısından daha kötü durumda olduğunu düşünen bireylerin oranı %11,5 iken, daha iyi durumda olduğunu düşünenlerin oranı %35,4’tür. Kadınlarla kıyaslandığında erkekler daha fazla oranda “aynı” ya da “daha kötü” cevabını vermişlerdir. Bu durum, evi geçindirme misyonunun erkeğin üzerinde olmasından ve omuzlarındaki bu yük nedeniyle daha iyimser değerlendirmeler yapamamasından kaynaklanıyor olabilir.

a lo Bireylerin Görelî Hane Durumuna İlişkin Algıları

	Muğla		
	Kadın (205)	Erkek ()	Oranlam ()
Görelî Olarak Daha İyi	85 (%41,5)	60 (%29,3)	145 (%35,4)
Görelî Olarak Daha Kötü	20 (%9,8)	27 (%13,2)	47 (%11,5)
Görelî Olarak Aynı	100 (%48,8)	118 (%57,6)	218 (%53,2)

Daha önce de belirtildiği gibi, çalışmanın amaçlarından birisi de Leyden ve subjektif yoksulluk sınırlarını ve oranlarını tahmin etmektir. Bu tahminlerin yapılabilmesi için literatürde teorik zorunluluğu olan birtakım sorular bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesinde bireylere belli durumlar sunulmakta ve bu durumlar için kendi hanehalkı koşullarını dikkate alarak birer gelir düzeyi belirtmesi istenmektedir. Bir diğeri ise bu sorunun özel bir durumu olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Bu soruda da bireylere içinde yaşadıkları hanenin koşullarını göz önüne aldıklarında geçinebilmeleri için gerekli minimum gelir düzeyi sorulmaktadır. Literatürde “gelir

⁵³ Bireylerin hanelerine yönelik görelî algılarının cinsiyete ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığını test etmek için bağımsız t-testi uygulanmıştır. Testin sonucuna göre, bireylerin hanelerine yönelik görelî algılarının cinsiyet ile %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi vardır (Ek-7). Buna göre kadınlar, referans grupları ile kıyasladıklarında, erkeklere göre hanelerini görelî olarak “daha iyi” olarak değerlendirmişlerdir.

değerlendirme sorusu” ve “minimum gelir sorusu” olarak anılan bu sorulara verilen cevaplar, cinsiyet bazında karşılaştırmalı olarak Tablo 4.11’de özetlenmiştir⁵⁴.

Tablo 4.11 incelendiğinde, hem gelir değerlendirme sorusundaki her bir durum için, hem de minimum gelir sorusu için ortalama olarak erkeklerin kadınlardan daha yüksek cevaplar verdikleri görülmektedir. Bunun sebebi, erkeklerin evi geçindirme yükü altında olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

a lo : Gelir Değerlendirme Sorusuna ve Minimum Gelir Sorusuna Verilen Cevaplar

	adın			rkek			enel		
	rt	in	aks	rt	in	aks	rt	in	aks
Gelir değerlendirme sorusu									
Çok iyi (TL)	6.174	1.000	20.000	6.893	1500	30.000	6.534	1.000	30.000
İyi (TL)	4.146	750	15.000	4.485	1.250	15.000	4.316	750	15.000
Yeterli (TL)	2.881	500	10.000	2.883	600	10.000	2.882	500	10.000
Kötü (TL)	1.368	300	4.000	1.409	300	3.000	1.389	300	4.000
Çok kötü (TL)	821	0	3.500	839	0	2.000	830	0	3.500
inim m gelir sor s									
Ymin (TL)	1.982	500	5.000	2.085	400	5.000	2.033	400	5.000

DEĞERLENDİRME

Türkiye’de yoksulluk üzerine yapılmış çalışmaların tamamında objektif kriterlerden yola çıkılarak yoksulluğun boyutu ve profili ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarda bireyin kendisine ve içinde yaşadığı haneye yönelik yoksulluk algıları ihmal edilmiştir. Bu çalışma, bu boşluğu doldurmak üzere yoksulluğu objektif kriterlerden hareketle değil, subjektif refah değerlendirmelerinden hareketle incelemeyi ve bireyin subjektif ekonomik refah değerlendirmesine etkide bulunan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada Muğla İli Merkez İlçesi’nde ikamet eden 205 hanehalkı ziyaret edilmiş ve hanedeki

⁵⁴ Cinsiyet ile bireylerin gelir değerlendirmeleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için bağımsız t-testi yapılmıştır (Ek-8). Testin sonuçlarına göre, geçinmek için gerekli olan minimum gelir ile “çok kötü”, “kötü” ve “yeterli” durumları için bireylerin beyan ettikleri gelirlerde cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak “iyi” ve “çok iyi” durumları için bireylerin beyan ettikleri gelir düzeylerinde cinsiyete göre sırasıyla %10 ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre, aynı durum için erkekler kadınlardan daha yüksek gelir düzeyi beyan etmektedirler.

her iki eşe de anket uygulanmıştır. Yani toplamda 410 bireyle görüşme gerçekleştirilmiştir.

Alan araştırmasından elde edilen bulgulara göre kadınların okullaşma süreleri, işgücüne katılma oranları, ortalama çalışma süreleri ve dolayısıyla ortalama bireysel gelirleri erkeklere göre daha azdır. Muğla'da görüşmecilerin tamamının resmi sağlık sigortası mevcuttur. Sürekli ilaç kullanmasını gerektiren bir rahatsızlığı olan kadınların sayısı erkeklerden fazladır. Hanehalkı büyüklüğü ortalama üç kişiden oluşmaktadır.

Yapılan görüşmelerde görüşmecilerin yaklaşık üçte biri kendilerini, %17'si ise içinde yaşadıkları haneyi "yoksul" olarak değerlendirmişlerdir. Her iki değerlendirmede de yoksul hisseden kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır. Objektif kriterlere göre *yoksul olan* ya da *yoksul olmayan* bireylerin kendilerini yoksul hissedip hissetmediklerinin değerlendirilmesi yapıldığında, objektif kriterlere göre yoksul olarak sınıflandırılan bireylerin %67'sinin aynı zamanda kendilerini yoksul hissettikleri görülmektedir. Aynı hanede yaşayan eşlerin yoksulluk algıları arasında da farklar olabilmektedir. Muğla'da görüşülen toplam 205 çiftin %76'sının yoksulluk algılarının aynı olduğu görülmektedir. Görüşülen hanelerin yaklaşık %13'ünde kadınlar kendilerini yoksul hissederken, erkekler hissetmemekte; yaklaşık %11'inde de erkekler kendilerini yoksul hissettiklerini ifade ederken, kadınlar kendilerini yoksul hissetmemektedirler.

Kendisini yoksul hisseden/hissetmeyen bireylerin ve hanelerini yoksul olarak gören/görmeyen bireylerin ekonomik refah değerlendirmeleri incelendiğinde, her iki durumda da bireylerin yaklaşık dörtte biri subjektif ekonomik refah değerlendirmesine göre yoksul olarak sınıflandırılmaktadır. Geriye kalan %75'lik kesim subjektif ekonomik refah değerlendirmesine göre yoksul olmadıkları halde kendilerini ve hanelerini yoksul olarak görmektedirler. Bireysel subjektif yoksulluk oranı %8,3 iken; hanehalkı için yapılan değerlendirmede bu oranın %4,9'a düştüğü görülmektedir. Yani bir kısım bireyler hanelerini yoksul olarak görmeseler bile kendilerini yoksul hissetmektedirler.

Bireylerin içinde yaşadıkları hanelerin görelî durumlarına ilişkin algıları incelendiğinde, etrafındaki haneler ile kıyaslandığında kendi hanesinin yaşam standardı açısından daha iyi durumda olduğunu düşünenlerin oranı %35,4'tür. Kadınlarla kıyaslandığında erkekler daha fazla oranda "aynı" ya da "daha kötü" cevabını vermişlerdir. Gelir değerlendirme sorusu ve minimum gelir sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, hem gelir değerlendirme sorusundaki her bir durum için, hem de minimum gelir sorusu için ortalama olarak erkeklerin kadınlardan daha yüksek cevaplar verdikleri görülmektedir. Bunun sebebi, erkeklerin evi geçindirme yükü altında olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SUBJEKTİF REFAHIN EKONOMETRİK OLARAK ANALİZ EDİLMESİ: MUĞLA İLİ ÖRNEĞİ

5.1. GİRİŞ

Üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere, bir parasal değer karşılığı subjektif yoksulluk sınırını ve buradan yoksulluk oranını belirlemede kullanılan temelde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birisi Leyden Yaklaşımı, diğeri ise Subjektif Yaklaşım'dır. Her iki yaklaşım da temelde, belli bir durum karşısında gelir değerlendirmesine dayanan birer anket sorusundan hareket etmektedir. Bu anket sorularından elde edilen verilerden hareketle yoksulluk sınırları elde edilmekte ve subjektif yoksulluk oranlarına ulaşılmaktadır. Literatürde her iki yaklaşımda da subjektif yoksulluk sınırı, hanehalkı toplam gelirin doğal logaritması ve hanehalkı büyüklüğünün doğal logaritması ile ilişki olarak ele alınmıştır.

Daha geniş kapsamlı subjektif refah tanımlamalarına göre ise hanehalkı toplam geliri ve hanehalkı büyüklüğü dışında bireyin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olabilecek birçok faktör (yaş, eğitim durumu, referans grup etkileri gibi) bulunmaktadır. Bu faktörlerin de analize dâhil edilmeleri, bireyin subjektif refah değerlendirmesinin belirleyenlerini ortaya koymak açısından son derece önemlidir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Leyden Yaklaşımı ve Subjektif Yaklaşım kullanılarak yoksulluk sınırları tahmin edilmiş⁵⁵ ve tahmin sonuçları tartışılmıştır. Daha sonra ise, bireylere en alt basamağında en yoksulun, en üst basamağında en zenginin yer aldığı 0-10 aralığında bir merdivende hanelerini kaçınıcı basamakta gördükleri sorusu (EWQ) yöneltilerek, bu soruya verilen cevaplarla subjektif refah kavramı daha geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır. Böylece ekonomik refah yaklaşımı kullanılarak, bireyin subjektif refah değerlendirmesine etki eden faktörler belirlenmiştir.

. LEYDEN YAKLAŞIMI: MODEL VE TAHMİN SONUÇLARI

Ekonometrik Model

Leyden yaklaşımı ile subjektif refahın ölçümünde, ankette yer alan gelir değerlendirme sorusundan hareketle oluşturulan *gelirin bireysel refah fonksiyonu* kullanılmaktadır. Gelirin bireysel refah fonksiyonu, (μ) ve (σ) parametreleri tarafından belirlenmektedir. (i) bireyinin (μ_{1i}) ve (σ^2_{1i}) parametreleri, gelir değerlendirme sorusuna verilen cevaplardan türetilir. Üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınmış olan ölçüm yöntemi aşağıda kısaca özetlenmiştir. Gelir değerlendirme sorusu şu şekildedir:

“Sizin durumunuzda, ne kadar bir vergi sonrası hanehalkı geliri çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi ve çok iyi olarak kabul edilebilir?” her bir durum için bir gelir belirleyiniz...”

Çok kötü TL
Kötü TL
Yeterli TL

⁵⁵ Tahmin yöntemi olarak En Küçük Kareler (EKK) Yöntemi kullanılmıştır. EKK, belli varsayımların (hata terimi ortalaması sıfır olan, sabit varyanslı, normal dağılıma sahip tesadüf bir değişkendir; birbirini izleyen hata terimleri arasında ardışık bağımlılık (otokorelasyon) yoktur; bağımsız değişken ile hata terimi arasında ilişki yoktur; bağımsız değişkenler arasında güçlü bir ilişki (çoklu doğrusal bağlantı) yoktur; bağımsız değişkenlerde ölçme hatası yoktur; model kurma hatası yoktur) sağlanması durumunda, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ortalama ilişkiyi gerçeğe en yakın şekilde tahmin eden yöntemdir. Örneklem verilerinden yararlanılarak $Y_i = b_0 + b_1X_i + u_i$ şeklindeki ana kütle regresyon denkleminde hata kareleri toplamını minimum kılan b_0 ve b_1 parametre tahminleri bulunmaktadır. Böylece gözlemlere en iyi uyumu sağlayan denklem (doğru) bulunmuş olur (Tarı, 2008: 24-36).

İyi TL
Çok iyi TL

Bu soruda, “çok kötü”, “kötü”, ..., “çok iyi” durumlarının her birine sırasıyla c_1, c_2, \dots, c_5 etiketleri verilmektedir. Daha sonra (μ) ve (σ^2) aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$\mu_{1i} = \frac{1}{5} \sum_{j=1}^5 \ln c_{ij} \quad \sigma_{1i}^2 = \frac{1}{4} \sum_{j=1}^5 \ln c_{ij} - \mu_{1i}^2 \quad (5.1)$$

Böylece her bir birey için (μ) ve (σ) değerleri elde edilir. Uygulamalı çalışmalarda (μ)'nün, mevcut gelir (y_c) ve hanehalkı büyüklüğü (fs)'ye bağlı olduğu ve bireyden bireye değişen bir parametre olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak (μ) değerleri alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise toplam hanehalkı gelirinin doğal logaritması ve hanehalkı büyüklüğünün doğal logaritmasıdır. Bu durumda regresyon denklemi aşağıda şekilde ifade edilebilir:

$$\mu_1 = \beta_0 + \beta_1 \ln(y_c) + \beta_2 \ln(fs) + v \quad (5.2)$$

Burada,

μ parametresi: *konum parametresi* olarak adlandırılmaktadır. Belli bir refah seviyesine ulaşabilmek için bireyin sahip olması gereken geliri ifade etmektedir.

$\ln(y)$: bireyin mevcut toplam hanehalkı gelirinin doğal logaritmasını,

$\ln(fs)$: bireyin içinde yaşadığı hanehalkının büyüklüğünün doğal logaritmasını,

v : hata terimini göstermektedir. Hanehalkı toplam geliri ve hanehalkı büyüklüğü dışındaki tüm değişkenlerin (yaş, bireysel gelir, eğitim durumu, cinsiyet v.b. gibi) etkilerinin hata teriminde toplandığı varsayılmıştır.

Daha büyük (μ) değeri, bireyin belli bir refah seviyesine erişebilmek için daha fazla gelire ihtiyaç duyduğu anlamına gelmektedir. Eğer A bireyi B bireyinden daha yüksek bir (μ) değerine sahipse, bu durumda A bireyi belli bir refah seviyesine

ulaşabilmek için B'den daha fazla gelire ihtiyaç duyacaktır (Van Praag, 1968: 37). Bundan dolayı (μ_1), bir *ihtiyaç parametresi* (need parameter) olarak yorumlanabilir (Flik ve Van Praag, 1991: 316).

Yukarıdaki regresyonun sonucunda; β_1 ve β_2 katsayılarının işaretlerinin pozitif olmasını beklenmektedir. Çünkü bireyler, kendi durumlarında meydana gelen değişimleri göz önüne alarak değerlendirmelerini buna uyarlarlar. Bu şunu ifade etmektedir. Bireyin mevcut gelir düzeyi arttığında/azaldığında, birey durumunu bu yeni gelir düzeyine uyarlayacak ve gelir değerlendirmelerini buna göre yapacaktır. Hanehalkı büyüklüğündeki bir artış da maliyet arttırıcı etki yaratacaktır. Yani ihtiyaçlar artacak, yeni harcamalar ortaya çıkacak ve bu da aynı refah düzeyinde kalabilmek için daha fazla gelir gerektirecektir.

5.2.2. Değişkenlere Ait Özet Bilgiler

Ekonometrik çalışmada kullanılan değişkenlere ait özet bilgiler Tablo 5.1 ve Tablo 5.2'de verilmektedir. Tablo 5.1'de Muğla İli Merkez İlçesi'nde ikamet eden 410 gözlemin gelir değerlendirme sorusunda “çok kötü”, “kötü”, ..., “çok iyi” durumları için beyan ettikleri gelir düzeylerine ilişkin özet bilgilere yer verilmektedir. Buna göre, bireylerin “çok iyi” durumu için beyan ettikleri gelirlerin ortalama değeri, “çok kötü” durumu için beyan edilenden yaklaşık sekiz kat daha fazladır.

Tablo 5.1: Gelir Değerlendirme Sorusu (IEQ) Sonuçları

	Ortalama Değer (TL)	Minimum Değer (TL)	Maksimum Değer (TL)
Çok kötü⁽¹⁾	830,024	0	3.500
Kötü	1.388.61	300	4.000
Yeterli	2.881,951	500	10.000
İyi	4.315,732	750	15.000
Çok iyi	6.533,659	1.000	30.000

⁽¹⁾ Yapılan görüşmeler sırasında “çok kötü” durumuna karşılık gelen gelir düzeyini “0 TL” olarak beyan eden beş kişinin bu beyanları, ekonometrik analiz sırasında bu beş kişiye ait verinin kaybedilmemesi için “1 TL” olarak değiştirilmiştir.

Tablo 5.2 ise, Muğla’da 410 gözleme ait bağımlı değişken olan (μ); bağımsız değişkenler olan toplam hanehalkı geliri (y_c) ve hanehalkı büyüklüğü (fs) değişkenlerine ait bilgileri özetlemektedir.

Tablo 5.2: Regresyon Analizinde Kullanılan Değişkenlere Ait Özet Bilgiler

Değişken	Ortalama Değer	Minimum Değer	Maksimum Değer
(μ)	7,472	4,869	9,804
(σ)	3.81e-07	0	1.19e-06
Toplam hanehalkı geliri (TL)	2.911, 084	300	10.600
1 ()	7,851	5,704	9,269
Hanehalkı büyüklüğü (kişi sayısı)	3,176	2	5
1 ()	1,115	0,693	1,609

5.2. . Tahmin Sonuçları

Muğla İli Merkez İlçesi’nde gerçekleştirilen alan araştırmasında 410 gözlemden toplanan veriler ışında (5.2) nolu regresyon denkleminin tahmini sonucunda aşağıdaki katsayı tahminleri elde edilmiştir:

Tablo 5. : μ Regresyonunun Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	ta art ata	Olasılık Değeri
1 ()	0,535***	0,034	0,000
1 ()	0,294**	0,061	0,000
abit	3,159	0,279	0,000

N= 410; $R^2= 0,3928$; $F(2, 407)= 131,65$ ***

*** Katsayının istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Regresyon tahmin sonuçları teori ile uyumludur. Hanehalkının mevcut toplam geliri (y_c) arttıkça, (μ) de artmaktadır. Aynı şekilde hanehalkı büyüklüğü (fs) arttıkça da (μ) artmaktadır. Yani birey, mevcut hanehalkı geliri ve içinde yaşadığı hanehalkı büyüklüğü arttığında, aynı refah düzeyinde kalabilmek için daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadır. Her iki bağımsız değişkenin önündeki katsayılar istatistiksel olarak bağımlı değişkeni açıklamada %1 düzeyinde anlamlı olarak bulunmuşlardır. Bireyin mevcut hanehalkı toplam geliri (y_c) %1 arttığında, aynı refah düzeyinde kalabilmek için yaklaşık %0,54 daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, bireyin mevcut hanehalkı toplam geliri iki katına çıktığında, aynı refah düzeyinde kalabilmek için %54 daha fazla gelire ihtiyaç duyacaktır. (μ)’nün

hanehalkı büyüklüğüne olan esnekliği ise daha düşük bulunmuştur. Hanehalkı büyüklüğü arttığında, birey aynı refah düzeyinde kalabilmek için %0,29 daha fazla gelire ihtiyaç duyacaktır. Modelin bir bütün olarak anlamlılığını gösteren F testi değeri de istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren R^2 değeri ise 0,3928 olarak bulunmuştur.

Literatürde Leyden yaklaşımı kullanılarak yoksulluk sınırları ve oranlarının tahmin edildiği çalışmalarda, (μ) regresyonuna ilişkin farklı katsayı tahminlerine ve R^2 değerlerine ulaşılmıştır. Hollanda için yapılmış iki ayrı çalışmada hanehalkı büyüklüğünün (f_s) katsayı değerleri 0,13 (Goedhart v.d., 1977) ve 0,084 (Flik ve Van Praag, 1991); gelirin (y_c) katsayı değerleri ise sırasıyla 0,53 ve 0,71 olarak tahmin edilmiştir. Bu çalışmalardaki model R^2 değerleri ise 0,60 ve 0,63 olarak hesaplanmıştır. Van Praag ve diğerleri'nin (1982) dokuz Avrupa ülkesi için yaptıkları çalışmada ise (f_s)'nin katsayı değeri minimum 0,059, maksimum 0,250; (y_c)'nin katsayı değeri minimum 0,364, maksimum 0,631 olarak tahmin edilmiştir. Modellerin R^2 değeri ise minimum 0,50, maksimum 0,83'tür. Ferrer-i-Carbonell ve Van Praag (2001), 1997 ve 1998 yılları için Rusya'ya yönelik yaptıkları tahminlerde model R^2 değerini her iki yıl için de 0,40; (f_s) ve (y_c)'nin katsayılarını ise sırasıyla 0,42-0,37; 0,39-0,37 olarak tahmin etmişlerdir. Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell'in (2004) Belçika için yaptıkları tahminde ise R^2 değeri 0,56, (f_s) ve (y_c)'nin katsayıları ise sırasıyla 0,18 ve 0,42 olarak hesaplanmıştır. Literatürdeki çalışmalar oldukça büyük veri setlerine dayanılarak ulusal çapta tahminlerde bulunmalarına rağmen, bu çalışmanın bulguları literatürdeki diğer çalışmalara yakındır.

(5.2) nolu regresyon eşitliğindeki katsayı tahminleri kullanılarak, Leyden yoksulluk sınırı (LPL) ve dolayısıyla da subjektif yoksulluk oranları belirlenebilir. Üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde de ele alındığı gibi LPL, aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$\ln(LPL) = \ln y_{\alpha}^* = \frac{\beta_0 + \beta_2 \ln f_s + \sigma_1 \cdot \Phi^{-1} \alpha}{1 - \beta_1} \quad (5.3)$$

$$\ln LPL = \frac{3,158702 + 0,2941295 \cdot 1,098612 + 3,81e - 07 \cdot 7,126856}{1 - 0,5346316} = 7.492229$$

Burada $\ln(fs)$ değeri olarak, Muğla örneklem ortalama hanehalkı büyüklüğü yaklaşık olarak üç kişi olduğu için, 3'ün doğal logaritması (1,098612) kullanılmıştır. σ_1 değeri de yine örneklem ortalaması olan (3.81e-07) olarak alınmıştır. $\Phi^{-1} \alpha$, seçilen refah düzeyini göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, hangi refah düzeyinin seçileceği tamamen araştırmacının ya da politika yapıcıların tercihlerine bırakılmıştır. Bu çalışmada $\Phi^{-1} \alpha$, bireylerin “kötü” durumu için beyan ettikleri gelir düzeylerinin doğal logaritmasının ortalama değeri olan (7,126856) olarak alınmıştır⁵⁶. Bu formül yardımıyla doğal logaritmasını bulduğumuz Leyden yoksulluk sınırının tersi alındığında, kendisine ulaşılacaktır:

$$LPL = \exp(\ln y_\alpha^*) = 1.794,047 \text{ TL} \quad (5.4)$$

1.794,047 TL, Leyden yaklaşımı ile belirlenmiş, üç kişilik bir hanehalkının Leyden yoksulluk sınırındadır. Daha önce üçüncü bölümde de ifade edildiği gibi, subjektif eşdeğerlik ölçeği yardımıyla, üç kişilik bir hanehalkı için tahmin edilmiş LPL değerinden, farklı hanehalkı büyüklükleri için tahmin edilmiş Leyden yoksulluk sınırlarına ulaşmak mümkündür.

Subjektif eşdeğerlik ölçeği olarak, üçüncü bölümde yer verilmiş olan formül kullanılmıştır. Buna göre subjektif eşdeğerlik ölçeği $\beta_2 \cdot 1 - \beta_1$ formülü yardımıyla hesaplanmaktadır. Katsayılar formülde yerine koyulduğunda eşdeğerlik ölçeği değeri (0,6320359) olarak hesaplanmıştır. Daha sonra $\frac{f_{s1}}{f_{s0}} \beta_2 \cdot 1 - \beta_1$ formülü ile farklı hanehalkı büyüklüklerine karşılık gelen yüzde değerleri bulunmuştur. Temsili hanehalkı büyüklüğü olan üç kişilik bir hane için hesaplanmış LPL'nin yüzde kaçının farklı büyüklükte bir hanehalkı için yoksulluk sınırı değeri olacağını gösteren

⁵⁶ Leyden yoksulluk sınırını bulmaya yönelik çalışmaların genelinde “kötü” ya da “yeterli” durumuna verilen cevaplar ilgili refah düzeyi olarak seçilmiştir (Kapteyn v.d., 1985).

yüzdelerle ve bu değerlerin üç kişilik hanehalkı için hesaplanmış LPL değeri ile çarpımıyla elde edilen LPL değerleri aşağıda Tablo 5.4’de sunulmuştur.

Tablo 5.4 incelendiğinde, üç kişilik hanehalkı büyüklüğü için hesaplanmış LPL değeri olan 1.794,047 TL’nin baz değer olarak alınarak, bunun yaklaşık olarak %77’sinin iki kişilik hanehalkı büyüklüğü için Leyden yoksulluk sınırı olarak belirlendiği görülmektedir. Yine 1.794,047 TL’nin yaklaşık %120 ve %138’i de sırasıyla dört ve beş kişilik hanehalkı büyüklükleri için Leyden yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. : Farklı Hanehalkı Büyüklüklerine Göre LPL Değerleri⁽¹⁾

Hanehalkı Büyüklüğü (kişi)	Yüzde Değeri (%)	L L (TL)
2	0,774	1.388,474
3	1,000	1.794,047
4	1,199	2.151,788
5	1,381	2.477,708

⁽¹⁾ Anket evli çiftlere uygulandığı için hanehalkı büyüklüğü minimum iki kişidir. Bu nedenle tablo hanehalkı büyüklüğü minimum ve maksimum değerleri için düzenlenmiştir.

Leyden yoksulluk sınırı (LPL), dayandığı kriterlere göre yoksul olanla olmayanı birbirinden ayıran bir sınırdır. LPL’nin altında gelire sahip olanlar subjektif yoksul olarak kabul edileceklerdir. LPL’nin altında kalan nüfusu, yani subjektif yoksulluk oranını belirlemek için, yoksulluk çalışmalarında en yaygın olarak kullanılan ölçüm yöntemi olan *Kafa Sayısı Endeksi* kullanılmıştır. Bu endeks, subjektif yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun toplam nüfusa oranını göstermektedir.

Muğla İli Merkez İlçesi’nde gerçekleştirilen alan araştırmasında 110 kişi, gelir değerlendirme sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bilgiler kullanılarak hesaplanan Leyden yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. Bu 110 kişinin toplam nüfus içerisindeki payı, yani subjektif yoksulluk oranı ise %26,83 olarak hesaplanmıştır. Subjektif yoksul olan 110 kişinin 16’sı iki kişilik, 28’i üç kişilik, 57’si dört kişilik ve 9’u 5 kişilik hanehalklarında yaşamaktadırlar. Teori ile uyumlu olarak, daha büyük hanelerde yaşayan bireylerin subjektif yoksulluk oranları daha fazladır. Beş kişilik hanelerde yaşanan istisnai durumun sebebi olarak, zaten

örneklemedeki temsil oranlarının azlığı gösterilebilir. Örneklemedeki sadece on altı kişi beş kişilik hanehalklarında yaşamaktadırlar. Subjektif yoksul olan bu 110 kişinin mevcut toplam hanehalkı gelirleri ise 300 TL-2.450 TL arasında değişmektedir.

5. . SUBJEKTİF YAKLAŞIM: MODEL VE TAHMİN SONUÇLARI

5. 1. o o etri o el

Subjektif yaklaşımda bağımlı değişken olarak ankette yer alan, aşağıdaki soruya verilen cevap kullanılmıştır:

“kendiniz/aileniz için mutlak olarak minimum olduğunu düşündüğünüz gelir düzeyi nedir? Yani, altında kazanırsanız geçinemeyeceğiniz gelir düzeyi nedir?”

Hanehalkının yoksul hissetmek ve hissetmemek arasındaki sınır çizgisi olan bu gelir düzeyi, hanehalkının ihtiyacı olan minimum gelir (y_{min}) olarak adlandırılmaktadır. Yapılan çalışmalarda, bu sorudan elde edilen cevapların doğal logaritması bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır. Bağımsız değişkenler ise toplam hanehalkı gelirinin doğal logaritması ve hanehalkı büyüklüğünün doğal logaritması olarak alınmıştır. Bu durumda regresyon denklemi aşağıda şekilde ifade edilebilir:

$$\ln(y_{min}) = \gamma_0 + \gamma_1 \ln y + \gamma_2 \ln(fs) + \varepsilon \quad (5.5)$$

Burada,

$\ln(y_{min})$: (y_{min}) sorusuna bireyin verdiği cevabın doğal logaritmasını,

$\ln(y)$: bireyin mevcut toplam hanehalkı gelirinin doğal logaritmasını,

$\ln(fs)$: bireyin içinde yaşadığı hanehalkının büyüklüğünün doğal logaritmasını,

ε : hata terimini göstermektedir. Hanehalkı toplam geliri ve hanehalkı büyüklüğü dışındaki tüm değişkenlerinin (yaş, bireysel gelir, eğitim durumu, cinsiyet v.b. gibi) etkilerinin hata teriminde toplandığı varsayılmıştır.

Hem bireyin toplam hanehalkı gelirinin hem de içinde yaşadığı hanehalkı büyüklüğünün önündeki katsayılarının işaretlerinin pozitif olması beklenmektedir. Bireyin sahip olduğu gelir düzeyi arttıkça, bireyin içinde yaşadığı şartlara adaptasyonu gereği, (y_{min}) sorusuna verdiği cevap da artacaktır. Bireyin içinde yaşadığı hanehalkının büyüklüğü arttıkça da ihtiyaçlar artacak ve (y_{min}) sorusuna verilen cevapta beyan edilen gelir düzeyi artacaktır. Subjektif yaklaşım kullanılarak subjektif yoksulluk sınırının, oradan da subjektif yoksulluk oranlarının tahmin edildiği tüm çalışmalarda bunun aksine bir bulguya rastlanmamıştır.

5. 2. Değişkenlere Ait Özet Bilgiler

Ekonometrik çalışmada kullanılan değişkenlere ait özet bilgiler Tablo 5.5’de verilmektedir. Tablo 5.5, Muğla’da 410 gözleme ait bağımlı değişken olan (y_{min}) sorusuna verilen cevapları; bağımsız değişkenler olan toplam hanehalkı geliri (y) ve hanehalkı büyüklüğü (fs) değişkenlerine ait bilgileri özetlemektedir. Muğla’da bireylerin geçinmek için gerekli olan minimum gelir olarak beyan ettikleri ortalama rakam yaklaşık 2.000 TL’dir.

Tablo 5.5: Regresyon Analizinde Kullanılan Değişkenlere Ait Özet Bilgiler

Değişken	rtala a Değer	i i Değer	a i Değer
y_{min} (TL)	2.033,268	400	5000
l (i)	7,499	5,992	8,517
Toplam hanehalkı geliri (TL)	2.911, 084	300	10.600
l ()	7,851	5,704	9,269
Hanehalkı büyüklüğü () (kişi sayısı)	3,176	2	5
l ()	1,115	0,693	1,609

5. 3. Tahmin Sonuçları

Muğla İli Merkez İlçesi'nde 410 gözlemden toplanan veriler ışında (5.5) nolu regresyon denkleminin tahmini aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 5. : y_{\min} Regresyonunun Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	ta art ata	Olasılık Değeri
I ()	0,489***	0,041	0,000
I ()	0,357***	0,073	0,000
abit	3,262	0,335	0,000

N= 410; $R^2= 0,286$; $F(2, 407)= 81,38$ ***

*** Katsayının istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Regresyon tahmin sonuçları teori ile uyumludur. Hanehalkının mevcut toplam geliri (y) arttıkça, hanehalkının MIQ sorusunda beyan ettiği gelir düzeyi de artmaktadır. Hanehalkı toplam geliri %1 arttığında, MIQ sorusuna cevap olarak verdiği minimum gelir düzeyi de yaklaşık %0,5 artacaktır. Yani bireyin mevcut toplam hanehalkı geliri iki katına çıktığında, MIQ sorusuna verdiği cevap %50 artacaktır. Aynı şekilde hanehalkı büyüklüğü (fs) arttıkça da hanehalkının (y_{\min}) sorusunda beyan ettiği gelir düzeyi de artmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü arttığında, MIQ sorusunda beyan edilen gelir düzeyi %0,36 artacaktır. Burada da Leyden yaklaşımında olduğu gibi beyan edilen gelir düzeyinin hanehalkı büyüklüğüne olan esnekliği gelire olan esnekliğinden daha düşük bulunmuştur. Her iki bağımsız değişkenin önündeki katsayılar istatistiksel olarak bağımlı değişkeni açıklamada %1 düzeyinde anlamlı olarak bulunmuşlardır. Modelin bir bütün olarak anlamlılığını gösteren F testi değeri de istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır.

Literatürde subjektif yaklaşımı kullanılarak yoksulluk sınırları ve oranlarının tahmin edildiği çalışmalarda, (y_{\min}) regresyonuna ilişkin farklı katsayı tahminlerine ve R^2 değerlerine ulaşılmıştır. Hollanda için yapılmış iki ayrı çalışmada hanehalkı büyüklüğünün (fs) katsayı değerleri 0,12 (Goedhart v.d., 1977) ve 0,11 (Flik ve Van Praag, 1991); gelirin (y_c) katsayı değerleri ise sırasıyla 0,60 ve 0,59 olarak tahmin edilmiştir. Bu çalışmalardaki model R^2 değerleri ise 0,57 ve 0,30 olarak hesaplanmıştır. Strengmann-Kuhn (2000) on dört Avrupa ülkesi için yaptığı çalışmada ise (fs)'nin katsayı değeri minimum 0,11, maksimum 0,36; (y_c)'nin katsayı

değeri minimum 0,34, maksimum 0,67 olarak tahmin edilmiştir. Modellerin R^2 değeri ise 0,24 ile 0,69 arasında değişmektedir. Amerika için yapılan çalışmalarda ise (fs)'nin katsayı değeri 0,35 (Danziger v.d., 1984) ve 0,24 (Colasanto v.d., 1984), (y_c)'nin katsayı değeri sırasıyla 0,38 ve 0,44 olarak tahmin edilmiştir. Model R^2 değerleri ise 0,44 ve 0,45'dir. Görüldüğü üzere bu çalışmadaki katsayı tahmin sonuçları ile R^2 değerleri literatürdeki diğer çalışmalarla uyumludur.

Tablo 5.6'daki katsayı tahminleri kullanılarak, subjektif yoksulluk sınırı (SPL) ve dolayısıyla da subjektif yoksulluk oranları belirlenebilir. SPL, aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$\ln y_{min}^* = \frac{\gamma_0 + \gamma_2 \ln fs}{1 - \gamma_1} = \frac{3,261488 + 0,3573659 \cdot 1,098612}{1 - 0,4889645} = 7,150373 \quad (5.6)$$

Burada $\ln(fs)$ değeri olarak, Muğla örneklem ortalama hanehalkı büyüklüğü yaklaşık olarak üç kişi olduğu için, 3'ün doğal logaritması olan (1,098612) değeri kullanılmıştır. Bu formül yardımıyla doğal logaritmasını bulduğumuz subjektif yoksulluk sınırının tersi alındığında, kendisine ulaşılabilecektir:

$$y_{min}^* = \exp \ln y_{min}^* = \exp 7,150373 = 1.274,581 \text{ TL} \quad (5.7)$$

(5.7) nolu denklemlerle ulaşılan 1.274, 581 TL, subjektif yaklaşımla belirlenmiş, üç kişilik bir hanehalkının subjektif yoksulluk sınırınıdır. Daha önce üçüncü bölümde de ifade edildiği gibi, subjektif eşdeğerlik ölçeği yardımıyla, üç kişilik bir hanehalkı için tahmin edilmiş SPL değerinden, farklı hanehalkı büyüklükleri için tahmin edilmiş subjektif yoksulluk sınırlarına ulaşmak mümkündür.

Subjektif eşdeğerlik ölçeği olarak, üçüncü bölümde de yer verilmiş olan ve Leyden yoksulluk sınırının farklı hanehalkı büyüklüklerine uyarlanmasında

kullanılan formül kullanılmıştır⁵⁷. Buna göre eşdeğerlik ölçeği değeri (0,6992976) olarak hesaplanmış ve daha sonra farklı hanehalkı büyüklüklerine karşılık gelen yüzde değerleri bulunmuştur. Temsili hanehalkı büyüklüğü olan üç kişilik bir hane için hesaplanmış SPL'nin yüzde kaçının farklı büyüklükte bir hane için yoksulluk sınırı değeri olacağını gösteren yüzdeler ve bu değerlerin üç kişilik hanehalkı için hesaplanmış SPL değeri ile çarpımıyla elde edilen SPL değerleri aşağıda Tablo 5.7'de sunulmuştur.

Tablo 5.7 incelendiğinde, üç kişilik hanehalkı büyüklüğü için hesaplanmış SPL değeri olan 1.274,581 TL'nin baz değer olarak alınarak, bunun yaklaşık olarak %75'inin iki kişilik hanehalkı büyüklüğü için subjektif yoksulluk sınırı olarak belirlendiği görülmektedir. Yine 1.274,581 TL'nin yaklaşık %122 ve %142'side sırasıyla dört ve beş kişilik hanehalkı büyüklükleri için subjektif yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. : Farklı Hanehalkı Büyüklüklerine Göre SPL Değerleri⁽¹⁾

Hanehalkı Büyüklüğü (kişi)	Yüzde Değeri (%)	L (TL)
2	0,753	959,903
3	100	1.274,581
4	1,223	1.558,608
5	1,429	1.821,821

⁽¹⁾ Anket evli çiftlere uygulandığı için hanehalkı büyüklüğü minimum iki kişidir. Bu nedenle tablo hanehalkı büyüklüğü minimum ve maksimum değerleri için düzenlenmiştir.

Subjektif yoksulluk sınırı (SPL), dayandığı kriterlere göre yoksul olanla olmayanı birbirinden ayıran bir değerdir. SPL'nin altında gelire sahip olanlar subjektif yoksul olarak kabul edileceklerdir. SPL'nin altında kalan nüfusu, yani subjektif yoksulluk oranını belirlemek için, yoksulluk çalışmalarında en yaygın olarak kullanılan ölçüm yöntemi *Kafa Sayısı Endeksi* kullanılmıştır. Bu endeks, subjektif yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun toplam nüfusa oranını göstermektedir.

⁵⁷ Buna göre subjektif eşdeğerlik ölçeği $\gamma_2 \frac{1 - \gamma_1}{f_{s_1} - f_{s_0}}$ formülü yardımıyla hesaplanmaktadır. Daha sonra $\frac{f_{s_1}}{f_{s_0}} \gamma_2^{1 - \gamma_1}$ formülü ile farklı hanehalkı büyüklüklerine karşılık gelen yüzde değerleri bulunmuştur.

Muğla İli Merkez İlçesi'nde gerçekleştirilen alan araştırmasında 44 kişi, geçinebilmeleri için gerekli olan minimum gelirin sorulduğu sorudan elde edilen cevaplar kullanılarak hesaplanan subjektif yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. Bu 44 kişinin toplam nüfus içerisindeki payı, yani subjektif yoksulluk oranı ise %10,73 olarak hesaplanmıştır. Subjektif yoksul olan 44 kişinin 5'i iki kişilik, 8'i üç kişilik, 27'si dört kişilik ve 4'ü beş kişilik hanehalklarında yaşamaktadırlar. Daha büyük hanelerde yaşayan bireylerin subjektif yoksulluk oranları daha fazladır. Beş kişilik hanelerde bu durumun geçerli olmamasının sebebi olarak, örneklemdaki temsil oranının azlığı olarak gösterilebilir. Örnekleme sadece sekiz tane beş kişilik hanehalkı bulunmaktadır. Subjektif yoksul olan bu 44 kişinin mevcut toplam hanehalkı gelirleri ise 300 TL-1.750 TL arasında değişmektedir.

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde, bireylerin geçinmeleri için gerekli olan minimum gelir düzeyi ve gelir değerlendirmelerine dayanarak, bir bakıma bireylerin kendileri için belirledikleri kriterlerden hareket ederek, subjektif refah değerlendirmesi yapılmış ve Muğla İli Merkez İlçesi için subjektif yoksul sınırları ve oranları hesaplanmıştır. Tahmin edilen subjektif değerlerin objektif değerlerden farkını ortaya koymadan, burada elde edilen sonuçları anlamlandırmak mümkün değildir. Çalışmanın hipotezlerinden biri olan, bireylerin objektif kriterler açısından yoksul olmasalar bile kendilerini yoksul olarak değerlendirebilecekleri olgusu ancak bu şekilde ortaya konabilir. Aşağıda Tablo 5.8'de subjektif yoksulluk sınırı (SPL), Leyden yoksulluk sınırı (LPL) ve objektif kriterlere göre belirlenmiş resmi yoksulluk sınırı ve oranları karşılaştırmalı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 5.8 incelendiğinde, Muğla İli Merkez İlçesi'nde subjektif yoksulluk sınırının ve Leyden yoksulluk sınırının resmi yoksulluk sınırından, sırasıyla yaklaşık 1,6 kat ve 2,3 kat daha yüksek olduğu görülmektedir. Muğla'da resmi yoksulluk sınırlarına göre, yani objektif kriterlere göre yoksulluk oranı (%2,19) oldukça düşük iken; bu oranın SPL'ye göre yapılan tahminlerde daha yüksek (%10,73), LPL'ye göre yapılan tahminlerde ise en yüksek (%26,83) olduğu gözlenmektedir. İnsanlar objektif kriterler açısından yoksul olarak sınıflandırılmamalarına rağmen, kendi kriterleri açısından refah değerlendirmesi yapıldığında “yoksul” olmaktadır.

Tablo 5. : Objektif- Subjektif Yoksulluk Sınırları ve Oranlarının Karşılaştırılması

a ehalkı Büyüküğü (kişi)	L		L L		Resmi Yoksulluk Sınırı ⁽¹⁾	
	Yo ll mırı (TL)	Yo ll Oranı (%)	Yo ll mırı (TL)	Yo ll Oranı (%)	Yo ll mırı (TL)	Yo ll Oranı (%)
2	959,9028	4,6	1.388,474	14,8	599	-
	1.274,581	5,6	1.794,047	19,7	759	-
	1.558,608	19,3	2.151,788	40,7	896	%6,43
5	1.821,821	20	2.477,708	45	1.025	-
To la		1		2		2 1

a a : TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2010.

⁽¹⁾ 2010 yılı için, Temel İhtiyaçlar Yaklaşımına göre hesaplanmış mutlak yoksulluk sınırlarıdır.

5. . EKONOMİK REFAH YAKLAŞIMI: MODEL VE TAHMİN SONUÇLARI

5. .1. o o etri o el

Ekonomik refah yaklaşımında bağımlı değişken olarak, “*en alt basamağında en yoksulun, en üst basamağında en zenginin bulunduğu on basamaklı bir merdiven düşünün... Siz hanenizi kaçınıcı basamakta görüyorsunuz?*” sorusuna (EWQ) verilen cevaplar kullanılmıştır. Yani kullanılan bağımlı değişken on basamaklı bir merdivendir. Bireyin hanesini kaçınıcı basamakta gördüğünün değerlendirmesini etkileyen faktörler bağımsız değişken olarak alındığında, kullanılan model aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$W_i = \beta_1 \log THG + \beta_2 \log TH + \beta_3 SR + \beta_4 BR + \beta_5 Y + \beta_6 KEY + \beta_7 KEY^2 + \beta_8 EY + \beta_9 EY^2 + \beta_{10} AED + \beta_{11} \log HHB + \beta_{12} MG + \beta_{13} \ddot{O}S + \beta_{14} SM + \beta_{15} YY + \beta_{16} GHD\dot{I} + \beta_{17} GHDA + \beta_{18} BYA + \varepsilon_i \quad (5.8)$$

Burada;

W_i : EWQ sorusuna verilen cevabı,

$\log(THG)$: Toplam hanehalkı gelirinin doğal logaritmasını,

$\log(TH)$: Hanehalkı toplam harcamasının doğal logaritmasını,

SR: Bireyin kendisine miras yolu ile kalmış bir servetinin olup olmadığını,

BR: Bireyin içinde yaşadığı hanenin borcunun olup olmadığını,

Y: bireyin yaşını,

KEY: Kadınların eğitim gördüğü toplam yıl sayısını; (KEY)²: bunun karesini,

EEY: Erkeklerin eğitim gördüğü toplam yıl sayısını; (EEY)²: bunun karesini,

AED: bireyin ailesinin (ebeveynlerinin) eğitim durumunu,

log(HHB): bireyin içinde yaşadığı hanehalkının büyüklüğünü,

MG: bireyin yaptığı işin dâhil olduğu meslek grubunu,

ÖS: bireyin özel bir sağlık güvencesinin olup olmadığını,

SM: Bireyin kendi sağlığından memnuniyetini,

YY: bireyin Muğla'da yaşadığı yeri,

GHDİ: bireyin kendi hanesinin görelî durumuna ilişkin algısını (daha iyi),

GHDA: bireyin kendi hanesinin görelî durumuna ilişkin algısını (aynı),

BYA: bireyin gelirden bağımsız olarak kendisine ilişkin yoksulluk algısını,

ε_i : hata terimini ifade etmektedir.

(β)'lar önünde bulunduğu değişkenin bireyin subjektif ekonomik refahını etkileme yönünü gösteren, tahmin edilecek parametrelerdir.

Bireyin hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirmesini etkileyen birçok bireysel özellik ve hanehalkı özelliği bulunmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere yapılan çalışmalarda, toplam hanehalkı geliri/harcaması, servet, bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, mesleği, sağlık güvencesinin olup olmaması, herhangi bir hastalığının olup olmaması, yaşadığı yer ve bireysel yoksulluk algıları gibi birçok faktörün bireyin hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirmesini etkilediği ortaya koyulmuştur.

Çalışmada bağımlı değişken olarak kullanılan EWQ sorusuna verilen cevaplar on basamaktan oluşmasına rağmen, hanesini en alt ve en üst basamaklarda gören kişi sayısının azlığı nedeniyle analiz aşamasında basamak sayısı altıya düşürülmüştür. 0, 1 ve 2 numaralı basamaklar ile 9 ve 10 numaralı basamaklar birleştirilmiştir. Yani bağımlı değişken olarak 1-8 aralığında yedi basamaklı ekonomik refah merdiveni kullanılmıştır. Bireyin hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirmesi, yani hanesini merdivenin kaçınıcı basamağında gördüğünün değerlendirmesini etkileyen faktörlerin belirlenmesi için, oluşturulan model sıralı logit (ordered logit) ve sıralı probit (ordered probit) modelleri ile tahmin edilmiştir⁵⁸.

5.4.2. Değişkenlere Ait Özet Bilgiler

Ekonometrik çalışmada kullanılan değişkenlere ait özet bilgiler Tablo 5.9 ve Tablo 5.10'de sunulmaktadır. Tablo 5.9'da toplam hanehalkı geliri, toplam hanehalkı harcaması, hanehalkı büyüklüğü, yaş, eğitim görülen yıl sayısı, bireyin kendi sağlığından duyduğu memnuniyet gibi değişkenler ile ilgili özet bilgilere yer verilmektedir. Buna göre, Muğla'da aylık ortalama hanehalkı geliri yaklaşık 3.000 TL iken, aylık ortalama toplam harcama yaklaşık 1.800 TL'dir. Ortalama hanehalkı büyüklüğü yaklaşık olarak 3 kişi ve ortalama yaş 44'tür. Erkekler kadınlara göre daha eğitimidirler. Bireylerin "sağlığınızdandan ne kadar memnunsunuz" sorusuna 0-10 aralığında verdikleri cevaplar kullanılarak oluşturulan sağlık memnuniyeti değişkeninin aldığı ortama değer ise 7,4'tür. Yani Muğla'da bireylerin sağlıklarından memnuniyetleri ortalamanın oldukça üzerindedir.

Tablo 5.9: Ekonometrik Modelde Kullanılan Değişkenlere Ait Özet Bilgiler

	Ortalama	Minimum	Maksimum
Toplam hanehalkı geliri (ay/TL)	2.911,084	300	10.600
Toplam hanehalkı harcaması⁽¹⁾ (ay/TL)	1.734,956	430	5.515
Hanehalkı büyüklüğü	3,17561	2	5
Yaş	43,6878	20	76
Kadının eğitim gördüğü yıl sayısı	9,9	0	24
Erkeğin eğitim gördüğü yıl sayısı	10,9	0	24
Bireyin sağlık memnuniyeti	7,4	0	10

⁽¹⁾ Harcama kalemlerinin neleri içerdiği ile ilgili ayrıntılı bilgi Ek-10'da sunulmuştur.

⁵⁸ Sıralı Logit ve Sıralı Probit tahmin yöntemleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız Ek-9.

Tablo 5.10’da özet bilgileri verilen değişkenler ise kukla değişkenlerdir. Yani değişkenler sıfır ve bir değerlerini almaktadırlar. Bu değişkenlerin örnekleme temsil edilme sayıları ve oranları tabloda sunulmuştur. Aşağıda bu değişkenlerin nasıl oluşturulduğuna dair kısaca bilgi verilecektir.

Muğla Merkez İlçesi’ne bağlı bulunan on beş mahalle bulunmaktadır. Çalışmada bu mahalleler birbirlerine yakınlıkları, yaklaşık olarak aynı ortalama hanehalkı gelir düzeyine sahip olmaları ve benzer yapısal özelliklere (merkeze uzaklık gibi) sahip olmaları göz önüne alınarak dört grupta toplulaştırılmıştır. Muğla Merkez İlçesi’ne bağlı mahallerden Müştakbey, Hacırüstem, Kiramettin, Ballıbey, Camikebir, Şeyh, Karşıyaka ve Orta mahallerinin⁵⁹ dâhil edildiği dördüncü gruptaki ortalama toplam hanehalkı gelir düzeyi (2.143,712 TL) diğer üç gruptan daha düşüktür. Bu mahallerde yaşıyor olmanın bireyin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkisi olabileceği düşünüldüğü için, söz konusu mahalleri içeren kukla değişken modele dâhil edilmiştir. Bu mahallelerde ikamet edenlerin toplam örneklem içindeki payı %16’dır.

Meslek sınıflamalarının yapılmasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından oluşturulan Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO 88)⁶⁰ kullanılmıştır. Buna göre on farklı kategoride toplanan meslek grupları, benzer özelliklere sahip olmalarına göre toplulaştırılmış ve üç kategoriye⁶¹ indirilmiştir. Bu meslek gruplarından silahlı kuvvetler, kanun yapıcılar-üst düzey yöneticiler ve müdürler, profesyonel meslek mensupları bir grupta toplanmış ve bunun kişinin subjektif ekonomik refah değerlendirmesi üzerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Bu tarz meslek grubuna dâhil olan bireylerin toplam içindeki payı yaklaşık %27’dir.

⁵⁹ Adı geçen mahallelerin geneli “Eski Muğla” olarak anılmaktadır.

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız;

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumDetayAction.do?surumId=5&turId=41&turAdi=9>.

Meslek Sınıflamaları

⁶¹ ILO tarafından yapılan 10’lu sınıflamadaki silahlı kuvvetler, kanun yapıcılar-üst düzey yöneticiler ve müdürler, profesyonel meslek mensupları birinci grubu; yardımcı profesyonel meslek mensupları, büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar, hizmet ve satış elemanları, sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar, tesis ve makine operatörleri ve montajcıları ikinci grubu; nitelikli tarım-hayvancılık-avcılık-ormancılık ve su ürünleri çalışanları, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar üçüncü grubu oluşturmaktadır.

Yapılan alan araştırmasında bireye herhangi bir sağlık sigortasının olup olmadığı ve varsa niteliğinin ne olduğu sorulmuştur. Bireylerden SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı, SGK, Tarım Sigortası ve Özel Sigorta cevapları alınmıştır. Buna göre, özel sağlık sigortası olduğunu beyan edenler modele dâhil edilmiştir. Bireyin özel sağlık sigortasının bulunmasının, hanesine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmesi üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Özel sağlık sigortası olan bireylerin toplam içerisindeki payı yaklaşık %3,4'tür.

Bireye yöneltilen anket sorularından biri de kendilerine ait, miras yoluyla gelen servetlerinin varlığını belirlemeye yöneliktir. Buna göre kendilerine ait miras yoluyla gelen servetleri olduğunu beyan eden bireyler için bir kukla değişken yaratılmış ve servetin bireyin subjektif ekonomik merdivende kendi hanesini konumlandığı yere etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Örneklem içerisinde servet sahibi olanların oranı yaklaşık olarak %15'dir. Bunun dışında bireye, hanesine ait herhangi bir borcun olup olmadığı sorulmuştur. Hanesinin borcu olduğunu beyan eden bireyler için oluşturulan kukla değişken modele dâhil edilerek, bu durumun bireyin subjektif refah değerlendirmesini etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Hanesinin borcu olduğunu beyan eden bireylerin toplam örneklem içerisindeki payı yaklaşık %60'dır.

Görüşme yapılan bireyin ebeveynlerinin eğitim düzeyinin bireyin subjektif ekonomik refah algılaması üzerinde etkisi olup olmadığını görebilmek için, anne ve babası lise ve üstü eğitime sahip olan bireyler için bir kukla değişken yaratılmıştır. Böylece bireyin ebeveynlerinin lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olmasının subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Örneklemdeki bireylerin %18'inin ebeveynlerinden en az biri lise ve üzeri eğitim düzeyine sahiptir.

Bunun dışında bireylere kendisine ve hanesine ilişkin yoksulluk algılarını tespit etmeye yönelik sorular da yöneltilmiştir. Bunlardan birisinde bireylere, kendi hanelerinin yaşam standartını çevrelerindeki diğer haneler ile kıyasladıklarında nasıl gördükleri sorulmuş ve bireylerden “daha iyi”, “daha kötü” ve “aynı” cevapları alınmıştır. Bu soruya “daha iyi” ve “aynı” cevabını verenler için birer kukla değişken oluşturulmuş ve bireyin bu cevapları vermesinin subjektif refah değerlendirmesi

üzerinde etkisinin olup olmadığı kontrol edilmiştir. Buna göre hanesinin yaşam standardını çevresindeki diğer hanelere göre daha iyi gören bireylerin oranı yaklaşık %35 iken, aynı görenlerin oranı %53'tür. Bireysel yoksulluk algısına yönelik bir diğer soruda ise bireylere, gelir durumları iyi olsa bile erişemedikleri/yapamadıkları yüzünden kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Gelirden bağımsız olarak bireyin kendisine yönelik yoksulluk algısını ortaya koymayı amaçlayan bu soruda, kendisini yoksul hissettiğini belirten bireylerin, hanesine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmesi üzerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Örneklem içerisinde, maddi durumu iyi olsa bile kendisini yapamadıkları/erişemedikleri yüzünden yoksul hissedenenlerin oranı %50'nin üzerindedir.

Tablo 5.1 : Ekonometrik Modelde Kullanılan Kukla Değişkenlere İlişkin Özet Bilgiler

	Kişi Sayısı	To lam Örneklem İçindeki Payı (%)
4. Grup Mahallede İkamet Eden	66	16,10
ro esyonel Meslek rubuna iren ir Meslek a ibi Olan	111	27,07
Özel Sağlık Sigortasına Sahip Olan	14	3,42
er et a ibi Olan	63	15,37
anesine it or u Olan	242	59,02
be eynleri Lise e Üzeri Eğitime Sahip	75	18,29
Hanesinin Görelili Olarak Daha İyi Durumda Olduğunu Düşünüyor	145	35,37
Hanesinin Görelili Olarak Aynı Durumda Olduğunu Düşünüyor	218	53,17
Gelirden Bağımsız Olarak Kendisini Yoksul Hissediyor	218	53,17

5.4. . Tahmin Sonuçları

Muğla'da toplam 205 hanede her iki eş ile yapılan yarı derinlemesine görüşmeden elde edilen veriler, Stata 9 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Farklı sosyal ve ekonomik şartlara sahip bireylerin, kendi hanelerine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmelerini, yani ekonomik merdivende hanelerini konumlandıkları basamağı belirleyen faktörleri belirlemek amacıyla Sıralı Logit ve Sıralı Probit tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Bağımlı değişken, 1'den 8'e kadar

artan değer alan sıralı bir değişkendir. Bağımsız değişken olarak da yukarıda bahsedilen tüm değişkenler kullanılmıştır.

Verilerin karakterinden dolayı standart tahmin yöntemi olan EKK uygun değildir. Bunun nedeni ise bağımlı değişkenin ikiden fazla sıralı değer alan kategorik bir değişken olmasıdır. Bu yüzden sıralı logit ve sıralı probit tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Sıralı logit ve sıralı probit tahmin yöntemlerinin farkı; sıralı logit yönteminde hata terimlerinin logistik dağılıma sahip olduğunun, sıralı probitte ise normal dağılıma sahip olduğunun varsayılmasıdır. Bu modellerde katsayıların doğrudan yorumlanması bir anlam ifade etmemektedir. Katsayıların işaretleri önemlidir ve katsayıların işaretlerine göre olasılıklar yorumlanmaktadır. Negatif bir katsayı, önünde bulunduğu değişkendeki bir artışın, bireyin hanesini daha düşük basamaklarda görme olasılığını arttırmakta olduğunu; pozitif bir katsayı ise önünde bulunduğu değişkendeki bir artışın, bireyin hanesini daha düşük basamaklarda görme olasılığını azaltmakta olduğunu ifade etmektedir.⁶²

Muğla'da bireyin hanesi için yaptığı ekonomik refah değerlendirmesi için yapılan regresyon modellerinin bir bütün olarak anlamlılık testini veren Wald testi sonuçları, bu modellerin anlamlı olduklarını göstermektedir. Hem sıralı logit hem de sıralı probit modelleri, bir bütün olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 5.11, bireyin ekonomik merdiven sorusunda hanesini gördüğü basamağı, yani hanehalkının ekonomik refahını etkilediği düşünülen değişkenlerin açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı sıralı logit ve sıralı probit modellerinin tahmin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 5.11 incelendiğinde hanehalkının ekonomik refahının en temel belirleyeni olacağı düşünülen hanehalkı toplam gelirinin logaritmasının anlamlı çıkmadığı görülmektedir. Hem sıralı logit hem de sıralı probit modelinde hanehalkı toplam gelirinin logaritması, bireyin hanehalkına yönelik subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkisiz olarak bulunmuştur. Ancak hanehalkı toplam harcama tutarının logaritması, her iki modelde de %1 düzeyinde istatistiksel anlamlı olarak bulunmuştur. Buna göre hem sıralı logit hem de sıralı probit modelde

⁶² Daha ayrıntılı bilgi için bakınız; Long (1997).

hanehalkının toplam harcama tutarında meydana gelen artış, bireyin hanesini daha alt basamaklarda görme olasılığını azaltmaktadır. Yani hanehalkının aylık harcama tutarı arttıkça, birey hanesini ekonomik merdivenin daha üst basamaklarında görmektedir. Bu durumda, bireyin hanesine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmesini gelir üzerinden değil harcama/tüketim üzerinden yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle son yıllarda yaygın olarak kullanılan kredi kartları ve banka kredilerinin bu durum üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Hanehalkının borcunun olmasının bireyin ekonomik merdivende hanesini konumlandığı basamağı, yani subjektif ekonomik refah değerlendirmesini olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Hem sıralı logit hem de sıralı probit modelde bu beklenti ile uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bireyin içinde yaşadığı hanehalkının borcunun olması, borcu olmayanlara göre, bireyin hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılığını arttırmaktadır.

Görüşme yapılan bireyin miras yolu ile kendisine kalmış bir servetinin olması, kendisine miras yolu ile bir servet kalmamış olanlara göre bireyin subjektif ekonomik refah değerlendirmesini olumlu yönde etkilemektedir. Kendisine miras yoluyla bir servet kalmış olan bireylerin, kalmamış olan bireylere göre hanelerini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılıkları, her iki modelde de azalmaktadır. Bireyin miras yolu ile edindiği servet, özünde kendi ailesinden gördüğü maddi destek olarak değerlendirilebilir. Kendi ebeveynlerinden maddi anlamda bir miras alan bireylerin, almayanlara göre hanelerini ekonomik refah merdiveninin daha üst basamaklarında görme olasılıkları daha yüksektir.

Yine bireyin ebeveynleri ile ilgili olan bir başka değişken, bireyin ebeveynlerinin eğitim düzeyidir. Görüşme yapılan bireyin ebeveynlerinin lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olması, lise ve altı eğitim düzeyine sahip olanlara göre, bireyin hanesine yönelik subjektif refah değerlendirmesini olumsuz etkilemektedir. Bu bulgu, hem sıralı logit hem de sıralı probit modelde doğrulanmıştır. Başka bir ifade ile ebeveynleri lise ve üzeri eğitime sahip olan bireylerin, lise ve altı eğitime sahip olanlara göre hanelerini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılıkları artmaktadır. Bu sonuç aslında ters bir sonuç gibi görünse de, ebeveynlerinden biri ya da ikisi de lise ve üzeri eğitime sahip bireylerin eğitim

durumları incelendiğinde anlam kazanmaktadır. Ebeveynlerinden biri ya da ikisi lise ve üzeri eğitime sahip bireyler (75 kişi), minimum lise mezunlardır ve bu bireylerin çok büyük bir kısmı (55 kişi) ise üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahiptirler. Bireylerin ailelerinin eğitim düzeylerinin yükselmesi, kendi eğitim düzeylerinin de yükselmesine neden olmakta ve bireylerin hayata bakış açılarını, yaşam tarzlarını ve hayattan beklentilerini etkileyebilmektedir. Bireylerin daha yüksek beklentilere sahip olmaları, subjektif refah değerlendirmeleri üzerinde olumsuz etki yapabilmektedir. Üçüncü bölümde dünya yazınının incelenmesi sırasında da bu bulguya yer verilmiştir.

Diğer taraftan bireylerin kendi eğitim düzeyinin subjektif ekonomik refah değerlendirmesi üzerindeki etkisi U şeklinde bir yapı sergilemektedir. Eğitim görülen yıl sayısının subjektif refah üzerindeki etkisi kadın ve erkek için ayrı ayrı incelenmiştir. Eğitim görülen yıl sayısı arttıkça ilişkinin yönünde bir değişme olup olmadığını görebilmek için kadın ve erkeğin eğitim gördükleri yıl sayılarının kareleri de modele dâhil edilmiştir. Hem sıralı logit hem de sıralı probit modellerde, hem kadın hem de erkek için tahmin edilen katsayıların işaretleri, eğitim görülen yıl sayısı ile bireyin hanesine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmesi arasında U şeklinde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Hem kadın hem de erkek için eğitim görülen yıl sayısının artması belli bir noktaya kadar subjektif refah değerlendirmesini olumsuz etkilemektedir. Yani, belli bir noktaya kadar eğitim görülen yıl arttıkça kişinin hanesini ekonomik merdivenin daha alt basamaklarında görme olasılığı artmaktadır. Belli bir eğitim seviyesinden sonra ise bu olasılık azalmaktadır. Erkek için ilişkinin tersine döndüğü eğitim yılı sıralı logit modelde yaklaşık 10,5 yıl, sıralı probit modelde ise yaklaşık 10,4'tür. Kadın için ise daha yüksek rakamlar tahmin edilmiştir. Kadın için subjektif ekonomik refah değerlendirmesi ile eğitim görülen yıl arasındaki negatif ilişkinin pozitif dönmeye sıralı logit modelde yaklaşık 15 yıl, sıralı probit modelde ise 15,2. yılda olmaktadır. Her iki modelde eğitim ile subjektif refah değerlendirmesi ilişkisinin tersine döndüğü eğitim yılları, erkek için yaklaşık olarak lise mezunu olmaya; kadın için de lisans mezunu olmaya denk düşmektedir. Kadınların subjektif ekonomik refah merdiveninde kendilerini daha üst basamaklarda değerlendirmeye başlamaları ancak üniversite mezuniyetini aldıktan sonra olabilmektedir. Bu durum, lise mezunu olan birçok kadının çalışmaması ya da nitelik

gerektirmeyen işlerde çalışmasına rağmen; üniversite mezunu olan kadınların neredeyse tamamının çalışmaları ve nispeten daha nitelikli işlerde çalışmaları ile açıklanabilir. Buradan, kadınların lisans ve daha üzeri eğitim seviyelerine sahip olmalarının ve çalışmalarının onların subjektif refah değerlendirmelerini olumlu etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Erkekler için ise durum biraz daha farklıdır. Erkek de subjektif refah değerlendirmesinin olumlu etkilenmeye başladığı eğitim yılı daha düşük bulunmuştur. Bu durum, erkeğin ataerkil toplum yapısı nedeniyle evi geçindirme sorumluluğunu üstlenmesi ve ilkokul mezunu da olsa, üniversite mezunu da olsa çalışmak zorunda olması ile açıklanabilir.

Kullanılan her iki modelde de bireyin yaşının ve özel sağlık sigortasına sahip olmasının, hanesine yönelik subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkisi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır⁶³. Bireyin profesyonel meslek grubuna (silahlı kuvvetler, kanun yapıcılar-üst düzey yöneticiler ve müdürler, profesyonel meslek mensupları) dâhil bir meslek sahibi olması ise sıralı logit modelde subjektif refah değerlendirmesi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olarak bulunmazken; sıralı probit modelde diğer meslek gruplarına göre subjektif refah değerlendirmesi üzerinde olumlu etkiye sahip olarak bulunmuştur. Yani bireyin profesyonel meslek grubuna giren bir mesleğe sahip olması, subjektif refah değerlendirmesinde hanesini ekonomik refah merdiveninin alt basamaklarında görme olasılığını azaltmaktadır. Bireyin sağlığından duyduğu memnuniyetin hanesine yönelik subjektif refah değerlendirmesine olan etkisi de benzer şekilde sıralı logit ve sıralı probit modellerde farklı sonuçlar vermiştir. Sıralı logit modelde, bireyin sağlığında duyduğu memnuniyet arttıkça, subjektif refah değerlendirmesinde hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında konumlandırma olasılığının azaldığı bulgusuna ulaşılrken; sıralı probit modelde bireyin sağlık memnuniyetinin subjektif ekonomik refah değerlendirmesi üzerinde etkisi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatürde bireyin içinde yaşadığı hanehalkının büyüklüğü, bireyin hanesine yönelik subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olan bir başka değişken olarak

⁶³ Yaş ile subjektif refah değerlendirmesi arasında yaş arttıkça ilişkinin yönünün değişebileceği düşüncesi ile bu değişkenin karesi de modele dâhil edilmiş, ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış ve modelin bulgularında da bir değişme olmamıştır.

ele alınmaktadır. Hem sıralı logit hem de sıralı probit modellerde, bireyin içinde yaşadığı hanehalkının büyüklüğü arttıkça bireyin hanesini ekonomik merdivenin daha alt basamaklarında görme olasılığının arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Hanehalkı büyüklüğünün artması hanehalkının ihtiyaçlarını arttırıp daha fazla gelir gerektireceğinden bu yönde bir bulguya ulaşılması doğaldır.

Literatürde bireyin yaşadığı yere, içinde yaşadığı hanehalkına ve kendisine ilişkin algıları da onun subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olan faktörler olarak ele alınmaktadır. Daha önce detaylı bir şekilde açıklandığı üzere Muğla İli Merkez İlçesi'nde bulunan on beş mahalle, dört grupta toplulaştırılmış ve nispeten düşük gelirli insanların yaşadığı ve Eski Muğla olarak bilinen bölgede yaşamının bireyin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Hem sıralı logit hem de sıralı probit model bulguları, Eski Muğla'da yaşıyor olmanın Muğla'nın diğer mahallelerinde yaşıyor olmaya göre bireyin subjektif refah değerlendirmesini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bireyin Eski Muğla'da yaşıyor olması, Muğla'nın diğer mahallelerinde yaşayanlara göre hanesini daha alt basamaklarda görme olasılığını arttırmaktadır. Eski Muğla olarak adlandırılan bölgedeki evler, nispeten eski, bahçeli, soba ile ısınan, bazılarında tuvaletlerin dışarıda olduğu yapıdadırlar. Ayrıca söz konusu mahaller oldukça dar ve yokuşlu yollardan oluşmaktadır. Bu mahallerde yaşayan bireylerin ortalama gelirleri ise Muğla'nın diğer mahalleri ile kıyaslandığında daha düşüktür. Tüm durumların bir araya gelmesi, buralarda yaşayan bireylerin subjektif refah değerlendirmelerini olumsuz etkileyebilecektir.

Bireyin içinde yaşadığı hanehalkını, etrafındaki diğer hanelerle kıyasladığında onlardan “daha iyi” ya da onlarla “aynı düzeyde” görüyor olmasının, sıralı logit ve sıralı probit modellerde, hanesine yönelik yaptığı subjektif ekonomik refah değerlendirmesi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Hanesini görel olarak “daha iyi” ya da “aynı” gören bireylerin, “kötü” olarak görenlere göre, hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılıklarının azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yani bireylerin hanelerine yönelik görel algıları, onların ekonomik merdivende hanelerini konumlandıkları yeri de şekillendirmektedir.

Bireyin gelirden bağımsız olarak kendisine yönelik görel algısı da subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olarak bulunmuştur. “Hanenizin maddi durumu iyi olsa bie yapmak/almak isteyip yapamadıklarını/alamadıklarınız nedeniyle kendinizi yoksul hissediyor musunuz?” sorusuna *evet* cevabı veren bireylerin *hayır* cevabı verenlere göre, hanelerini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görem olasılıkları artmaktadır. Gelir düzeyi ne olursa olsun, bireyin hayalleri ya da hayattan beklentileri subjektif refah değerlendirmesini etkilemektedir. Gözlemlenemeyen kişilik özellikleri olarak adlandırılabilecek bu türlü etkiler, subjektif refah çalışmalarında açıklanamayan etkilerin çok büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 5.11: Hanehalkının Subjektif Ekonomik Refahının Belirleyenleri

	Sıralı Logit Model		Sıralı Probit Model	
	Katsayı	tan art ata ⁽¹⁾	Katsayı	tan art ata ⁽¹⁾
log(Toplam Hanehalkı Geliri)	0,066	0,295	0,035	0,154
log(Toplam Hanehalkı Harcaması)	1,305***	0,353	0,736***	0,182
Hanehalkının borcunun olması	-0,479**	0,198	-0,258**	0,109
<i>Hanehalkının borcunun olmaması</i>	<i>referans</i>			
Miras yoluyla kalan servetin olması	0,618**	0,282	0,345**	0,153
<i>Miras yoluyla kalan servetin olmaması</i>	<i>referans</i>			
log(Hanehalkı Büyüklüğü)	-1,346***	0,387	-0,775***	0,209
Yaş	-0,011	0,011	-0,006	0,006
Kadının eğitim gördüğü yıl sayısı	-0,150**	0,078	-0,091**	0,044
(Kadının eğitim gördüğü yıl sayısı)	0,005*	0,003	0,003*	0,002
Erkeğin eğitim gördüğü yıl sayısı	-0,230***	0,083	-0,146***	0,047
(Erkeğin eğitim gördüğü yıl sayısı)	0,011***	0,004	0,007***	0,002
Bireyin sağlık durumu memnuniyeti	0,085*	0,048	0,037	0,026
Özel sağlık sigortası olması	-0,097	0,499	-0,054	0,270
<i>Diğer sağlık sigortası olması</i>	<i>referans</i>			
ro esyonel meslek rubuna iren bir meslek sa ibi olma	0,342	0,273	0,249*	0,152
<i>Diğer meslek gruplarına giren bir meslek sahibi olma</i>	<i>referans</i>			
be eynlerinin lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olması	-0,817***	0,318	-0,434***	0,168
<i>Ebeveynlerinin lise ve altı eğitim düzeyine sahip olması</i>	<i>referans</i>			
Eski Muğla’da yaşıyor olma	-0,619**	0,279	-0,302**	0,156
<i>Eski Muğla dışındaki mahallelerde yaşıyor olma</i>	<i>referans</i>			

Görel olarak hanesini “iyi” görme	2,181 ^{***}	0,422	1,365 ^{***}	0,229
Görel olarak hanesini “aynı” görme	0,993 ^{***}	0,361	0,677 ^{***}	0,201
<i>Görel olarak hanesini “kötü” görme</i>	<i>referans</i>			
Gelirden bağımsız olarak kendisini yoksul issetme	-1,106 ^{***}	0,218	-0,659 ^{***}	0,121
<i>Yoksul hissetmeme</i>	<i>referans</i>			
Yardımcı Parametreler				
cut1	4,028	2,251	2,168	1,196
cut2	5,398	2,264	2,924	1,202
cut3	5,815	2,268	3,165	1,204
cut4	8,119	2,291	4,522	1,217
cut5	8,958	2,296	5,021	1,219
cut6	10,141	2,307	5,711	1,225
cut7	11,647	2,318	6,542	1,228
al i (1)	248,21 ^{***}		287,59 ^{***}	
seu o ()	0,1574		0,1606	
Gözlem Sayısı	410		410	

ot: ^{***}, ^{**}, ^{*} katsayının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

(¹) Standart hatalar değişen varyans uyumludurlar.

(²) EWQ sorusuna verilen cevapları bağımlı değişken olarak kullanarak sıralı logit ve sıralı probit modellerle tahminde bulunan çalışmalarda (Ravallion ve Lokshin, 1999, 2001, 2001a; Carletto ve Zezza, 2004) Pseudo R² değerleri 0,111-0,596 aralığında bulunmuştur.

Tablo 5.12, Tablo 5.11’de sunulan bilgilere daha kolay bir bakış sunabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Tablo 5.12, bağımsız değişkenlerin anlamlı olup olmadıklarını ve bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin yönünü gösterecek şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, hanehalkının subjektif ekonomik refahının belirleyenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür: hanehalkı toplam harcama tutarı, bireyin eğitim gördüğü yıl sayısı ve sağlığında duyduğu memnuniyet arttıkça bireyin hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılığı azalmaktadır. Bunun dışında, bireyin servet sahibi olması, hanesinin yaşam standartını referans grubuna göre daha iyi ya da onlarla aynı görmesi ve profesyonel meslek sınıfına giren bir meslek sahibi olması da bireyin hanesine yönelik subjektif refah değerlendirmesini olumlu etkileyen faktörler olarak bulunmuştur.

Hanehalkı büyüklüğü ve bireyin ebeveynlerinin eğitim seviyesi arttıkça, bireyin hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılığının da arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun dışında, hanehalkının borcunun

olması, bireyin belli bir seviyenin altında eğitime sahip olması, Eski Muğla’da yaşıyor olması ve gelirden bağımsız olarak bireyin kendisini yoksul olarak değerlendirmesi de bireyin hanesine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmesini olumsuz etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir.

Tablo 5.1 : Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkinin Yönü

	Sıralı Logit Model	Sıralı Probit Model
log(Toplam Hanehalkı Geliri)	anlamsız	anlamsız
log(Toplam Hanehalkı Harcaması)	+	+
Hanehalkının borcunun olması	-	-
<i>Hanehalkının borcunun olmaması</i>	<i>referans</i>	
Miras yoluyla kalan servetin olması	+	+
<i>Miras yoluyla kalan servetin olmaması</i>	<i>referans</i>	
log(Hanehalkı Büyüklüğü)	-	-
Yaş	anlamsız	anlamsız
Kadının eğitim gördüğü yıl sayısı	-	-
(Kadının eğitim gördüğü yıl sayısı)	+	+
Erkeğin eğitim gördüğü yıl sayısı	-	-
(Erkeğin eğitim gördüğü yıl sayısı)	+	+
Bireyin sağlık durumu memnuniyeti	+	anlamsız
Özel sağlık sigortası olması	anlamsız	anlamsız
<i>Diğer sağlık sigortası olması</i>	<i>referans</i>	
ro esyonel meslek rubuna iren bir meslek sa ibi olma	anlamsız	+
<i>Diğer meslek gruplarına giren bir meslek sahibi olma</i>	<i>referans</i>	
Ebeveynlerinin lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olması	-	-
<i>Ebeveynlerinin lise ve altı eğitim düzeyine sahip olması</i>	<i>referans</i>	
Eski Muğla’da yaşıyor olma	-	-
<i>Eski Muğla dışındaki mahallelerde yaşıyor olma</i>	<i>referans</i>	
Görel olarak hanesini “iyi” görme	+	+
Görel olarak hanesini “aynı” görme	+	+
<i>Görel olarak hanesini “kötü” görme</i>	<i>referans</i>	
Gelirden bağımsız olarak kendisini yoksul hissetme	-	-
<i>Yoksul hissetmeme</i>	<i>referans</i>	
al i (1)	248,21***	287,59***
seu o ()	0,1574	0,1606
Gözlem Sayısı	410	410

5.5. DEĞERLENDİRME

Subjektif yoksulluk sınırını ve buradan yoksulluk oranını belirlemede kullanılan temelde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birisi Leyden Yaklaşımı, diğeri ise Subjektif Yaklaşım'dır. Leyden Yaklaşımında gelir değerlendirme sorusuna verilen cevaplar kullanılarak, Subjektif Yaklaşımında ise minimum gelir sorusuna verilen cevaplar kullanılarak yoksulluk sınırları elde edilmekte ve subjektif yoksulluk oranlarına ulaşılmaktadır. Her iki yaklaşımda da subjektif yoksulluk sınırı, hanehalkı toplam gelirinin ve hanehalkı büyüklüğünün doğal logaritması ile ilişki olarak ele alınmış ve tahminler EKK ile gerçekleştirilmiştir.

Yoksulluk sınırları ve oranlarına yönelik yapılan tahminler sonucunda Muğla'da Leyden yaklaşımına göre üç kişilik bir hanehalkı için Leyden yoksulluk sınırı değeri 1.794,047 TL; Subjektif yaklaşıma göre ise subjektif yoksulluk sınırı değeri 1.274,581 TL olarak tahmin edilmiştir. Muğla İli Merkez İlçesi'nde subjektif yoksulluk sınırının ve Leyden yoksulluk sınırının, TÜİK tarafından açıklanan resmi yoksulluk sınırından, sırasıyla yaklaşık 1,6 kat ve 2,3 kat daha yüksek olduğu görülmektedir. Muğla'da resmi yoksulluk sınırlarına göre, yani objektif kriterlere göre yoksulluk oranı %2,2 iken; bu oranın SPL'ye göre yapılan tahminlerde %10,7, LPL'ye göre yapılan tahminlerde ise %26,8 olduğu gözlenmektedir.

Bireyin hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirmesini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan analizin (sıralı logit ve sıralı probit) bulgularına göre, bireyin hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirmesi hanehalkının toplam gelirine değil, toplam harcamasına bağlıdır. Hanehalkı toplam harcama tutarı arttıkça, bireyin subjektif refah değerlendirmesinde hanesini daha alt basamaklarda görme olasılığının azaldığı bulunmuştur. Bunun dışında, her iki modelde de bireyin eğitim düzeyi belli bir seviyenin üzerine çıktığında ve sıralı logit modelde sağlığından duyduğu memnuniyet arttıkça, subjektif refah değerlendirmesinde hanesini ekonomik refah merdiveninde daha alt basamaklarda görme olasılığının azaldığı bulunmuştur. Ayrıca her iki modelde de bireye miras yolu ile kalan bir servetin olmasının ve sıralı probit modelde profesyonel meslek grubuna giren bir meslek sahibi olmasının referans grupları ile karşılaştırıldığında bireyin

subjektif refah değerlendirmesinde hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılığını azalttığı bulunmuştur. Son olarak da hanelerinin yaşam standardı açısından etrafındaki diğer hanelere göre daha iyi durumda olduğunu düşünen bireylerin subjektif refah değerlendirmesinde hanesini daha alt basamaklarda görme olasılığının daha az olduğu bulunmuştur.

Bireyin içinde yaşadığı hanehalkının borcunun olması, beklenti ve hayallerinin fazla olması ve Eski Muğla’da yaşıyor olmasının ise referans grupları ile karşılaştırıldığında subjektif refah değerlendirmesinde hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılığını arttırdığı bulunmuştur. Ayrıca, hanehalkı büyüklüğü arttıka bireyin hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında konumlandırma olasılığı da artmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

ÇALIŞMANIN BULGULARI VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Dünya genelinde yoksulluk oranları azalmasına rağmen, yoksulluk her dönemde ve her toplumun mücadele etmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. 1990'lı yıllarda, yoksulluğun sadece ekonomik boyutuna dikkat çekerek dar kapsamlı olarak ele alan ilk dönem bakış açısına alternatif yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu alternatif yaklaşımlarda yoksulluk toplumsal, psikolojik, siyasi, kültürel ve ahlaki boyutları da içerecek şekilde daha geniş kapsamlı olarak incelenmektedir. Buna göre yoksulluk, sadece minimum kalori ya da geçimlik düzeyi karşılamadaki yetersizlikten ziyade, toplumda geçerli standartlara ayak uydurmadaki başarısızlıktır/yetersizliktir. Bu dönemde aynı zamanda yoksulluk durumunun yokluğunda, insanların kendi durumlarını nasıl gördüklerine yapılan vurgu ile birlikte, *refah* düşüncesi ön plana çıkmıştır. UNDP'nin (2010), bireylerin refah algılamalarını temel alarak ülkeler arası bir karşılaştırma yaptığı çalışmada, objektif kriterlere göre yapılan sıralamanın subjektif refah açısından yapılan sıralamaya göre oldukça farklılık gösterdiği gözlenmektedir. Objektif kriterlere göre yapılan sıralamada daha alt kategorilerde yer alan kimi ülkelerin (Türkmenistan, Dominik Cumhuriyeti gibi), bireylerin genel yaşam memnuniyeti değerlendirmesinde pek çok gelişmiş ülkeyi geride bıraktığı görülmektedir. Bu ise objektif yoksulluğun yanında subjektif değerlendirmelerin önemine işaret etmektedir.

Yoksulluk oranları dünya genelindeki eğilime benzer şekilde Türkiye'de de zaman içinde azalmasına rağmen halen ciddi bir problemdir. TÜİK tarafından Türkiye geneli için yapılan değerlendirmeye göre, 2002-2009 yılları arasındaki genel trend; harcama esaslı görelî yoksulluk tanımlaması hariç, tüm yoksulluk tanımlamalarında yoksulluk oranlarının arada küçük dalgalanmalar yaşansa da düştüğü yönündedir. Ancak yoksulluk özellikle kırsal yerlerde, ataerkil ve geniş ailelerde ve kalabalık hanelerde yaşayanlar, ücretsiz aile işçisi olarak ve tarım sektöründe çalışanlar, düşük eğitim seviyesine sahip olanlar ve kadınlar için hala ciddi bir problem olmaya devam etmektedir. Türkiye'de yoksulluk bölgeler arasında

da farklılık göstermektedir. Yoksulluğun bölgesel dağılımına bakıldığında Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin yoksulluk oranları yüksekken, Ege ve Marmara bölgesi en düşük yoksulluk oranlarına sahip bölgeler olduğu görülmektedir.

Yoksulluk ya da refah yazınında objektif yaklaşım hâkim olmasına rağmen, bu yaklaşım bireyin gerçek hislerini görmezden gelmektedir. Objektif olarak tanımlanmış aynı durum için iki farklı birey farklı şeyler hissedebilir. Subjektif refah yaklaşımı, bireylerin gerçek refah düzeyini anlayabilmek için onların düşüncelerinin dikkate alınması gerektiği noktasından hareket etmektedir. Bireylerin yaşadıkları yoksulluğun boyutu, kendi yaşam koşullarını nasıl değerlendirdiklerine bağlıdır. Bireyin yoksulluğa ilişkin kendi değerlendirmesi, gelir düzeyine değil ihtiyaçlarına dayanmaktadır. Her bireyin ihtiyaçları, zevkleri ve tercihleri diğerlerinininkinden farklıdır; bu yüzden yaşanan yoksulluğun seviyesi de farklı olacaktır. Bir birey kendini “*yoksul değil*” olarak sınıflandırırken, bir diğeri yaşam standardını nasıl gördüğüne bağlı olarak “*yoksul*” olarak sınıflandırabilecektir. Bu yüzden, bireyin yoksulluğunu anlamada objektif kriter yanında başka bir tamamlayıcı ölçüte gerek duyulmaktadır.

Bireylerin kendi durumlarını en iyi bilenler ve değerlendirenler olduğu varsayımdan hareket eden alternatif yaklaşımlarda genel olarak iki farklı yol izlenmektedir. Bunlardan ilkinde odak noktası yani refah ölçütü gelirdir; ancak minimum ya da yeterli olan gelirin ne olduğu bireyin kendi değerlendirmesine bırakılmıştır. Burada bireye iki farklı soru tipi yöneltilerek buradan alınan cevaplardan subjektif refah değerlendirmeleri yapılmaktadır. İlk olarak bireye geçinmesi için gerekli olan *minimum gelir* (y_{\min}) sorulmaktadır. Literatürde bu soru tipi kullanılarak yapılan subjektif refah değerlendirmesine, *subjektif yoksulluk yaklaşımı* denilmektedir. Diğer soru tipinde ise bireylere farklı durumlar (*çok kötü, kötü, ..., çok iyi*) için uygun gördükleri gelir düzeyleri sorulmaktadır. *Leyden yaklaşımı* olarak anılan bu subjektif refah değerlendirmesinde de refah ölçütü gelirdir. Alınan cevaplardan gelirin refah fonksiyonu türetilmekte ve buradan da yoksulluk sınırına ulaşılmaktadır. İkinci yaklaşım ise daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşımda bireyden direkt olarak gelire bağlı bir refah değerlendirmesi yapması istenmemektedir. Bireye, en alt basamağında en yoksulun

en üst basamağında en zengin olduğu bir merdivende hanesini kaçınıcı basamakta gördüğü sorulmaktadır. Bireyin yaptığı bu subjektif *ekonomik refah* değerlendirmesine etki edebilecek gelir dışında pek çok kişisel özellik ve hanehalkı özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerin de göz önüne alınması ile subjektif refah değerlendirmesi daha geniş bir şekilde yapılmaktadır.

Literatürde subjektif refah düzeylerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar genellikle birden fazla yoksulluk sınırının hesaplanmasını içeren karşılaştırmalı çalışmalardır. Subjektif refah değerlendirmesini dikkate alan sorular kullanılarak yapılan ölçümlerde her zaman subjektif yoksulluk oranları objektif yoksulluk oranlarından daha yüksek çıkmıştır. Subjektif refahın en önemli belirleyeni harcanabilir gelir veya tüketim düzeyidir. Subjektif refah gelirin artan bir fonksiyonudur. Sadece mevcut gelir değil, geçmiş gelir düzeyi de bireyin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olmaktadır. Eskiden zengin olup şimdi yoksul olan bir hanehalkı geçinmek için her zaman yoksul olan bir hanehalkından daha fazla gelire ihtiyaç duyacaktır. Servet de subjektif refah üzerinde bir başka önemli belirleyici faktördür. Yapılan çalışmalarda servetin gelir yoksulluğundan ziyade subjektif yoksulluk ile güçlü bağlantısı olduğu bulunmuştur. Bazı çalışmalarda da, mevcut gelir ve diğer değişkenler sabit iken, pozitif bir gelir yörüngesi olan, yani zaman içerisinde gelirleri düzenli bir artış trendinde olan bireylerin kendi refahlarını diğer bireylere göre daha yüksek derecelendirdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, daha yüksek gelire sahip olma isteğinin subjektif refahı negatif etkileyeceğini ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır.

Subjektif refahın en önemli belirleyenlerinden biri bireyin içinde yaşadığı toplumdur. İnsanlar kendi refahlarını, komşuları ya da aynı işi yapan insanlar gibi bazı *karşılaştırma gruplarına* ya da başka bir ifade ile *referans gruplarına* göre değerlendirirler. Daha yüksek referans grup geliri, bireylerin kendi gelirlerinden daha az memnun olmalarına yol açmaktadır. Diğer taraftan, bireyin/hanehalkının gelirinin referans grup gelirinden farkı arttıkça bireyin yoksul hissetme ihtimali düşmektedir.

Hanehalkı özellikleri ve bireyin işgücüne katılımı ve sağlık durumu da subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça, özellikle de daha fazla sayıda çocuk sahibi olundukça subjektif refah

düşmektedir. Diğer taraftan işsiz bireyler kendi subjektif refahlarını daha düşük değerlendirirken; işsizlik süresi arttıkça insanların yoksul olma değerlendirmeleri de artmaktadır. Ayrıca kötü sağlık durumu bireylerin kendi refah düzeylerini algılamada olumsuz etkide bulunmaktadır.

Eğitime katılım gibi bireysel özelliklerin de subjektif refah üzerinde etkileri olabilmektedir. Ancak eğitime katılımın subjektif refah üzerindeki etkisi ters yönde olabilmektedir. Az eğitilmiş bir birey, eğitimsizlik nedeniyle kendini subjektif olarak yoksul hissedebilmektedir; oysa diğer taraftan, eğitilmiş birey de aynı şeyi hissedebilmektedir. Çünkü eğitim düzeyi arttıkça bireylerin istekleri ve beklentileri de artmakta ve bu durum bireyin kendini yoksul hissetmesine neden olabilmektedir.

Din, etnik köken ve cinsiyet farklılıkları da subjektif ekonomik refah ile ilişkili olarak bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda, azınlık bir gruba dâhil olmanın yoksul olma ihtimalini arttırdığı yönünde bulguya ulaşılmıştır. Cinsiyetin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkisi konusunda ise bazı çalışmalarda erkeklerin kadınlara göre subjektif olarak yoksul olmaya daha eğilimli oldukları bulunurken, bazı çalışmalarda subjektif yoksulluk anlamında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bireylerin kişisel özellikleri de farklı subjektif refah değerlendirmelerinde bulunmalarına neden olan etkenlerden biridir ve belki de en önemlisidir. Kişilik, algılanan refahtaki, heterojenliğin önemli bir kaynağıdır. Aynı yaşam standardındaki insanlar subjektif refah sorularına farklı cevaplar verebileceklerdir ya da aynı kişi, kendisiyle anket yapıldığı zamana bağlı olarak farklı cevaplar verebilecektir. Bu farklılıklar gizli kişilik özelliklerinden kaynaklı etkilerdir. Doğrudan refah ile ilgili olmamalarına karşın, subjektif refah sorularına verilen cevapları etkilemektedirler. Sonuç olarak, farklı özelliklere sahip bireyler, benzer maddi koşullara sahip olsalar bile subjektif refah değerlendirmelerini farklı düzeylerde yapabilmektedirler.

Dünyada bireylerin subjektif refah değerlendirmelerini çıkış olarak alıp refah çıkarımlarında bulunan çok sayıda çalışma olmasına karşın, Türkiye’de yoksulluk üzerine yapılmış çalışmaların tamamında objektif kriterlerden yola çıkılarak yoksulluğun boyutu ve profili ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarda

bireyin kendisine ve içinde yaşadığı haneye yönelik yoksulluk algıları ihmal edilmiştir. Bu çalışma, bu boşluğu doldurmak üzere yoksulluğu objektif kriterlerden hareketle değil, subjektif refah değerlendirmelerinden hareketle incelemeyi ve bireyin subjektif ekonomik refah değerlendirmesine etkide bulunan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda bu çalışma, yapılan ilk alan araştırması olmasından dolayı özgünlük içermektedir. Çalışmada Muğla İli Merkez İlçesi'nde ikamet eden 205 hanehalkı ziyaret edilmiş ve hanedeki her iki eşe de anket uygulanmıştır. Yani toplamda 410 bireyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler Stata 9 programında EKK ve Sıralı Logit-Sıralı Probit tahmin yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

.1 ÇALIŞMANIN BULGULARI

Alan araştırmasından elde edilen bulgulara göre kadınların okullaşma süreleri, işgücüne katılma oranları, ortalama çalışma süreleri ve dolayısıyla ortalama bireysel gelirleri erkeklere göre daha azdır. Muğla'da görüşmecilerin tamamının resmi sağlık sigortası mevcuttur. Sürekli ilaç kullanmasını gerektiren bir rahatsızlığı olan kadınların sayısı erkeklerden fazladır. Hanehalkı büyüklüğü ortalama üç kişiden oluşmaktadır.

Bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik refah algılarını tespit etmek için yöneltilen sorulardan elde edilen alan araştırması bulgularına göre ise görüşmecilerin yaklaşık %32'si "kendilerini yoksul hissettiklerini" belirtmişlerdir. Kendini yoksul hisseden kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır. Görüşmecilerin %17,3'ü içinde yaşadıkları haneyi yoksul olarak değerlendirmişlerdir. Bireysel yoksulluk algısında kadınlar erkeklerden daha fazla oranda kendilerini yoksul hissederken, haneye yönelik yoksulluk algısında daha fazla erkek hanesini yoksul olarak değerlendirmiştir. Bunun nedeni, erkeklerin evi geçindirme sorumluluğunu kadınlardan daha fazla hissediyor olması olabilir. Diğer taraftan, kadınlar için durum daha farklıdır. Bazı kadınlar haneleri için *yoksul değil* değerlendirmesi yaptıkları halde kendilerini yoksul hissetmektedirler. "Kendinizi yoksul hissediyor musunuz?" sorusuna Muğla'da kadınların %33'ü evet cevabını vermişken, "hanenizin maddi durumu iyi olsa bile yapmak isteyip yapamadıklarınız/ulaşamadıklarınızdan ötürü

kendinizi yoksul hissediyor musunuz?” sorusunda bu oran %49’a çıkmıştır. Erkekler için de aynı eğilim söz konusudur.

Objektif kriterlere göre *yoksul olan* ya da *yoksul olmayan* bireylerin kendilerini subjektif olarak yoksul hissedip hissetmediklerinin değerlendirilmesi yapıldığında, objektif kriterlere göre yoksulluk sınırı altında kalarak yoksul olarak sınıflandırılan bireylerin %67’sinin aynı zamanda kendilerini yoksul hissettikleri görülmektedir. Objektif kriterlere göre, yoksul olarak sınıflandırılmayan grupta kendini yoksul hissedenlerin oranı ise %31’dir. Yani bireyler objektif kriterlere göre yoksul oldukları halde kendilerini yoksul hissetmeyebilmekte ya da tam tersi, yoksul olmadıkları halde kendilerini yoksul hissedebilmektedirler. Bu durum üzerinde gelirin büyük bir etkisi olsa da gelir dışında başka faktörler (hayaller, beklentiler gibi) de bireyin hislerini, etkileyebilmektedir.

Aynı hanede yaşayan eşlerin yoksulluk algıları arasında da farklar olabilmektedir. Muğla’da görüşülen toplam 205 çiftin %76’sının yoksulluk algılarının aynı olduğu görülmektedir. Görüşülen hanelerin yaklaşık %13’ünde kadınlar kendilerini yoksul hissederken, erkekler hissetmemekte; yaklaşık %11’inde de erkekler kendilerini yoksul hissettiklerini ifade ederken, kadınlar kendilerini yoksul hissetmemektedirler. Aynı hanede yaşayan eşlerden kadınların görece olarak kendilerini daha fazla yoksul hissediyor olmaları, çalışan kadın sayısının görece azlığına ve dolayısıyla eşlerine bağımlı bir hayat sürmek zorunda olmalarına bağlanabilir.

“Kendinizi yoksul hissediyor musunuz?” ve “Hanenizi yoksul olarak görüyor musunuz?” soruna *evet* ve *hayır* cevabı veren bireylerin, ekonomik refah merdiveninde kendilerini kaçınıcı basamakta konumlandıkları incelendiğinde; kendini yoksul hissedenlerin ve hanesini yoksul olarak görenlerin sadece yaklaşık %25’i ekonomik refah yaklaşımına göre de yoksul olarak sınıflandırılmaktadır. Geriye kalan %75’lik kesim ekonomik refah yaklaşımına göre yoksul olmadıkları halde kendilerini ve hanelerini yoksul olarak görmektedirler. Yine burada da gelirden bağımsız olarak bireyin hayat görüşü, hayattan beklentileri ve hayalleri bu durumun en büyük belirleyeni olabilecektir. Ekonomik refah yaklaşımına göre bireysel subjektif yoksulluk oranı %8,3 iken; hanehalkı için yapılan değerlendirmede bu

oranın %4,9'a düştüğü görülmektedir. Yani bir kısım bireyler hanelerini yoksul olarak görmeseler bile kendilerini yoksul hissetmektedirler.

Bireylerin içinde yaşadıkları hanelerin görelî durumlarına ilişkin algıları incelendiğinde ise, etrafındaki haneler ile kıyaslandığında kendi hanesinin yaşam standardı açısından daha iyi durumda olduğunu düşünenlerin oranı %35,4'tür. Kadınlarla kıyaslandığında erkekler daha fazla oranda "aynı" ya da "daha kötü" cevabını vermişlerdir. *Gelir değerlendirme* sorusu ve *minimum gelir* sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, hem gelir değerlendirme sorusundaki her bir durum için, hem de minimum gelir sorusu için ortalama olarak erkeklerin kadınlardan daha yüksek cevaplar verdikleri görülmektedir. Yani erkekler aynı refah düzeyi için kadınlardan daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun nedeni olarak, erkeklerin evi geçindirme sorumluluğunu ve misyonunu üstlenmiş olmaları gösterilebilir.

Muğla alan araştırmasından bireylerin kendileri için yeterli olduğunu düşündükleri gelir düzeylerinden hareketle hesaplanan Leyden yoksulluk sınırı (LPL) (2.152 TL) ve subjektif yoksulluk sınırı (SPL) (1.559 TL) TÜİK hesaplamalarından (896 TL) daha yüksek, TÜRK-İŞ (2.734 TL), KAMU-SEN (3.083 TL) ve DİSK (3.312 TL) hesaplamalarından ise daha düşük olarak bulunmuştur. Özellikle Leyden yaklaşımı ile, bireylere "çok kötü", "kötü", ..., "çok iyi" gibi durumlar için uygun gördükleri gelir düzeylerinin sorulması ile türetilen yoksulluk sınırının (LPL) TÜRK-İŞ'in hesaplamalarına daha yakın olduğu görülmektedir. Dünyada konu ile ilgili yapılmış çalışmalarda da Leyden yoksulluk sınırının subjektif yoksulluk sınırından daha yüksek bulunduğu ve bazı çalışmalardaki Leyden yoksulluk sınırının resmi yoksulluk sınırı olarak kullanılabileceği önerisi göze çarpmaktadır.

Daha geniş kapsamlı subjektif refah tanımlamalarına göre hanehalkı toplam geliri ve hanehalkı büyüklüğü dışında bireyin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olabilecek birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin de analize dâhil edilmeleri, bireyin subjektif refah değerlendirmesinin belirleyenlerini ortaya koymak açısından son derece önemlidir.

Sıralı logit ve sıralı probit tahmin yöntemleri ile ulaşılan bulgular bireyin hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirmesinin toplam gelirden ziyade toplam harcama artışı ile servet sahibi olması ile arttığını, borca sahip olması ve hanesinin maddi durumu iyi olsa bile yapmak isteyip yapamadıkları/ulaşamadıklarının olması ile azaldığına işaret etmektedir.

Hanehalkının subjektif ekonomik refah değerlendirmesinin en temel belirleyeni olması beklenen hanehalkı toplam geliri her iki model de anlamsız bulunmuş, bunun yerine hanehalkının subjektif refah değerlendirmesini tüketimi üzerinden yaptığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yani bireyler hanehalkı refahlarını gelir üzerinden değil tüketimleri üzerinden tanımlamaktadırlar. Özellikle 1990 sonrasında yapılan bazı çalışmalarda tüketimin toplum yaşamındaki önemine vurgu yapılmış ve *tüketim toplumu* kavramı kullanılır hale gelmiştir (Bauman, 1999; Ritzer ve Slater, 2001; Baudrillard, 2004; Bauman, 2007). Bauman'a (2007:53) göre tüketim toplumu, toplumdaki tüm bireylerin tüketmelerinden farklı bir anlam ifade etmektedir. Bauman (2007) tüketim toplumunu, tüketim merkezli yaşam biçiminin seçiminin cesaretlendirildiği ve sürekli olarak desteklendiği, bireylerin tüketici "rolleriyle" öne çıktığı bir toplum olarak ele almaktadır. Böylece tüketicilerin tüketim alanında gösterdikleri performans, bir başarı ölçütü haline gelmekte ve tüketim toplumuna dâhil olabilme ile tüketim toplumundan dışlanma arasındaki ayrımı düzenleyen bir prensip olarak işlev görmektedir. Tüketim toplumunun yoksulları ise birer yetersiz veya kusurlu tüketici olarak kavramsallaştırılmaktadır (Bauman, 1999; 2007).

Bireyin hanesine yönelik subjektif ekonomik refah değerlendirmesini etkileyen bir diğer unsur olarak hanehalkı büyüklüğü bulunmuştur. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça bireyin hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirmesi düşmektedir. Ayrıca bireyin kendi sağlık durumundan memnuniyeti sıralı logit modelde subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olarak bulunmuştur. Bireyin sağlığından memnuniyeti arttıkça, hanesini ekonomik merdivenin daha alt basamaklarında görme olasılığı azalmaktadır. Bireyin profesyonel meslek grubuna giren bir meslek sahi olması da sıralı probit modelde subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olarak bulunmuştur. Buna göre, bireyin profesyonel meslek grubuna

giren bir meslek sahibi olması, diğer meslek gruplarına göre, hanesini ekonomik merdivenin daha alt basamaklarında görme olasılığını azaltmaktadır.

Bireyin kendi eğitim düzeyinin subjektif ekonomik refah değerlendirmesi üzerindeki etkisinin U şeklinde bir yapı sergilediği bulunmuştur. Eğitim ile subjektif refah değerlendirmesi ilişkisinin tersine döndüğü eğitim yılları, erkek için yaklaşık olarak lise mezunu olmaya; kadın için de lisans mezunu olmaya denk düşmektedir. Düşük eğitim düzeyine sahip olan bireyler, hanelerini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görürlerken, yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler için tam tersi geçerlidir.

Referans grup etkileri ve bireyin kendisine ve hanesine yönelik refah algıları da her iki modelde de bireyin subjektif ekonomik refah değerlendirmesi üzerinde etkili olarak bulunmuştur. Buna göre Eski Muğla'da yaşayan bireylerin diğer mahallelerde yaşayanlara göre ve maddi durumu iyi olsa bile erişemedikleri/yapamadıkları nedeniyle kendisini yoksul hisseden bireylerin hissetmeyenlere göre hanesini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında konumlandırma olasılıkları artmaktadır. Göreli olarak daha yoksul bölgelerde yaşamının ve hayallerinin yüksek olması nedeniyle kendini yoksul hissetmenin subjektif refah değerlendirmesi üzerindeki olumsuz etkisi, literatürdeki bulgular tarafından da desteklenmektedir. Ayrıca hanesinin maddi durumunu çevresindeki diğer hanelerden “daha iyi” ya da onlarla “aynı” gören bireylerin hanelerini ekonomik refah merdiveninin daha alt basamaklarında görme olasılıkları azalmaktadır. Bu da literatürdeki bulgularla uyumlu bir bulgudur. Bireyin hanesini referans grubundan daha iyi durumda görmesi subjektif refah değerlendirmesini olumlu yönde etkilemektedir.

Sonuç olarak, ekonomik refah sorusuna verilen cevaplar kullanılarak, sıralı logit ve sıralı probit tahmin yöntemleri ile bireyin subjektif ekonomik refah değerlendirmesinin temel belirleyicileri; hanehalkı toplam harcama tutarı, hanehalkının borcunun olması, hanehalkı büyüklüğü, bireye miras yolu ile kalmış servetin olması, bireyin sağlık memnuniyeti, hem kendisinin hem de ebeveynlerinin eğitim seviyesi, yaşadığı yer, hanesine ve kendisine ilişkin görece refah algıları olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar diğer ülkeler için bulunanlarla benzerdir.

.. POLİTİKA ÖNERİLERİ

Subjektif yoksulluk oranlarını azaltacak ve bireylerin subjektif refahlarını olumlu yönde etkileyecek genel politikalar üretmek farklı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, çalışmanın amacına ulaşması açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede geliştirilebilecek gerek genel gerekse spesifik politika önerileri şu şekilde özetlenebilir.

Bireylerin kendi durumlarını en iyi anlayanlar olduğunu varsayan ve bireylerin kendi değerlendirmelerinden hareketle refah çıkarımlarında bulunan subjektif yaklaşımlarla (Leyden, Subjektif ve Ekonomik Refah yaklaşımları) belirlenmiş olan yoksulluk sınırları, TÜİK'in gıda ve gıda dışı harcamaları dikkate alarak yaptığı hesaplamalardan daha gerçekçi sonuçlar vermektedir. TÜİK yoksulluk sınırı hesaplamaları göz önüne alındığında Muğla İli Merkez İlçesi için fert yoksulluk oranı % 2,2 gibi çok düşük bir oranda iken, SPL ve LPL'ye göre bu oran sırasıyla %10,7 ve %26,8 gibi çok yüksek rakamlara çıkmaktadır. Bireylerin geçinmek için ya da farklı durumlar için yeterli olduğunu düşündükleri gelir düzeyleri, objektif kriterlere göre belirlenenlerden oldukça farklıdır. Bu fark da yoksulluk oranlarındaki farkı doğurmaktadır. Subjektif yaklaşım ve Leyden yaklaşımına göre belirlenmiş olan yoksulluk oranları da birbirinden oldukça farklıdır. Bireyler geçinmek için gerekli minimum gelir sorusuna cevap verirken daha çok temel ihtiyaçlarını dikkate almakta; gelir değerlendirme sorusuna ise daha geniş bir bakış açısı ile cevap vermektedirler. Bu nedenle de Leyden yoksulluk sınırı, dolayısıyla Leyden yaklaşımına göre yoksulluk oranı, her zaman subjektif yoksulluk sınırından daha yüksek çıkmaktadır.

Literatürde bazı çalışmalarda da önerildiği gibi, ulusal yoksulluk sınırının bu yolla oluşturulması, daha gerçekçi yoksulluk oranlarını verecektir. Bununla birlikte, bireylerin kendi yoksulluk algılarından hareketle hesaplanan subjektif yoksulluk sınırlarının kullanılmasının, belli kurumlar tarafından objektif kriterlere dayanılarak hesaplanan yoksulluk sınırlarının kullanılmasından daha demokratik bir yöntem olacağıda açıktır.

Literatürde genel olarak Leyden ve Subjektif Yoksulluk yaklaşımlarında yoksulluk sınırı tespit edilirken temel belirleyenler olarak hanehalkı toplam geliri ve hanehalkı büyüklüğü kullanılmaktadır. Daha geniş kapsamlı subjektif refah tanımlamalarına göre ise hanehalkı toplam geliri ve hanehalkı büyüklüğü dışında bireyin subjektif refah değerlendirmesi üzerinde etkili olabilecek birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin de analize dâhil edilmeleri, bireyin subjektif refah değerlendirmesinin belirleyenlerini ortaya koymak ve bunları giderici politikalar üretebilmek açısından son derece önemlidir.

Türkiye’de yoksullukla mücadele konusunda yapılmış çalışmaların tamamı, objektif kriterlere (gelir/harcama) göre belirlenmiş yoksulluk oranlarını azaltmaya yönelik politika önermelerini içermektedir. Bu çalışmaların bazılarında yoksulluğun yapısal ve çok boyutlu bir sorun olduğu vurgusu vardır. Bu çalışmalar (Aktan ve Vural, 2002c; Gürsel v.d., 2007) yoksulluk sorununa çözüm üretirken ekonomik, toplumsal, kültürel yapı ve ilişkilerin mutlaka dikkate alınması gerektiğini söylemektedirler. Yoksulluk sadece yardımlarla çözülebilecek bir sorun değildir (Aktan ve Vural, 2002c; Gürsel v.d., 2007; Aktan, 2002a). Buna paralel olarak, Şenses’de (2002), tek başına yürütülen politikalarla yoksulluğun azaltılamayacağını; başarı için mutlaka ulusal ve uluslararası düzeyde farklı yöntemlerin bir arada kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Yoksulluğu önleyici politikalar işsizlikle mücadele (Gündüz, 2006), vergi sistemi uygulamaları (Aktan, 2002b; Aktan ve Vural 2002a; Aktan ve Vural, 2002b), sektörel önlemler (Özkök, 2006; Bahar, 2008), mikro finansman uygulamaları (Altay, 2007) ve sağlık hizmetlerine erişim (Adaman ve Keyder, 2007) gibi faktörleri içermektedir.

Objektif kriterlere göre yapılan yoksulluk değerlendirmelerinde ağırlıklı olarak yetersiz istihdam olanakları, düşük ücretler, ayrımcılık, yetersiz eğitim olanakları, gelir dağılımının adaletsizliği gibi tamamen yoksul bireyin iradesi dışında olan etmenler bireyin yoksulluk durumunun belirleyicisi olarak ele alınmıştır. Bu faktörlerin bireyin kendini yoksul hissetmesinde çok önemli rolü olsa da başka bazı faktörler de bireyin kendini yoksul hissetmesine neden olabilir.

Bu tezde subjektif refahın temel belirleyenleri hanehalkı toplam harcama tutarı, hanehalkının borcunun olması, hanehalkı büyüklüğü, bireye miras yolu ile

kalmış servetin olması, bireyin sağlık memnuniyeti, bireyin hem kendisinin hem de ebeveynlerinin eğitim seviyesi, bireyin yaşadığı yer, hanesine ve kendisine ilişkin görece refah algısı olarak bulunmuştur.

Hanehalkı büyüklüğü arttıkça bireyin hanesine yönelik ekonomik refah değerlendirmesinin düştüğü gözlenmektedir. Büyük haneler daha fazla maliyet, bağımlılık ve sorumluluk anlamına gelmektedir. Bu nedenle de bireylerin subjektif refah değerlendirmelerini olumsuz etkilemektedir. Bu aynı zamanda toplumun artık giderek kentlileştiğini ve maaş/ücret gelirin dayanan bir geçim biçiminin yaygınlaştığını göstermektedir. Nüfus artış hızının düşürülmesi ve ataerkil ve geniş aile tipinden daha küçük hanelere geçilmesi, bireylerin subjektif ekonomik refah değerlendirmelerini olumlu etkileyecek ve subjektif yoksulluk oranlarının düşürülmesine katkı sağlayacaktır. Leyden yaklaşımına göre üç kişilik bir hanehalkı büyüklüğünden dört kişilik bir hanehalkı büyüklüğüne geçilmesi yoksulluk sınırını 360 TL, dört kişilik bir hanehalkı büyüklüğünden beş kişilik bir hanehalkı büyüklüğüne geçilmesi ise yaklaşık 325 TL arttırmaktadır. Subjektif yaklaşımda ise bu rakamlar sırasıyla 285 TL ve 265 TL olmaktadır. Yani hanehalklarının yoksulluk sınırı altına düşmemeleri için toplam hanehalkı gelirlerinde yoksulluk sınırındaki artış olması gerekmektedir. Bu bağlamda, üç ve daha çocuk yapılmasını öneren politikaların uygulanabilirliğinin zayıf olduğu söylenebilir.

Ayrıca bireyin sağlığından memnuniyeti arttıkça, hanesini ekonomik merdivenin daha alt basamaklarında görme olasılığının azaldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda, sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması bireylerin sağlık memnuniyetlerinin artması yoluyla subjektif refah değerlendirmelerini olumlu etkileyecektir. Sağlık hizmetlerinin herkes tarafından ulaşılabilir olması, subjektif yoksulluk oranlarının düşürülmesinde yardımcı bir faktör olacaktır.

Eğitim olanaklarına erişimin, özellikle de kadınların ve kız çocuklarının eğitim olanaklarına erişiminin artırılması, sadece objektif yoksulluğun azaltılmasında değil aynı zamanda subjektif yoksulluk oranlarının azaltılması açısından da önemlidir. Bulgular subjektif yoksulluğu azaltmanın yolunun sadece

ilköğretim okullaşma oranını arttırmaktan değil, yüksek öğretim okullaşma oranını ve eğitimin kalitesini arttırmaktan geçtiği yönündedir.

Bireyin içinde yaşadığı toplumda kendisini görel olarak konumlandığı nokta, subjektif refah değerlendirmesini etkilemektedir. Bu açıdan, gelir dağılımının bozuk olduğu toplumlarda bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik görel algıları daha olumsuz olacak ve dolayısıyla subjektif refah değerlendirmeleri daha düşük olacaktır. Diğer taraftan daha dengeli bir gelir dağılımının olduğu topluluklarda yaşayan bireylerin negatif algılamaları daha az olacaktır. Muğla örnekleminde elde edilen bulgular da bunu destekler niteliktedir. Dolayısıyla politika yapıcılarının gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltıcı yöndeki uygulamaları subjektif yoksulluğu da azaltacaktır.

Ravallion ve Lokshin (1999: 22), ekonomistlerin çok geniş bir sosyo-ekonomik veri seti ile çalışmaları dahi insanların kendi ekonomik refahlarını algılamalarını mükemmel bir şekilde tahmin etmeyi beklememeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Ankete katılanların ruh hallerindeki kişiye özgü farklılıklar, bireylerin kendi refahlarını değerlendirmelerindeki açıklanamayan farklılıkların en temel nedenidir. Bu sorunlar bu çalışma için de geçerli olabilir.

Çalışmada ayrıca katılımcılara “*kendinizi neden yoksul hissediyorsunuz*”, şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Leyden, Subjektif Yoksulluk ve Ekonomik refah yaklaşımlarına göre yoksul olarak sınıflandırılan bireylerin bu soruya verdikleri cevapların incelenmesi, etkin politikalar üretebilmek adına önemlidir. Subjektif yoksul olarak sınıflandırılan bireylerin bu soruya verdikleri cevaplar bu çalışmada ulaşılan bulgulara oldukça benzerdir. Bireyler borçlarının olmasının, servet (özellikle de ev ve birikim) sahibi olamamalarının, gelir yetersizliğinin, hayallerine ulaşamamalarının, istedikleri şeyleri alamama/yapamamalarının, kalıcı bir rahatsızlıklarının olmasının kendilerini yoksul hissettirdiğini beyan etmişlerdir. Mutlu olmamak, kendisine ait bir geliri olmamak, engelli ve hasta bakımı nedeniyle sosyalleşememek, özgür olmamak da bireyin yoksul hissetmesinin diğer nedenleri olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede, gelir dağılımı adaletsizliğini azaltmaya yönelik politikaların daha etkin uygulanması, özellikle kadınlara iş imkânlarının artırılarak ekonomik özgürlüklerinin geliştirilmesi, evde çocuk bakımı, özür ve hasta bakımı

için maddi yardımların dışında bakım hizmeti verilmesi ya da kolaylaştırıcı hizmetlerin sunulması gibi politikaların hayata geçirilmesi bireylerin subjektif refahlarını olumlu yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- AÇIKALIN, N. (2008), “Toplumsal Kaynakların Dağılımındaki Adaletsizliği Gizleyen Bir Kavram Olarak Yoksulluk Kültürü: İstanbul ve Gaziantep Örnekleri”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 45, Sayı 516.
- ADAMAN, F., Ç. KEYDER (2007), “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *TES-İŞ Dergisi*, Haziran.
- AKSU, B. (2007), “Yoksulluk ve Kadınlar”, *TES-İŞ Dergisi*, Haziran: 95–99.
- AKTAN, C.C. (2002a), “Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- AKTAN, C.C. (2002b), “Gelir Dağılımında Adaletsizlik Ve Yoksulluk Sorunu İle Mücadelede Vergi Tarifesinin Belirlenmesi: Artan Oranlı mı, Yoksa Düz Oranlı Vergiler mi?”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- AKTAN, C.C., İ.Y. VURAL (2002a), “Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması Ve Yoksulluk Sorununun Ortadan Kaldırılması İçin Vergi Sistemi Nasıl Dizayn Edilmeli?”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- AKTAN, C.C., İ.Y. VURAL (2002b), “Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- AKTAN, C.C., İ.Y. VURAL (2002c), “Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.

- ALESKEROV, F.H.E. (1998), “1998 Nobel İktisat Ödülünü Alan Armatya Kumar Sen’in İktisada Katkıları Üzerine”, *İktisat İşletme Finans Dergisi*, Vol. 13, No. 153: 17-28.
- ALICI, S. (2002), “Türkiye’de Yoksulluğun Sosyo Ekonomik Analizi”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- ALTAY, A. (2007), “Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikro finansman Yaklaşımı”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 44, Sayı 510.
- ANTONIDES, G., A. KAPTEYN, T.J. WANSBEEK (1980), “Reliability and Validity Assessment of Ten Methods for the Measurement of Individual Welfare Functions of Income”, MRG Working Paper, University of Southern California.
- ARGYLE, M. (1987), *The Psychology of Happiness*, London: Methuen.
- ATKINSON, A.B. (1987), “On the Measurement of Poverty”, *Econometrica*, Vol. 55, No. 4: 749–764.
- BAUDRILLARD, J. (2004). *Tüketim Toplumu*. Çev., H. Deliceçaylı, F. Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (1999), *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*. Çev., Ü. Öktem. İstanbul: Sarmal Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2007), *Consuming Life*. Cambridge: Polity Press.
- BAHAR, O. (2008), “Turizmin Yoksulluğu Önlemedeki Etkisi ve Mikro Kredi Sistemi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 45, Sayı 523.
- BELLÙ, L.G., P. LIBERATI (2005), “Impacts of Policies on Poverty: Axioms for Poverty Measurement”, *Easypol*, Module 008, Fao Publications.

- BISHOP, J.A., F. LUO (2006), "Economic Transition and Subjective Poverty in Urban China", *Review of Income and Wealth*, Vol. 52, No. 4: 625-641.
- BLACKORBY, C., D. DONALDSON (1980), "Ethical Indices for the Measurement of Poverty", *Econometrica*, Vol. 48: 1053-1060.
- BÖS, D., M. ROSE, C. SIEDL (1988), *Welfare and Efficiency in Public Economics*, Springer-Verlag, Berlin.
- BUĞRA KAVALA, A., Ç. KEYDER (2008), *Kent Nüfusunun En Yoksul Kesiminin İstihdam Yapısı ve Geçinme Yöntemleri*, TÜBİTAK Projesi, İstanbul.
- BUYZE, J. (1982), "The Estimation of Welfare Levels of A Cardinal Utility Function", *European Economic Review*, Vol. 17: 325-32.
- CAMERON, A. C., K. P. TRIVEDI (2010), *Microeconometrics Using Stata*, Revised Edition, Stata Press Publication, Texas, USA.
- CARLETTO, G., A. ZEZZA (2004), "Being Poor, Feeling Poorer: Combining Objective and Subjective Measures of Welfare in Albania", *ESA Working Paper*, The Food and Agriculture Organization (FAO), No. 04-12.
- CELASUN, M. (1986), "Income Distribution and Domestic Terms of Trade in Turkey, 1978 – 1983: Estimated Measures of Inequality and Poverty", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Vol. 13, No. 1–2: 193–216.
- CHOSSUDOVSKY, M. (1999), *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, Çev. Neşenur Domaniç, Çiviyazıları: 41, İstanbul.
- CLARK, A.E., A.J. OSWALD (1994), "Unhappiness and Unemployment", *Economic Journal*, Vol. 104, No. 424: 648-659.
- CLARK, A.E., A.J., OSWALD (1996), "Satisfaction and Comparison Income", *Journal of Public Economics*, Vol. 61: 359-381.
- CLARK, S., R. HEMMING, D. ULPH (1981), "On Indices for the Measurement of Poverty", *Economic Journal*, Vol. 91: 515-526.

- COLASANTO, D., A. KAPTEYN, J. GAAG (1984) “Two Subjective Definitions of Poverty: Results from the Wisconsin Basic Needs”, *The Journal of Human Resources*, Vol. 19, No. 1: 127-138.
- COUDOUEL, A., J.S. HENTSCHEL, Q.T. WODON (2002), “Poverty Measurement and Analysis”, *A Sourcebook for Poverty Reductuion Strategies, Volume: 1, Core Techniques and Cross-Cutting Issues* içinde, (ed.) J. Klugman, The World Bank, Washington, D. C.
- ÇAĞATAY, S., M. ZANBAK, K. DUMAN (2009), “TR61 Bölgesinde Yoksulluk Profili ve Hane İçi Kaynak Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi”, *EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics*, June 17-19, 2009, Eskişehir, Turkey.
- DAĞDEMİR, Ö. (1992), *Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı*, Anadolu Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- DAĞDEMİR, Ö. (1999), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987–1994”, *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1: 23-40.
- DAĞDEMİR, Ö. (2002), *Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994*, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- DANSUK, E. (1997), *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo – Ekonomik Yapılarla İlişkisi*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- DANZIGER, S., J. van der GAAG, M.K. TAUSSING, E. SMOLENSKY (1984), “The Direct Measurement of Welfare Levels: How Much Does It Cost to Make Ends Meet”, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 66, No. 3: 500–505.
- DE VOS, K., T. GARNER (1991), “An Evaluation of Subjective Poverty Definitions: Comparing Results from the U.S. and the Netherlands”, *Review of Income and Wealth*, Vol. 37, No. 3: 267-285.

- DEATON, A., M. GROSH (2000), "Consumption", *Designing Household Survey Questionnaires for Developing Countries: Lessons from Ten Years of LSMS Experience* içinde, (ed.) M. Grosh, P. Glewwe.
- DEATON, A., S. ZAIDI (2002), "Guidelines for Constructing Consumption Aggregates for Welfare Analysis", *Living Standards Measurement Study Working Paper*, World Bank, No. 135, Washington, D.C.
- DEDEOĞLU, S., Ç. EKİZ GÖKMEN (2011), *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*, Efil Yayınevi, Eflatun Yayıncılık, Ankara.
- DIENER, E. (1994) "Assessing Subjective Well-Being: Progress and Opportunities", *Social Indicators Research*, Vol. 31: 103-157.
- DIENER, E., E. SUH, R.E. LUCAS, H.L. SMITH. (1999), "Subjective Well-Being: Three Decades of Progress", *Psychological Bulletin*, Vol. 125: 276-302.
- DPT (2001), *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayın No: 2599 – ÖİK: 610, Ankara.
- DREWNOWSKI, J. (1977), "Poverty: Its Meaning and Measurement", *Development and Change*, Vol. 8: 183-208.
- DUMANLI, R. (1996), *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2449, Ankara.
- DUMANLI, R. (2002)., Türkiye'de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, (ed.), C. C. Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- EASTERLIN, R.A. (1995), "Will Raising the Incomes of all Increase the Happiness of all?", *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 27: 35-47.
- ERDOĞAN, G. (1996), *Türkiye'de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma*, DİE Uzmanlık Tezi, Ankara.
- ERDOĞAN, G. (1998), *Türkiye'de Yoksulluk: Boyutu ve Profili*, DİE Uzmanlık

Tezi, Ankara.

ERDOĞAN, Güzin (2002), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.

FAFCHAMPS M., F. SHILPI (2003), “Subjective Well Being, Isolation and Rivalry”, Centre for Economic Policy Research (CEPR) Discussion Paper, No. 6002.

FERRER-I-CARBONELL, A., B.M.S. VAN PRAAG (2001), “Poverty in the Russian Federation”, IZA Discussion Paper Series, No. 259, February, the Netherlands

FERRER-I CARBONELL, A. (2002a), “Subjective Questions to Measure Welfare and Well-Being”, *Tinbergen Institute Discussion Paper*, No. 020/3, the Netherlands.

FERRER-I-CARBONELL, A. (2002b) “Income and Well-being: An Empirical Analysis of the Comparison Income Effect” *Tinbergen Institute Discussion Paper*, No. 019/3.

FLIK, R.J., B.M.S. VAN PRAAG (1991), “Subjective Poverty Line Definitions”, *De Economist*, Vol. 139, No. 3: 311-330.

FOSTER, J.E. (1998), “Absolute versus Relative Poverty”, *The American Economic Review*, Vol. 88, No. 2: 335-341.

FOSTER, J., J. GREER, E. THORBECKE (1984), “A Class of Decomposable Poverty Measures”, *Econometrica*, Vol. 52, No. 3: 761-766.

FREY, B.S., A. STUTZER (2002), “What Can Economists Learn from Happiness Research?”, *Journal of Economic Literature*, Vol. 40, No. 2: 402-435.

- FRIJTERS, P., B.M.S. VAN PRAAG (1997), “Estimates of poverty ratios and equivalence scales for Russia and parts of the former USSR”, *Discussion Paper*, University of Amsterdam.
- FUKUDA-PARR, S. (1999), “What Does Feminisation of Poverty Mean? It Isn’t Just Lack of Income”, *Feminist Economics*, Vol. 5, No. 2: 99-103.
- FURNHAM, A., M. ARGYLE (1998), *The Psychology of Money*, London: Routledge.
- FUWA, N.S., K. KUBO, T. KUROSAKI, Y. SAWADA (2006), “Introduction to A Study of Intrahousehold Resource Allocation and Gender Discrimination in Rural Andhra Pradesh, India”, *The Developing Economies*, Vol. XLIV, No. 4: 375–97.
- GARNER T., K. DE VOS (1995), “Income Sufficiency and Poverty: Results from the United States and The Netherlands”, *Journal of Population Economics*, Vol. 8: 117–134.
- GOEDHART, T., V. HALBERSTADT, A. KAPTEYN, B.M.S. VAN PRAAG (1977), “The Poverty Line: Concept and Measurement”, *The Journal of Human Resources*, Vol. 12, No. 4: 503-520.
- GÖKOVALI, U. (2012), *Farklı Gelir Gruplarında Kaynakların Hanehalkı İçerisindeki Dağılımı Açısından Yoksulluğun Kadınsılaşması: Muğla-Mardin Örneği*, TÜBİTAK Projesi, Proje No: 110K193.
- GÖKOVALI, U., A. DANIŞMAN (2010), “Feminization of Poverty: Does it Really Exist in Turkey?”, *New Perspectives on Turkey*, Vol. 42, Spring: 179-201.
- GÖKOVALI, U., A. DANIŞMAN (2011), “Subjective Poverty in Turkey through the Lenses of Gender and Ethnicity: The Case of Mardin”, International Association for Feminist Economics (IAFFE), Annual Conference, 24-26 June, Hangzhou, China.
- GOLDBERG, G. S. (2010), “Revisiting the Feminization of Poverty in Cross-

National Perspective”, *Poor Women in Rich Countries: the Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) Goldberg, G. S., Oxford University Press: 3-28.

GÜRSEL, S., H. LEVENT, R. SELİM, Ö. SARICA (2000), *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: AB ile Karşılaştırma*, TÜSİAD Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.

GUSTAFSSON, B., L. SHI, H. SATO (2004) “Can a Subjective Poverty Line be applied to China? Assessing Poverty among Urban Residents in 1999” *Journal of International Development*, Vol. 16: 1089-1107.

HAGENAARS, A.J.M. (1986), *The Perception of Poverty*, Elsevier Science Publishers B. V., Amsterdam.

HAGENAARS, A.J.M. (1987), “A Class of Poverty Indices”, *International Economic Review*, Vol. 28, No. 3: 583-607.

HAGENAARS, A.J.M., B.M.S. VAN PRAG (1985), “A Synthesis of Poverty Line Definitions”, *Review of Income and Wealth*, Vol. 31, No. 2: 139–154.

HAGENAARS, A.J.M, K. DE VOS (1987), “The Definition and Measurement of Poverty”, *The Journal of Human Resources*, Vol. 23, No. 2: 211–221.

HERRERA, J., M. RAZAFINDRAKOTO ve F. ROUBAUD (2006) “The Determinants of Subjective Poverty: A Comparative Analysis between Madagascar and Peru” DIAL, DT/2006-01.

IMF (2012), International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, Erişim tarihi: 18.04.2012.

JAMAL, H. (2002), “On The Estimation of An Absolute Poverty Line: An Empirical Appraisal”, *The Lahore Journal of Economics*, Vol. 7, No. 2: 77-91.

KAKWANI, N.C. (1980), "On a Class of Poverty Measures," *Econometrica*, Vol. 48: 437-446.

- KAPTEYN, A. (1994), “The Measurement of Household Cost Functions: Revealed Preferences Versus Subjective Measures”, *Journal of Population Economics*, Vol. 7: 333-350.
- KAPTEYN, A., B.M.S. VAN PRAAG, F.G. VAN HERWAARDEN (1978), “Individual Welfare Functions and Social Preference Spaces”. *Economics Letters*, Vol. 1: 173–177.
- KAPTEYN, A., F.G. VAN HERWAARDEN (1980), “Independent Welfare Functions and Optimal Income Distribution”, *Journal of Public Economics*, Vol. 14: 375– 397.
- KAPTEYN, A., P. KOOREMAN, R. WİLLEMSE (1988), “Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions”, *Journal of Human Resources*, Vol. 23: 222–42.
- KAPTEYN, A., S. VAN DE GEER, , H. VAN DE STADT, T. WANSBEEK (1997), “Interdependent Preferences: An Econometric Analysis”, *Journal of Applied Econometrics*, Vol. 12: 665–686.
- KAPTEYN, A., S. VAN DE GEER, H. VAN DE STADT (1985), “The Impact of Changes in Income and Family Composition on Subjective Measures of Well-being”, *Horizontal Equity, Uncertainty, and Economic Well-Being* içinde, (ed.) M. David, T. Smeeding, University of Chicago Press: 35-68.
- KILPATRICK, R. (1973), “The Income Elasticity of the Poverty Line”, *Review of Economics and Statistics*, Vol. 55, No. 3: 327-32.
- KINGDON, G., J. KNIGHT (2006), “Subjective Well-being Poverty vs. Income Poverty and Capabilities Poverty?”, *Journal of Development Studies*, Vol. 42, No. 7: 1199-1224.
- KİREN GÜRLER, Ö., Ş. ÜÇDOĞRUK (2007), “Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayırıştırma Yöntemiyle Uygulanması”, *Journal of Yaşar University*, Vol. 2, No. 6: 571-589.

- KULE, H., M. ES (2005), "Türkiye'de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 50: 259-300.
- KUNDU, A., T.E. SMITH (1983), "An Impossibility Theorem on Poverty Indices," *International Economic Review*, 24: 423-434.
- LANJOUW, P., M. RAVALLİON (1995), "Poverty and Household Size", *Economic Journal*, Vol. 105: 1415-1434.
- LOKSHIN, M., N. UMAPATHI, S. PATERNOSTRO (2006), "Robustness of Subjective Welfare Analysis in a Poor Developing Country: Madagascar 2001", *Journal of Development Studies*, Vol. 42, No. 4: 559-591.
- LONG, J.S. (1997), *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables*, Advanced Quantitative Techniques in the Social Sciences Series 7, Sage Publications, USA.
- MADDEN, D. (2000), "Relative or Absolute Poverty Lines: A New Approach", *Review of Income and Wealth*, Series 46, No. 2: 181-199.
- MANGAHAS, M. (1995), "Self-Rated Poverty in the Philippines, 1981-1992", *International Journal of Public Opinion Research*, Vol. 7: 40-55.
- MARKS, G.N. (2007) "Income Poverty, Subjective Poverty and Financial Stress" *Social Policy Research Paper*, No. 29, Australian Government, FaCSIA.
- MAXWELL, S. (1999), "The Meaning and Measurement of Poverty", *Poverty Briefing*, Overseas Development Institute, 3.
- MCBRIDE, M. (2001), "Relative-Income Effects on Subjective Well-Being in the Cross-Section", *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 45: 251-78.
- ÖZKÖK, F. (2006), "Yoksulluğun Azaltılmasında Turizmin Yeri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, www.e-sosder.com, Cilt 5, Sayı 15: 85-98.
- PAMUK, M. (2000), *Kırsal Yerlerde Yoksulluk, İşgücü Piyasası Analizleri 1999 (I)*,

DİE Matbaası, Ankara.

- PERSKY, J., M.Y. TAM (1990), “Local Status and National Social Welfare”, *Journal of Regional Science*, Vol. 30, No. 2: 229–238.
- PLUG, E.J.S., B.M.S. VAN PRAAG (1998) “Similarity in Response Behaviour Between Household Members: An Application to Income Evaluation” *Journal of Economic Psychology*, Vol. 19: 497-513.
- PRADHAN, M., M. RAVALLION (1998) “Measuring Poverty Using Qualitative Perceptions of Welfare”, *The World Bank, Policy Research Paper*, No. 2011.
- PRADHAN, M., M. RAVALLION (2000) “Measuring Poverty Using Qualitative Perceptions of Consumption Adequacy” *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 82, No. 3: 462-471.
- RAVALLION, M. (1992), “Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods”, *Living Standards Measurement Study Working Paper*, No. 88: 25-34.
- RAVALLION, M. (1994), “*Poverty Comparisons*”, (Fundamentals of Pure and Applied Economics Distribution Section, Vol. 56: A Guide to Concepts and Methods), Langhorne, PA: Harwood Academic Publishers.
- RAVALLION, M. (2008), “Poverty Lines”, *The New Palgrave Dictionary of Economics* içinde, Second Edition, (ed.) L. Blume, S. Durlauf, Palgrave Macmillan, London.
- RAVALLION, M. (2012), “Poor, or Just Feeling Poor? On Using Subjective Data in Measuring Poverty”, *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 5968, Development Research Group, World Bank, Washington D.C.
- RAVALLION, M., M. LOKSHIN (1999), “Subjective Economic Welfare”, *World Bank Policy Research Paper*, No. 2106, Development Research Group, World Bank, Washington D.C.

- RAVALLION, M., M. LOKSHIN (2000), “Identifying Welfare Effects from Subjective Questions”, *Policy Research Working Papers*, No.2301, Washington, DC, World Bank.
- RAVALLION, M., M. LOKSHIN (2001), “Identifying Welfare Effects from Subjective Questions”, *Economica*, Vol. 68, No. 271, August, pp. 335–357.
- RAVALLION, M., M. LOKSHIN (2002), “Self-Rated Economic Welfare in Russia”, *European Economic Review*, Vol. 46: 1453-1473.
- RAVALLION, M., S. CHEN (2011), “Weakly Relative Poverty”, *Review of Economics and Statistics*, Vol. 93, No. 4: 1251-1261.
- RIFFAULT, H. (1991), “How poverty is perceived”, *Eurobarometer: The Dynamics of European Public Opinion* içinde, (ed.) R. Karlheinz, R. Inglehart, London, Macmillan Press.
- RIO GROUP (2006), *Compendium of Best Practices in Poverty Measurement*, Expert Group on Poverty Statistics, Rio de Janeiro, ISBN 85-240-3908-6.
- RITZER, G., D. SLATER (2001), “Editorial” *Journal of Consumer Culture*, Vol. 1, No. 1: 5-8.
- SALLAN GÜL, S. (2004), “Eşitsizlik, Yoksulluğun Kadınsılaşması-Kadınların Yoksullaşması: Ankaralı Yoksul Kadınlar”, IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 16–18 Ekim 2003, Sosyoloji Derneği Yayını, Ankara: 353–370.
- SELİM, S. (2008), “Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluk Düzeyinin Hanehalkı Reisinin İşyeri Statüsüne Göre Analizi”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, Vol. 45, No. 523: 95- 108.
- SELİM, S. (2009), “2004 Yılında Avrupa Birliği’ne Aday Olan Ülkelerdeki Eğitim Sisteminden Duyulan Memnuniyet Üzerine Bir Araştırma”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2: 249-258

- SENIK, C. (2003), "What Can We Learn from Subjective Data. The Case of Income and Well-Being?", *Delta Working Paper*, No. 2003-06, Paris.
- SEN, A. (1976), "Poverty: An Ordinal Approach to Measurement", *Econometrica*, Vol. 44, No. 2: 219–231.
- SEN, A. (1979), "Issues in the Measurement of Poverty", *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 81: 285-307.
- ŞENSES, F. (2002), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, 2. Baskı, İletişim Yayınları: 770, İstanbul.
- SETH, S. (2009), "Inequality, Inter-action and Human Development", *Journal of Human Development and Capabilities*, Vol. 10, No. 3: 375-396.
- SHARPE, A. (2001). "Estimates of Relative and Absolute Poverty Rates for the Working Population in Developed Countries", *Conference Paper*, Canadian Economics Association, McGill University, Centre for the Study of Canadian Living Standards, <http://www.csls.ca/events/cea01/sharpeilo.pdf>.
- SOLMAZ, E. (2008), "Orman Köylerinde Yoksulluk ve Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi Muğla Örneği", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt 45, Sayı 519.
- SOW, F.D. (2010), "Intrahousehold Resource Allocation and Well-being: The Case of Rural Households in Senegal", PhD Thesis, Wageningen University,
- STRENGMANN-KUHN, W. (2000), "The Therotical Definition and Emprical Measurement of Welfare and Poverty: A Microeconomic Approach", the 26th General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth, 27 August-2 September , Cracow-Polland.
- TAKAYAMA, N. (1979), "Poverty, Income Inequality, and Their Measures: Professor Sen's Axiomatic Approach Reconsidered", *Econometrica*, Vol. 47: 747-759.

- TARI, R. (2008), *Ekonometri*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- THON, D. (1979), "On Measuring Poverty," *Review of Income and Wealth*, Vol. 25: 429-440.
- TOKSÖZ, G., A. ÖZKAZANÇ, B. POYRAZ (2001), *Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet*, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- TOWNSEND, P. (1954), "Measuring Poverty", *The British Journal of Sociology*, Vol. 5, No. 2: 130-137.
- TOWNSEND, P. (1979), *Poverty in the United Kingdom*, Penguin, Harmondsworth.
- TÜİK (2009), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2010*, www.tuik.gov.tr.
- TÜİK (2009), *Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2009*, www.tuik.gov.tr
- TÜİK (2010), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010*, www.tuik.gov.tr
- TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumDetayAction.do?surumId=5&turId=41&turAdi=9>. Meslek Sınıflamaları, Erişim Tarihi: 17.01.2012.
- UNDP (1997), *Human Development to Eradicate Poverty*, Human Development Report, Oxford University Press, New York.
- UNDP (2009), *Overcoming Barriers: Human Mobility and Development*, Human Development Report, Oxford University Press, New York..
- UNDP (2010), *The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*, Human Development Report, Oxford University Press, New York..
- UYAN SEMERCİ, P. (2007), "Yoksullukla Mücadelede Amaç Ne Olmalı? Yapabilirlikleri Artırmayı Hedeflemek", *Amargi* 3: 22-24.
- ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ, Ç. (2009), "Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek", *Çalışma ve Toplum*, Cilt. 2: 25-40.

- VAN DE STADT, H., A. KAPTEYN, S. VAN DE GEER (1985), “The Relativity of Utility: Evidence from Panel Data”, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 67, No. 2: 179–187.
- VAN PRAAG, B.M.S. (1968), *Individual Welfare Functions and Consumer Behavior*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam.
- VAN PRAAG, B.M.S. (1971) “The Welfare Function of Income in Belgium: An Empirical Investigation”, *European Economic Review*, Spring: 337-369.
- VAN PRAAG, B.M.S., T. GOEDHART, A. KAPTEYN (1980), “The Poverty Line- A Pilot Survey in Europe”, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 62, No. 3: 461-465.
- VAN PRAAG, B.M.S., A. FERRER-I-CARBONELL (2005), *A Multi-Dimensional Approach to Subjective Poverty*, Amsterdam.
- VAN PRAAG, B.M.S., A. FERRER-I-CARBONELL (2008), *Happiness Quantified: A Satisfaction Calculus Approach*, Revised Edition, Oxford University Press, New York.
- VAN PRAAG, B.M.S., A. KAPTEYN (1973), “Further Evidence on the Individual Welfare Function of Income: An Empirical Investigation in The Netherlands”, *European Economic Review*, Vol. 4: 33-62.
- VAN PRAAG, B.M.S., A. KAPTEYN, F.G. VAN HERWAARDEN (1979), “The Definition and Measurement of Social Reference Spaces”, *The Netherlands’ Journal of Sociology*, Vol. 15: 13– 25.
- VAN PRAAG, B.M.S., E.J.S. PLUG (1995), “New Developments in the Measurement of Welfare and Well-Being”, *Tinbergen Institute Discussion Paper*, No. 1995-60, the Netherlands.
- VAN PRAAG, B.M.S., E.J.S. PLUG (2012), “New Developments in the Measurement of Welfare and Well-being”, *Tinbergen Institute Discussion Papers*, No. 12-005/3, the Netherlands.

- VAN PRAAG, B.M.S., J.S. SPIT, H. VAN DE STADT (1982), "A Comparison Between the Food Ratio Poverty Line and the Leyden Poverty Line", *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 64, No. 4: 691–694.
- VAN PRAAG, B.M.S., P. FRIJTERS (1999) "The Measurement of Welfare and Well-Being; The Leyden Approach", *School of Economics and Finance Discussion Papers and Working Papers Series*, No. 071a, School of Economics and Finance, Queensland University of Technology.
- VAN PRAAG, B.M.S., P. FRIJTERS, A. FERRER-I-CARBONELL (2000), "A Structural Model of Well-being: With An Application to German Data", *Tinbergen Institute Discussion Papers*, No. 00-053/3, Tinbergen Institute.
- VAN PRRAAG, B.M.S., P. FRIJTERS, A. FERRER-I-CARBONELL (2003), "The Anatomy of Subjective Well-Being", *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 51: 29-49.
- VARLIK, Ü., B. ÖREN (2003), "Küreselleşme, Yoksulluk ve Bir Gecekodu Mahallesi: Menzilahır Örneği", IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler, Cumhuriyet Üniversitesi, 16-18 Ekim, Sivas.
- WAGLE, U.R. (2007) "Poverty in Kathmandu: What do Subjective and Objective Economic Welfare Concepts Suggest?", *Journal of Economic Inequality*, Vol. 5: 73-95.
- WATTS, H.W. (1968), "An Economic Definition of Poverty", *On Understanding Poverty içinde*, (ed.) D. P. Moynihan, New York: Basic Books.
- WINKELMANN, L., R. WINKELMANN (1998), "Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data", *Economica*, Vol. 65: 1-15.
- WORLD BANK (1990), *Poverty*, World Development Report, PUB8507.
- WORLD BANK (2000), *Turkey Economic Reforms, Living Standarts and Social Welfare Study*, Report No: 20029-Tu.

WORLD BANK (2008), Poverty Data A Supplement to World Development Indicators, <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/WDI08supplement1216.pdf>

WORLD BANK, World Development Indicators (WDI Online), www.worldbank.org

YARDIMCI, Y., S. UYGUR, S. ALICI, H. LEVENT, S. EKNİ (2003), “Türkiye’de HaneHalkı Yoksulluk Profili ve Yoksulluk Kestirimine Yönelik Regresyon Modelleri”, *Yoksulluk* içinde, III. Cilt, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul: 408 – 431.

YÜKSELER, Z., E. TÜRKAN (2008), *Türkiye’de Hane halkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi*, TÜSİAD Yayını, Yayın No: TÜSİAD-T/2008–03/455.

: İki Bağımsız Örneklem t testi Sonuçları

İki bağımsız örneklem t-testi (two independent sample t-test), normal dağılıma sahip bağımlı değişkenin iki alt gruptaki ortalamaları karşılaştırmak istendiğinde kullanılmaktadır. İki alt grup için bağımlı değişkenin ortalama değerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespit edilmesini sağlamaktadır. Eğer söz konusu bağımlı değişken normal dağılıma sahip değilse, bu bağımlı değişkenin iki alt gruptaki ortalama değerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespit edilmesi için Wilcoxon-Mann-Whitney testi yapılmaktadır. Wilcoxon-Mann-Whitney testi, bağımsız t-testi ile birbirine çok yakın sonuçlar verir (<http://www.ats.ucla.edu/stat/stata/whatstat/whatstat.htm#hsb>).

Yaş, okullaşma süresi ve çalışılan yıl ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılığının olup olmadığına ilişkin t-testi sonuçları

	t istatistiği		Anlamlılık Düzeyi	Ortalama Farkı
Yaş	3,720	408	0,0001***	3,834
Okullaşma Süresi	2,309	408	0,0215**	0,937
Çalışılan Yıl	9.693	408	0,0000***	11,09024
Gözlem Sayısı	410			

***, **, * bağımsız t testi analiz sonuçlarının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

⁶⁴ Söz konusu testler STATA paket programında yapılmıştır.

Kare (Chi2) Testi Sonuçları

İki kategorik değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilmek istendiğinde ki-kare (chi2) testi kullanılmaktadır. Ki-kare testinde, her bir hücrenin beklenen değerinin beş ya da daha yüksek olduğu varsayılmaktadır. Fakat veri setinde bu varsayım karşılanmıyorsa Fisher'in kesin ki-kare testi (Fisher's exact test) kullanılmaktadır (<http://www.ats.ucla.edu/stat/stata/whatstat/whatstat.htm#hsb>).

Bireylerinin Kendisine-içinde yaşadığı haneye ve gelirden bağımsız olarak kendilerine yönelik yoksulluk algılarının cinsiyet ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığına ilişkin Pearson ki-kare testi sonuçları

	Değer		Anlamlılık Düzeyi
Bireyin kendisine ilişkin yoksulluk algısı	0,2828	1	0,595
Bireyin hanesine ilişkin yoksulluk algısı	3,8327	1	0,050**
Bireyin gelirden bağımsız olarak kendisine yönelik yoksulluk algısı	3,1737	1	0,075*
Gözlem Sayısı	410		

***, **, * ki-kare testi analiz sonuçlarının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bireylerin kendilerine yönelik yoksulluk algıları ile objektif kriterlere göre yoksul olup olmamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığına ilişkin Pearson ki-kare testi sonuçları

	Değer		Anlamlılık Düzeyi
Bireyin kendisine ilişkin yoksulluk algısı	5,2883	1	0,021**
Gözlem Sayısı	410		

***, **, * ki-kare testi analiz sonuçlarının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

⁶⁵ Söz konusu testler STATA paket programında yapılmıştır.

**Aynı Hanedeki Eşlerin Yoksulluk Algıları Arasındaki Fark
Muğla)**

p_1 : Kadın yoksul hissediyor/Erkek yoksul hissetmiyor

p_2 : Erkek yoksul hissediyor/Kadın yoksul hissetmiyor

Hipotez

$H_0: p_1 = p_2$

$H_a: p_1 \neq p_2$

Test istatistiği

$$Z_{hes} = \frac{p_1 - p_2 - p_1 - p_2 \cdot 0}{\frac{p_1 \cdot 1 - p_1}{n_1} + \frac{p_2(1 - p_2)}{n_2}}$$

Sıfır hipotezi doğru olarak kabul edildiğinde, $p_1 - p_2 = 0$ farkı sıfır olur. Örnekler aynı anakütleden alındığı için p_1 ve p_2 'nin aynı olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu durumda tek p değeri kullanılır. p değerinin formülü aşağıdaki gibidir:

$$p = \frac{n_1 p_1 + n_2 p_2}{n_1 + n_2}$$

Bu durumda test istatistiği aşağıdaki gibi olur:

$$Z_{hes} = \frac{p_1 - p_2}{p \cdot 1 - p \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}$$

%5 anlamlılık düzeyi için kritik değer $Z_{0,05/2} = Z_{0,025} = \pm 1,96$ 'dir.

$Z_{hes} > 1,96$ ise H_0 : red. Anlamlı bir fark vardır (Miran, 2003: 161-162).

Muğla için p değerinin formülü:

$$p = \frac{205 \cdot \frac{27}{205} + 205 \cdot \frac{22}{205}}{205 + 205} = 0,120$$

Muğla'da aynı hanedeki eşlerin yoksulluk algıları için test istatistiği

$$Z_{hes} = \frac{\frac{27}{205} - \frac{22}{205}}{0,120 \cdot 1 - 0,120 \cdot \frac{2}{205}} = 0,76$$

Buna göre Muğla için Z değeri=0,76 olarak bulunmuştur. Z değeri kritik değerden küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilememiştir. Diğer bir ifadeyle aynı hanede yaşayan ve farklı yoksulluk algılarına sahip eşler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Kapsamı

İşgücü piyasası ile ilgili sebepler	Düzenli bir işinin olmaması, düzenli sigortalı bir işinin olmaması, işsiz olması, daha iyi bir işinin olmaması, işyerinin kapanması sabit gelirli, garanti bir işinin olmaması
Gelir yetersizliği ile ilgili sebepler	Gelirinin olmaması, gelir yetersizliği, düzenli gelirinin olmaması, başka gelirinin olmaması, borçlarının olması, eve hiç para gelmemesi, geçinememesi, ihtiyaçlarını karşılayamaması, düşük ücret alması, her şeyden kısıtlamak zorunda kalması, hiçbir zaman dilediği gibi para harcayamaması, eğlence, tatil, restoran harcamasında bulunamaması, ek iş yapmasa açlık sınırının altında olması, lüks ihtiyaçlarını karşılayamaması, istediği şeyi alamaması; hayallerine ulaşamaması, isteklerinin çok fazla olması, yarını düşünmek zorunda olması; hayatın pahalı olması, kriz nedeniyle
Beşeri sermaye (sağlık/eğitim) eksikliği ilgili	Eğitim yetersizliği, hasta olması, felç olması, sağlık sorunları nedeniyle çalışamaması, rahatsızlığının masraflı olması, eşinin sağlık sorunları nedeniyle çalışamaması
Çocuklar ile ilgili sebepler	Çocuklarına istediği şeyleri alamaması, çocuklarına daha iyi imkânlar sunamaması, çocuğunun ihtiyacını karşılayamaması, çocuklarına eğitim verememesi, çocuklarına iyi eğitim verememesi, oğlunu okutamaması, çocuğunun sağlık masrafları nedeniyle, çocuklarının mahrum olması, çocuklarının yüklerini/problemlerini yüklenmesi, çocuklarına bırakacak bir şeyinin olmaması, çocuklarına gelecek sağlayamaması
Özgürlük (maddi/manevi) ile ilgili sebepler	Özgür olmaması, çalışmadığı için koca eline mahkûm olması, eşinin çalışmama izin vermemesi, yapmak istediği şeyi yapamaması, kendi gelirinin/parasının/maddi gücünün olmaması, eşinin para vermemesi, maddi açıdan bağımlı olması
	Birikiminin olmaması, servetinin olmaması, mal-mülkünün olmaması, evinin olmaması, kenarda bir birikiminin olmaması, kendisine miras düşmemesi, miras hakkının olmaması, emekli ikramiyesinin ev almasına yetmemesi, miras problemleri, ailede kendisine destek olacak kimsenin olmaması
Kişisel özellikler ile ilgili sebepler	Çalışmak zorunda olması, çocukluğundan beri çalışmak zorunda olması, yetim olması, hırslı olmaması/elimdekiyle yetinmesi; mutlu olmaması, aile sorumlulukları; ailesine zaman ayıramaması

: Fisher'in Kesin Ki Kare Testi Sonuçları

Fisher kesin ki-kare testi, ki-kare testi uygulanmak istendiğinde kullanılmaktadır. Ancak hücrelerden biri ya da daha fazlasının beş ya da daha az beklenen sıklıkta (frekansta) olması durumunda bu teste başvurulmaktadır. Ki-kare testi her hücrenin beklenen frekansının beş ya da daha fazla olduğunu varsaymaktadır. Fakat Fisher kesin ki-kare testinin böyle bir varsayımı bulunmamaktadır. Böylece, beklenen frekans ne kadar küçük olursa olsun Fisher testine başvurulabilmektedir. Fisher kesin ki-kare testi uygulandığında bir test istatistiği vermemekte; sadece anlamlılık düzeyi bilgisi vermektedir (<http://www.ats.ucla.edu/stat/stata/whatstat/whatstat.htm#hsb>).

Bireylerin içinde yaşadıkları haneye ilişkin yoksulluk algıları ile hanelerine ilişkin subjektif ekonomik refah değerlendirmesi arasında anlamlı bir istatistiksel ilişki olup olmadığına ilişkin test (Tablo 4.7)

Fisher'in kesin ki-kare testi anlamlılık düzeyi: 0,0000 ***

Gözlem sayısı: 410

(***, **, * ki-kare testi analiz sonuçlarının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.)

⁶⁶ Söz konusu testler STATA paket programında yapılmıştır.

: Kappa Uyum Testi Sonuçları

Bireylerin kendilerine ve hanelerine yönelik yaptıkları ekonomik refah değerlendirmelerinin uyumluluğuna ilişkin test (Tablo 4.8)

H₀: Verilen cevaplar arasında uyum yoktur

		İstatistiği		değeri	Prob. değeri
%40,98	%19,71	0,2648	0,0202	13,09	0,0000

Erkeklerin kendilerine ve hanelerine yönelik yaptıkları ekonomik refah değerlendirmelerinin uyumluluğuna ilişkin test (Tablo 4.8)

H₀: Verilen cevaplar arasında uyum yoktur

		İstatistiği		değeri	Prob. değeri
%44,25	%18,71	0,3142	0,0199	15,75	0,0000

Kadınların kendilerine ve hanelerine yönelik yaptıkları ekonomik refah değerlendirmelerinin uyumluluğuna ilişkin test (Tablo 4.8)

H₀: Verilen cevaplar arasında uyum yoktur

		İstatistiği		değeri	Prob. değeri
%48,78	%20,65	0,3545	0,0201	17,60	0,0000

Kare (Chi2) Testi Sonuçları

İki kategorik değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilmek istendiğinde ki-kare (chi2) testi kullanılmaktadır. Ki-kare testinde, her bir hücrenin beklenen değerinin beş ya da daha yüksek olduğu varsayılmaktadır. Fakat veri setinde bu varsayım karşılanmıyorsa Fisher'in kesin ki-kare testi (Fisher's exact test) kullanılmaktadır (<http://www.ats.ucla.edu/stat/stata/whatstat/whatstat.htm#hsb>).

Bireylerin hanelerine yönelik görel algıları ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığına ilişkin Pearson ki-kare testi sonuçları

	Değer		Anlamlılık Düzeyi
Bireyin hanesine yönelik görel algısı	6,8391	2	0,033**
Gözlem Sayısı	410		

***, **, * ki-kare testi analiz sonuçlarının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

⁶⁷ Söz konusu testler STATA paket programında yapılmıştır.

İki Bağımsız Örneklem t testi Sonuçları

İki bağımsız örneklem t-testi (two independent sample t-test), normal dağılıma sahip bağımlı değişkenin iki alt gruptaki ortalamaları karşılaştırmak istendiğinde kullanılmaktadır. İki alt grup için bağımlı değişkenin ortalama değerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edilmesini sağlamaktadır. Eğer söz konusu bağımlı değişken normal dağılıma sahip değilse, bu bağımlı değişkenin iki alt gruptaki ortalama değerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edilmesi için Wilcoxon-Mann-Whitney testi yapılmaktadır. Wilcoxon-Mann-Whitney testi, bağımsız t-testi ile birbirine çok yakın sonuçlar verir (<http://www.ats.ucla.edu/stat/stata/whatstat/whatstat.htm#hsb>).

Bireylerin gelir değerlendirme sorusuna ve minimum gelir sorusuna verdikleri cevapların ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılığının olup olmadığına ilişkin t-testi sonuçları

	t istatistiği		Anlamlılık Düzeyi	Ortalama Farkı
Çok kötü	0.4678	408	0.3201	18.58537
Kötü	0.6393	408	0.2615	40.63415
	0.0134	408	0.9893	1.95122
İyi	1.4890	408	0.0686*	338.7805
Çok iyi	1.7626	408	0.0394**	719.0244
	1.0786	408	0.1407	102.7317
Gözlem Sayısı	410			

***, **, * bağımsız t testi analiz sonuçlarının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

⁶⁸ Söz konusu testler STATA paket programında yapılmıştır.

TAHMİN YÖNTEMİ: SIRALI (ORDERED) LOGİT PROBİT MODEL

Logit modellerde amaç, bağımlı değişken kategori olasılıklarını modeldeki bağımsız değişkenlerle açıklamaktır. Kategorik bağımlı değişken iki durumlu olduğunda logit model kullanılır. Bağımlı kategorik değişken en az üç kategoriden oluşan sınıflanabilir (nominal) ve sıralama içermeyen bir yapıda ise multinominal logit model ve en az üç kategorili ve sıralı bir yapıda ise Sıralı logit modelleri kullanılmaktadır (Barak, 2005). Bu modellere Sıralı Tepki Modelleri (ORM)'de denilmektedir.

Sıralı modeller ilk olarak McKelvey and Zavoina (1975) tarafından kullanılmıştır. Her iki yöntem de Maksimum En Çok Benzerlik fonksiyonlarını kullanır. Sıralı probit model normal olasılık dağılımına dayanırken sıralı logit model standardize edilmiş logistik olasılık dağılımına dayanmaktadır. Sıralı logit modeli sıralı probit modelden ayıran temel özellik hataların logistik olarak dağılmasıdır (Selim, 2009; Akın, 1996: 61).

Ordinal bağımlı değişkenin kategori aralıklarının aynı olduğu varsayımı ile EKK kullanılması yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır. Sıralı kategorik verilere en küçük kareler uygulanması kategorik bağımlı değişken aralıkları dışında anlamsız tahminlere yol açabilir ve geçersiz hipotezi test etme ile karşılaşılabılır. Bir bağımlı değişken ordinal ise, düşükten yükseğe sıralama yapılabilir. Ordinal modeller sosyal bilimlerde sıkça kullanılır. (Long, 1997:114-115).

1. Sıralı Değişkenler için Değişken Modeli

Sıralı logit model $-\infty$ ile $+\infty$ aralığında gözlenemeyen (gizli) bir (y^*) değişkeninin gözlenen (y) değişkeni ile ilişkilendirildiği bir modelden oluşturulabilir (Long, 1997).

(y) değişkeni (m) kategori için gözlenirse aşağıdaki eşitlik elde edilir.

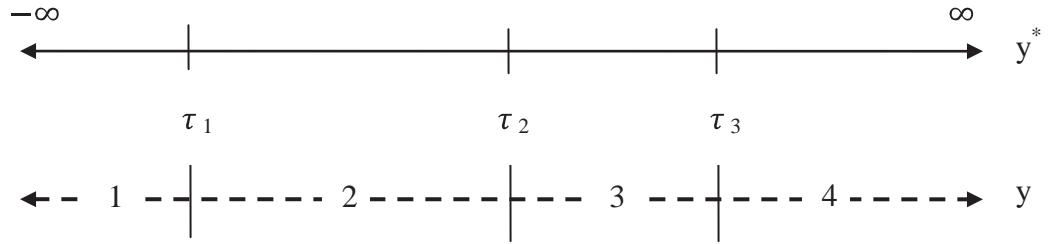
$$y_i = m \quad \text{eğer} \quad \tau_{m-1} \leq y_i^* < \tau_m \quad m=1, \dots, J \quad (9.1)$$

Burada (τ)'ler eşik (treshold) değeri ya da kesme noktası (cutpoint) olarak adlandırılmaktadır.

Ölçüm modeline göre gözlenen y değişkeni, gizli değişken (y^*) ile ilişkilendirildiğinde aşağıdaki eşitlik elde edilir (Long, 1997):

$$y_i = \begin{array}{l} 1 \rightarrow \text{eğer } \tau_0 = -\infty \leq y_i^* < \tau_1 \\ 2 \rightarrow \text{eğer } \tau_1 \leq y_i^* < \tau_2 \\ 3 \rightarrow \text{eğer } \tau_2 \leq y_i^* < \tau_3 \\ 4 \rightarrow \text{eğer } \tau_3 \leq y_i^* < \tau_4 = \infty \end{array}$$

Yukarıdaki eşitlikte yer alan (τ)'lar, ardışık kategorileri birbirinden ayıran görünmeyen eşik değerleridir ve aşağıdaki şekilde gösterilir:

Yukarıdaki şekilde üstte yer alan doğru gizli değişkeni ifade etmektedir. (τ)'lar bu doğru üzerinde gösterilmiştir. Gözlenen (y) bağımlı değişkeni ise alttaki doğru üzerinde yer almaktadır.

Sıralı logit model iki değerli logit modelin genişletilmiş halidir ve aşağıdaki şekilde formüle edilir:

$$y_i^* = \sum_{k=1}^K \beta_k x_k + \varepsilon$$

Burada; (x_k) bağımsız değişkenler vektörü, (ε) ise hata terimini ifade etmektedir.

Tek bağımsız değişken için yapısal model ise aşağıdaki gibidir:

$$y_i^* = \alpha + \beta x_i + \varepsilon_i$$

Bu model Maksimum Olabilirlik Yöntemi (MLE) ile tahmin edilir. MLE'yi kullanmak için hataların dağılımı ile ilgili varsayım yapılması gerekmektedir. *Sıralı probit* modeli için (ε) 'nin, sıfır ortalama ve 1 varyanslı normal dağılıma sahip olduğu varsayımı ile olasılık dağılım fonksiyonu aşağıdaki gibidir:

$$\Phi(\varepsilon) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{\varepsilon^2}{2}\right)$$

Kümülatif dağılım fonksiyonu ise şu şekildedir:

$$\Phi(\varepsilon) = \int_{-\infty}^{\varepsilon} \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{t^2}{2}\right) dt$$

Sıralı logit modeli için (ε) 'nin sıfır ortalamalı ve $\frac{\pi^2}{3}$ varyanslı logistik dağılıma sahip olduğu varsayılmaktadır. Bu durumda olasılık dağılım fonksiyonu aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$\lambda(\varepsilon) = \frac{\exp(\varepsilon)}{1 + \exp(\varepsilon)^2}$$

Kümülatif dağılım fonksiyonu ise,

$$\Lambda(\varepsilon) = \frac{\exp(\varepsilon)}{1 + \exp(\varepsilon)} \quad (9.2)$$

şeklinde ifade edilir. Bundan sonraki anlatımlar için F , Φ veya Λ , f , ϕ veya λ 'yı temsil edecektir.

Hangi modelin seçileceği mevcut programa ve alanda yapılan diğer çalışmalarda yaygın olarak kullanılan modele göre değişecektir.

Hataların dağılımları belirlendikten sonra (x) 'in veri değerine karşılık (y) 'nin gözlemlenen değerinin olasılığı hesaplanabilir. Yani gözlenen bağımlı değişkenin birinci kategoriye düşme olasılığı aşağıdaki şekilde yazılabilir.

$y=1$ olma olasılığı için formül aşağıdaki gibidir:

$$y^* = \tau_0 = -\infty \text{ ve } \tau_1 \text{ arasına düştüğünde } y=1 \text{ olur. Bu ise;}$$

$\Pr(y_i = 1 | x_i) = \Pr(\tau_0 \leq y_i^* < \tau_1 | x_i)$ olduğu anlamına gelmektedir.

$y_i^* = x_i\beta + \varepsilon_i$ yerine koyulduğunda aşağıdaki eşitliğe ulaşılabacaktır.

$$\Pr(y_i = 1 | x_i) = \Pr(\tau_0 \leq x_i\beta + \varepsilon_i < \tau_1 | x_i)$$

Yukarıdaki eşitsizlikten $(x_i\beta)$ 'yi çıkartıldığında,

$$\Pr(y_i = 1 | x_i) = \Pr(\tau_0 - x_i\beta \leq \varepsilon_i < \tau_1 - x_i\beta | x_i)$$

Eşitliğine ulaşılır. Rassal bir değişkenin iki değer arasında olma olasılığı ise, bu değerlerdeki kümülatif dağılım fonksiyonları arasındaki farktır ve şu şekilde ifade edilir:

$$\begin{aligned} \Pr(y_i = 1 | x_i) &= \Pr(\varepsilon_i < \tau_1 - x_i\beta | x_i) - \Pr(\varepsilon_i \leq \tau_0 - x_i\beta | x_i) \\ &= F(\tau_1 - x_i\beta) - F(\tau_0 - x_i\beta) \end{aligned}$$

Bu aşamalar (x) veri iken (y) 'nin her bir kategoriye eşit olma olasılığı için $(y=m)$ hesaplanabilir.

$$\Pr(y_i = m | x_i) = F(\tau_m - x_i\beta) - F(\tau_{m-1} - x_i\beta) \quad (9.3)$$

2. Tahmin

Sıralı logit modelde J kategori olduğunda olasılıklara ilişkin denklemler aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$\Pr(y_i = m | x_i, \beta, \tau) = F(\tau_m - x_i\beta) - F(\tau_{m-1} - x_i\beta) \quad (9.4)$$

Burada (β) , yapısal modeldeki, ilk sırada (β_0) sabit teriminin olduğu parametre vektörünü; (τ) , eşik parametrelerinin olduğu vektörü ifade etmektedir. Modelin tanımlanması için (β_0) veya τ_1 'in sifira eşit kılınması gerekmektedir.

i. gözlem için (y) 'nin gözlemlenecek değerlerinin olasılığı aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned}
& \Pr y_i = 1 \mid \mathbf{x}_i, \boldsymbol{\beta}, \boldsymbol{\tau}, \text{ eğer } y = 1 \\
& \quad \vdots \\
p_i = & \Pr y_i = m \mid \mathbf{x}_i, \boldsymbol{\beta}, \boldsymbol{\tau} \text{ eğer } y = m \\
& \quad \vdots \\
& \Pr y_i = J \mid \mathbf{x}_i, \boldsymbol{\beta}, \boldsymbol{\tau} \text{ eğer } y = J
\end{aligned} \tag{9.5}$$

Gözlemler bağımsız ise olabilirlik eşitliği aşağıdaki gibi olacaktır:

$$L(\boldsymbol{\beta}, \boldsymbol{\tau} \mid \mathbf{y}, \mathbf{X}) = \prod_{i=1}^N p_i \tag{9.6}$$

(9.4) ve (9.6) nolu denklemler bir araya getirilirse,

$$\begin{aligned}
L(\boldsymbol{\beta}, \boldsymbol{\tau} \mid \mathbf{y}, \mathbf{X}) &= \prod_{j=1}^J \prod_{y_i=j} \Pr y_i = j \mid \mathbf{x}_i, \boldsymbol{\beta}, \boldsymbol{\tau} \\
&= \prod_{j=1}^J \prod_{y_i=j} [F(\tau_j - \mathbf{x}_i \boldsymbol{\beta}) - F(\tau_{j-1} - \mathbf{x}_i \boldsymbol{\beta})]
\end{aligned}$$

eşitliğine ulaşılır. Burada $y_i = j$ (y)'nin (J)'ye eşit olduğu tüm durumlarda çarpımı ifade eder. Bu ifadenin logaritması alındığında aşağıdaki eşitliğe ulaşılır.

$$\ln L(\boldsymbol{\beta}, \boldsymbol{\tau} \mid \mathbf{y}, \mathbf{X}) = \sum_{j=1}^J \sum_{y_i=j} \ln [F(\tau_j - \mathbf{x}_i \boldsymbol{\beta}) - F(\tau_{j-1} - \mathbf{x}_i \boldsymbol{\beta})]$$

Bu denklem $\boldsymbol{\tau}$ ve $(\boldsymbol{\beta})$ tahmini için nümerik yöntemlerle maksimize edilir. Tahminler tutarlı, asimptotik olarak normal ve etkindir.

. a ayıların Yorumlanması

Sıralı logit ve sıralı probit modellerde katsayıların yorumlanması farklı şekillerde yapılabilmektedir.

- Standartlaştırılmış katsayıları hesaplama
- Tahmin edilen olasılıkları (predicted probabilities) hesaplama
- Tahmin edilen olasılıklardaki faktör değişmeyi (factor change) hesaplama
- tahmin edilen olasılıklarda yüzde değişmeyi (percent change) hesaplama .

3.1. y^* 'daki Kısmi Değişme

Sıralı logit ve sıralı probit modellerde katsayılar, gizli değişkendeki kısmi değişme ile yorumlanabilir.

$$y^* = \mathbf{x}\boldsymbol{\beta} + \varepsilon$$

$\frac{\partial y^*}{\partial x_k} = \beta_k$ kısmi değişmedir ve “ (x_k) 'daki bir birimlik artış, diğer değişkenler sabitken (y^*) 'da (β_k) kadar değişmeye yol açacaktır” şeklinde yorumlanmaktadır.

(y^*) 'ın varyansı gözlemlenen verilerden tahmin edilemeyeceği için, (y^*) 'daki (β_k) birim değişikliğin anlamı açık değildir. Bu yüzden yorum (y^*) için standardize edilmiş katsayılara dayandırılmaktadır.

$$\beta_k^{sy*} = \frac{\beta_k}{\sigma_{y^*}}$$

Burada (σ_{y^*}) , (y^*) 'ın koşulsuz (unconditional) standart sapmasıdır ve “ (x_k) 'daki bir birimlik artış, diğer değişkenler sabitken (y^*) 'ı (β_k^{sy*}) standart sapma kadar değiştirecektir” şeklinde yorumlanmaktadır.

Tamamen standardize edilmiş katsayı ise bağımsız değişkeni de standardize etmektedir.

$$\beta_k^s = \frac{\sigma_k \beta_k}{\sigma_{y^*}} = \sigma_k \beta_k^{sy*} \quad \sigma_k: x_k \text{ 'nin standart sapmasıdır.}$$

Tamamen standardize edilmiş katsayının yorumu ise şu şekildedir: (x_k) 'daki bir standart sapmalı artış için diğer değişkenler sabitken, (y^*) 'ın (β_k^s) standart sapma kadar artması beklenmektedir.

$$\sigma_{y^*}^2 = \boldsymbol{\beta}' \text{Var } \mathbf{x} \boldsymbol{\beta} + \text{Var}(\varepsilon)$$

Burada $\text{Var } \mathbf{x}$, kovaryans matrisini; $\boldsymbol{\beta}$, ML tahminlerini göstermektedir. $\text{Var } \varepsilon$ ise sıralı logit ve sıralı probit modellerde farklı değerler almaktadır. $\text{Var } \varepsilon$, sıralı probit için 1, sıralı logit için ise $\frac{\pi^2}{3}$ değerini almaktadır.

3.2. Tahmin Edilen Olasılıklar

Sıralı logit ve sıralı probit modellerde katsayıların yorumlanmasında genellikle tahmin edilen olasılıklar kullanılmaktadır. (x) veri iken (y=m)'nin tahmin edilen olasılığı aşağıdaki gibidir:

$$Pr(y = m | x) = F(\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) - F(\tau_{m-1} - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})$$

Kümülatif olasılıklar ise aşağıdaki şekilde tahmin edilmektedir:

$$Pr(y \leq m | x) = F(\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})$$

Bu olasılıklar bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermek için farklı şekillerde kullanılabilir. Ortalama, minimum ve maksimum olasılıklara bakılabilir ya da kadın ve erkek için tahmin edilmiş olasılıklar tablolaştırılıp karşılaştırılabilir.

3.3. Tahmin Edilen Olasılıklardaki Kısmi Değişiklikler

(x) veri iken (y=m)'nin tahmin edilen olasılığı aşağıdaki gibidir:

$$Pr(y = m | x) = F(\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) - F(\tau_{m-1} - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})$$

(x_k)'ya göre kısmi türev alındığında;

$$\begin{aligned} \frac{\partial Pr(y=m | x)}{\partial x_k} &= \frac{\partial F(\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})}{\partial x_k} - \frac{\partial F(\tau_{m-1} - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})}{\partial x_k} \\ &= \beta_k f(\tau_{m-1} - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) - \beta_k f(\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) \\ &= \beta_k [f(\tau_{m-1} - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) - f(\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})] \end{aligned}$$

eşitliğine ulaşılacaktır. Kısmi değişiklik ya da marjinal etki, (β) katsayısının işareti ile aynı olmak zorunda değildir. (x_k) değiştikçe, (x_k)'nin marjinal etkisinin işaretinin değişmesi mümkündür.

Marjinal etki diğer tüm değişkenlerin düzeyine bağlı olduğu için, etkiyi hesaplarken değişkenlerin hangi değerlerine göre hesaplanacağına karar vermek

gerekmektedir. Marjinal etkiyi hesaplarırken kullanılan yöntemlerden birisi tüm gözlemlere bağlı olarak ortalamayı hesaplamaktır.

$$\frac{\partial \Pr(y=m \mid \mathbf{x})}{\partial x_k} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \beta_k [f(\tau_{m-1} - \mathbf{x}_i \boldsymbol{\beta}) - f(\tau_m - \mathbf{x}_i \boldsymbol{\beta})]$$

Daha yaygın olarak kullanılan bir yöntem ise, her bir değişkenin ortalamasına göre marjinal etkiyi hesaplamaktır.

$$\frac{\partial \Pr(y=m \mid \mathbf{x})}{\partial x_k} = \beta_k [f(\tau_{m-1} - \bar{\mathbf{x}} \boldsymbol{\beta}) - f(\tau_m - \bar{\mathbf{x}} \boldsymbol{\beta})]$$

Genel olarak marjinal etki (x_k)'daki bir birimlik değişikliğin olasılıkta yarattığı değişikliği göstermez. Ancak bağımsız değişken olasılık bölgesinde doğrusal ise bu yorum yapılabilir.

3.4. Kesikli (Discrete) Değişiklik

Olasılık eğrisi hızla değişiyorsa veya bağımsız değişken kukla değişken ise marjinal etkiye bağlı olarak katsayıları yorumlamak yanıltıcı olabilir. Bu durumda Sıralı Tepki Modelleri (ORM) için kesikli (discrete) değişikliğe dayalı ölçüm daha uygundur. Kesikli değişiklik, (x_k)'nın başlangıç değeri (x_s)'den son değeri (x_E)'ye (0-1 aralığında) değiştiğinde tahmin edilen olasılıktaki değişikliği ifade etmektedir.

$$\frac{\Delta \Pr(y=m \mid \mathbf{x})}{\Delta x_k} = \Pr(y=m \mid X, X_k = x_E) - \Pr(y=m \mid X, X_k = x_s)$$

Kesikli değişiklik; “(x_k), (x_s)'den (x_E)'ye değiştiğinde, ($y=m$) için tahmin edilen olasılık $\frac{\Delta \Pr(y=m \mid \mathbf{x})}{\Delta x_k}$ kadar değişir” şeklinde yorumlanmaktadır.

Model doğrusal olmadığı için, kesikli değişikliğin değeri üç faktöre bağlı olmaktadır.

- Değişmeyen değişkenlerin düzeyine
- (x_k)'nin başlangıç değerine
- (x_k)'daki değişiklik miktarına

Genellikle sürekli değişkenlerin ortalama değeri alınmaktadır. Bağımsız kukla değişkenler için de her bir değeri için (0, 1) değeri hesaplanabilir.

4. Paralel Eğim/Regresyon Varsayımı

Sıralı modellerdeki önemli bir varsayım, paralellik varsayımı yani (β) tahminlerinin eşik değerlerinde sabit olduğu varsayımdır. Diğer bir ifade ile; (x)'in etkilerinin yani katsayılarının, hangi kategori olduğuna bakılmaksızın sabit olması gerektiğidir. Bu durum literatürde Paralel Eğimler/Regresyon Varsayımı (Parallel Slopes Assumption) ya da Oransal Risk varsayımı (Proportional Odds Assumption) olarak da bilinmektedir (Selim, 2009). (9.3) nolu eşitliği kullanarak ORM Şu Şekilde ifade edilebilir:

$$\Pr (y= 1 | x) = F (\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})$$

$$\Pr (y= m | x) = F (\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) - F (\tau_{m-1} - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) \quad m=2, \dots, J-1$$

$$\Pr (y= J | x) = 1 - F (\tau_{m-1} - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})$$

Bu denklemler kümülatif olasılıkları hesaplamak için de kullanılabilir.

$$\Pr (y \leq m | x) = F (\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) \quad m=1, \dots, J-1$$

Bu eşitlik ORM'nin (J-1 tane) ikili (binary) regresyonlarda her regresyon için eğim katsayılarının aynı olduğu varsayımına denk olduğunu gösterir.

Örneğin 4 çıktı ve 1 bağımsız değişkende, eşitlikler aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\Pr (y \leq 1 | x) = F (\tau_1 - \boldsymbol{\beta}\mathbf{x})$$

$$\Pr (y \leq 2 | x) = F (\tau_2 - \boldsymbol{\beta}\mathbf{x})$$

$$\Pr (y \leq 3 | x) = F (\tau_3 - \boldsymbol{\beta}\mathbf{x})$$

Paralel eğim varsayımı (J-1) ikili regresyonların tahminlerinin karşılaştırması ile test edilebilir.

$$\Pr (y \leq m | x) = F (\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}\mathbf{m}) \quad m=1, \dots, J-1$$

Burada (β) 'lar eşitlikler arasında farklılaşmaktadır. Paralel eğim varsayımı $\beta_1=\beta_2=\dots=\beta_{j-1}$ şeklinde ifade edilmektedir. Paralel eğim varsayımı sağlanıyorsa, tahmin edilen katsayıların $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_{j-1}$ 'in birbirine yakın olması gerekir.

5. Wald Testi

Paralel eğim varsayımının geçerli olup olmadığını test etmek için Barnt (1990) tarafından önerilen Wald test istatistiği kullanılmaktadır. Bu test hem genel olarak orantısallığı test etmekte hem de genel olarak orantısallığın hangi değişken ya da değişkenler tarafından bozulduğu ile ilgili bilgi vermektedir (Long, 1997).

Wald testi tüm değişkenlerin katsayılarının eşanlı olarak birbirine eşit olduğuna ilişkin bir testtir. Aşağıdaki hipotez ile test edilir:

$$H_0=\beta_{1k}=\beta_{2k}=\dots=\beta_{(j-1)k} \quad (\text{Paralel eğim varsayımı sağlanıyor})$$

: Harcama Kalemlerinin Kapsamı

a a ala	Kapsamı
Hane Gıda Harcaması	Pazar ve marketlerden yapılan her türlü gıda harcamasını içermektedir. Eğer satın alınıyorsa damacana su için yapılan harcama da dâhildir. Görüşmecilere marketlerden yaptıkları temizlik malzemesinin tutarını bu harcama kalemine dâhil etmemeleri bilhassa söylenmiştir.
Hane Giyim Harcaması	Giyim, iç- giyim, ayakkabı, çanta ve aksesuar harcamalarını içermektedir.
Hane Sağlık Harcaması	Muayene ücreti, sağlık sigortası primi, resmi sağlık sigortası olanların ilaç masrafları için maaşlarından yapılan kesinti ve ilaç masraflarını içermektedir.
a e i a a l l Harcaması	Alkol, sigara ve tütün harcamasını içermektedir.
Hane Eğitim Harcaması	Okul taksiti, dershane taksiti, özel ders ücreti, okul servisi, üniforma, kırtasiye malzemeleri, kişisel gelişim kurslarına ve sertifika programlarına yapılan ödemeler, harç masrafları (Açık Öğretim Fakültesi dâhil)
Hane Restoran Harcaması	Ev dışında yenen ve karşılığında ücret ödenen her türlü yiyecek ve içecek harcamasını içermektedir. Kahvehanelerde yapılan harcamalar da dâhildir.
Hane Kişisel Bakım Harcaması	Tıraş, kuaför, parfüm, krem, losyon, makyaj malzemesi için yapılan harcamaları içermektedir
Hane Eğlence Harcaması	Sinema, tiyatro, konser, kitap/dergi alımı (eğitim amaçlı olmayan), yurt içi ve yurt dışı tatil harcamaları gibi kültürel aktivitelere yapılan harcamaları ve doğum günü, düğün gibi törenlerde yapılan harcamaları (takı, hediye vb) içermektedir.
Hane Ulaşım Harcaması	Arabası olanlar için benzin, olmayanlar için de taksi, toplu taşıma bileti harcamalarını kapsamaktadır.
Fatura Harcaması	Telefon (cep ve ev telefonu), su, elektrik, internet gibi faturalar, kablolu tv aidatları, apartman/kapıcı aidatı, kalorifer/kömür/odun gibi yakıt giderlerini içermektedir.

t Gıda, fatura gibi harcamalar haricinde bazı harcamaların aylık olarak gerçekleştirilmesi her zaman mümkün değildir. Her ay düzenli olarak gerçekleştirilmeyen veya anketin yapıldığı an itibariyle o ay içerisinde herhangi bir harcamada bulunulmayan kalemler için görüşmecilerin söz konusu harcama kalemlerinden yapmış oldukları harcama sıklığına (aylık, 3 aylık, 6 aylık, 1 yıllık) göre toplam tutar belirlenmiş ve aylık bazda hesaplanmıştır.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Aysun DANIŞMAN IŞIK

Doğum Yeri : İzmir

Doğum Yılı : 1979

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1992-1995 : Karşıyaka Lisesi, İzmir.

Lisans 1996-2001 : Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2002-..... : Muğla Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Araştırma Görevlisi